antológia poviedok
členov Spolku slovenských
spisovateľov

Hľadanie človeka

zostavil Pavol Hudík

Obrys-Kmen

(c) 2000 Spolok slovenských spisovateľov

Vydáno v rámci internetové verze literárního týdeníku Obrys-Kmen.
Všechna práva vyhrazena.

Hľadanie človeka

antológia poviedok členov

Spolku slovenských spisovateľov

zostavil Pavol Hudík

OBSAH

Pavol Janík : *Vietor budúcich slov* 7
Július Balco : *Jamky* 10
Mária Bátorová : *Tell* 14
Marína Čeretková-Gállová : *Herečka* 24
Etela Farkašová : *Obloha plná odlietajúcich vtákov* 29
Andrej Ferko : *Intra muros populis* 35
Alexander Halvoník : *Strach* 45
Peter Holka : *Láska ako zločin* 52
Ivan Hudec : *Neodtajiteľná podoba dvojčiat* 60
Anton Hykisch : *Slobodné kráľovské mesto* 66
Andrej Chudoba : *Sneh a havrany* 74
Peter Jaroš : *Grimasy* 80
Ľuboš Jurík : *Smetiar* 85
Ján Lenčo : *Na ceste do P.* 92
Dušan Mikolaj : *Muž s infarktovým srdcom* 103
Róbert Müller : *Otázka* 112
Gabriela Rothmayerová : v *nebezpečnom pásme* 115
Peter Ševčovič : *Blízka cesta do večnosti* 119
Vincent Šikula : *Babička* 129
Viera Švenková : *Faraónov úsmev* 135
Ladislav Ťažký : *Dar na rozlúčku* 141
Ján Tužinský : *Šelest* 150
Milan Zelinka : *Modrý boleň* 161
Hana Zelinová : *Vlčí rád* 163
Pavol Hudík : *Pestrý poviedkový prínos* 170

Vietor budúcich slov

Zdalo sa, že na planéte Zem sa už nedá nič nové objaviť, ale práve vďaka tejto knihe sa na mape svetovej literatúry pre mnohých čitateľov po prvý raz objavuje nový ostrov — Slovensko.

Naša krásna a pohostinná krajina leží v srdci Európy. Našimi susedmi sú Rakúsko, Česko, Maďarsko, Poľsko a Ukrajina. Svojimi kultúrnymi tradíciami sme v strednej Európe viac ako tisíc rokov. Dobre poznáme svet a svet nás tiež dobre pozná, aj keď zväčša pod menom niektorého z našich susedov.

Podľa serióznych odhadov len v Spojených štátoch amerických žije toľko miliónov Slovákov a ich potomkov ako priamo na Slovensku. Naše hlavné mesto je vo svete z histórie známe v latinčine ako Istropolis a Posonium, v nemčine ako Pressburg, v maďarčine ako Pozsony a v slovenčine ako Prešporok alebo modernejšie — Bratislava.

Spolok slovenských spisovateľov, ktorého tradície siahajú do roku 1923 a ktorý združuje najvýznamnejšie osobnosti slovenskej literatúry, vynaložil maximálne úsilie, aby sa naša krajina prihovorila svetu reprezentatívnymi dielami svojej súčasnej tvorby. Vraví sa, že je lepšie raz vidieť ako stokrát počuť. v prípade literatúry dozaista platí, že je lepšie mať možnosť priamo sa oboznámiť s umeleckým dielom, ako byť odkázaný na sprostredkované hodnotenia a názory iných.

V reflektovaní vývoja našej spisovateľskej organizácie sa vždy prejavovali rozmanité subjektívne pohľady a rôznorodé dobové interpretácie. Napriek historickým peripetiám po celý čas existencie ide o dobrovoľnú, výberovú stavovskú inštitúciu, ktorej cieľom je podporovať rozvoj a šírenie slovenskej literatúry doma i v zahraničí, ako aj programovo vyhľadávať mladé talenty a postupne ich inkorporovať do literárneho života.

Spolok slovenských spisovateľov sa mimoriadne výrazným spôsobom podieľal aj na demokratických premenách v bývalom Československu a je jednou z duchovných platforiem modernej slovenskej štátnosti. Systematicky nadväzuje styky v literárnej oblasti v záujme perspektívnej medzinárodnej výmeny kultúrnych hodnôt na báze univerzálnych myšlienok humanizmu, mieru, vzájomného porozumenia a spoznávania osobitostí súčasnej umeleckej tvorby.

V Bratislave, január 2000

Pavol Janík
tajomník
Spolku slovenských spisovateľov

... Múdrosť je v tom : pochopiť človeka,
jeho dych, pohľad, chôdzu, mlčanie,
jeho hnev, pieseň, nelásku i lásku.
Ale vo svete, zakrútenom do slov,
človek sa stratil. Je až kdesi na dne.
A potom stretneš nečloveka. Čo si mal zo stretnutí?
S motýľom áno, s potokom, stromom áno.
Ale ľudia sú radi neľuďmi. Hrany
si privlastňujú ako skaly, chlad v sebe
nosia ako jaskyne, pýchu ako orly, len občas
íver ich osudu ťa s nimi zosúrodní,
a vidíš, že si v nich. Spájaš sa s nimi
v hľadaní pravdy. Tá je zas v kope slov.
Odhŕňaš ich, neubúda, odvážaš, neubúda,
a v kostýme klauna stúpaš popri voze
v nádeji, že po odvezení hlušín
nájdeš rudu...

Július Lenko : Večerné hľadanie človeka / fragment/

Július Balco
prozaik
narodený v Cíferi (1948)

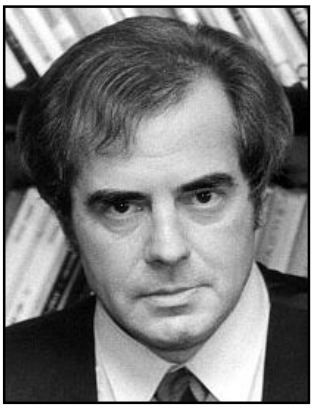

Pôsobil ako redaktor literárnych časopisov (Romboid, Literika).

Píše pre dospelých i pre deti. Debutoval komorne ladeným príbehom v novele Voskovožlté jablko (1976) o osude človeka pri hľadaní cesty k spravodlivosti života. Exotické cigánske motívy využil v baladicky ladenej próze Husle s labutím krkom (1979). v zbierke poviedok o láske Ležoviská (1986) reflektuje strety mladých ľudí s neraz drsnou realitou života. Novela Cestujúci tam i späť (1988) je príbehom redaktora, v ktorom pri objavovaní zmyslu uplynulých čias a vyrovnávaní sa s krízou konfrontuje krásu ľúbostného vzťahu s tvrdou realitou. Nekonvenčne spája reálne s fantastickým najmä vo svojej tvorbe pre deti — v trilógii Strigôňove Vianoce (1991), Strigôňove prázdniny (1994) a Strigôňov rok (1999).

Je autorom televíznych scenárov animovaných rozprávok. Poviedka Jamky je z knihy Ležoviská.

Z myšlienok:

(o zbierke poviedok Ležoviská):

Chcel by som zdôrazniť, že kniha Ležoviská je zbierka už uverejnených poviedok, rozsahom, časovo, tematicky a vari aj žánrovo, ak ešte nie aj inak odlišných próz. k jednej som sa dopracúval devätnásť rokov, inú som napísal zhruba za noc a tú mám najradšej, možno preto, že takých milých prekvapení sa mi v podobe poviedok viac nedostalo. s ďalšou som sa zase dosť natrápil, a práve tá je tuším „najčudnejšia“. Ak ich niečo predsa len spája, tak to, o čo som sa v tvorbe vždy usiloval: čistota výrazu.

(1986)

(O trilógii a literatúre pre deti):

Strigôni ako nadprirodzené rozprávkové bytosti sú zápornými postavami a musia skončiť zle, aby sa rozprávka mohla skončiť dobre. Nebývajú hlavnými postavami, v mojich knižkách však sú. z toho vyplýva, že nemôžu byť až takí zlí, ako je o nich všeobecne známe. Karpatský strigôň čaruje pre radosť svojej vnučky tak, ako som ja vyčaril prvý diel pre svoju dcérku Kamilku. Predtým som písal iba pre dospelých, s tvorbou pre deti som nemal nijaké skúsenosti. Zjavne však radšej počúvala rozprávky klasické ako moderné, plné nezrozumiteľných mudrlanstiev bez deja. Toho som sa držal a usiloval som sa písať tak, aby tomu rozumela a mala pritom to najdôležitejšie — čitateľský zážitok.
... Ak nejaký rodič chce dožičiť svojmu dieťaťu detstvo, nemôže, nesmie mu ukradnúť knihu.

(1999)

Jamky

V čase, keď sa klčovali staré vinohrady, mal Viktor Móder sedemnásť rokov. Slnko bolo vtedy živšie, prítulné ako mačka a vôbec nepálilo.

Začali sa prázdniny.

Všetko, aj holé pláne, bolo veľmi blízko.

Rudov otec pracoval na družstve a vybavil im tam brigádu. Chceli si kúpiť na jeseň pretekárske bicykle. Učiteľov syn celú zimu cvičil s činkami a teraz neprirodzene vykračoval v námorníckom tričku s rukami od seba, akoby mu zavadzali bicepsy. Nebolo pochýb, že urobí najviac jamiek. o rok neskôr už jamky pod betónové stĺpiky hĺbili stroje, nové vinohrady sa vo veľkom zakladali na drôtenkách.

Šli stále do kopca, až pod horu. Bola tam maringotka s náradím, už z diaľky videli skupinku brigádnikov rozlezenú po svahu. Prácu prideľoval namyslený vysokoškolák, ktorý občas aj kopal spolu s ostatnými a po fajronte rátal a meral jamky. Museli mať predpísanú hĺbku a nesmeli byť širšie, ako bolo dovolené, lebo sa do nich lial drahý cement. Preto sa dná hĺbili dosť namáhavo paisrami — železnými tyčami so širokým ostrím, a platilo sa podľa počtu vykopaných jamiek.

Územčistý blondín so širokou, falošnou tvárou si zapísal ich mená, rozdal im náradie a zaviedol ich na koniec svahu, ktorý sa prevaľoval do krovia, za ktorým bol už les.

Viktor mal kopať na samom kraji, iba niekoľko metrov od hlbokého jarku vymletého dávnymi vodami. Nič v ňom už netieklo. Bol zarastený trnistými agátmi, planými čerešňami, šípkami, divým chmeľom a šľahúňmi čiernych malín. Voňalo odtiaľ pralesom, spotený Viktor sa zhlboka nadýchol. Odložili plecniaky a všetci traja sa napili malinovky. Vykolíkovaný svah strmo padal nadol. Pod ním sa medzi pasienkami leskla hladina závlahového rybníka a proti slnku bolo vidno celé mestečko s komínmi a vežami.

Vytrhli prvé kolíky a pustili sa do práce. Učiteľov syn kopal už druhú jamku a Viktorovi sa tá jeho videla stále plytká. Nedarilo sa mu, lebo musel myslieť na niečo celkom iné, čo sa odrážalo od hladiny rybníka, na ktorý podchvíľou pozeral. Zrkadlilo sa v ňom stále to isté: vyvíjala sa zo šiat ako motýľ z kukly, ako keby pritom rástla. Stratená v šatách, drobná a tenká, zdala sa mu zrazu celkom iná. Povedal jej, že sa mu nechcelo ťahať so sebou deku, ale teraz by sa rád pohodlne vystrel. Vážne prikývla, že môže, ak ju naspäť ponesie on. To ho trochu zaskočilo, povedal, že si to ešte rozmyslí, a išiel si zaplávať.

Keď vyšiel z vody, ležala s rukou pod hlavou, hebká v podpazuší, nehybná a chĺpky jej husto svietili aj cez okraje plaviek. Ticho sa spustil vedľa nej, ale ona hneď otvorila oči a usmiala sa. — v taške mám niveu, — povedala. — Natrieš mi chrbát?

Zem bola tvrdá, ako keby popri kroví viedla kedysi cesta. Od paisra sa odrypovali spečené kusy, samý kameň. Nad mestečkom sa dvíhal ranný opar, vodná nádrž sa studeno trblietala ako šupina veľkej ryby. Zo všetkých troch tiekol pot, tí naľavo od nich boli už o kus vpredu; Viktor mal pocit, že všetko zmeškal. Keby mal tak krídla, iba by ich vystrel a zletel by nadol ako divý káčer: čľap na vodu!

Zašiel ku kroviu, sadol si k plecniaku a vytiahol fľašu s malinovkou. Bola ešte chladná, dlho s chuťou pil. Potom pozrel na tých dvoch. Ryli sa húževnato v zemi ako krti s vidinami favoritov. Chvíľu ich zamyslene pozoroval. s Rudom bol dobrý kamarát, sedeli v jednej lavici. Mal by mu to povedať, ale ona predsa nebola nijaká krásavica, aspoň to nikdy nikto nepovedal. No jemu sa po včerajšku videla viac ako pekná.

Vidinu favorita vystriedala vidina Jany. Tej nenápadnej, skromnej Jany, ktorú chalani prehliadali, lebo jej nik z nich nenatieral niveou chrbát a potom aj nohy, nikto ju nehladkal tam, kde Viktor, a určite ešte nikoho tak nepobozkala.

Musel to nechať tak. Vedel, kde je škôlka, a chcel ju vidieť. Včera sa o tom rozprávali. Sľúbil jej, že za ňou príde. Hodil si plecniak na chrbát a vykročil nahor, ani sa neobzrel.

— Kam ten ťahá? — opýtal sa učiteľov syn.

— Asi na hríby, — povedal Rudo.

— Alebo za babami. Bude mať figu, nie favorit, — odpľul si a zaťal paiser do zeme.

Kráčal strmo hore, obchádzal krovie a o chvíľu bol v lese. Pod stromami pocítil chlad, košeľu mal v plecniaku. Na okamih zastal, bolo to príjemné. Chládok. Sviežosť, ktorá mu prenikala cez kožu. o chvíľu ju uvidí. Bolo to veľmi blízko. Tušil, že to chce. Bolo to úžasné, že to chce. Ona to naozaj chcela s ním a on to vedel. Asi sa do neho zaľúbila. Určite je do neho zaľúbená! Zaťukal ďateľ.

Zobral to skratkou, krížom cez lúku popri bútľavom strome, z ktorého ešte prednedávnom vypiskovali mladé ďatle. Už vyleteli. Spomenul si, ako nástojčivo, radostne pískali, hoci boli stále hladné, stále chceli jesť.

Kvitli tam zvončeky. Usmieval sa, keď ich trhal. Zvonili mu v rukách. Jan-ka, Jan-ka, Jan-ka...

Keď ju zbadal za nízkou oplôtkou z haluzín medzi ostatnými dievčatami okopávať stromčeky, zase len v plavkách, bola z nich najkrajšia, a povedal si, že povie Rudovi, kde bol. Nech to vie. Nech to vedia všetci.

Uvidela ho prvá a prišla k nemu, nikto to nevidel, nikto to ani len nepostrehol.

A keby aj.

Prišla, a keď jej podával zvončeky, pritlačila sa k nemu ako mača, ktoré nemôže byť samo.

— Kde si mi ich natrhal? — opýtala sa dychtivo.

— Tu na lúke. Poď! Natrhám ti všetky.

— Smú sa trhať?

— Nesmú.

— Naozaj?

— Čestné slovo... — cítil, ako jej bije srdce, celá bola zadýchaná.

— Vieš to iste?

— Iste.

— To je... nádherné!

— Tak poď! — vzal ju za ruku a viedol na opačný koniec lúky. Jemnými, detskými prstami mu tuho zvierala dlaň.

— Tu... si sadneme, — povedal medzi stromami. Vysoká hebká tráva vyrastená do semena sa tam v miernom vánku vlnila ako hladina rybníka, bola sivozelená ako hmla, krehká ako pavučina.

— Tu... nás nikto nenájde, — šepkal jej, — nikto nás tu neuvidí, — a keď ju objal, ani oni už nič nevideli, utopení v lúke. Bolo to veľmi prosté, ako si dala stiahnuť plavky, a po prvom milovaní sa hlasno rozospieval celý les. Keď sa vracal naspäť, slnko už svietilo z opačnej strany. Spadol z nôh, lebo mu náhle narástli krídla. Mával nimi a letel. Preletel cez ten hlboký jarok vymletý dávnymi vodami, cez tŕnisté krovie, s takými krídlami, aké mu narástli, bolo možné všetko. Letieť po nebi! Komu sa to podarí?

Zaraz bol na svahu pri Rudovi. Keby chcel, spustí sa k rybníku, alebo sa vznesie až nad mestskú vežu — aj tá bola na dosah jeho krídel.

Rudo na neho vyjavene hľadel.

Vidíš. Mám krídla, myslel si Viktor. To je, čo?

— Celý si doškriabaný a máš roztrhnuté nohavice, — povedal Rudo.

— Išiel som skratkou cez jarok.

— Mohol si sa dolámať.

Pyšne sa usmial: — Ja mám krídla. Aha: perie.

Na zodratom lakti mal prilepené pierko. Vzal ho do prstov a slabo doň fúkol. — Vidíš? Perie!!!

Rudo sa rozosmial, smial sa aj Viktor. — Čo kulturista? — spomenul si zrazu na učiteľovho syna. — Kam zmizol?

— Urobil dvadsať jamiek a išiel sa okúpať, — kývol smerom k rybníku. Tvár mal červenú, rozpálenú od námahy. Bol rád, že Viktor konečne prišiel a môžu odísť. — Ja mám pätnásť, — pochválil sa. — a ty... čo?

— Ja som spravil jednu.

— Dáš si ju aj zapísať? — uškrnul sa. — Idem po toho blonďáka.

— Možno zajtra, — hodil rukou a išiel si pozrieť vykopané jamky. v tom rade ich bolo naozaj dvadsať, úzkych a hlbokých, dokonalá práca. Nevšímal si blondína, ktorý prešiel popri ňom s dreveným metrom a zošitom v ruke, nazrel do každej jamky, ale s meraním sa neunúval. Bola to na prvý pohľad čistá robota. Mysľou uviazol v pavučine lesnej lúky, palcom hladkal svoje pierko.

— Meno! Ako sa voláš? — brčkavý blondín stál zrazu pri ňom. Privrel dlaň s pierkom.

— Ja? Viktor Móder.

— Módr, Módr... — šomral brčkavý, — kde ťa mám? Predstieral, že hľadí do zošita, no kútikom oka ho pozoroval.

Viktor zvesil hlavu, nevšímavo hľadel do zeme. Blondín vypozoroval, že je riadne zrobený. Plecnatý chlapík, pomyslel si a pripísal sedemnástku.

Práve vtedy mu nevdojak nazrel do zošita.

Rýchlo zošit zavrel a pozrel na Viktora. Všimol si to? Nevšimol? Napokon, mohol sa aj pomýliť. Sladko sa usmieval a priateľsky pokyvoval tou svojou baraňou hlavou.

— Len tak ďalej, mladý muž!

Ľahostajne prikývol.

Brčkavý sa naširoko usmial a sprisahanecky žmurkol, akoby sa chcel utvrdiť v pôvodnom odhade, že je to správny robotáš, akých má rád.

Viktor mu zamával iba krídlami.

Rudo však išiel popri ňom, nahlas rátal. Takých veru brčkavý vôbec nemal v láske. Mal pripomienky k hĺbke aj šírke, handrkoval sa o každú jamku, no napokon mu predsa len priznal všetky. Zato Viktorovi srdečne zakýval a on mu zamával krídlami.

— Je to zlodej. Je ich dvadsať, a on mi zapísal iba sedemnásť. Zlodej jamiek! — zakričal, keď tomu bolo vidieť cez svah už iba hlavu a plecia. — Vidíš ho, zlodeja jamiek? — ukazoval za ním prstom a rehotal sa. — Vidíš ho?

— Neuveriteľné... — povedal Rudo. — Máš ty teda šťastie!

— Šťastie? Ja ho nepotrebujem! Načo by mi teraz bolo? — a prudko mával krídlami, vdychujúc do pľúc horúci letný vzduch, presýtený vôňou zeme a slnka.

Mária Bátorová
prozaička, literárna vedkyňa
narodená v Trenčíne (1950)

Pracovala v Literárnovednom ústave Slovenskej akadémie vied, v súčasnosti pôsobí v Ústave svetovej literatúry SAV; istý čas bola lektorkou dejín slovenskej literatúry na univerzite v Kolíne nad Rýnom.

Knižne debutovala literárno-historickou monografiou Roky úzkosti a vzopätia (1992) o vývinových tendenciách slovenskej literatúry v rokoch 1938—45. Jej najnovšou prácou je monografia Jozef Cíger Hronský a moderna (Mýtus a mytológia v literatúre, 2000).

V oblasti umeleckej literatúry je jej prvou knihou súbor noviel a poviedok zo súčasnosti Zvony v kameni (1993). i komorné príbehy poviedkovej knihy Tíš (1996) predstavujú prepracované psychologické kresby osobitne vzťahov muža a ženy, pričom u nej vidno zreteľnú tendenciu bez sentimentality spájať ženskú citlivosť s racionálnym pohľadom vedkyne. Nadobúda sklon k zložitejšej kompozícii vrstvením a prelínaním viacerých významových i situačných rovín, doplnených asociatívne korešpondujúcimi veršami. Obdobne, filozoficky ešte náročnejšie, je komponovaná i jej ostatná knižka próz Tell (1999), z ktorej je aj rovnomenná poviedka.

Z myšlienok:

Ak nám umelec má „otvárať oči na náš vlastný svet“ (Nietzsche), ak má teda ujasňovať", vysvetľovať, môže to robiť, ak má ten správny „kľúč“, ak vie sprostredkovať „základné existenciálne obsahy“, „„pôvodné idey“, ktoré podľa Junga nesie každý z nás. Ale vysvetľujúca funkcia je len jednou z funkcií literárneho diela. Slovo — výzva a čin je naša stará štúrovská základňa. Vraj národ, ktorý si nevybojuje slobodu, si ju neváži, má ju len ako dar. Štúrovci ostali slobodní aj pre boj, revolúcie. Mnohí intelektuáli tohto storočia, aj keď mali rodiny, vzali zbraň a bojovali proti násiliu fašizmu. Ako žena a matka som proti zbraniam, proti násiliu v akejkoľvek podobe. Myslím, že politici a diplomati vedia riešiť problémy bez zbraní, ak chcú. Ak nechcú, privolajú si na pomoc všetko možné, aj spisovateľa. Spisovatelia nebývajú dobrí stratégovia. Nemajú v oku ten správny rozmer. Srdce plné, hlava plná, ale oko nevidí správne, vidí veľmi ďaleko alebo veľmi blízko, a vidí veľmi veľa. Spisovatelia píšu pre život. Tam, kde zvolávajú k smrti, sa nad kultúrou stmieva.

...Cesta za ľuďmi, túžba po komunikácii cez tvorbu, reprodukcia seba v tvorivom čine, ktorej odraz nachádzame hneď v očiach iného človeka, to je sloboda.

...Život je veľmi krátky, aby sme pili zlé víno, povedal jeden mudrc. a veľmi krátky aj na to, aby sme ho prežili bez snov a ideálov.

(1999)

Tell

— Nemáte pre mňa drobné, — otŕčalo ruku vysoké, chudé dievča, vlasy nakrátko, za uchom cigareta, úzke čierne rifle ju predlžovali a z mladého tela tvorili rachiticky ohnutú krivku. Prešľapovala drobunkými krokmi oproti davu a akoby v tom istom rytme poskakoval za ňou pieskovohnedý pekinéz. Ľudia odvracali hlavu od čiernych kruhov pod očami. Dav sa valil ďalej, hltali ho úzke čierne východy na ulicu, alebo padal po schodištiach do rozličných smerov metra.

Dlaň zvyknutá kde-tu na drobnú tvrdú mincu sa automaticky zmŕštila okolo papierovej bankovky. Nebola si istá, lebo darca prichádzal zozadu a dav sa vlnil ďalej. Na druhý deň na tom istom mieste dostala znova celodennú gážu, mohla potom sedieť pri fontáne, Benny sa olizoval po polovici hamburgera. Takto to šlo týždeň. Bola si už istá, videla toho istého muža odzadu: dlhé šedivé vlasy, na vrchu hlavy zostrihnuté, upravené, na pleciach roztrasené v cípoch, kožená bunda na chudom kostnatom chrbte, modré rifle akoby vždy čerstvo vyžehlené.

— Fascinujú ma vaše nohy, — povedal nad ňou hlboký hlas s cudzím, ruským prízvukom. Zastrel jej slnko, takže keď pozrela hore, videla ho konečne prvý raz spredu. Končistá, zanovitá brada, pod vysokým čelom hlboko vsadené modré oči, okolo nich a na lícach hlboké vrásky. Videla, že má oči naozaj upreté na jej tenisky, a prišlo jej to smiešne, takže sa rozosmiala, náhle a nahlas. Benny rýchlo zdvihol ňufáčik, vytreštil veľké oko, druhé akoby mal trochu stiahnuté, a vrtel chvostom. Myslel, že sa začne naháňačka.

— Nohy? Veď pozeráte na moje chodidlá, — povedalo dievča ešte vždy so smiechom.

— To, to, to, — odpovedal a pomaly, nepokojne prešiel jeho ostrý pohľad od tenisiek k jej rozosmiatej tvári. — Čudujem sa, ako môžete na takých malých chodidlách pretancovať svet.

— No, že by som práve po svete tancovala, sa nedá povedať, — zamračilo sa náhle dievča. Benny sa pri tomto tóne znova zaryl hlboko do dlažby a oprel bok o jej ľavú tenisku. Naháňačka nebude.

— Máte rada modernú hudbu? Nechcete ísť dnes so mnou na koncert? — spýtal sa rýchlo. — Je to mimo mesta, v jednej starej veži, prídem sem po vás o pol šiestej večer. Volám sa Leonard, — doložil ešte a, nečakajúc na odpoveď, odišiel. Znova videla jeho rozviate vlasy a sebavedomý krok.

Sedela chvíľu a uvažovala, čo to má znamenať. Pozerala na svoje tenisky a mimovoľne sa usmiala. Obyčajne muži obdivovali jej oči, tvár, veľké poprsie... Chalani jej hovorili: ty rozprávaš také cool vecičky... Až ku jej chodidlám nikto doteraz nedošiel. Uvažovala chvíľu, či má ísť na koncert, alebo ako zvyčajne do Magnusa, pivo, frťana, stále tie isté reči, vždy na konci treba niekoho nafetnutého dopraviť domov...

Do pol šiestej sú celé dve hodiny času. Vystrela sa na kamenný, vyhriaty okraj fontány a Bennyho si položila na brucho. Len čo počul biť jej srdce, rytmicky sa rozchrápal.

Na tomto meste je najpríjemnejšie, že si nikto nikoho nevšíma. Povolené sú všetky anomálie a každý ich prijíma ako právo človeka byť samým sebou. Nie je to nevšímavosť, je to príjemná, pestovaná tolerancia. Toto mesto je slobodnejšie ako Paríž.

— Tak, som tu, — prebudil ju hlboký hlas nad hlavou. —Vidím, že na mňa čakáte.

— Ani nie, — otvorila napoly oči, — len som odtiaľto neodišla.

— No, tak poďme. Motorku mám tu za rohom.

— Na motorke? Ja... nemám prilbu, bundu... mám psa a strach z motoriek...

Chvíľu na ňu pozeral a prenikavé modré oči akoby zmäkli. — Počkajte tu, alebo poďte... — chytil ju za ruku a viedol do jednej z ulíc. — Vyberte si, ktorá sa vám páči, — ukázal na rad prilieb rozličných farieb.

Skúsila červenú a hneď ju dala dolu. — To akoby som provokovala krv. Aká je vaša motorka? — spýtala sa náhle.

— Čierna.

— No, čo táto strieborná metalíza s ružovými pásmi?

— a takú ľahkú bundu k tomu. Skúste si ju!

— Nie. Aj tú prilbu vám potom nechám. Možno sa vám zíde pre niekoho iného, — koketne sa k nemu naklonila.

Na zákrutách potom nahýnal stroj a na diaľnici sa slalomom rútil pomedzi autá. Vyťahoval sa a ona myslela, že už-už musia havarovať. Zatvárala oči a tisla sa mu k chrbtu, až Benny v ruksaku skučal na jej prsiach.

— To bolo posledný raz, — povedala, keď zliezla dolu.

— a ako chcete ísť nazad? — uškrnul sa.

Z parkoviska upraveného ako schönbrunnské záhrady išli pešo k veži. Za ňou práve zapadalo slnko, takže v čierňave zrúcaniny akoby horeli purpurové okná a v ohni sa mihali postavy. Zastala v úžase nad tým obrazom. Leonard sa otočil a chvíľu nevedel odtrhnúť pohľad od dievčaťa so psom.

— Poďte, večer to bude tiež pekné.

Pomaly kráčali malým nádvorím, plným skupiniek. Leonarda mnohí zdravili, nazdar, Leo!, bolo tu a tam počuť a ju si nik nevšímal. Jej výstrednosť zanikala v tejto extravagantnej spoločnosti a to bolo príjemné. Odrazu malý amplión nad vchodom zvolával skoro šeptom ľudí dnu.

— Poďte, pozrieme sa zatiaľ na druhú stranu do údolia. Podliezli popod malú kamennú bránku v múre a stáli na plošinke nad priepasťou. Dievča rýchlo bralo Bennyho na ruky, lebo zastal na okraji, natiahol krk dopredu, ňuchal a celý sa roztriasol. v údolí sa kľukatila rieka.

— Bojí sa výšky. Strašne sa bojí výšky. Okrem toho, malo by tu byť zábradlie, — otočila sa a podliezla späť.

Vošli do veže. Na vnútorných konzolách horeli fakle. Cez čierno čalúnené dvere vošli do prvej miestnosti na pravej strane. v strede polkruhu stál mladík celý v čiernom, aj dlhé vlasy mal čierne, nahladko učesané, zviazané do chvosta. o bok, nie o bradu opieral nástroj, niečo ako husle, len s dvoma strunami a vyludzoval na ňom úžasne jemný, skoro monotónny zvuk. Ostatní sedeli na nízkych lavičkách okolo steny na kožušinách skoro na zemi. Leonard ostal stáť pri dverách, hoci niekto na neho kýval, dievča si sadlo na zem a Benny sa pri tichých zvukoch zaryl do dlážky pod jej tenisku. Otočila sa na šuchot a videla už len Leov chrbát, takže sa rýchlo zdvihla a zavrela za sebou. Išli takto z dverí do dverí. Vždy iný nástroj, maximálne dvaja hudobníci, z ktorých každý hral svoje. Na úzkych schodoch stretávali skupinky alebo jednotlivcov, ktorí počas troch hodín menili podľa ľubovôle miesta v trojposchodovej veži. v jednej z miestností sa ozval potlesk, keď Leo vošiel. Uklonil sa, dievča usadil a sám si pomaly sadol. Rusovlasá dievčina s flautou začala posledný part odznova. Flauta kvílila, burácala, ak len flauta môže a vládze burácať. Benny tichučko vrčal. Zvuky počujú psy vraj šesťkrát silnejšie ako ľudia. a toto boli disonančné zvuky. Vzala ho teda na ruky a vyšla s ním von, potom hore schodmi až na samý vrch veže na balkón. Naokolo ticho padal súmrak, obloha bola zelenkavá a nad obzorom, kde zašlo slnko, červená. Skákali po nej medvede, žaby, ježe, dynastie kráľov s veľkými bradami a prázdnymi očami ako na Goyových obrazoch, ktoré sa vo chvíli menili na profil starej mamy alebo na ňu odzadu, ako nesie misu s koláčmi, z čoho o chvíľu bola osamelo idúca ťava. Kto to len povedal, že v oblakoch je všetko?

Balkón bol dookola poistený drevenou ochodzou. Odrazu počula tichý šum, a keď pozrela dolu do vnútra veže, zacítila slabý dym fakieľ, videla okolo zábradlia každého poschodia hlavy a z pootváraných dverí vychádzala hudba, zvuky sa spájali a tvorili tichú,

príjemne nepravidelnú symfóniu. Benny sa silno držal jej ruky a ani za nič by sa nebol nechal položiť na zem, lebo pod sebou cítil hĺbku.

— No, ako sa vám to páči? — vyšiel Leo k nej.

— Je to... predovšetkým zvláštne... čakala som koncert, buď nejaký na štadióne, v športovej hale alebo klasický... toto je... ale páči sa mi to, je to akosi... akési prirodzené... Akoby ten, kto hrá, bol spojený s prostredím, akoby ho dotváral, príjemná identifikácia... neviem to inak povedať. a čo si myslíte vy?

Leonard mlčal. Chrbtom k nej, opretý o ochodzu pozeral do súmračného údolia.

— Povedala som niečo, čo sa vám nezdá?

— Nie. Dokonca ste to vyjadrili veľmi dobre. Ani jeden kritik toto o tejto hudbe nepovedal. Ešte možno tak, že je to identifikácia nie s prostredím, ale s prírodou, s tým, čo je v človeku z prírody... a hudba je na to. Hudba je najslobodnejšie umenie, nemá hranice, tak ako vietor, more, obloha...

— Popierate tým klasiku?

— Čo rozumiete pod klasikou? Myslel som na to, že zviazať tóny do kompozície je priam hriech, no, nech je to kamufláž, cirkusové, nadrilované číslo...

— Protestujem. To je popretie tvorby, kombinácie, štruktúry...

— Hm, vyzeráte, akoby ste boli študovali...

— Možno som trochu študovala. Otec je známy moskovský huslista. Ale to je jedno...

— Vy viete po rusky? Nepoznať vám to na prízvuku...

— Zato vám áno. a čo potom interpreti, keď popierate komponistov. a keď nie noty, prečo nechávate vaše veci interpretovať?

Leonarda zjavne zabávalo, ako sa rozčuľuje. — Čím viac vás poznávam, tým je to lepšie. Inokedy to bolo naopak. Všetky očakávania sklamali.

— To sa vám zdá, pretože už nič nečakáte...

— Počúvajte. Je to pekné, keď človek pozerá do večerných oblakov.

Započúvali sa. Tóny stúpali z kužeľa veže a oni boli bližšie k oblakom ako k zemi, večerný priestor bol zrazu naozaj nekonečný...

— Prečo ste odišli z mojej hudby, nepáčila sa vám? — spýtal sa Leo, keď mali nasadnúť na motorku.

— Mne možno áno, ale Benny bol nespokojný. Je veľmi disonančná. Nie som si istá, či aj ja nemám rada viac melódie.

* * *

— Späť ste išli pomaly, — povedalo dievča, keď ho vysadil pred secesným domom z roku 1902.

— Keď vy myslíte na psa, prečo by som ja nemyslel na vás a potom... možno som chcel byť dlhšie s vami...

Dievča sa na neho zadívalo zelenými očami, ale hneď ich sklopilo: — Ďakujem za zvláštny večer.

— Ako sa vlastne voláte?

— Ester.

— Ester, kde vás nabudúce nájdem?

Ester si v tom momente uvedomila, že ju Leo nechce vidieť na stanici metra ako doteraz.

— Ale ja nemám inú možnosť, — odpovedala, akoby to naozaj bol povedal.

— Nepozvete ma za ten pekný večer na čaj?

— Teraz už nie. Ale príďte zajtra okolo štvrtej. Ten balkón hore, s nikou, je náš.

— O. K. Dovidenia.

Keď sa na druhý deň Leonard blížil k domu, videl Ester, ako pomaly kráča s Bennym v náručí. Videl jej malé tenisky, ako sa z kroka na krok vlečú. Pred domom ju oslovil, a prv než jej tvár, uvidel, kým sa otočila, Bennyho znetvorené, veľké zakrvavené oko.

— Nejaký bastard ho uhryzol do toho zdravého, — povedala miesto pozdravu. — Chcem s ním ísť hneď k lekárovi, ale idem po niečo hore. Príďte zajtra.

Leonard čakal v protiľahlom vchode a videl znova Ester, ako vyšla, na konci ulice vošla do záložne a potom zmizla za rohom. Keď sa o hodinu vracala, ešte vždy tam stál.

— Chcel som vám povedať, zajtra ani do konca týždňa nemôžem prísť, cestujem... Čo na to povedali?

— Je už starý, ale možno sa z toho dostane. Dal mu tam ophtalmoseptonexovú masť, možno sa to stiahne. Najhoršie je, že je teraz slepý, nič nevidí.

— Psy majú ňuch, zorientuje sa...

— Je už starý... — opakovala letargicky. — Ale poďte, uvaríme si ten čaj.

Vyšli na tretie poschodie. Byt mal predsieň, záchod a veľkú miestnosť do L. Za jej dverami bol sprchovací kút, drez s varičom, sklápací stôl s baldachýnom, na ktorom viselo kuchynské náradie, dve stoličky, jedno staré kreslo, starý televízor, všade po stene regály s knihami. Druhá časť L bola v strede vodorovne predelená na „poschodie“ s malým rebríkom.

— Tam som spávala, keď žila stará mama, — naberala Ester vodu do veľkého starého ruského čajníka. — Dolu spávala ona. Teraz tam mám písací stôl.

— Každý centimeter je využitý. Kedy zomrela?

— Vlani. Všetko okolo mňa umiera... — povedala Ester znechutene. Potom si sadla oproti. Počuli, ako voda ticho bublá. — Posledný mesiac bola v nemocnici, úplne bez pohybu. Videli ste už niekedy dekubity? — Ester nečakala na odpoveď. Musela teraz, prvý raz po roku vyrozprávať tomuto cudziemu človeku aspoň niečo z toho, na čo sa dodnes strhávala v noci: — Sivasté, odumierajúce mäso, otvorené rany a do toho výkaly... keď som ju obrátila, umyla, zavolala sestru a tá jej to celé zastriekala, vydezinfikovala, vidím, znova pozvoľna to ide na tie rany a znova... Vedela trpieť, alebo už vôbec nič necítila, lebo sa na mňa nádherne usmievala a šepkala: Estí, Estí... moja malá... a predtým bola rok v tejto malej izbe... Bývala striedavo nervózna a zlá a zase veľmi dobrá. Napriek výpadkom pohybu chcela chodiť von. Posledné leto bolo horúce. Každý deň som s ňou zišla tie tri poschodia v strachu, že ju neudržím smerom dolu... a hore som ju takmer niesla na rukách. Potom s Bennym a tak dookola. Vtedy som prestala chodiť na prednášky. Posledný mesiac som sa už len modlila, aby zomrela...

Ostalo dlhé ticho.

— Nezačali ste znova študovať?

— Nie. Načo. Všetko okolo mňa umiera...

— Čo máte s Ruskom? — pozeral Leonard na čajník a šálky. Na zmienku o otcovi zabudol.

— Starká bola ruská Nemka alebo nemecká Ruska. Ako chcete. Narodila sa tu cez prvú svetovú vojnu z nemeckej matky a ruského oficiera. Žila tam a po druhej svetovej vojne sa vysťahovala sem. Prišla som za ňou, keď sa naši rozviedli, — Ester vstala, aby už nemusela rozprávať, a Bennyho, ktorý sa s hlavou na zemi pomaly motkal zboka nabok, postavila nad misku s vodou: — Ani tú nenájde. Je úplne slepý, — povedala celkom ticho. Ale Benny len dvakrát oblizol a motal sa ďalej, malým čelom narážajúc o všetko v ceste. Položila ho znova na mäkký vankúš do koša pod knižnicou.

* * *

Keď Leonard o týždeň zazvonil, na stoličke uprostred izby videl škatuľu, v nej na pravom boku na vankúši ležal Benny, labky zložené pred sebou ako dieťa. Vedľa horela sviečka.

— Vypadol z balkóna, — šepkala Ester. — Vlastne... vyskočil za mojím hlasom... povedala som mu: Benny, idem ti kúpiť, čo máš najradšej — pečienky, lebo sa mu to zlepšovalo, zdalo sa, že vidí, vonku bol živší... pýtal sa na balkón, hovorím mu, vyzeraj ma, rýchlo sa vrátim... a naozaj, keď som odchádzala, sedel v bezpečnej vzdialenosti od zábradlia ako vždy. Tak ma čakával... len chvíľu som sa zdržala, kto by to pomyslel... volala na mňa kámoška odvedľa, trochu sme kecali, smiala som sa práve na nejakých jej kecoch a zrazu som počula za chrbtom tupý zvuk... ležal na zemi, trhalo ho a chrčal... netrvalo to dlho... ako mohol, keď sa tak strašne bál hĺbky, práve takto skončiť. Viete, čo stále cítim? Ako mi silno, silno túli hlávku ku krku, ako decko...

— Poďte, Ester, pochováme ho. Poznám jedno miesto.

Ester prikryla Bennyho dečkou z koša, Leonard zavrel škatuľu, sfúkli sviečku.

— Najmä v zime je to tu pekné. Pripomína mi to... — nedokončil Leonard.

Ester sa nepýtala, čo mu to pripomína. Bez záujmu vysadla znova na motorku, ešte raz pozrela na miesto, kde pochovali Bennyho. Zosadli na Neumarkte.

— Dáme si niečo? Pozývam vás.

Ester bezmyšlienkovite prikývla. Išli teda v pravom prúde davu. Odrazu Leonard siahol dolu za jej rukou a zastavil ju. Vedľa jedného z vchodov do Kaufhofu sa chystali hrať štyria muži. v čiernych frakoch, bielych košeliach s mašľami, primáš nad päťdesiat, so šedivou vlnistou hrivou. Cez plece si prehodil biely obrúsok a napnutý postoj huslistu dával tušiť, čo sa odohrá. Na tabuľke vedľa puzdra čítali: Moskovský komorný orchester. Možnosť objednávky na domáce slávnosti. Okolo sa pri prvých tónoch tvoril kruh, ale aj mnohí s ruksakmi na chrbtoch ľahostajne prechádzali povedľa. Rušil aj čierny neumarktský blázon, ktorý chodí v zime v lete bosý, vydáva príšerné zvuky a pľuje ľudom pod nohy.

— a títo vyhrali vojnu, — povedala Ester. — Hanbím sa, že som z nich... Žobrácke impérium! — zakliala ticho.

— Také jednoduché to zas nie je. a že to hovoríte práve vy...

Ester zmĺkla. Nadšení pouliční diváci tlieskali, do husľového puzdra sa sypali mince. Leonard písal niečo na škatuľku od cigariet, podišiel k primášovi a strčil mu ju do vrecka.

— Patríte k ruskej mafii? — spýtala sa ho.

— Nie. Len som tu už okolo hudby dosť dlho. Poslal som ich do bohatých zámočkov na Rýne. Večer čo večer zarobia toľko ako na ulici za celú zimu. Nerobievam to, ale títo boli naozaj dobrí. Počujte, Ester, viete, ako sa vyhnúť modrine? No, rohu, do ktorého by sme sa buchli, — spýtal sa Leo mlčiacej Ester v malej kaviarni.

Ester si odpila z kölšu a neodpovedala. Možno by mala vstať a odísť do Magnusa. Čo sú to za blbosti!

— Nedívajte sa tak na mňa. Myslím na to, ako vás ochrániť... Dôležité je vedieť, o čo by sme sa mohli udrieť. a ak sa tomu nemôžeme vyhnúť, aspoň to chyťme do ruky, aby sme úder zmiernili... rozumiete mi?

— Prečo ma chcete chrániť a pred čím? Každý má svoj osud a neujde mu... — povedala Ester pomaly. — Napríklad ja by som chcela cestovať... vidieť ruskú step... na ňu ste mysleli na mieste, kde sme pochovali Bennyho, však? Ale to sa mi nikdy nesplní, — hovorila rýchlo, nečakajúc na odpoveď. — Ledva zaplatím každý mesiac ten byt. Hľadala som prácu, ale keď sú štyri milióny nezamestnaných... chodila som upratovať, ale teraz ma nechcú, ženú ma od dverí, myslia, že ich okradnem, tak som išla somrovať, pár drobných pre Bennyho; teraz už ani to netreba... ale prečo ste ma vtedy oslovili?

— Viete, ľudia sú ako telly... Viete, čo to je? Tell sú vrstvy zeme zachytávajúce čas — jednotlivé kultúry, je to prierez, v ktorom archeológovia zachytávajú jednotlivé epochy... no a keď sa ľudia stretnú, bez toho, že by vedeli prečo, oslovia sa alebo aj nie jednotlivými vrstvami v sebe. Vidíte, ja som nevedel, že ste napoly Ruska a vlastne nič o vás, a predsa ste mi nesmierne blízka, akoby až niečo zo mňa samého a neviem to vysvetliť. Podajte mi ruku, Ester.

Ester váhavo natiahla úzku ruku a vložila ju do veľkej, teplej dlane. Obe ruky sa už nepohli, ale absolútne v tom momente zapadli do seba.

— Ste s niekým? Máte chlapca?

— Nie. Už nie. Keď som študovala, bol Róbert. Študuje právo. Aj potom sme sa ešte párkrát stretli, ale keď mi bolo najhoršie, keď zomierala starká, nechal ma o pol jedenástej večer samu na stanici S-Bahnu... a minule išiel okolo v metre a obišiel ma, sklopil oči, to veľmi bolelo, skrátka, sa ku mne nepriznal... — vytiahla si Ester ruku z Leovej. — Ale možno... sa ešte vráti, — povedala ticho, sotva to počul. — Mala som ho veľmi rada.

— Ester, poďte so mnou, dnes spravím čaj ja.

Váhavo sa na neho zadívala. Prečo chce, aby s ním šla? To, že nehatene rozprávala, jej bolo vlastné. Len teraz tu bol niekto, kto o tom rozmýšľal, dopĺňal to, bolo to zaujímavé... prvý raz... akoby otec, ktorého temer nezažila... a možno ešte čosi, čo sa iskrí... a ešte... neurčitý pocit, že ju aj on potrebuje...

Ester nevedela, ako veľmi ju potreboval v tomto rozkolísanom svete anonymity a samoty. Doteraz to tak nevnímal, ľudia mu prechádzali cez dušu a nebolo mu za nimi ľúto, vždy si stačil, vždy si bol všetkým. a tu... toto stratené, útle dievča, rozhodnuté žobrať, na začiatku života sa vzdať dôstojnosti, všetkého... tak dôsledne to robiť... v tom to bolo... a potom... tie vrstvy, tell istých vrstiev...

Kráčali pomaly k nábrežiu Rýna, okolo Ludwigovho múzea. Pri jednokoľajke, beznádejne osamelej jednej koľaji pomníka holokaustu od Danyho Karavana, Leo kráčal, ukladajúc jednu nohu pred druhú, Ester za ním. Pred čiernymi kvádrami, do ktorých jedna koľaj ústi, pripomínajúcimi železnú pec, Leo zastal a vyvrátil hlavu hore. Ester si uvedomila, že čierne kvádre sú usporiadané do magického čísla, zastierajú z tohto miesta východ slnka a výhľad na obrovskú sochu Wilhelma na koni. Pomníky holokaustu zastierajú nemeckú históriu.

Po nábreží šli kúsok k najstaršej zachovanej časti mesta a v dome nad talianskou reštauráciou Leví kráľ na tretom poschodí otvoril Leonard dvere do tmavého starodávneho bytu. Stlačil vypínač a razom sa rozsvietilo viacero zákutí vo veľkej predizbe. Obrazy Beethovena, Liszta, Čajkovského...

— Kde ste to vzali? — zhíkla Ester. — Myslela som, že tu budete mať samú pop-muziku. Tatko mal rád Beethovena. Teraz vraj tá jeho nová žena — priekupníčka s kožušinami — míňa v Grécku pri mori 500 mariek denne. On koncertuje... — zarazila sa, lebo nevedela, prečo začala zrazu práve o otcovi a ešte o jeho druhej žene-priekupníčke a potom Leo kamsi zmizol, akoby tu zrazu bola sama... — Halóó, — zavolala tíško a podišla

k prvým dverám. Leo sedel vo foteli a vyzeral ako prízrak. v šere sa mu beleli na pleciach šedivé prúdy vlasov. Nad fotelom viseli nejaké zvláštne domorodé husle — drevo s jednou strunou, a keď sa obzrela, všetky steny boli ovešané rozličnými exemplármi huslí. — Ach... — nezmohla sa na nič iné.

Leo hodil rukou a ťažko, bez slova vstal. Šla za ním do kuchyne, na stole stál starodávny čajník, presne aký má od starkej. Sadla si do kúta na malú pohovku. Leo obradne pripravoval čaj, takto to ona už nevie.

— Koľko ste vlastne v emigrácii? — spýtala sa, pozorujúc jeho pomalé, vláčne pohyby.

Pretože sa nepriamo pýtala na to, ako žil celý život, a pretože práve to by nevedel popísať, odpovedal celkom o inom, a predsa na jej otázku: — Poznám tu jedného Rumuna. Schopný človek, vydal nedávno knihu — antropológ, stará matka bola Nemka, napriek tomu mu nepriznali občianstvo. Mnohí mu pomáhali. Jedna nemecká profesorka mu zohnala byt a teraz si predlžuje pobyt, ako sa dá...

— Má deti? — pýtala sa Ester, znova narážajúc viac na Lea ako na neznámeho Rumuna.

— Práve to je zaujímavé. Má dvoch synov. Jeden sa narodil ešte v Rumunsku, má asi dvanásť rokov, druhý je už rodený tu, má asi šesť, a teraz ostáva celej rodine dvanásť rokov, kým chlapec bude mať osemnásť, potom tu konečne budú zapísaní nastálo ako jeho rodičia a brat.

— Ten malý je záchrancom rodiny, to je také rozprávkové, nie? — usmiala sa Ester.

— Ešte aj tak vyzerá, ako Exupéryho Malý princ — zlaté kučery, drobný, krehký, niekedy, ak chcete, môžeme k nim zájsť... Len to je tiež tak: ona, jeho žena, bola v Rumunsku niečím, dobrá etnografka, ktorá sa tu neuplatní; on, člen akadémie vied. No a tu, odkázaní na iných, prosebníci charity, cirkvi, ona teraz študuje teológiu, niekde ju už zamestnajú, potom... aj celý nábytok, všetko majú cez cirkev...

— Ako to, že vy ste sa tak uchytili?

— Som tu už dávno, — povedal váhavo Leo. — a potom, tu je to celkom iná paradigma. Vy to neviete, nepamätáte sa, aké bolo kedysi Rusko... po vojne... keď sme stavali, budovali socializmus, veľmi úprimne... a potom toto Nemecko... ťažko povedať, v čom to je, na jednej strane taká úzkostlivosť, na druhej úplná ľahostajnosť k vlastným veciam. Heine ich dobre charakterizoval: sú, akoby zhltli palicu, ktorou ich bili... Preskakujem bez súvislosti, ale ono to nejako súvisí... Poviem vám princíp úspechu, keď teda chcete, veď na to sa ma vlastne pýtate... — Leo sa oprel v hlbokom foteli a zmĺkol. Nebolo to ľahké vysvetliť. — Človek si volí, — pokračoval, ešte stále uvažujúc, — medzi tým, čo mu je najdrahšie... tak, povedzme, zvolí si slobodu, tvorbu bez obmedzovania, už doma to skúšal, ale nechápali ho, príde do slobodnej demokracie, ako je táto, a vidí, že ani tu ho nik nechápe, môže to robiť, ale platí tu iná konvencia, do ktorej sa rovnako nevojde.

— Hovoríte slobodná demokracia... Demokracia neexistuje. Sú len silní a slabí, bohatí a chudobní. Tí prví môžu byť iba veľkorysí, ale o demokracii, ako by mala vyzerať, vedia niečo iba tí druhí, lebo o tom snívajú...

— Amerika je demokracia a Anglicko... veľmi stará demokracia.

— Amerika? To nemyslíte vážne, — zasmiala sa krátko Ester, — s genocídou Indiánov a Anglicko so svojimi kolóniami?

Leo zamyslene počúval, potom sa rozvravel: — Celkom s vami nesúhlasím. Sloboda v umení vzniká naozaj na Východe, ale dá sa plne použiť len na Západe... Náš Východ, Ester, slobodu nikdy nenájde. Pyramída, riadenie zvrchu, patriarchálny princíp, je to hlboko v ľuďoch.

— Nie je to balkánsky a orientálny princíp vôbec? — spýtala sa ticho, váhavo Ester a skrížila nohy pod seba.

Leo začudovane na ňu pozrel. Potom si spomenul na jej politologické štúdiá: — Ako to myslíte? — pýtal sa pre istotu. — Myslím na bývalú Juhosláviu, na to, čo sa tam stalo, a na Izrael... na Čínu, ako pustila na druhý deň zjednotenia vojsko a tanky do Hongkongu... Koniec koncov, čo sa týka Juhoslávie — Srbska dnes. Myslíte, že je tá invázia správna?

— Čo nazývate inváziou? — znervóznel Leonard, ba skoro skríkol. — Ja to vidím ako prelom, toto nerešpektovanie štátu... načo sú štáty? Konečne sa to poruší, dajú im dobre zabrať! Veď oni, hrdinskí Srbi, to všetko začali, genocídu v Kosove!

Ester s úžasom a bez slova pozerala na neho, ako rozhadzuje rukami. Potom predsa len ticho, ale rozhodne povedala: — Ak sa nemýlim, Charta NATO deklaruje obranu, nie útok a potom... Bezpečnostná rada OSN nedala súhlas na bombardovanie... nebola vyhlásená vojna a na oboch stranách zomierajú ľudia. Patríte ku krajným liberálom, že neuznávate zvrchovanosť štátov?

— Isteže. Hádate správne. Ale späť k tajomstvu úspechu v umení, — ozval sa po chvíli ticha Leonard. — Keď vezmete do úvahy, Ester, že všetky motívy umenie spracovalo už v staroveku, všetko už raz bolo povedané, hrané, maľované, potom ostáva spôsob tvorby ako nový...

— Pri serióznom základe vedomostí o klasických zákonitostiach? — skočila mu do reči Ester so sotva badateľnou ironiou.

— Mám na mysli čo najindividuálnejšie vyjadrenie seba, — pokračoval pokojne, — umenie zintímnelo, lebo nenájdete dvoch ľudí rovnakých — tak má umenie sympatizantov, malé skupiny, jednotlivcov, ktorí sa s vami identifikujú, nie celkom, ale sú akosi príbuzní — telly, viete... v tomto, ako sa tomu dnes múdro hovorí, postmodernom svete, medzi zmiešaním všetkého so všetkým, nájdete podobne cítiacich a vidiacich, najmä ak sa ich nepokúšate zväzovať... Aj toto mesto je preto príjemné, že je križovatkou mnohých kultúr. Jediné, čo ostáva pri vlastnej podstate, je príroda, Ester. Ale vráťme sa k tajomstvu úspechu v umení... Ester... vy nepočúvate... na čo myslíte?

— Myslím na Bennyho... — povedala Ester tak, ako bolo. Leo sa zvláštne, mäkko usmial a akoby urobil pohyb, celým telom pohyb k dievčaťu so sklonenou hlavou, sediacemu na jeho starej pohovke. Potom sa spamätal a povedal len: — Chcel by som byť váš Benny.

Ester nezdvihla hlavu, ani sa nepohla. Len tá veta jej vošla až do kostí, prebehla ňou ako náhla elektrina. — Vyskočil za mojím hlasom... — povedala tvrdo a posmešne.

— Viem, že rozprávam nezaujímavo a zdĺhavo, ale dopoviem, na čo ste sa pýtali. Tajomstvo úspechu je v tom, vymyslieť si zaujímavý aspekt a vedieť ho podať. Zaujímavý, to znamená iný... Ester, počúvate ma?

— Prepáčte, už nie, a keď vás zaujíma, na čo som teraz myslela, — povedala ako natruc, — na dobre chladené pivo u Magnusa... — vstala, — prevediete ma po byte? Chcela by som niečo vedieť o tých nástrojoch. Ale len krátko, nechcem vás unavovať.

Leo mlčky vstal, cítil, ako sa mu vzďaľuje, znova cítil svoj vek a tmavé priestory bytu sa mu zdali ponuré. Ester naopak, keď sa rozsvietili lampy, akoby všetky inak muzeálne exponáty ožili, akoby ich spájala zvláštna dynamika a napätie, v čom to len je, rozmýšľala, ako išli z izby do izby.

Leo rozprával zrazu málo. Viac mlčal, pretože každý z predmetov mal svoju dlhú históriu. Až pred poslednými dverami zastal a so stradivárkami v ruke, nepozrúc na Ester, povedal: — Ostaňte tu, Ester, byt je veľký a ja vás nebudem rušiť. — Zároveň si uvedomoval zbytočnosť toho návrhu, veď Ester už pred polhodinou bola v myšlienkach inde, unikala mu, bola ako vietor, napriek tomu už dávno, ba vlastne nikdy, necítil blízkosť iného človeka tak ako jej. Pozrel na jej drobné, zafúľané tenisky, vedel, že odídu, že neostanú...

Otvoril dvere do poslednej izby. v strede bola veľká drevená dvojposteľ, pri okne stojan s notami a puzdro s husľami. Tie, na ktorých hrával naozaj, boli tu. Nad posteľou viseli

zvláštne hodiny. Drevený rám starého okna malého domu, v jeho strede, tam, kde sa latky križujú, kde býva kľučka, veľká čierna podošva, v nej hodinové ručičky, zjavne funkčné.

Ester zatajila dych, keď si uvedomila zmysel obrazu: — Čo je to?

— To mi venoval môj najlepší priateľ, vraj by šiel za mnou na kraj sveta, ale... ani sem nikdy neprišiel. Asi nemohol. Jedna z mála vecí, ktoré som si z Ruska priviezol.

— A... toto? — ukázala nesmelo Ester na stenu, kde vedľa obrazu-času viseli neuveriteľne útle, už sivé baletné topánky.

— Matka bola baletka...

Marína Čeretková-Gállová
prozaička, dramatička
narodená v Zbehoch (1931)

Pracovala ako literárna redaktorka rozhlasu. Je typickou predstaviteľkou ženskej literatúry. Debutovala zbierkou noviel Koniec líšky (1962), v ktorej zobrazila citové a mravné problémy mladých žien. Svet žien, odcudzenie medzi mužom a ženou, medzi rodičmi a deťmi sú dominantné i v jej ďalších dielach — v románových novelách Stokrát moje leto, Smrť červenej jarabiny (obe 1964), Samota pre bohov, Koňak pre Amáliu (obe 1967), Hriešne dievča Júlia (1970). v románe Jednooký (1978) stvárnila osudy muža v povojnových rokoch a jeho márnu snahu zaradiť sa do všedného života. Na osud detí z rozvrátených rodín sa zamerala v novele Dlhé čakanie Anny Drozdíkovej (1982), v knihe Cudzie deti (1983), z ktorej je aj poviedka Herečka, i v próze Úraz (1987) . v posledných dielach — Anjelik (1994) a Nechajte maličkých (1998) — sa v rámci svojej koncepcie snaží odtabuizovať niektoré témy.

Je autorka viacerých rozhlasových hier pre dospelých i mládež (Murovaný dom, Telefón a i.), televíznej hry Tereza (1983).

Z myšlienok:

Vo svojej ženskej próze upozorňujem na možnosť ekologickej katastrofy v nás, na deformácie našich vzájomných vzťahov. Hrozím sa sprofanovaného modelu nášho súžitia, absencie lásky medzi nami, neschopnosti citového života, zdemoralizovaného vzťahu rodičov a detí, deštruktívne pochopenie škodlivej ženskej emancipácie. Mojím problémom v tvorbe je už dávno dožadovať sa renesancie ženstva v jeho plnosti, docenenia úlohy matky, jeho privilégium v poradí dôležitosti ocenenia ženstva. Je notoricky známe, že žena je bytosť od muža odlišná už na prvý pohľad, biologicky a zásadne je predurčená na materstvo. z tejto odlišnosti logicky vyplýva, že v jej tele i duši sa odohrávajú aj iné procesy ako u muža.

Zdanlivo ako by som nehovorila o literatúre; ale áno — hovorím. Najmä o tej takzvanej ženskej. Všetky moje príbehy by mali byť dôkazom ženskej autorskej poetiky stavanej predovšetkým na neodškriepiteľnej odlišnosti ženy od muža a z toho vyplývajúceho presvedčenia, že práve ženského sveta v umení je málo, že ho treba do umenia nástojčivo prebojúvať, že ho treba zdôrazňovať, pestovať, robiť ženský svet príťažlivejším, nie iba v živote, ale najmä v umení.

S týmto korešponduje aj moja tvorba a moje spisovateľské právo dať svojej ženskej hrdinke šancu byť predovšetkým ženou, zúčastňovať sa cez tvorbu na renesancii ženstva, materstva.

(1989)

Herečka

Kreslo je zlatisté a herečka má dlhé šaty. Na kolenách drží nečítanú knihu a hľadí uprene pred seba, hľadí ďaleko, oveľa ďalej, ako môže v tejto izbe dovidieť. Čisto a ostro svieti svetlo päťramenného lustra, vo vzorkách tapiet sedí ticho a telefón je biely. Osamelosť herečkinej izby ruší iba tikot malých nástenných hodín, herečkine ruky ležia bezmocne jedna vedľa druhej, tvár mlčí, krk je napnutý ako luk a izba ako zabudnutý človek, ako nedopitý pohár vína na stole, kolená pod nečítanou knihou zmeraveli.

Už nemyslela na zradu, keď zazvonil telefón, preto sa celá strhla a tvár jej obelela. v zrýchlenom tlkote srdca spoznala svoju dávnu bolesť, vložila ruku na tú rozkričanú bielu vec, ako keby tíšila čiusi pobláznenú hlavu, a zajakavo, pridusenym hlasom povedala, nie, prosím ťa, nevolaj!

Vloží aj druhú ruku na telefón, zakrýva ho zúfalo, ako keby to bola jej vlastná zahanbená tvár.

Je neprirodzené sedieť po premiére sama, pomyslí si. Po takej úspešnej premiére!

Zasmeje sa a vstane.

Chápem, je to neprirodzené, ale ty nič nechápeš, povie herečka.

Stojí tam v ostrom nemilosrdnom svetle, ako keby stála zoči-voči nemu, stojí uprostred ostrého vyzváňania telefónu, má čierne šaty a chce byť sama a chce mu to všetko povedať.

Nechápeš, aké neprirodzené a kruté bolo, keď si ma obsadil do tej roly. Prvý raz za môjho hereckého života úloha starej opustenej ženy, trochu bláznivej a detskej!

Vyšlo to!

Nemôžeš tomu veriť. Ako je to možné, kde sa to vo mne vzalo, keď som na to nemala?! z jedného dňa na druhý z milovníčky stará žena, pravdaže ma to zaskočilo, čo si čakal?! Prosila som ťa, nie, potrebujem čas, tá žena nie je vo mne, som ľahkomyseľná a krásna a ženská a zrazu aby som... Vedel si, že mi je svet tej starej ženy vzdialený a cudzí, ach, cítila som iba trýzeň a urážku, vedela som, čo to znamená, kto nastúpil na moje miesto, mala som pohorieť.

Pobalila som si kufor, nastúpila do toho vlaku a na tej malej stanici som prestupovala, presne podľa scenára.

Netušila som, že ju stretnem!

Herečka sa prudko obráti k vyzváňajúcemu telefónu a povie, chceš mi gratulovať? No načo?! Neveril si mi. Voláš, lebo ti nedá tvoja profesionálna zvedavosť, chceš ma tam mať, chceš ma mať pri sebe ako vždy, ako po každej premiére. Toto je prvý raz, čo chýbam na popremiérovom posedení, prvý raz, všetko je najprv prvý raz a potom už nie!

Herečkin hlas sa zasekne ako kľúč v pokazenej zámke, vzrušene dvihne slúchadlo a rýchlo ho položí, je ticho, telefón znehybnel. Herečku podťalo v kolenách.

Tak ja ti to poviem, pošepla.

Vydala som sa na cestu, nevieš o tom. Čas bol taký nijaký, ani trochu pekne a všade plno rozkvitnutého orgovánu, po celej trati, vo všetkých záhradách.

Keď som vystúpila, prvé, čo mi padlo do očí, bola ona. Chodieva na stanicu vždy k tomuto rýchliku, za každého počasia, už dlho. Cupká po peróne a usmieva sa, čistučká a vysušená ako tabakový list. Na druhej strane za štrekou bol dom, pred domom v tráve žltli húsatá a nebolo veru ani trochu pekne, bol smutný čas, bolo to v máji. a ona hľadela do okna tretieho vozňa, v jednej ruke vetvička orgovánu, v druhej vreckovka — pamätáš? Nástojila som na tej bielej vreckovke, nie hocijakej, batistovej, s ažúrkou!

Rýchlik sa strácal v zákrute, posledné vozne sa za ním vliekli ako chvost. Stála celkom blízko, pavučiny vrások na drobnej tváričke sa husto prepletali, z očí vykúkali veselé nevädze,

ach, vyzerala veľmi nevinne a veľmi šťastne. Bielu vreckovku zastrčila do biednej taštičky starých paní a pozrela na mňa. Odprevádzam, vzdychla a usmiala sa na mňa.

Áno, povedala som a takisto som sa na ňu usmiala. a ona mi povedala, nikdy ho nevolám, chodí sám od seba. Aj mu dohováram, syn môj, čo si robíš oštaru, načo sa ustavuješ pri mne, starej babe, a čo myslíš, že si dá povedať?! Že nech také nerozprávam, či ho ani vystáť nemôžem!? Nuž reku, čoby, jaj, ešte to tak! a chodí a zas príde, že nech mu nebránim, nuž mu veru nebránim. Ustaví sa zas, keď tadeto pocestuje, chodí on po svete dosť, služobne, povinnosť káže. Ale ponáhľať sa nemusí, ani v autiaku sa nemusí rozvážať, lebo on ti je nie ako tí druhí, on chce byť s ľuďmi. a v autiaku čo máš, tú cestu pred sebou a horedržaného šoféra, alebo sa ta natrepe plno všelijakých papalášov a to by nedbalo slopať na každom kroku a on veru nie, on ti nepije, ani slzu, radšej cukríky cmúľa, tak držím pre neho, aha, zelené, tuhé.

Dievčensky sa zachichotala drobným veselým smieškom, taká chytráčka to bola v tej chvíli. Pomyslela som si, kde sa tu nabrala?! Akoby vypadla z môjho scenára, akoby to bola stará žena môjho hereckého života, ona, práve tá stará žena, na ktorú som nemala!

Zboku si ma premeriavala a mierne sa usmievala, suché ruky krotko zložené pred sebou. Pomyslela som si, a to mám byť ja?! a pohlo sa vo mne srdce.

A teraz kam idete? spýtala som sa jej a ona mi odvetila, nuž, moja, ako chceš. Keď ti to nie je proti mysli, aj posedieť si môžeme. Pri kávičke alebo aj pri voľačom sladkom. Máš ťažký ten kufor?

Nie, odvetila som, kufor nie je problém.

A čo je problém? Príde načas domov, žena ho nevyhreší, že sa tak so mnou zasedel. a vlaky chodia každú chvíľu, aj tebe pôjde, neboj sa.

Spýtala som sa, a kto je to, váš syn?

Ale jaj!

Potriasla hlávkou a zažmurkala. Potom kývla prstom a čochvíľa sme vošli do staničnej reštaurácie. Šibrinkovala mi vetvičkou orgovánu popod nos a chválila sa, že jej priniesol celú obrovskú kyticu. a dezert, to nosí zakaždým, lebo som maškrtná. Tebe dám túto vetvičku na pamiatku, povedala celá šťastná a mne bolo odrazu ľahko, sedeli sme pri reštauračnom stole ako dve staré známe. Povie mi vraj, kto to je, len to nesmiem vytárať, lebo načo! Mám si to nechať pre seba, nemusí hneď každý vedieť, že za ňou chodieva minister.

Minister? začudovala som sa, ale ona moje začudovanie nebrala na vedomie, minister ako každý iný, slovo ako slovo, privolala čašníka a veľmi dôverne si od neho pýtala obliznúť z toho sladkého a k tomu ešte voľačo sladšie, tortičku so šľahačkou, tak. Likérik koštovala po troške a po likériku sa zalizovala, malíček zodvihnutý do výšky veselých nevädzí — robila som to na začiatku druhého dejstva, spomeň si, len si spomeň, čo som žiadala, aby bol likérik višňový, krásnej farby, a voňavý! a Pohanka ako čašník musel robiť veľavýznamné gestá a pritom sa kapitálne nudiť, ach, cítila som sa v tej reštaurácii ako na javisku, ako dnes na premiére, hoci som ešte vtedy nemala tušenie o skutočnosti toho príbehu. Vtedy to bolo ako hra a dnes ako skutočnosť.

Zrazu mi stará pani pošepkala veľké tajomstvo, že ho voľakedy učila. Jeho, ministra. Bol, chudáčik, ťarbavý, nezapínalo mu, ale mal dobré srdce. a ani ona nebola dobrá učiteľka, namojdušu, dávala prednosť dobrému srdcu pred jednotkami, na jednotkách nikdy nenástojila. a jemu predpovedala, že to ďaleko dotiahne, len nech je usilovný. a nech si ide svojou cestou, pomaly ďalej zájdeš, do ničoho sa nehrň. No a vyšvihol sa. a srdce má dobré ako kus chleba. Ale ja ho nevolám, myslíš, že som ho voľakedy vábila k sebe? Nikdy. Ani som sa neponosovala, ani sa mu neprosila, nič nežiadala, ani tú penziu väčšiu, ničového nič. To si nesmieš myslieť, že by som ja voľačo pre seba žiadala, pre seba nič. Len jemu dohováram, nuž a čože, minister môj, načo ti je dobré srdce v takej veľkej funkcii, ešte vyjdeš na smiech, daj si pozor. Radšej všetko prehajdákaj, aj so svojím dobrým srdcom, aby ti nebolo na

prekážku, tak hovorím, tak ja svojho ministra skúšam. Smeje sa, že fígľujem, taký ti je už poučený, spomenie si, že som aj cez vyučovanie fígľovala, čo som s nimi mala robiť za všetky tie dlhé roky, čo som ich učila!? Nuž ale s ministrom čo nafígľuješ, no povedz sama!?

Vtedy som urobila chybu, spýtala som sa, aký minister je to, prosím vás, čoho minister? a to som nemala. Stará pani bola odrazu ako vymenená, urazene po mne zaškúlila a potom vyhŕkla, to ti nepoviem, nemusíš hneď všetko vedieť! a čo keď to vykotkodákaš, podaktorá žena je ako sliepka, všetko musí vykotkodákať! a svojmu kohútovi prvému. Máš muža? spýtala sa nečakane a príkro a mne vyrazilo dych. Mám teba a ona sa ma spytuje, máš muža?!

Poslala som ústa do pohára, namočila pery do vína.

Potom som ju odprosila, zatratila som svoju hlúpu, nepeknú zvedavosť. Usmievala sa na mňa a pohládzala mi ruky. Ja sa znášam len s dobrými ľuďmi, povedala, aj ty si taká, si ako ja, pre neho sa netráp, bude sa ti ešte dobre vodiť, aj sa budeš dobre mať, to ti želám a ty na to nezabudni.

Dopila som na dúšok, dlane som mala vlhké, prsty ma neposlúchali. Ešte sa len začínala medzi nami debata a už tu bol koniec. Poznala som to podľa toho, ako vošiel čašník, ako sa nedbanlivo navážil na jeden bok, ako jedným plecom dvere podoprel. Za chrbtom mu vykúkala tučná tvár, široká a možno dobrotivá, taká ženská, mamičkovská tvár to bola.

No pravdaže, to som si mohla myslieť, precedila cez zuby mamičkovská stvora a pohla sa k nám. Vedela som, že bude zle, ale čo bude, som ani len netušila. Mamičkovská tvár k nám postupovala, fialový kabát rozopnutý, pod kabátom žlté krimplenové šaty vyše kolien, išla, išla, dostupovala na celé chodidlá. Stará pani v tej chvíli vyberala z úbohej čiernej taštičky fotografiu, a keď to začula, stŕpla. Zazrela som na fotografii známu podobu, ale som neverila vlastným očiam, vlastným ušiam som neverila, tá mamičkovská stvora rozkazovala, vstávajte, no, čo ste to zasa vykonali?! Chmatla starú paniu za lakeť, fotografia zostala na stole zadnou stranou obrátená ku mne, ja som šepkala pochabo, povedzte mi meno, adresu, meno a adresu mi dajte, bolo však neskoro.

Každučký nerv v drobnom tele starej panej sa rozochvel, nevädze v očkách stmavli ako ulica po daždi. Usmiala sa smutne, na tanieriku zostal kúsok torty so šľahačkou a v pohárikuu kvapka višňového likéru.

No prosím, poďme, povedala tá stvora, čo vyzerala mamičkovsky, ale hlas mala drsný.

Stará pani začala fikať a ja som vyskočila spoza stola a povedala som, nechajte tú paniu. Povedala som to cudzo a zachrípnuto a mamičkovská osoba na mňa prekvapene pozrela. Mali ste s ňou výdavky, ako vidím, zasmiala sa. Koľko?

Pošmátrala vo vrecku fialového kabáta a hodila na stôl pokrkvanú desaťkorunáčku.

Kedy nám prestanete robiť hanbu, osoba, skríkla, ale hneď sa aj začala mamičkovsky mierniť, vysvetľovala, už nám to robí skoro každý týždeň, už si s ňou nevieme rady, budeme ju musieť pred týmto rýchlikom zamykať, ináč ujde, je strašne prefíkaná, ani by ste neverili.

Čašník sa zasmial, hahaha! a klame, ani čo by z knižky čítal.

Stará pani fikala ako malé decko, plecia sa jej triasli. Dobrovoľne odcupotala k dverám, ani raz sa neobzrela.

Stála som ani prikovaná, čašník sa poškrabal za uchom, koniec zábavy, uškrnul sa a zinkasoval útratu a vyrovnal dokrkvanú desaťkorunáčku.

Vzala som fotografiu a vetvičku orgovánu, čašník ma pozoroval, potom povedal, je zo starobinca, trochu strelená, ale ináč neškodná, veď ste videli.

Pomáhal mi do kabáta.

Vždy si voľakoho vyhliadne, ale ináč nič, likérik, sladkosť a bájky. Čo vám narozprávala?

Postála som na peróne, nebo tam bolo čierne, vlaky neprichádzali ani neodchádzali, bol čas smútku a poznania. Tak. Tak to bolo. Ale ty nič nevieš.

Herečka sa pomaly pohne, šaty zašuštia, telefón zazvoní druhý raz. Čo ešte chceš? povie herečka ticho. z nečítanej knižky vyberie fotografiu a pozrie na ňu.

Nevolaj, prosím ťa! Musela by som ti pred nimi všetkými rozprávať o tvojej matke! Vzalo jej dych, telefón však vyzváňa a vyzváňa. Herečka sa zadŕha vlastným hlasom. V mene všetkých opustených matiek by som ti musela rozprávať o nej. o nej a o sebe!

Jej vzlyk padol strmhlav na zem, ako sekera, tak sa zaťal do ostrého vyzváňania bieleho telefónu, do osamelosti herečkinej izby.

Etela Farkašová
prozaička, publicistka, dramatička, prekladateľka
narodená v Levoči (1943)

Pôsobila ako stredoškolská pedagogička, v súčasnosti prednáša filozofiu na Filozofickej fakulte UK v Bratislave.

Debutovala zbierkou poviedok Reprodukcia času (1978), v ktorej reflektovala neľahký zápas žien o spoločenské uplatnenie sa. Príbuznú tematiku s dôrazom na filozoficko-psychologické stvárnenie vnútorného sveta žien a hľadanie zmysluplnosti ich života prezentovala aj v druhej poviedkovej knihe — Snívanie v tráve (1983), v istých obmenách aj v rade svojich ďalších próz — Nočné jazvy (1986), Unikajúci portrét (1989), Nedeľné fotografie (1993) a Deň za dňom (1997). Zatiaľ poslednou knihou je zbierka poviedok Hodina zapadajúceho slnka (1998); v nej je aj poviedka Obloha plná odlietajúcich vtákov. Píše literárne kritiky a eseje, v roku 1998 vydala knihu Etudy o bolesti a iné eseje. V posledných rokoch rozšírila svoj bádateľský záujem o feministickú filozofiu. Je spoluautorkou knihy Teória poznania (1980) a Štyri pohľady do feministickej filozofie (1994)

Napísala rozhlasovú hru Rozhodnutie (1981) a viacero rozhlasových poviedok (Návraty, Pivnica). Prekladá z nemčiny a angličtiny.

Z myšlienok:

Pre mňa je filozofia zaujímavá najmä tam, kde hovorí o „dianí“ v človeku, respektíve v priestore medziľudských dotykov — a, podobne, literatúra tam, kde sa sústreďuje najmä na „udalosti vnútorné“, kde príbeh ustupuje pocitu, zážitku, reflexii. Toto určuje môj pohľad na vzťah ich oboch.

...Ako čitateľke i autorke mi je celkom iste najbližšia poviedka, ktorú by som označila ako filozofickú či filozofujúcu, a takisto esej, približujúca sa k hraniciam poviedkového žánru.

...Myslím si, že v ženskej literatúre (uvedomujem si potrebu vymedziť tento tradičný a nie práve najšťastnejší pojem novým spôsobom) ide predovšetkým o artikuláciu ženskej skúsenosti (aj s dôrazom na každodennosť, na konkrétnosť, na detail, a zároveň na celostnosť), ide o artikuláciu pocitového zážitkového, fantazijného sveta, proste — ženského prežívania — a to zvnútra.

Ženská literatúra však prináša, prirodzene, aj pohľad na náš spoločný mužský a ženský, teda ľudský svet, pričom môže spriezračniť také vrstvy, dimenzie ľudskej skutočnosti a skúsenosti, ktoré môžu unikať oku mužskému, respektíve ktoré sa z hľadiska mužského oka nejavia a ani nemusia javiť ako relevantné. Veď je známe, že životná situácia a skúsenosť ovplyvňuje perspektívu. v tomto zmysle chápem ženské písanie ako obohatenie pohľadu na svet, ako o jeho rozšírenie o aspekty, ktoré sú dôležité práve zo zorného uhla ženy.

(1998)

Obloha plná odlietajúcich vtákov

Poloha, z ktorej sa jej po dlhšom čase zakrúti hlava; nesmie ňou prudšie pohnúť, pred očami sa jej zakaždým roztancujú iskrivé body, ostro svetielkujúce na čiernom pozadí, napriek tomu neodolá zvukom prichádzajúcim zhora, ešte nezreteľným, no každou sekundou bližším a určitejším. Napokon sa pozrie nahor, vzápätí musí rýchlo obnovovať ohrozenú rovnováhu, dlaňou sa oprie do navlhnutej, slnkom preteplenej zeme, má nesmierne rada tento dotyk, teplá, vlhká zem pripomína živý organizmus, pomyslí si: mäkké, útulné pramaterinské telo, na ktoré sa možno vždy spoľahnúť.

Trochu sa zháči, zneistie, kde sa v nej v tejto chvíli vzala myšlienka na akúsi večnú pramatku (kde sa v nás vôbec berú slová a do akej miery sú to naozaj *moje vlastné* slová, do akej miery hovorím slovami a vidím obrazmi, celými sieťami obrazov, ktoré už predo mnou utvorili iní; *má ešte dnes zmysel usilovať sa o svoje slová a o svoje obrazy; môže ešte také čosi jestvovať)?*
Zvuky nad ňou silnejú, akoby sa jej chceli z oblačnej výšky prihovárať, akoby ju chceli osloviť uprostred tejto jesennej záhrady. Ešte vždy skrčená, s vystretými, do pôdy zaborenými rukami, upiera pohľad tam, kde ich tuší, zatiaľ ich ešte nevidieť, aspoň ona, so svojimi piatimi dioptriami nedokáže rozoznať na modrosivom pozadí konkrétne tvary vtáčích tiel, hoci hlasy sú čoraz zreteľnejšie, čoraz výraznejšie. Váhu prenesie z pravej nohy na ľavú, pri takmer nepostrehnuteľnom kroku, ktorý pritom urobí, zacíti v prstoch ostré pichnutie, tŕň, ktorý si nevšimla, sa jej zadrel do pokožky. Opatrne sa narovnáva, oprašuje si dlane, chrbtom jednej ruky strie tenučký červený pramienok na prstoch druhej, stojí medzi ružami, v strede dlhého záhona ružových kríkov, to bolo prvé, čo im spolu s V. napadlo, keď kúpili túto záhradu: dolu celým svahom vysadiť ruže, nottinghamky, eiffelovky, amadeusky, no najviac eiffeloviek, od chalupy až dolu k jazierku. Červené, žlté, biele, fialové.

Za plotom vykopáva sused staré korene jahôd, oneskorene, tamtí robia takmer všetko s posunom, možno z pohodlnosti, možno z akejsi ľahostajnosti voči času, z únavy alebo rezignácie na termínované povinnosti (možno sú už za bodom poznania, že tak či tak ich človek nemôže splniť všetky a už vôbec nie absolútne, a preto by sa nimi nemal dať celkom zotročiť); aj on si už všimol vtáčie hlasy, nástojčivé, prenikavé, charakteristickým polomalátnym spôsobom kývne rukou k oblohe, no hneď nato sa zase zohne k rýľu, len čo medzitým zakričí smerom k domu, kde sedí na lavičke jeho žena, pomaly, akoby sekal vetu na samostatné celky: postav na kávu, počuješ, mohla by si konečne postaviť na kávu.

Pozná už susedov, vie, že z lavičky nepríde odpoveď, tak trochu čudný pár, azda šesťdesiatnici, pomenší, zaokrúhlení, spomalení v pohyboch aj v reči, len zriedkakedy ich počuť zhovárať sa; spôsob rozhovoru, pri ktorom môže mať ten druhý pocit, že partner nedopočuje, nechce počuť, neprikladá počutému význam, pretože to, čo bolo treba, už aj tak bolo povedané, azda i vypočuté. Sused opäť pomaly, pomaly a priticho zavolá ešte raz, tú kávu keby si nezabudla, a nečakajúc na ženinu odpoveď, napokon, možno ho ani nepočula, pokračuje v práci: rýľ sa rytmicky zaryva do zeme, kedy-tedy cvengne o kovovú tyč plotu, o kamene, v tej pôde, nech je akokoľvek dlho obrábaná, niet o ne núdze.

Zvuky nad ňou nadobudnú náhle takú silu, že nevdojak opäť vyvráti hlavu k oblohe, teraz ich už aj uvidela, chvíľami to vyzeralo, akoby sa hýbala celá obloha, husi, možno labute, no podľa hlasov skôr divé husi, na okraji pamäti sa zatrepoce spomienka na rozprávku, z ktorej na ňu v detstve zakaždým dýchlo tajomstvo osudovosti: človek, vták a opäť človek vykúpený trojobeťami (naozaj treba za každú premenu, za všetky prinavrátenia platiť, a spravidla tým najdrahším?); pretrvávajúca ťarcha skúsenosti vyjavenej rozprávkou.

Jej zmysly sa teraz celkom upnú k oblohe, oči, uši, ešte aj do nosa akoby jej vstúpila nová, zvláštna vôňa: možno tak trochu vôňa horiaceho raždia, dymu, no predovšetkým diaľok, zhlboka sa nadýchne, jej čuchové bunky si ju predsa ešte pamätajú, približne takto si

v detstve predstavovala vôňu, ktorá sprevádza čosi nesmierne vzdialené, takmer nedosiahnuteľné, a práve preto lákajúce, až bolestivo vábiace. Mimovoľne si spomenie na báseň slávnej čínskej poetky, ktorá sa jej prednedávnom dostala do rúk, z jej slov dýchalo čosi podobné: kontrast nenehybnosti, pripútanosti k pevnému bodu, ktorý nepustí, a zároveň nástojčivého volania diaľok; smerovanie za uvidené, zažité, spoznané.

Keď letia divé husi na juh,
túžim, nech tam s nimi zaletí aj môj výkrik!
Keď letia divé husi z juhu,
túžim, nech sem s nimi priletí aj zvuk vlasti.
Len veľmi, veľmi vysoko letia divé husi
a nedoľahne k nim plač mojej píšťaly...
Desivé prázdno zrazu v duši pociťujem.
Myseľ spustnutá...

K básni, v ktorej Cchaj Wen-Ťi pred osemnástimi storočiami vypísala žiale ženy s dramatickým osudom, sa vracala po niekoľko dní, celkom nepodstatnými sa odrazu stali rozdiely v priestore, čase a aj v samotnom osude, konkrétny príbeh naozaj nie je najdôležitejší, čosi z pocitov, starších ako tisícročie, vniklo do jej panelákovej izby, usadilo sa na jej písacom stole, vošlo do jej pera, dotklo sa jej oka, ucha, pokožky na končekoch prstov; príbuznosť precíteného a azda aj príbuznosť vysloveného, tak trochu mätúca myšlienka, že poetka to napísala už aj za ňu, za ňu aj za všetkých ostatných, ktorí raz, podobne zasiahnutí, zastanú s pohľadom na oblohu plnú odlietajúcich vtákov (treba ešte pokusy o vypovedanie, ak *toto* už raz bolo vypovedané, pokusy o menej dokonalejšie variácie na tú istú alebo podobnú tému; ibaže je vôbec možné existovať v jazyku bez akýchkoľvek variácií? Pretože jazyk ako reťazenie, odovzdávanie a prijímanie, pretože bytie v jazyku ako účasť na permanentnej štafete). Akoby tie verše boli v istom zmysle predtuchou jej vlastnej skúsenosti, predtuchou dnešného podvečera, *tejto* oblohy plnej odlietajúcich vtákov, oblohy *tohto* okamihu.

Obloha v pohybe: so zatajeným dychom pozoruje pevne zovreté zoskupenia, vytvárajúce pravidelné trojuholníky, nečakane, akoby na povel prelievajúce sa do novej podoby, do nemenej prísnej zovretosti, len zopár vtákov letí mimo spoločného geometrického útvaru, držiac sa pri jednom zo zadných vrcholov trojuholníka, aj tie však vytvárajú pravidelný menší útvar. Zmena uhla, ktorý vtáci zaujímali predtým, sa udiala niekoľkokrát za sebou tak rýchlo, že sa jej ani nepodarilo postrehnúť jednotlivé fázy, ak sa sústredila na jednu časť trojuholníka, uniklo jej preskupovanie v ostatných častiach.

K
e i
ď s
l u
e h
t é
i v n h
a i a u
d j

túžim, nech tam s nimi zaletí aj môj výkrik, napísala čínska poetka

(nech tam zaletia aj túžby, nech sa tam vznesú aj sny, hovorí teraz ona, sny, ktorými chceme prekračovať svoju konečnosť, ktorými sa chceme presahovať, dospieť k transcendencii); kedy s takýmto úžasom hľadela naposledy na oblohu s vtákmi: vlani, predvlani, ešte skôr, nespomína si, no v posledných rokoch to pravdepodobne nebolo, príliš sa ponorila do práce, celkom sa ňou dávala pohltiť, od rána do neskorého večera, nové ciele a

predsavzatia sa rojili v hlave rýchlejšie, ako stačila spĺňať tie staré, myslela si azda, že naozaj môže niekomu svojimi textami pomôcť, že niečo nimi môže na svete, na ostatných zmeniť; ak zmenila, tak len na sebe, overovala si hranice vlastných možností, aj tými textami si ich premeriavala: hranice, ktoré napokon musela prijať.
Nebo posiate vtákmi: (odlietajúcimi do diaľok k neznámu, k spomienke alebo k predtuche?) nebo plné vzďaľujúcich sa kŕdľov.
Vraští čelo, kliesniac si prístup k jasnejším obrysom polomatnej spomienky: akoby sa po jej boku mihol tieň postavy, kráčajú kamsi spolu, mama čosi rozpráva, chce ju o čomsi presviedčať, odovzdať jej pravdu vydolovanú z vlastnej skúsenosti, ona protestuje, vidí veci zo svojej perspektívy, vášnivo uvádza protiargumenty, odrazu však obe zastanú, oslovené šumom nahustených krídel (pocit nečakaného prekvapenia, nutnosti zastať; ale o čom sa to vtedy ony dve spolu zhovárali, o aké pravdy sa preli?).

A potom ešte jedno nebo, ponorené do ešte vzdialenejšieho času, spomienka sa len ťažko odtrháva zo spodných vrstiev pamäti, vlastne je to len spomienka na spomienku, prerozprávaná nespočetne veľa ráz rodičmi, *pamätáš sa*, začínajú sa vety, ktorými sa jej prihovárali, *pamätáš sa ešte na šarkany starého otca*?

Pošúcha si dlaň, zasvrbí ju ani nie tak od zaschnutej hliny ako od spomienky na dotyk s motúzom, na jeho druhom konci sa plavil vo vzduchu nezvyčajne krásny, veľkosťou a farebnosťou nápadný šarkan, závideli jej ho deti z celej ulice, šarkany, to bola špecialita starého otca, toho, ktorý u nich potom dožíval do deväťdesiatky, po niekoľkých porážkach pripútaný k posteli, *celkom nehybný a vo svojom trápení nesmierne statočný a pevný* (slová, tvoriace súčasť prerozprávanej spomienky), *také šarkany, aké vedel on zhotoviť, nemával nik na okolí, no veď sa hádam aspoň trochu pamätáš.*
Vtáky teraz celkom zaplnili priestor uprostred oblohy, vysypali sa na ňu ako obrovské čierne zrná, sleduje ich s vyvrátenou hlavou, vrchol trojuholníka

(medzičasom si uvedomila, že je to rovnoramenný trojuholník) sa nachádza presne nad ňou, spája ju s ním myslená
čiara vztýčená od jej očí kolmo nahor,

v
e
r
t
i
k
á
l

a, jedna z podôb spojníc medzi nebom a zemou, svojrázna katedrála: keby sa vták letiaci na čele pravidelného zoskupenia spustil v tomto okamihu nadol, po čiare, ktorú si primyslela, musel by dopadnúť priamo k jej nohám, naraziť do jej pliec, zošuchnúť sa okolo jej líc, dotknúť sa jej tváre, bola o tom presvedčená, potrebovala toto presvedčenie, aby si zabezpečila vzťah medzi svojím telom, svojím životom a útvarom pohybujúcim sa po oblohe, vzďaľujúcim sa do neurčita a lákajúcim nasledovať ho, silne lákajúcim; zosúvzťažnenie s oblohou, s celým priestorom tamhore, *aspoň o geometriu sa opierajúce zosúvzťažnenie (len veľmi, veľmi vysoko letia divé husi a nedoľahne k nim plač mojej píšťaly...).*

Uprene sa pozerá na kŕdeľ odlietajúcich vtákov, na meniace sa podoby svetlomodrého neba, cez obrysy pravidelného útvaru akoby začínala dovidieť do ďalšej spomienky, akoby sa odrazu aj ona sama ocitla *kdesi tam*, bola súčasťou odlietajúceho kŕdľa. Azda len nie pozostatky kolektívnej inštinktívnej pamäti, pomyslí si a opäť sa vpíja pohľadom do tamtej letiacej uzavretosti, zrenicami opakuje každú zmenu v pohybe hore nad ňou, až po dobrej chvíli začína chápať zmysel svojej podivnej spomienky na skúsenosť lietania, vo vtáčom

trojuholníku odrazu s jasnozrivosťou prečítala čosi zo seba, svoju túžbu, svoje snívanie, prikrývané opatrnosťou, rokmi, sklamaniami a čím všetkým ešte. v tomto okamihu chápe, že to ona sama ukladala od detstva svoje túžby do vtáčích obrazov rok po roku, jeseň po jeseni, keď sa čosi akoby končilo, strácalo sa a v nej ostávala len ľútosť za nenaplneným a nezadržaným, prvý raz možno už vtedy, keď ruka v ruke kráčali so starým otcom ku Kozej lúke vyskúšať si obrovského šarkana, a potom možno o pár rokov neskôr, v ten podvečer, keď sa pokúsila o svoju prvú báseň, bol to prazvláštny pocit vidieť na papieri *svoje* vlastné slová, vtedy verila, že tie slová patria naozaj jej a iba jej, vtedy ešte verila, že také čosi je možné. a potom aj vtedy, keď sa prvý raz zaľúbila do spolužiaka v piatej triede, spolužiak sa o tom nikdy nedozvedel, alebo ešte neskôr, keď už spoznala V., a keď spolu čakali dieťa, keď už z nich bola štvorica a potom ešte neskôr, stotožnená s pohybujúcou sa oblohou, s plynutím, ktorého posledný bod určenia nepoznala, iba ho mohla tušiť, predbežne jej unikal, strácal sa jej a rozplýval v neukončenosti, v nerozlúštiteľnosti každej budúcnosti. Zvykla si občas predstavovať aj to, že ona sama sa premiestňuje, vykresľovala si v duchu svoj, do iného priestoru, do iných súradníc vysunutý život a premýšľala o tom, či by bol v tých nových súradniciach oveľa odlišnejší, lepší, múdrejší, zmysluplnejší (pohybujúca sa obloha rozvibrovávala jej fantáziu, teraz sa jej zdá, že sa vtedy naozaj prevteľovala, aspoň svoje predstavy a sny prevteľovala do kŕdľov odlietajúcich vtákov; len v tých posledných rokoch na ne akosi celkom pozabudla).

* * *

Trojuholník, ktorý dosiaľ sledovala, sa pomaly sťahuje zo stredu oblohy, mieri nad les, tam ho už stratí z dohľadu, nedovidí naň pre vysokánske vrcholce stromov, no kým sa celkom premiestni k okraju svetlomodrej plochy, jeho miesto zaujíma ďalší, navlas podobný, ten si doposiaľ ani nevšimla, do zorného poľa jej vstupujú dva nové vtáčie útvary, nebo pripomína obrovský zošit s geometrickými úlohami, trojuholníky meniace s veľkou rýchlosťou uhly medzi stranami sa predlžujú a zase skracujú, s clivotou vyprevádza prvý kŕdeľ za horizont, s neuveriteľne ostro precítenou clivotou.

Premenlivosť a relatívnosť toho, čo sa zvyčajne nazýva šťastím alebo aspoň spokojnosťou, neľutuje nič z toho, čo zažila, čo urobila (muž, deti, zaujímavá práca, je to azda málo, pre niekoho by to bolo celkom iste dosť); hoci na druhej strane neraz ľutuje za tým, čo nezažila a neurobila, len nepripisovať svojim nesplneným túžbam väčší význam, ako im skutočne patrí, ale ani tým druhým, ani tým netreba pripisovať viac dôležitosti preto, že sa naplnili. a predsa: túžby ako to najurčujúcejšie: som, len kým túžim, kým viem snívať, každá túžba, ktorú preciťujem, je mojou čiastočkou, možno ani nezáleží natoľko na tom, či sa niekedy premení na skutočnosť, možno najdôležitejšie je iba to napätie medzi žitým a predstavovaným, vždy byť tak trochu mimo svojej skutočnosti: v nej a zároveň mimo nej.

Vtákov na oblohe neubúda, naopak, neuveriteľné, že sa ich odrazu nazbieralo až toľko, pošúcha si kríže, nedbajúc na špinavé prsty prejde si po boľavej chrbtici, zakrúži stŕpnutým krkom tak prudko, až sa jej zazdá, že obloha vykonáva teraz už zložitý dvojpohyb, akoby celá, s lietajúcimi vtáčími trojuholníkmi rotovala ešte aj okolo zvislej osi. Nemôže sa na ňu vynadívať, napriek pichaniu v krížoch a nezvyčajnému závratu sa v nej rozlieva radosť, v pohybe oblohy s odlietajúcimi vtákmi akoby našla čosi polozabudnuté, dotkla sa v sebe svojich vlastných diaľok, čohosi, čo pokladala za dávno umŕtvené, nejestvujúce, čo si prestala aj pripamätávať (akoby sa tým dotykom vzoprela proti jednosmernosti času a cez diaľku sa opäť navracala kamsi k svojim počiatkom); teší sa z tohto novoobjaveného pocitu, vychutnáva ho dosýta, s pohľadom ešte vždy nahor.

Strhne sa až po hodnej chvíli, keď sused za plotom hrmotne odhadzuje rýľ, nedočkal sa kávy a teraz ju chce ísť sám uvariť: sebe a aj žene, nedáva najavo hnev ani sklamanie, naučil sa nevyžadovať nemožné, možno aj v ňom tie vtáčie krdle čosi prebudili a možno ho ženie naozaj len chuť na čerstvo uvarenú kávu. Skôr však ako sa rozkýva, opíše rukou veľký poloblúk a pozrúc nahor, povie ticho, ale sa ich nazbieralo, čoskoro príde zima, keď tak húfne odlietajú. Navyknutý nedočkať sa odpovede, ani sa nepozrie do susednej záhrady, či ho počula; stoja približne na tej istej úrovni, delí ich iba plot a zopár opršaných kríkov malinčia.

Odlietajú, povie takisto potichu a zvláštny šteklivý záchvev, ktorý sa jej predtým zmocnil, je prekvapujúcou obnovenosťou natoľko intenzívny, že neodolá a aj ona ešte raz upne pohľad k oblohe.

K
e i
ď s
l u
e h
t é
i v
a i
d

zopakuje, tentoraz už len v duchu pre seba; akoby sa čosi končilo, akoby sa čosi vzďaľovalo, završovalo (hoci neukončené, nezavŕšené, opäť ten dobre známy pocit z vlastnej nedokonalosti, z neschopnosti zaprieť sa do sveta celou silou), stojí s rukami pripravenými k robote, rozpoltená medzi svetom skutočnosti a svetom sna, pozoruje ďalší krdeľ letiaci nad jej hlavou a predvádzajúci preskupovací manéver, aby v zmenenej podobe pokračoval v lete nad okraj lesa a tam sa jej napokon stratil z dohľadu.

Teraz ostali hore už len dva trojuholníky, pátra po nebi naliehavo a s ľútosťou, no ďalšie krdle sa tentoraz na ňom neobjavia; aspoň tie dva posledné verne vyprevádza na ďalekú cestu, o ktorej sa v jej neskorojesennom podvečere opäť po rokoch, po dlhom čase, aspoň na malý okamih zazdá, akoby to bola (hoci už vpisovaná do ciest iných) aj jej vlastná cesta.

Andrej Ferko
prozaik, dramatik, publicista, scenárista
narodený v Bratislave (1955)

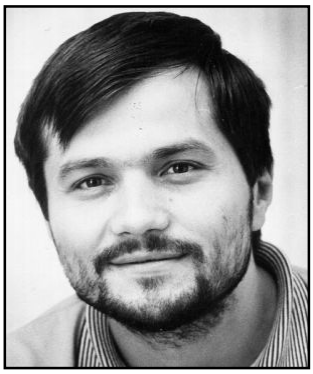

Pôsobí ako pedagóg na Matematicko-fyzikálnej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, prednáša numerickú matematiku a počítačovú grafiku.

Debutoval knihou poviedok Jemná cesta (1977) o mládeži v meste i na vidieku. v poviedkach zbierky Stopa (1983) sa sústredil na mládež veľkomesta, ktorá svoj pocit nenaplnenej sebarealizácie kompenzuje zdanlivou vulgárnosťou a surovosťou. Autor uplatňuje hyperbolu až recesiu hraničiacu s absurdnosťou i vo svojej ďalšej tvorbe, v sonde do života starých ľudí odsúdených do domovov dôchodcov v knihe Proso (1984), v zbierke experimentálnych próz humoristického ladenia Sumaroid (1990), v ktorej je i poviedka Intra muros populis, v príbehu vidieckeho chlapca z knihy Čobogaj (1991), v humoristických eko-sci-fi poviedkach knihy Noha pod klobúkom (1992), ale aj v poviedkovej knihe Orbis dictus (Nekonečný sex) z roku 1998. s otcom Vladimírom napísali románovú ságu o slovenských drotároch Ako divé husi (1994).

Je autorom viacerých kníh pre deti a mládež (Kazko Vlasko, o troch nezbedkoch, Počítač Hamlet), píše i divadelné a televízne hry (Balada o doktorovi Husákovi, 1996) i vysokoškolské učebnice. Výrazne je činný aj ako publicista. v roku 1999 mu vyšla kniha esejí o historickom bezvedomí.

Z myšlienok:

Kritici v niektorých mojich prozaických textoch našli „tradicionalistu-experimentátora“ a „čisté potešenie z literatúry“. Možno mám iba šťastie pri voľbe tém a autorských stratégií. Vysvetľujem si to tak, že píšem spontánne, že prenechávam zásadné rozhodnutia intuícii, že píšem na danú tému práve vtedy, keď ma to drapsne. Potom akoby vznikala v textoch hudobnosť. Moje knihy sú vypredané a v knižniciach ohmatané, páčia sa ľuďom všetkých vyznaní a presvedčení. Postavy mojich hier nenechávajú ľudí ľahostajnými. Skutočne nepociťujem čitateľský nezáujem, ani zajatie tradičnými žánrami. Najúspešnejší príbeh som však napísal spolu s otcom Vladimírom. Román o pamäti Ako divé husi je síce dvestostránkovou otázkou, žánrovou hádankou — zároveň vyšiel v troch vydaniach a práve sa nakrúca jeho filmová podoba. Možno mám iba šťastie. a som za to vďačný prozreteľnosti či náhode. Prehlbuje to moju pokoru k rozprávaniu, k ľuďom, k životu. Niekedy ma až zaplaví dojatie, ako sa ľudia tešia.

... Elektronické média limitujú pole pôsobnosti knihy, otvárajú nové polia. Podľa počtu realizovaných titulov som nie prozaikom, ale divadelníkom a scenáristom. Vzniká paradox: najviac viditeľná časť môjho písania sa najmenej reflektuje. Myslím, že priúzka definícia literatúry sa čoskoro bude musieť rozšíriť.

(1998)

Dievčatko zaútočilo a seklo ma palicou po ruke.
- Bráň sa!
- Nechce sa mi.
- Zbabelec!
O čo musím byť silnejší, aby som si mohol dovoliť
nechcieť bojovať.

Intra muros populis

Gregor tak zrazu nadobudol obrovský kus času a nevedel, čo by v ňom mal robiť. Byt bol hotový, čokoľvek navyše by ho priveľmi preplnilo. Peňazí stačilo vďaka výhre v Medzinárodnej lotérii novinárov, kde sa nedopatrením zatúlal jediný hodnotnejší žreb aj do takej úbohej krajiny, ako je Slovensko; inak veľké výhry pravidelne figurovali v metropolách Čiech, Nemecka, Francúzska a inde. Tento žreb si Gregor vybral a na celoživotné zdesenie predavača si hneď prebral jeho hlavné lákadlo, auto značky Škoda. Gregor zobral technický preukaz, nasadol a odviezol sa do Autobazáru, kde auto hneď predal o čosi pod cenu. Stal sa tak celkom nezávislým od príjmu. Závisel len od výdaja. Vydával na stravu, tlač a nájomné, iné mu nechýbalo. Cez mužské dni nepravidelne navštevoval Janu, hotelovú prostitútku, ktorú dakedy miloval ešte ako úplnú amatérku. Jana si preňho ponechala isté sympatie a pre seba isté ilúzie, keďže sa schádzali v jej vyhovujúcom čase, čo pokladala za prejav nezištnej ľúbosti. Nezištná ľúbosť vyhovovala Gregorovi finančne, a preto sa rád za Janu zaručil, keď ju ohrozoval istý usilovný tajný, ktorý v hoteli okrem iného evidoval aj prostitútky.

Gregor sa vtedy predstavil ako Janin snúbenec, čo Janu náramne dojalo a vytiahlo z nepríjemného vysvetľovania svojej vysokej životnej úrovne. Mala, ako všetky jej kolegyne, priestranný byt s troma fingovanými podnájomníčkami, študentkami, ktoré sa rady vzdali za stovku mesačne svojich podpisov a údajov a bývali načierno v internáte. Gregor využíval množstvo času sprvoti na hlivenie, ale potom usúdil, že prišla možnosť započúvať sa do svojho vnútra a určiť si vyhovujúci životný štýl, čo bola otázka nadmieru pálčivá po dlhých skúsenostiach so sekundovou presnosťou a celodenným hlivením v nemocnici, dvoma predchádzajúcimi extrémami. Najprv prebral módne vlny. Štýl nie je svetonázor. Bigotný idealizmus, ktorého na okolí bolo skrytého dosť, sa mu nezahováral, keďže nevedel nájsť jedinú záruku, ktorá by ho ubezpečila aspoň o možnosti existencie čohosi, čo by sa dalo pri troche zaslepenosti nazvať bohom. Gregor zvážil všetky možnosti, na ktoré prišiel, a začal po ich súhrne zhľadúvať jedinú nehmotnú ideu.

Zdalo sa mu spočiatku, že idea, ktorú vyslovil dávny mudrc, by mohla byť nehmotná, lebo je schopná zmiznúť v zabudnutí i rozrásť sa na reálnu silu, čo však tak či onak boli číre hmotné procesy, vyplývajúce zo životnosti a akéhosi šťastia tej-ktorej myšlienky. Gregor sa odhodlal na kontrolu všetkých ľudských poznatkov, ale všetky oblasti vedy, politiky, dogmatizmu či kultúry, kde by sa dala hľadať nehmotná idea, boli trpko historické, súvisiace s ľudskou existenciou, a nielen to, mohutne vždy pojednávali o hmote, prípadne nejakej abstrakcii, ktorá vždy mala hmotný alebo sociálny koreň. Obyčajná abstrakcia, ako napríklad počet alebo krása, bola vždy len nanajvýš sedemstupňovou zhŕnkou nejakých vlastností, súvisiacich s kvalitou alebo kvantitou hmoty; všetky pojmy sa dali nádherne zobraziť v n-rozmernom vektorovom priestore, ako vektory potrebnej dĺžky, čím si Gregor nahradil akýsi čudný izomorfizmus; o vektoroch už potom ďalej nešpekuloval, ich reálna interpretácia bola triviálna.

Pravdaže, tvrdenia, ktoré sa priamo či nepriamo opierali o predpoklad existencie onej bytosti či nebytosti s bytosťou dialekticky spriahnutou, musel Gregor vynechať; tak by sa dostal do bludného kruhu tautológií. Okrem toho pri všetkej sile argumentov, ktorými ho

v tomto čase obsýpal vášnivý diskutér a svedok asi Jehovov Tadeáš, s ktorým sa Gregor zoznámil v knižnici, kde si kradli spred nosa novinky teológie, skritizovanej z pozícií vedeckého ateizmu, musel by Gregor začať veriť, prípadne sa dlhé roky modliť za nekonečnú božiu milosť, ktorá by mu nakoniec dala silu viery. To Gregor odmietol z pozície vcelku jednoznačnej; čím sa človek ohlupuje dlho, samostatne či externe, intenzívne a zaryto, tomu rýchlo podľahne, nech by išlo o akékoľvek nezmysly.

Tadeáš poskytol nato Gregorovi pašované katechizmy zo Švajčiarska, Ríma a čertvieodkiaľ, kde sídlili cirkevné tlačiarne, dosť bohaté, aby investovali aj do vydaní v takom nepočetnom jazyku, ako je slovenčina. Spisy menom Ježiš na Reeperbahne, Večná nádej, Dejiny spásy a Neveriacemu Tomášovi z pera profesionálnych teozofov, napísané pre šesťnásťročného čitateľa, vychovaného vo veriacej rodine, docielili u Gregora stav rozveselenia, najmä keď sa v nich autori striasli všetkých vykladačov biblie vtipným vynálezom tzv. literárneho obalu, ktorým pestro manévrovali. Gregor tu našiel dokonca odpoveď aj na otázku, ktorou uviedol Tadeáša do rozpakov, totiž prečo je po súdnom dni potrebné navrátiť vyvolených obyvateľov raja do onoho slzavého údolia so zmŕtvychvstanými a nedokonalými telami, keď je ich rajská existencia taká nepomerne blažená. Tu sa pátri nestiahli ani na priveľmi defenzivistické pozície literárneho obalu, ktoré spochybnili všetky možné evanjeliá, ale prišli s nejakou novou kvalitou existencie tela, čo je typicky materialistický tovar napriek všetkému možnému preduchovneniu.

Oveľa vážnejšie však vyzeral spis saleziána Antona Hlinku, ktorý sa nazýval Cesty k večnosti. Gregor musel po prvých slovách uznať, že ľudia, ktorí čušia v kláštoroch a majú dosť času na úvahu, vymyslia podobne ako dlhoroční autori sci-fi argumenty na oprávnenie čohokoľvek. Tak baťko Hlinka začal veľmi prijateľne, totiž s existenciou náboženstva ako historického faktu vo všetkých možných civilizáciách, ktoré sú známe. Potom veľmi prudko vymedzil priestor prírodným vedám, ktoré obmedzil na akési chudery, čo nie sú schopné posúdiť takú vševesmírnu záležitosť, ako je napríklad vďačnosť. Urobil tak na základe nejakej nadvedy, ktorá sa zaoberá kompetenciou jednotlivých vied. Tu už Gregor zavetril nekalosti, najmä keď ujec Hlinka vyhŕkol jedným dychom čosi o druhej vete termodynamickej v súvislosti s tepelnou smrťou vesmíru, čo sa mu náramne zahováralo.

Gregor si dôkladne preštudoval aj exaktný dôkaz existencie boha, ktorý spočíval v tom, že otec Hlinka dokázal, že existuje ešte čosi okrem hmoty na základe čachrovania s pojmom nekonečna, ktorý síce uznal, ale dodefinoval ho ako nesmierne veľké konečno, ale predsa len konečno. Podobnými úpravami pojmov vnímania ľudskej obmedzenosti, s ktorou sa matematicko-fyzikálno-astronomické zákony uplatňujú na nekonečno, ktoré ľudstvo nikdy neobsiahne, sa zrazu vylúpilo obrovitánske nehmotno, ktoré už automaticky malo všetky vlastnosti boha. Rozveselený Gregor zašiel ku Tadeášovi, vrátil mu všetky knihy so spásonosným obsahom a oznámil, že vec je jasná. Tadeášovi sa rozžiaril zrak svätým ohňom zadosťučinenia. Keď mu Gregor povedal, že ich známosť ho nezvratne utvrdila v materializme, Tadeáš sa rozplakal, spýtal sa boha, prečo ho skúša, Gregorovi povedal, že mu neverí. Gregor sa spýtal, či neverí jemu, ktorého dobre pozná, a keď Tadeáš prikývol, Gregor sa spýtal, prečo verí bohu, ktorého ani nepozná. Potom ešte predniesol svoj odpor k akémukoľvek kultu a ku každej kultovníckej cirkevnej organizácii, ktorá je plná darmožráčov, ktorí sa mohli venovať aj inej produkcii okrem plástov svojho tuku.

Tadeáš mu pohrozil, že za rúhanie ho stihne trest. Gregor sa rozlúčil s nádejou na nekonečnú milosť božiu, ktorá každého, kto včas oľutuje, postihne v nekonečnej miere, ktorá je tentoraz naozaj nekonečná na rozdiel od chabého nekonečna farára Hlinku, a teda že keď bude prihárať v ohni pekelnom, tak Gregor spozná svoje viny, oľutuje ich trpkým ľútostivom a navráti sa do lona záhrobnej cirkvi, ktorá nesporne organizuje pestrý duchovný život v raji, očistci a vyľudnenom pekle, prázdnom od oľutovavších smrteľných hriešnikov. Gregor teda zavrhol život spestrený modlením, šepotom prednášaných sťažností na vlastnú nemožnosť

prikorenenú závisťou voči úspešnejším veriacim a neznabohom. Priklonil sa k joge, ktorá bola vytvorená na podklade budhizmu, ktorý ako najmúdrejšie, slabo dravé náboženstvo, prenikal k podstate ľudskej meditatívnosti spätej s telesnou uvedomelosťou. Ásany ako cvičenia sa v trpezlivosti mu po matných dozvukoch zhonu spred pár rokov prišli nevhod, menej však reči o lotosoch a nirvánach, stavoch otupenosti od hladu a laxného šalenia. Tieto Gregor zavrhol ako planý literárny obal, pamätlivý saleziánskych postupov s nevyhovujúcimi pasážami.

Učarila mu jogínska čistotnosť, oproti ktorej sa údajne hygienický európsky spôsob života javil celkom zasraný barbarstvom špinavosti. v tejto hygiene našiel Gregor jednu z najpríťažlivejších stránok jogy, lebo mu dovoľovala pocit povznesenia a opovrhovania ostatnými, hriešne špinavými ľuďmi, ktorých jazyk sa nedožil po celý život náležitej očisty od hlienov pomiešaných s chuťami jedál, od materského mlieka až po srnčí chrbát, ktorých črevá mali v záhyboch usadeniny celoživotného neporiadku, nepremyté nikdy ničím okrem novej a novej tráveniny, ktorých pľúca, využívané v zhone na dve tretiny a menej, boli s nevyužitými lalokmi ohniskami nepokoja v tele, ktorých tukové obaly od hrdla po členky boli zásobárňou umelých hnojív, postrekov, rádioaktivity a všetkých možných splodín a rezíduí, ktoré by zdravé, aktívne a nezásobiace sa svalstvo nikdy neprijalo, jedným slovom, hriešne špinaví ľudia, hotové zásobárne nechutností, neupratané sklady starej potravy a novotvarov, boli Gregorovi tak ako každému zodpovednejšiemu jogínovi nesympatickí, menejcenní, čo síce bolo v priamom rozpore s budhistickou proklamáciou znášanlivosti, ale v zamarasenej Európe plnej závisti a nenávisti, po pokolenia šľachtených a zveľaďovaných, sa to ani inak vykľuť nemohlo.

Daný stav svojho povznesenia si Gregor charakterizoval ako prienik hygienického kastovníctva dávnej Indie do cholerického rytmu novej Európy, pričom do najčistejšej vrstvy patrili tí, ktorí mali najviac času o čistotu dbať, čo pravidelne hladovali, aby sa očistili od tuku, čo dýchali plnými pľúcami, aby nevytvárali oschnuté sliznice, čo si premývali tráviace a vylučovacie ústrojenstvo, aby sa zbavili nánosov v črevách a mechúroch, ktoré nestihol organizmus vyčistiť sám, čo si premývali oči a nosohltan odvarmi, čistili jazyk jazykovou lopatkou a nenapchávali sa kusmi zvieracích mrcín, ktoré sa častejšie nazývajú mäsom.

Áno, stravu Gregor po presvedčivých argumentoch o momentálnych hnilobných procesoch v mäse, ktorých nahromadením vzniká mŕtvolný jed a ktorých umelé spomaľovanie nehrá nijakú úlohu v odstránení ich započatia, preorientoval na mliečno vegetariánsku, do ktorej po dlhších úvahách zaradil čerstvé oplodnené vajcia, v ktorých bola záruka samoochrany, keďže zárodok udržiaval bielkoviny v pohotovosti na zrod nového života, čo — podľa Gregora — zaručovalo odstup od hniloby. Mliečne kvasenie ako iná sorta zmeny potraviny smerom k inej, a nie ku smradľavému hnoju, mu predurčilo mlieko na úlohu dodávateľa živočíšnych bielkovín.

Keď sa však v dôkladnejšej literatúre najmä od belgického Lysebetha a niektorých svámíov priamo z Indie, ktorých podrobnejšie a autoritatívnejšie spisy poprekladali súkromne združení jogíni z Rače a okolia, začali objavovať výhrady voči tepelným úpravám jedál, predpisy na rytmizáciu dychu a iné detailistické požiadavky, začal Gregor cítiť istý odpor.

Zbavil sa síce orálnej i análnej plynatosti, keď do seba púšťal hltmi len dôkladne rozžutú potravu, premiešanú so slinami na hladkú kašičku, v ktorej sa vďaka tekutosti nemohla udržať ani bublinka vzduchu, zloženie stravy zabezpečovalo hladký priebeh premeny, zahustenia preglgnutej kašičky na vzhľadný výkal. Stal sa pánom svojho spánku a čiastočne i krvného obehu, ale všetky tieto výhody mu pripadali dostatočné; chrúmať surovú zeleninu, divže nie rituálne vypestovanú, sa nápadne ponášalo na zvyky kopytnatých prežúvavcov, ktorí sú v Indii vďaka svojej lenivosti posvätné. Keď si Gregor premyslel súvislosti, objavil, že jogínstvo vedie človeka ku kravskému životnému štýlu, čomu zodpovedali aj niektoré asány, prebraté od trpezlivých kráv v najsurovšej podobe. Tento fakt

spolu s objavom precitlivenosti veľmi prečisteného človeka voči zašpineniu a ochoreniu zo špiny a infekcie, i keď s následnou ľahkou smrťou, zvrátil trocha Gregorove pomaly pevné predstavy. Prestal dochádzať na jogínske stretnutia, ktorých intelektuálna náplň sa mu náhle zazdala banálna a nudná, nasilu spestrovaná klebetami o intímnych problémoch nejogínov, zvyčajne hercov.

Hneď po tomto významnom rozhodnutí spoznal Gregor správnosť svojej voľby; opäť sa ho zmocnil dojem slobody či jej vzrastu, ktorý budí nové sily v mysli, v tele elán a v hrdle chuť. Náhodou sa dozvedel o viere kočovníkov, ktorí sa vystríhali očisty v nádeji, že si uchovajú všetky predpoklady úspechu v láske i v boji. o vede kočovníci neuvažovali ani v najhrubších črtách. Gregor sa pokúsil absolvovať týždeň bez hygieny, ale pokus sa skončil trápnym útekom pod sprchu, nevraviac o Janinom zmŕštení nosa. Celú Gregorovu jogínsku éru niesla Jana statočne a zabudnutie na Gregorove objatia našla v intenzívnej práci, ktorá lieči všetky dočasné sklamania. Pracovala tak usilovne, že jeden náhodný Francúz sa usiloval o manželstvo, lebo Janino umenie kontaktu a dialógu ho uchvátilo údajne viac ako temperament Nigérijčaniek. Jana sa skutočne zlepšila, čo Gregor rýchlo zistil po odklone od asexuálneho čistenia mysle od nízkej žiadostivosti podľa najnáročnejších požiadaviek rávalpindskej školy niektorého vychýreného svámiho, o ktorom Gregor nadobudol nezvratný intuitívny typ presvedčenia, že je žiadostivosti neschopný, a to hneď po vychutnaní najnovších lahôdok z Janinej progresívnej kuchyne.

Takto sa v Gregorovi otvorila bezmála zahojená jazva pohlavnej vášnivosti, ktorá sa jatrí až do úplnej straty citlivosti vekom alebo úrazom. Na pomoc prišla Jana, ktorá Gregorovi poskytla spis, ktorý sa neprávom nazýval pornografiou, hoci skutočne pochádzal od istého dánskeho úradníka z ministerstva priemyslu. Gregor si preštudoval pornografiu, ktorá bola silným podnetom k objaveniu erotiky, tej slepej moci uvoľnenia, ktoré sa nikdy nevie stratiť načisto, odolávajúc všetkým nástrahám tzv. mravných ľudí, čiže ľudí, ktorých ženie závisť zrodená z vlastnej nemohúcnosti či nedostatku odvahy, aby prenasledovali tých, ktorí sú dostatočne mnohostranne vychovaní, fyzicky a pudovo na výške a dosť inteligentní na kultivovanie slastí. Keďže mentálni či skutoční kastráti nedosiahli nikdy absolútnu moc, aby mohli uskutočniť svoje ľadové programy sexuálnej slepoty, našiel Gregor dostatok partnerov a najmä partneriek.

Partnerov Gregor ihneď vylúčil, lebo v ňom vzbudzovali dojem konkurentov; skupinové podujatie navštívil len raz, ale hneď sa stiahol, lebo atmosféra sa mu videla silená, čo bola aj pravda. Láske sa tu spoločne venovali vysokoškolsky vzdelaní ľudia so sklonom ku malomeštiactvu v blízkej budúcnosti, zvedaví na raritu a svoje reakcie v nečakanom prostredí a situácii, priveľmi sociálni, silne rodinní a partnerskí na to, aby sa vedeli zliať do tej jednoliatej masy rozkoše, ktorú si všetci sľubovali po tajne premietnutom nórskom pornofilme, ktorým vnadil taliansky chemik Lodoviko, iniciátor celej seansy.

Gregor prešiel viacerými skúsenosťami, aby sa utvrdil v tom, že ľudstvo je ešte veľmi zaostalé. Už ho prestávali zaujímať lyrické reči gymnazistiek, odhodlaných na každú skúsenosť, i údajne mnohovravné vzdychy ťažkých zrelých žien, hľadajúcich vzruch, elán, únik z manželského jarma; Janu nepretromfla žiadna z nich, všetky, ktoré Gregor miloval, boli eroticky síce nadšené, ale biedne školené. k tomuto sklamaniu sa pridala ešte vedomosť, že samčenie odbúrava ostrosť úsudku; Gregor výrazne otupel.

Výraznosť bola taká silná, že ho nepoznávala ani Jana, ba nepoznal sa ani on sám. Viedol v tom čase slabomyseľné úvahy o malichernostiach a dosť dlho mu trvalo, kým si uvedomil, v čom sa nachádza a odkiaľ pramení. Po krátkom zotavení, počas ktorého cibril svoje skúsenosti v joge, si okrem iného priznal, že na takéto dobrodružstvá sa už nehodí. Nebadane sa dostal do veku, keď mužovi stačí jediná žena. Prepínanie svojich síl si vynútilo mohutné mäsožravectvo, korenenie a alkohol, čiže zlozvyky, ktoré už neraz zavrhol. Času mal stále dosť, do zamestnania ho neťahalo, navrával si, že otázku spôsobu života musí pred

vstupom na pracovisko doriešiť úplne. Pokúsil sa hľadať východisko v zábave, ale rýchlo zistil, že zábavou sa nazýva takmer všeobecne liatie škodlivín dolu gágorom. Po niekoľkých opiciach a sedemdesiatich dvoch nových priateľstvách, ktoré sa dostali za dvadsať minút k totálnej zhode vo všetkých ohľadoch, sľubu vernosti až za hrob a osliznutým a páchnucim bozkom vrátane hlasného metabolizmu a kolektívneho spätného trávenia, sa Gregor spätil. Rozhodol sa, že zábavu nemusí pestovať práve masovú, že mu bohato postačí niektorá zo zábav stopových, keďže okrem bleskovej pseudoerotiky, alkoholizmu a obžerstva sú všetky zábavy v absolútnej menšine.

Ako prvý cieľ sa mu triafala kultúra. Ani ona neunikla pečati masovej zábavy; zo sedemdesiatich dvoch Gregorových priateľov bola polovica kultúrnych, významných, ba priam rozhodujúcich dejateľov, bez ktorých by to jednoducho nebolo mysliteľné, ako zhodne prehlasovali vo chvíľach, keď každé slovo má cenu zlata a prísahy či overovania sú smiešne zbytočné. Napriek tomu títo priatelia často dokazovali svoje kvality novinovými výstrižkami či príručnými archívmi obsahujúcimi najcennejšie zožltnuté dokumenty. Zvyšní priatelia boli budúci orli kultúrnych výšin, oni jediní vedeli rozoznať pravé umenie, ako má vyzerať svetová kultúra a ako bude konečne všetok ľud spokojný s umeleckou avantgardou, keď ich mená zažiaria v dlhých zoznamoch klasikov. Zvláštnu slabôstku mali mladí básnici; napriek rozdielnym poetikám a svetonázorom sa bez výnimky označovali jazvami po neúspešných samovraždách, lebo váha básnického génia je najťažšia. Výtvarníci a divadelníci budúcnosti tieto problémy nemali, čo možno súviselo s výškou honorárov.

Krehké literátky poznal Gregor čiastočne z krčiem, čiastočne dávnejšie, ešte z erotických období. Jedinú vrstvu kultúry Gregor nepoznal. Boli to ľudia okolo hudby. Tí sa venovali honbe za peniazmi, čo jediný z Gregorových priateľov, ktorý sa neoznačoval za výnimočnú osobnosť, ale za špičkového športovca bez akýchkoľvek rozumových ambícií, komentoval stručne ako obavu pred náhlym príchodom novej kvality, čo sa hneď aj podujímal dokazovať na odťažitom príklade vrcholových stredísk športového dorastu podľa mizerného nemeckého vzoru. Preto Gregorovi hudba unikla. Pokúsil sa najprv o filmové diváctvo, lebo film ako umenie najmladšie, najmodernejšie, najrýchlejšie sa rozvíjajúce prináša najlepšie podnety človeku súčasnosti. Jana do kina nechodila kvôli pracovnému času. Gregor jej však mohol povedať o filme málo povzbudivého. Kamera čušala v hľadisku, neliezla za nijakým novým pohľadom, všetko boli samé otrepané klišé, filmová hudba bola pre nahluchlých primitívov, aby nežnejší diváci videli a počuli dve minúty pred udalosťou, čo sa stane, aby sa im nebodaj nepokrčili nervy od prekvapenia, herci výkonmi šetrili práve tak ako režiséri nápadmi, príbehy, ak sa tak dali nazvať, boli sentimentálne, banálne, priehľadné...

Film sa úplne utopil v pohodlnosti tvorcov, v ich veku a spráchnivenej poetike. Gregor si povedal, že nemá šťastie, že jedovitá náhoda ho vodí po priehľadných krvákoch, namixovaných zo sexu a brutality bez jedinej hodnotnejšej myšlienky, po tendenčných gebuzinách vypísaných scenáristov, po naivných hororoch, založených na hlbokých tónoch organovej hudby, po komédiách s jediným uštvaným komikom, na ktorého popularite sa osnoval celý primitívny dej; komédia bola miestom, kde si mal komik dohrať svoje staré gagy. Najčastejším záberom boli málo výrazné tváre neznámych hercov, ktorí práve niečo spozorovali, z iných rekvizít súboj vysoko vyhrali rýchle autá ako najfotogenickejší emblém štvortaktnej doby. Balet, opera a činohra sa viezli na štandartných výkonoch osvedčených protagonistov, v repertoároch páchla starina a evergreen, tenko posolené plytkým percentom údajného progresu.

Na oddych si Gregor prečítal niekoľko vrcholných literárnych výtvorov posledných rokov, ale trudnomyseľnosť sa ho nepúšťala; próza bola plná klasicistických opisov, nové slovo sa zjavilo na sedemsto stranách raz, príbehy boli dôkladne prekomponované, ale diskutabilne vierohodné, bez omrvinky prekvapenia, výsledky zručnosti bez hry. Básne Gregor nedešifroval. Jedinú zaujímavú báseň mladého eléva z Kremnických hôr či ich okolia

si dal vysvetliť ako mladým poetkám, tak aj starým dôležitým básnikom; všetky vysvetlenia sa rôznili. Navzájom i od Gregorovho názoru. Gregor sa nazdával, že ide o melódiu reči, ktorá je prejavom radosti nad krásou slovenčiny a jej ohybnosti.

Vec uzavrel tak, že si povedal, že nie je na slovesnú kultúru dosť vnímavý. Prezrel si niekoľko výstav mladých i zosnulých výtvarníkov, ale koncepcie popísané v bulletinoch sa mu nezjavili. o architektúre si len pomyslel svoje; pohľad z okna mu dával dosť príčin vynechávať toto umenie ešte nadlho zo sféry svojho záujmu; na Slovensku architektúra hraničila s katastrofou. Zachraňované pamiatky rôznych štýlov na území strednej Európy súviseli s útlakom a porobou, čo Gregora apriórne popudzovalo proti starým plesnivým múrom, týčiacim sa nad krajinou a dodávajúcim jej tak svojrázny kolorit zeme bláznivých staviteľov ruín. Drobné drevené chalúpky, zakomponované s citom umelca do okolitej scenérie, si pamiatkári nevšímali, akoby chystali hrady pre potomkov feudálov. Gregorovi napokon zostala hudba. Kúpil si väčšie rádio, aby mal kvalitný zvuk a aby školení ľudia zvolili program miesto neho, lebo nemal prehľad. Ale kdeže!

Vysvitlo, že hudbu vyberá čudný spolok zošvagrených skladateľov a vedúcich vraj hudobných skupín, ktorí predovšetkým obohrávali o Gregorove uši svoju matnú produkciu v intenzite ako pre slabomyseľných. Gregor chcel už rádio predať, keď zbadal, že je v ňom zabudovaný gramofón.

Zakúpil si niekoľko platní, dačo mu požičala Jana, ale výsledky boli slabé. Úspešní producenti nejakého pôvodne dobrého a neskôr opakovaním sprofanovaného hitu sa spoľahli najprv na meno tzv. hviezd, na ktoré potom navalili ťarchu komercie. Sumárne to kultúra u Gregora prehrala, lebo výstavníctvo, ktoré rozširuje obzory, nikdy nepovažoval vďaka mohutnému obchodnému zázemiu výstav výrobkov za nejaký umelecký čin, skôr za výnosný doplnok na prilákanie závistlivých malomeštiačok a povinných školských výprav, vítaných kvôli vynechaniu nudného vyučovania.

Múzeá, plné náhodných vecí, významných tým, že majú trocha viac rokov, ako je zvykom, ho nemohli taktiež uchvátiť — podobne ako zvesti o dobách, o ktorých existovali oveľa vyčerpávajúcejšie monografie. Gregor si uvedomil, že do kultúry nezahrnul vedu, ale pred svojím svedomím urobil obratnú kľučku typu rozdelenia kompetencie. Rozdelil informácie na kognitívne a estetické, čím jasne vymedzil oblasť kultúry i oblasť vedy. Svoj stav po týchto pokusoch Gregor nazval sklamaním kultúrou. Zistil, že vkus sa dá ovplyvniť tvrdošijným opakovaním, že kultúra chudorľavie v unavenej rutine opotrebovaných tvorcov a priemernej bojazlivosti tvorcov stávajúcich sa rutinérmi a bezzubých revolt postpubescentov, že v umení niet hazardu a odvahy, že všetko to, čo by malo byť bezplatným odovzdávaním vnútorného nadšenia nejakou krásou, je zasvinené peniazmi, z hmotárstva plynúcou konkurenciou a škrupinatým tradicionalizmom, glorifikáciou náhodných zjavov, že totiž cit v kultúre dávno podľahol rozumu a rozum vo všeobecnosti telu. To síce bolo pekným potvrdením materializmu, ale Gregora táto skutočnosť rozladila. Pre útechu si povedal, že nemal šťastie, že posudzoval neúmerne prísne vzhľadom k nepočetnej kultúrnej obci, že sa stretol so spodinou toho, čo sa považuje za umenie, že pravdu majú pekné kritiky v kultúrnych rubrikách novín.

Do cestovania za krásou architektúry vnoril iné cestovanie. Cestovanie pre cestovanie. Cestovanie ako záľubu, náplň. Po týždni spoznávania cudzích krajín prišiel na nesmierne útrapy tohto spôsobu vyžitia. Atraktívnosť atraktívnych pútnických miest bola v prítomnosti množstva cudzincov a hŕstky krojovaných domorodcov, ktorí sa po pracovnom čase obliekali normálne a zaniesli peniaze zarobené atraktívnosťou do banky a sadli si ku pivu.

Tak Gregor zistil, že prispieva k atraktívnosti cudzích krajín a po dlhej ceste vlakom z Bukurešti sa zvalil doma do postele a ráno išiel s Janou na Kolibu, kde bol atraktívny pre cudzincov, ktorí prišli dvíhať brady pod televíznu vežu. Na Gregora a Janu si ukazovali ako na zver, na ktorej je atraktívne miesto pobytu. Potom ich pozornosť pritiahol osamelý bežec,

v ktorom Gregor spoznal svojho priateľa športovca, naobliekaného v karnevalových háboch. Gregor sa ho nenápadne povyzvedal na možnosti zábavy plynúce zo športovania, ale keď sa dozvedel, že konkurencia nikde nie je tvrdšia, peniaze nikde nehrajú väčšiu úlohu, úrazy že sú zdrojom zárobkov, nominácie výsledkom protekcií, rozhodovanie uchovávaním známych mien a možností klubových dotácií, zanevrel na tento namáhavý spôsob zábavy, ktorý okrem iného likviduje odbornú kvalifikáciu a všetky naivné predstavy o otvorenom výsledku a hrdom zápolení, ktoré sa v Anglicku označujú slovami fair play.

Iná zábava je fanúškovstvo, uzavrel svoju analýzu priateľ špičkový športovec, ktorý sa pachtil za udržaním ktorejsi výkonnostnej triedy, aby v škole nemusel chodiť na telocvik. Gregor zašiel na futbal: zistil, že fanúškovstvo je jednou z najúprimnejších zábav oteckov spod papuče, kde si môžu vyrevať svoje komplexy v škodoradostnom kvitovaní každého neúspechu nesympatického atléta z protivníkovho tábora.

Vďaka primitívnym pravidlám kolektívnych loptových hier sa zakríknutí manželia, prípadne budúci zakríknutí manželia, synovia terajších zakríknutých manželov, cítili naslovovzatými odborníkmi v častovaní rozhodcu štyrmi najčastejšími a najpopulárnejšími slovenskými slovami a ich odvodeninami, v čom Gregor rozoznal jednak radosť z úteku zo zamestnania na futbal, jednak neklamné stopy nevyčerpateľnej studnice ľudovej tvorivosti. Revúci, zadusení írečitosťou svojho vyjadrenia názorov, vôbec nepostrehli, že rozhodcovi je výsledok zrejmý od začiatku do konca; Gregor našiel záľubu v majstrovskom hereckom výkone tohto muža, ktorý ovládal všetky možnosti hluchoty, slepoty, nefalšovaného prekvapenia i pobúrenia, slovom, celého arzenálu výrazových prostriedkov, ktorými mohol zamaskovať svoju iste nezištnú a len športu podliehajúcu zaujatosť voči hosťujúcemu kolektívu. Tento veľký zážitok 1:0 z penalty priviedol Gregora k názoru, že divadlo uniklo z javiska do šíreho sveta, aby tak naplnilo davy svojím všeľudským poslaním, keďže jedine človek je vo vesmíre vybavený takým úžasným telom a vedomím, ktoré umožňuje pretvárku akéhokoľvek druhu a intenzity, činy sústavne proti presvedčeniu v záujme prežitia, zachovania rodu.

Táto vlastnosť upevnila v Gregorovi presvedčenie, že patrí k živočíšnemu druhu, ktorému je súdené ovládnuť všetko ovládnuteľné, lebo vďaka svojej pretvárnosti je nezničiteľný, nepreskúmateľný a všemocný. s týmto veľkým dojmom hrdosti uznal Gregor svoje pôsobenie vo sfére estetických informácií za dovŕšené. Výsledok tohto pôsobenia stál Gregora veľa trudných dúm, vlastných neúzkoprsej slovanskej duši, blízkych stavom plaču, sebazničenia, svetabôľu a iných psychických tónov z molového registra. Za skutočné umenie uznal jedine pechorenie amatérov a insitných umelcov, ktorých rýdza, i keď nekvalitná tvorivosť sa neodškriepiteľne nezakladala na najprimitívnejších materiálnych inšpiráciách. Inak považoval celú umeleckú kultúru za výrobu nerealistických alebo realistických, avšak nesúčasných ilúzií zo sveta kombinatoriky výrazových prostriedkov podľa osvedčených algoritmov nenáročného a práve na takejto produkcii odchovaného verejného vkusu, nedoslýchavého echa nadšenej radosti diváka, čitateľa či poslucháča.

Podklady, na ktorých boli tieto ilúzie prikorenené, skutočný hmotný život, vír zmien a ich vývoja v čase s krátkymi intervalmi akostných skokov, sa videli Gregorovi predsa len trocha chaotické. Slabú nádej mu dával vznik a vývoj fantázie a postupného pripodobovania skutočnosti k jej návodom ako odpor hmoty voči žravému času, hoci samotná fantázia ako impulz pokroku sa zas nápadne ponášala na ilúziu, nesplniteľný sľub zakukleného šamana. Výsledkom Gregorových systematických snáh o istotu názoru a životného štýlu bola nechuť. Zvažovaním negatív, vždy bijúcich do očí viac ako normál, si strpčil všetky možnosti, zamietol čokoľvek, čo by mu mohlo byť východiskom, mnohé z toho už v stave letmého nápadu, čo považoval za nemožné, šialené alebo prináročné na jeho kapacitu.

Zdrojom šťastia sa mu videl nedostatok času na úvahy o zmysloch a cieľoch ilúzií i realít, čiže práca a zhon, obvyklý liek na všetky pochybnosti, častý ako deravá lopta či

acylpyrín u obvodného lekára. Do práce sa mu však nechcelo, lebo hedonizmus neproduktivity a subjektívny labilný časový program boli príjemné. Gregor videl, že si odbúral všetky možnosti a štýly života stálou pochybnosťou a nedostatočnou oddanosťou tomu-ktorému, čo ho síce uchránilo pred udomácnením a splynutím návodu a názoru, ale ponechalo ho mimo.

Vôkol tušil množstvo nežných existencií, šťastných vo svojom obmedzení, zaujatí jedinosťou, nesnažiacich sa o všeobecný prehľad a univerzálny modus. Navyše si skľúčene uvedomil, že jeho posledné zážitky nie sú ničím neobvyklým, ba že existuje vedecká metóda z konca stredoveku, ktorej meno mu priamo popisuje jeho trpný stav takmer nihilizmu. Metodická skepsa ho priviedla div nie k totálnej negácii životnej istoty, ilúzie zmyslu snaženia. Spoznal aj príčinu tohto stavu. Pustil sa do priveľmi odvážnych pokusov bez solídnej platformy, bez poznania seba a svojich historicky determinovaných, výchovou, prostredím a genotypom predestinovaných požiadaviek na okolie, na svoj biotop.

Takáto iniciácia by mu pomohla spokornieť kdesi v joge, stratiť uštipačnosť a odstup, prijať pokoj konzumného života či meditatívnych seminárov so sebou samým. Sústredenie sa na jedinú oblasť by ho urobilo odborníkom, čo by mu zabezpečilo pocit úspechu a napredovania, nevyhnutný stimul prvotného uznania sebou samým. Bol by šťastný v obmedzujúcom nadšení jediným smerom; ostatné by tak či onak zákonite zakrpateli. Napriek všetkej istote v tomto bode, ktorý sa týkal obdobia po voľbe životného spôsobu, nebol si Gregor istý momentom voľby, tou spleťou alternatív, ktoré sa pred ním rozprestierali na všetky strany, všetky takmer rovnako pravdepodobné, ich pravdepodobnosť tenko zdengľavená či zmohutnená Gregorovou nechuťou či sympatiou.

Jediným striktne logicky vyhovujúcim, avšak triviálnym riešením by bolo suicidium. Tento spôsob riešenia materiálneho zabezpečenia do zrelého veku i staroby, ako aj uľavenia si od ťarchy geniality či rozhodnutia nezodpovedal Gregorovej predstave čestného postupu vo fundamentálnych otázkach, medzi ktoré patrí aj skon. Zvykové právo ho doposiaľ ponechávalo náhode, či vedome zosilnenej nádhere stádovitého skonu menom vojna, bez ktorého ľudstvo nikdy nevydržalo dlhšie ako storočie. v tomto ohľade sa Gregor považoval za dostatočne oduševneného zástancu zvykového práva, najmä preto, že mu vyhovovalo. v prítomnosti, v čase nula si bol vedomý jediného: Chce žiť.

Otázkou ostávali smery a východisko tejto obligátnej funkcie metabolizmu, dráždivosti, sebazáchovy seba i rodu. Na tento účel však bolo potrebné isté partnerské spoločenstvo. Gregor sa pokúsil oplodniť Janu, ale tá sa len smiala. Gregor sa vážne usiloval o potomstvo a o Janinu pomoc v otázkach, na ktoré už rezignoval ako samostatný riešiteľ. Jana mu povedala čosi o povestiach, ktoré sa viažu k polyandrickým ženám a podľa ktorých sa takéto telo v čase neistoty otca bráni samo novému životu, aby ho tak ochránilo pred materiálnym nedostatkom, keďže kŕdeľ otcov sa vie rozpŕchnuť rýchlejšie ako ktorýkoľvek iný kŕdeľ akokoľvek rýchlych živočíchov, s čím Gregor nemal príčiny nesúhlasiť. Jana mu verila, a tak dokonca vynechala dva mesiace práce, len aby sa materstvo podarilo. Gregor sa usiloval ako nikdy, ale algoritmus kdesi divergoval.

Vstupné údaje boli v poriadku, s čím súhlasil aj patričný lekár, ale výsledok sa nedostavil. Tak sa Gregor po druhý raz zoznámil so záludnosťou prírody, ukrytou v ženskom tele a vedomí. Bol presvedčený, že Jana netúži po dieťati dostatočne absolútne, že neverí tejto možnosti, hoci to nijako nedávala najavo. Po dvoch mesiacoch sa vzdali obaja, čo bolo zárodkom ich rozluky.

Netrvalo dlho a Jana sa vydala, ako je zvykom u sebavedomejších Sloveniek, za naftového syna ktorejsi arabskej vrtnej veže, ktorý po deviatich rokoch úspešného štúdia získal absolventský diplom na ktorejsi štvorročnej fakulte. Gregor si povedal, že celkom hravo vyviazol, čo však bolo slabou náplasťou na samotu a tenučkú vkladnú knižku, ktorá za dva tatranské oplodňovacie mesiace v Areáli snov, plnom maďarských a nemeckých turistov

v teniskách, podľa Jany na pokraji insolvencie, stratila väčšinu svojich zaujímavých stĺpčekov. Gregor musel kvôli poštovnému za svadobný dar, vydieračský zvyk, ktorý už zo Slovenska prenikol aj na iné kontinenty, zrušiť vkladnú knižku. Mal dvanásť korún a tridsať halierov, absolútne najnižší stav za všetky roky, ktoré sa vyplatilo si pamätať. Mal korún ako dní a rokov ako halierov.

Alexander Halvoník
prozaik, literárny kritik, publicista
narodený v Novej Bystrici (1945)

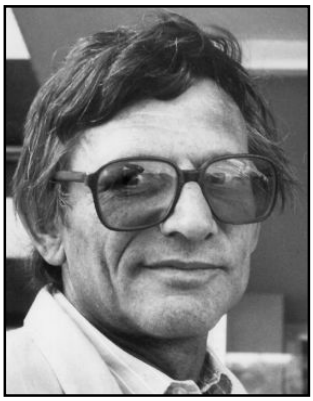

Pracoval ako editor vo vydavateľstve Veda, potom na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky, bol šéfredaktorom i vydavateľom časopisu Knižná revue, po zriadení Národného literárneho centra vedúcim odboru literárnej kritiky a šéfredaktorom časopisu Literika, v súčasnosti je riaditeľom Vydavateľstva Spolku slovenských spisovateľov.

Popri editorstve a organizátorskej práci v oblasti knižnej kultúry sa sústavne venuje najmä literárnej kritike, sústredene reflektuje najmä diela pôvodnej slovenskej tvorby, publikuje syntetické pohľady, a to v časopisoch, hojne aj v literárnom vysielaní Slovenského rozhlasu. Jeho prvou knihou je autorské prerozprávanie starých príbehov v diele Rozprávky z Tisíc a jednej noci (1994). Okrem časopisecky publikovaných poviedok (takou je i próza Strach) vydal novelu Svrbenie krvi (1996), v ktorej stvárňuje na osude svojho „antihrdinu“ zložité časy prechodu od socializmu do novej spoločenskej situácie, nastoľuje problém svedomia a prispôsobovania sa moci, podáva obraz človeka na dejinnej križovatke.

Prekladá z francúzštiny (M. Butor, Mýty a legendy).

Z myšlienok:

Naša literatúra je prevažne vážna, filozofická, hľadavá a blúdivá. Je pre ňu charakteristické, že v nej niet veľa radosti. Pre mňa je dôležitejšie, či slovenská próza skutočne reflektuje naše bytie. a tu musím povedať — so všetkými rizikami paušalizácie — že áno. Možno povedať, že je v tom reflektovaní priveľmi poctivá a dôsledná. Pritom si myslím, že vlastne ani nemala inú možnosť. Áno, žili sme príliš vážny život a literatúra na seba zobrala funkciu sanitárneho vlaku: chcela nás cez všetky tie bojové polia previesť niekam inam.

(1992)

Načo je spisovateľ, ktorý sa nemá o čo opierať, nemá komu posielať svoje posolstvá a na ktorého posolstvá nikto nie je zvedavý. Písanie má zmysel len vtedy, ak sa komunikuje. a predpokladom komunikácie je kultúrnosť. a kultúrnosť je to, keď sa číta veľa kníh, nie iba jedna — veď si pamätáme, ako to dopadlo s Maom. Takže — chcem byť spisovateľom, ale môžem ním byť len vtedy, keď moje spisovateľské myšlienky budú korešpondovať s inými. Preto pokladám za najdôležitejšie, aby vznikali nové knihy a aby sa v nich zhromažďovali impulzy, ktoré si môžem kultúrne prisvojiť a do ktorých môžem i ja vstúpiť svojou hrivnou. Kultúru treba tvoriť a po troške budovať jej základy. a tak sa usilujem vydávať to najlepšie, čo vzniká. Ak to všetko nie je, dovoľte mi, aby som pochyboval o zmysle písania, a teda aj o mojom písaní.

(2000)

Strach

Tak ako voľakedy prepadol Paula Eluarda smútok, Ivana Imela prepadol strach. Dobrý deň, strach! Tu es inscrit dans les lignes du plafond. Tu es inscrit dans les yeux, qui j´aime. Tu n´es pas tout¸ fait la misére, car les lévres les plus pauvres te dénoncent avec un sourire. Dobrý deň, strach!

Strach je smiešna vec, najmä ak sa prihodí statočnému mužovi. o statočnosti Ivana Imela nebolo najmenších pochýb. Neraz riskoval krk, neraz sa správal ako blázon, ktorému je život gombička. Išiel z prípadu do prípadu, ale ani rutina mu nezabránila prísť na kobylku prípadom, ktoré by iní odložili do onoho skladiska neobjasnených prípadov medzi nebom a zemou. Pravdaže, s trochu prižmúreným okom alebo aj obidvomi. Lebo nie je prípad ako prípad a nie je vrah ako vrah. Ale nie je ani spravodlivosť ako spravodlivosť. Keby spravodlivosť kvitla, bol by z nej podivuhodne krásny, ale aj poriadne vysušený muzeálny kvet. Motorom všetkých zmien sú však smiešne veci.

Vrahov vždy nájdu iba v detektívkach. v živote sú niektorí vrahovia jednoducho nepolapiteľní. Akoby ich miloval nejaký všemocný Boh. a keďže Boh nemá čas zaoberať sa malichernosťami, prišla si na svoje profesionalita Ivana Imela. Donedávna patrila k nej aj úcta k neznámemu všemocnému dobrodincovi, ktorý mu na odplatu pomohol vyriešiť všetky, doslova všetky ostatné prípady, dostávajúce sa na stôl jeho súkromnej detektívnej kancelárie, ktorej nezriedka zveroval svoje najchúlostivejšie neúspechy aj štát.

Vyšetrovanie vrážd, lúpežných prepadnutí, vydieraní, znásilnení, únosov a iných zločinov však Ivana Imela pomaly začalo nudiť. Toľko banalít! Áno, áno, všetko zlé sa začína nudou. Nuda je zakuklený nepriateľ pravdy. Lebo pravda nikdy netrvá tak krátko, aby nezačala nudiť. a navyše, zarovno s nudou začal pokoj kriminalistickej duše potuteľne nahlodávať hnev na nepolapiteľných chránencov všemohúcnosti, na ktorých bol každý zákon prikrátky. v noci zúril, vo dne mu všetko pripadalo nudné.

Lenže zrazu bolo po nude. Ivan Imelo stál pred prípadom trojnásobnej chladnokrvnej vraždy, a keby bol mal dáke vlasy, určite by chodil naježený ako železné piliny v magnetickom poli: mal v celách predbežného zadržania štyroch podozrivých, z ktorých žiaden nemal ani najmenšie alibi. Mal obete: 37-ročnú učiteľku zemepisu, zavraždenú v piatok trinásteho o trinástej hodine v chatovej osade Na Tomkách rýchlopalnou pištoľou vzor 36 M, jej milenca, 33-ročného poslanca Národnej rady Slovenskej republiky za HZDS, a zrejme náhodného 63-ročného hubára. Všetkých zniesla zo sveta tá istá zbraň. Mal podozrivých: 43-ročného manžela, úspešného a nezvyčajne žiarlivého psychiatra, jeho milenku, 23-ročnú študentku posledného ročníka Obchodnej fakulty, ktorá sa kvôli nemu pokúšala o samovraždu, nevlastného brata zavraždenej, trojnásobného šampióna Slovenska v streľbe na asfaltové holuby, ktorého nevlastná sestra ošmekla o všetky reštitučné nároky a ako na posmech mu prenechala iba otcove strieborné doxy s odlomenou hodinovou ručičkou, ktoré sa našli kdesi v jáchymovských väzenských skladoch, a rodinného priateľa, ktorý skrachoval v obchode s akýmisi dôveryhodne vyzerajúcimi švajčiarskymi Židmi a kvôli trojmiliónovým dlhom mu hrozila štátna exekúcia alebo ešte horšie — nekompromisné päste vymáhačov dlhov istej špecializovanej firmy. Pri kriminalistickej obhliadke sa našli na mieste zločinu nielen stopy všetkých štyroch možných páchateľov, ktoré mohli potvrdiť, že každý z nich mohol byť vrah, ale dokonca aj spermie a vaginálne výlučky väčšiny zavraždených i podozrivých. Lenže vrah môže byť iba jeden. Aspoň tak sa to vpísalo do génov tejto civilizácie, ktorá toto jednoduché pravidlo dokázala vždy využiť na svoj prospech. Všetci štyria svoju vinu zanovite popierali, ale to bolo také isté, ako by ju boli priznávali. Jeden z nich chcel zavraždiť jedného zo zavraždených, no okolnosti ho prinútili zavraždiť aj toho druhého a navyše si to odniesol aj nevinný hubár, ktorý mohol byť svedkom. Dnes sa zabíja za hocičo, ale zabíja sa dôsledne. Zabíjanie nie je problém, problémom je však trest, lebo

zabíjanie je tak či tak vecou jednotlivca, kým právo na trest má výhradne spoločnosť. a spoločnosť si trestom rada pripomína, že je viac ako dáky poblúdený jednotlivec, hoci trestá zväčša iba bezmocných. Je to logické, bolo to jasné ako facka. To však Ivana Imela tak veľmi netrápilo. Oveľa viac ho azda trápilo, že napriek faktom neuveril, že niekto zo štyroch podozrivých je naskutku vrah. Ak chcel niečo pochopiť, musel fakty jednoducho vypustiť z hry: ak môžu mať tri vraždy štyroch vrahov, nemusia mať ani jedného. Ak majú jedného, čo s ostatnými, ktorí nestihli byť vrahmi? Zločin visel nad každým z nich ako zlovestná veštba. Veď boli všetci na tom istom mieste dokonca v tom istom čase a akiste len náhoda, alebo len zhluk nepochopených náhod, ktoré trúfalo nazývame zákonitosťami, prinútila vystreliť iba jedného z nich.

Väčšmi ako fakty ho preto znepokojovala trojka, ktorá v nejakej podobe figurovala pri každom z troch zavraždených i štyroch podozrivých. Dobrý deň, strach! Už neplatí matematická presnosť dedukcií, ale skúseného kriminalistického harcovníka vykoľají akási náhodná trojka, ktorá mu naženie viac strachu ako všetky vraždy, čo doteraz vyšetril alebo aj nevyšetril. Čo ak to bol rozhnevaný prst onoho dobrotivého Boha? Dobrý deň, strach!

Najprv chcel prepustiť všetkých podozrivých, ale prokurátor nechcel o tom ani počuť.

— Prepustíme najmenej troch nevinných a jedného vraha. Riziko jeden ku trom. Čo je to dnes jeden vrah? Havel ich prepustil stovky a čo sa také stalo? — hádal sa s prokurátorom.

— Pravdaže, — povedal prokurátor. — Pravdaže sa nič nestane. Bojím sa však o vás, milý pane. Boli ste oporou spoločnosti a stanete sa... jej stokou. Budete tiecť ako... ako močovka! Odpusťte, nemám vo zvyku takéto vulgárnosti, lenže...

— Lenže keď ich neprepustíme, Slovensko stratí tvár, nechápete? Praskne mu močový mechúr. Dostane úpal. Neprijmú ho do Európskej únie alebo ešte čosi horšie. Prepusťme ich, pán prokurátor. Nič iné nám neostáva.

— Nijaké prepúšťanie! — skríkol prokurátor. — Keby sme mali trest smrti, aj ja by som sa zľakol. Ale nemáme! Niet sa čoho báť. Zvoľte si vraha a donúťte ho priznať sa. Dôkazov máte vyše hlavy!

Ivan Imelo odišiel od prokurátora s ľahkým šteklením v podbrušku. Jeho slová mu zneli v ušiach ako zvony. Vedel veľmi presne, čo mu chcel prokurátor povedať, ale rovnako presne vedel, že ho nesmie poslúchnuť. Veď to znamenalo v podstate to isté, čo starý zákon podsvetia: Pri kurvách nepoznám kamaráta. Štyroch podozrivých nechá na pokoji a pustí sa do vyšetrovania na vlastnú päsť. Isteže, bolo by hračkou usvedčiť voľaktorého zo štyroch podozrivých. Lenže on musí hľadať vraha, ktorý ho zbaví vlastného strachu!

Bolo pár hodín po poludní a on sa začudoval, že mu prišiel na um práve erotický salón OKLAMOHA PRODUCTION. Inokedy mu prichádzal na um až v posteli a v šťastnejších dňoch, až keď sa zvečerilo.

Zabúchal starožitným klopadlom a na druhej strane vzápätí niekto zašuchotal. Eunuch zakričal spoza dverí „momentíček“ a odbehol informovať šéfov.

— Zdravíčko, pán kapitán! — vycieral naňho o pár sekúnd cez otvorené dvere bradatý tučný majiteľ v tmavofialovom saku a žltej kvetinkovej viazanke svoj žiarivý chrup. — Dúfam, že ste po službe.

— Drž hubu, zasran! — zavrčal naňho.

Bradatý majiteľ sa stiahol a v úctivej vzdialenosti kráčal za ním po točitých schodoch do tančiarne. Ivan Imelo sa vo dverách trocha zastavil a očami zrátal osadenstvo. Celkom jedenásť duší. Jedenásť možných vrahov. Očami ešte hľadal dvanásteho a trinásteho, ale nikto viac tam už nebol. Ale tým dvanástym by mohol byť majiteľ a trinástym on! Táto myšlienka ho zovrela ako oceľová obruč, ktorej chlad zacítil až kdesi pri srdci. Uprostred miestnosti na oválnom stole obloženom umelými kvetinami ležala pôvabná maja s poodhaleným prsníkom, ktorú poznal z predchádzajúcich služobných návštev, a s hlavou opretou o lakeť počúvala vráskavého päťdesiatnika. Okolo stola postávali domáce i hostia s pohármi šampanského

v rukách a s tupými úsmevmi na tvárach. Ktovie prečo, ale keď ich takto videl, hlavou sa mu mihla matná spomienka na Rembrandtov obraz Hodina anatómie doktora Tulpa, hoci maje a zločinci sú niečo celkom iné. Pri hlave dámy kľačal dlhovlasý mládenec, v zahrievacom kole si dával podľa všetkého marišku a v dievčensky rozšírených očiach upretých na tmavoružovú bradavku sa mu prevaľovali hmly. Neskôr Ivan Imelo zistil, že je to úspešný básnik, ktorý práve investoval honorár za sériu reklamných spotov na kozmetické prípravky TURQUOISE. Päťdesiatnika poznal ako starý peniaz: bol to Maro, známy povaľač, kámoš slávneho Kajta, ktorého pred rokmi odtrhol vietor zo štranku upevneného na zárubni jedného z posledných zbúranísk neslávne chýrnej Vydrice, miláčik všetkých podsvetí a neškodný rozprávač príbehov z milión a jednej noci.

— a vtedy som tomu somrákovi, čo chcel byť ministrom kultúry, povedal: „Leží tam Mária Terézia, čo nechápeš, Mária Terézia. Tá istá, kerá vymrdala s uherským snemom, ked sa tam dotralalákala ze svojím šprndlom. Tá istá, kerá pred totalitou stála na Štúrovém námestí. Ja som hu tam potopil aj s mojimi kámošmi, keď sme hu našli v jednej kotelni. Nemóžem odvtedy spávat. Porád ma blbne, abych hu vytáhol.“ a ten bazmeg, ked už mal byt ministrem, si fakticky najal lod a po nocách chodil tu Terezku lovit. Na mňa sa samozrejme vysral. Chcel tie rakušácko-uherské dejiny vylovit, žebrák, pre seba. Bol by najal aj celú dunajskú flotilu, aby hu dostal, lenže koumák Maro s ním vypékol. Raz, keď šeci blázni strihali v Bergu ty dráty, s kámošmi vzali vlečný čln a Marišku pekne vylovili. Potom som s ňú spával, ale povím vám, nebola to žádna mekota, jak tuto Izidorka. Šak, Izidorka?“

Maro sa priblížil rukou k bradavke, ale predtým sa placho poobzeral okolo seba a Ivan Imelo mu padol rovno do oka.

— Á, pane rado, úctivá poklona.

— Ja ti dám pane rado, ty andelská padavko! Rozprávaj ďalej. Čo sa ti jazyk zasekol v pántoch?

Maro sa naňho pozrel, spodná sánka mu zostala trocha visieť a v úzkych očiach sa zračil zároveň úžas i uznanie: to už hej, takejto reči nemožno nerozumieť.

— Ak je to výslovné želaní pana kapitána, prečo nie?

Všetci prekvapene civeli na Ivana Imela. Maja prevrátila oči, akoby padala od rozkoše do mdlôb.

— Padesátka na krku a Marovi sa zachcelo pohodlí. Aj sloboda prišla, tak prečo si trocha nepolebedit? Tak som tu Terezku chcel nekomu strelit, ale v celej strednej Európe, ba ani ve Vídni sa nenašiel taký, kerému by som hu bol zveril. Jedni hu chceli na kšeft, druhí mali hlboko do vačku. Kunčaftov by sa našlo, nieže by né, ale mal som svoje podmínky. Jeden taký preštekaný pako si hu chcel dať na chatu, tuším na Tomkách. Núkal mi, hajzel, tristo litrov na drevo, ale dostal drek. Bál sa Maďarov a Rakúšanov, ale ani Slováci mu moc nevoňali. Nakonec som to spaktoval s kámošom, s jedným tirákom, aby mi tu sochu odviezol do Salzburgu a dal hu Karlovi Krylovi. Myslel som, že Karči si hu dá do záhrady pri svojej vile, čo zdedil po Mozartovi, lenže ten bušák žádnu vilu ani záhradu nemal, ba tuším tam ani nebýval, tak ten kámoš hu strelil nejakým stavbárom a tí hu porezali na kvádre a zabudovali do jakéhosi mrakodrapu či do čeho. Tak pošla moja patronka.

Maro si odpil zo šampusu a zvedavo sa pozrel na Ivana Imela. Ostatní hľadeli kamsi do zeme. Básnik zavzdychal. Maja mu zobrala z úst cigaretu a povedala:

— Teda ti poviem, Maro!

Ivan Imelo kývol hlavou na Mara. Miláčik podsvetia odovzdane mykol plecom a povedal:

— Čo sa dá robiť.

— Neber nám ho, náčelník, bude tu bez neho nuda, — povedala ktorási krásavica, ale vtedy už Ivan Imelo rozhodným krokom vykročil k dverám a Maro sa okúňavo pobral za ním. Komusi zapískalo v nose.

Pred východom Ivan Imelo počkal na Mara, ktorý sa zrejme lúčil s eunuchom.

— Tak čo je, kapitán? — spýtal sa miláčik podsvetia.

— Nie som pre teba nijaký kapitán! a vysyp mi, kde si bol v piatok trinásteho.

— v piatok trinásteho? Som už na také veci starý, kapitán.

V piatok trinásteho som asi celý deň drichmal.

— Samozrejme, sám. a v noci? Povedzme medzi šiestou a deviatou?

— Asi som tiež drichmal. Kapitán, mňa už okrem drichmania nič nebaví.

— Ale Tomky ti niečo hovoria, nie? Poviem ti to na rovinu. Sme predsa starí kámoši. Rozhodol som sa, že sa ti postarám o penziu. Sám vravíš, že ťa už nič nebaví. a ani sa nečudujem. Tie tvoje drísty už nedokážem počúvať ani ja. Sám musíš uznať, že voľakedy to bývalo niečo inšie. Potrebovali sme sa ako obloha a zem. Myslím, že som ťa mal dokonca rád. Možno mi ani neuveríš, ale tie tvoje príbehy mi odrazu akosi nič nehovoria. Sám vieš, koľkým kedysi pomohli od kriminálu, ale teraz je koniec. Skončili sa moje tajné sympatie k ľuďom ako ty. Dohrali ste, spodné vody spoločnosti! Si len úbohý amatér, Maro. z toho nevyžiješ. Nijaká sociálna sieť ťa z toho nevyloví.

— Koľko teda, kapitán?

— Čo koľko?

— Koľko rokov tej penzie?

— Predsa doživotne. Za tri vraždy môžeš dostať aj stodvadsať rokov.

— Tri vraždy? To nemyslíte vážne, kapitán. v živote som ani nepomyslel na vraždu.

— Lebo si bol slaboch. Keby si nebol, bol by si naozaj zabíjal. a nebol by si teraz taký odpísaný. Nemal by som na teba nárok.

— To je pravda, kapitán. Ale čo dôkazy?

— Netáraj, Maro. Je menej pravdepodobné, že niekto nezabil, ako že zabil. Teraz potrebujem vraha a ubezpečujem ťa, že niet nič ľahšie ako ho nájsť. Nie sme v socíku. Som teraz bohatší a podlejší. a ty si stále umelec, nie?

— Kde sú tie časy, kapitán... Dostal som kanára. Dík, že mi dávate šancu.

— Vedel som, že sa dohodneme. Tak ma zajtra o siedmej čakaj pred mojím domom. Vieš, kde je to? Uhlárova 99... Tak sa maj!

Ivan Imelo podal Marovi ruku a pustil sa dolu ulicou. Po chvíli sa obzrel a videl, že Maro zostal stáť s natrčenou rukou, akoby zdrevenel. Miláčik podsvetia sa rýchlo spamätal a žoviálne mu zamával.

— a nezabudni si zobrať volkmena. Zariadim ti, aby si mohol počúvať.

Ulice začali pustnúť, z dvorov sa rozliehal džavot detvákov. Nechcelo sa mu domov, ale ako natruc pridal do kroku. Dokonca musel pobehnúť, lebo sa mu zachcelo na veľkú potrebu.

Len-len že to stihol. Sadol si na záchod, ale odrazu ho to prešlo. Namiesto toho však zacítil na tvári kvapku. Najskôr myslel, že je to pot, ale z očí mu vyhŕkli slzy a rinuli sa po lícach tak prudko, že Ivan Imelo ich nestačil utierať. Odtrhol z kotúča kus toaletného papiera, ale čochvíľa bol aj ten mokrý. s odporom ho odhodil do misy a odtrhol ďalší. Ale aj ten sa hneď rozmočil. Videl v živote vari viac krvi ako vody, ale slzy? Mimovoľne mu chodili po rozume freudovské rozprávky o sebatrestajúcom zločine, ale bolo to nenávratne minulé storočie, žiadna sa nehodila k jeho slzám. Vytiahol si nohavice a v kúpeľni sa postavil pred zrkadlo. Pozrel sa do svojich sivých očí. Boli pokojné a bezvýrazné, ale vytekali z nich pramienky naozajstných sĺz. Naozajstných? Ochutnal ich. Boli naozaj slané. Tisli sa spod viečok a v súvislom pramienku stekali do keramického umývadla. Ivan Imelo stisol viečka, ale nepomohlo to.

„Telo je múdrejšie ako rozum," povedal si a šiel si ľahnúť na diván. Pod hlavu si položil hrubý uterák, ktorý však bol za chvíľu premočený.

Asi po poldruha hodine zaštrkotali pri dverách kľúče. Do bytu vošla manželka.

— Ivan, si už doma? Hneď vidieť! Čo sú to tu za fľaky? Zas si polieval kvetiny? Tvoja slávna farba bielej kávy! Celý koberec je samý fľak. Teba fakt nemožno nechať samého doma!

— Ahoj, Blanka! — zakričal Ivan Imelo z divána. — To budú asi tie slzy.

— Aké slzy? Zas si pil? Bože, mám ja to za život!

Verná a jemnocitná manželka vošla do obývačky, a keď videla svojho muža ležať na diváne s uterákom pod hlavou, najprv sa zháčila, ale vzápätí spustila:

— To som si mohla myslieť. Ani sa nevyzul. Človek by sa rozplakal nad toľkou bezohľadnosťou.

— Neplač, stačí, že plačem ja, — povedal Ivan Imelo a v duchu sa zahanbil. Zároveň však bol rád, že mu to vykĺzlo z úst a že vlastne všetko bolo vyriešené. Nič nemusel vysvetľovať.

Manželka zrozpačitela, neveriaco zastala vo dverách, ale hneď k nemu priskočila a začala mu ťahať spod hlavy uterák.

— Bolí ťa hlava, čo? To si už stačil aj vytriezvieť. Fuj!

Ivan Imelo sa však ani nepohol. Zostal ležať tak, že si nemohla nevšimnúť mokré šmuhy na jeho tvári. Oči ho štípali od soli, ale cítil ako sa mu po spánkoch rinú nové pramienky.

— Blanka, niečo sa so mnou stalo, — zamrmľal.

Manželka sa vystrela. Začala šípiť zradu. Uvedomila si, že to akosi zo zvyku prestrelila.

— Pozri, jednoducho slzím. Slzím, rozumieš. Nerozumieš, lebo ani ja nie. Slzím. Keď otvorím oči, slzím, a keď ich mám zatvorené, tiež slzím? Dá sa tomu rozumieť?

Dobrá manželka sa neveriaco pozrela na mokrý uterák, potom na manželovu tvár. Zdalo sa jej to neuveriteľné. Všetko by bola čakala, ale že manžel premočí uterák slzami, to nie.

— A... prečo plačeš? Stalo sa niečo?

— Nič. Totiž... neviem. Neplačem. Tečú mi slzy. Čojaviem! Nič ma nebolí, neboj sa, — mykol plecami.

— Ale prečo?!

Sklonila sa k nemu a prstom sa mu dotkla líca.

— Ivan, pozri sa na mňa.

Otvoril oči. Videl ju skláňať sa nad svojou tvárou a ovanula ho jej blízkosť. Inokedy by ju bol stiahol k sebe. Teraz sa však rýchlo obrátil na brucho a chytil si dlaňami spánky.

— Zavolám pohotovosť, — povedala neisto manželka.

— Nie, — zavrčal cez stisnuté zuby Ivan Imelo. — Vari nevieš, kto som?

Telo! Celý život s ním zvádzal neúprosný boj a zrazu s ním takto neuveriteľne vypieklo. Cynicky sa mu vysmialo. So slzavými očami sa môže dať vypchať. Nemôže sa ukázať na oči ani Marovi, nieto dokazovať, že niekto je trojnásobný vrah. Myslel, že do rána mu to prejde, ale neprešlo to ani na druhý deň. Marovi, ktorý sa ráno po akademickej štvrťhodinke vzorne ohlásil vchodovým zvoncom, povedal do automatického vrátnika, že zatknutie sa odkladá na neurčito. Keď volal operačnému riaditeľovi polície, že si narazil meniskus a že nemôže chodiť, netušil, že slzenie sa nezastaví ani po týždni. Bol naozaj vážne chorý a nemohol sa ukázať na svet. Za ten čas mu prestali chodiť po hlave vraždy a naučil sa, že mokro pod hlavou môže byť oveľa strašnejšie. Mal pocit, že je holý. Tento druh nahoty mu však pripadal obludne perverzný. Najviac starostí mu robila starostlivá manželka. Vypýtala si neplatené voľno a taktne ho pozorovala spoza zasklených dverí. Občas mu svojím tichým hlasom niečo ponúkla a diskrétne sa vzdialila. Po pár dňoch si zvykol aj na škrípanie električiek aj na ranné túrovanie áut pod oblokmi. Celý deň preležal so zatvorenými očami, lebo sa mu zdalo, že cez slzy vidí všetko zbytočne veľké. Chvíľami sa mu zdalo, že umrel.

Na siedmy deň za zatiahnutými viečkami opäť zacítil manželkino telo. Pritiahol si ho k sebe a odzadu ho pomiloval. Nedovolil manželke nazrieť mu do tváre. Keď sa potom pritisol ako kedysi k jej teplému chrbtu, necítil žiadne dôverné teplo. Cítil iba premočenú osušku pod hlavou.

— Blanka? Bola si mi niekedy neverná? — spýtal sa.

Cítil ako sa telo pred ním strhlo, ale vzápätí sa upokojilo.

— Nikdy si sa na to nepýtal, — zašepkala. v jej hlase bolo čosi romantické.

— Tak bola, či nie?!

— Iba raz. Jediný raz, — povedala v opojení dôvernosťou.

Prsty Ivana Imela sa ovinuli okolo hrubnúcej šije a zaškrtili manželku. z kútika úst jej vytiekol pramienok krvi a pomiešal sa s jeho slzami. Potom vytiahol zo zásuvky služobný revolver a chcel sa zastreliť. Keď mal stisnúť spúšť, upútal ho výkrik z ulice. Akýsi škrekľavý hlas skríkol: „Ľudia, pozrite!“ Ivana Imela zdvihlo z postele. Priskočil k obloku. Nazdával sa, že na námestíčku svojho rodného mesta uvidí pristávať prinajmenšom lietajúci tanier alebo ufóna. Alebo aspoň dákeho zabijaka v palebnom postoji, mieriaceho kalašnikovom do jeho okien. Jeho zaslzené oči však videli iba vlastnú ženu v šatách rozpáraných od prs po stehná. Stála v záklone rozkročená na podstavci sochy zabudnutého politika, ktorý si pamätal najmenej päť režimov, a rukami si rozťahovala v rozkroku natrhnuté nohavičky. Vyzerala naozaj veľkolepo a nedostižne. Zbohom, strach...

Peter Holka
prozaik, publicista, dramatik
narodený v Považskej Bystrici (1950)

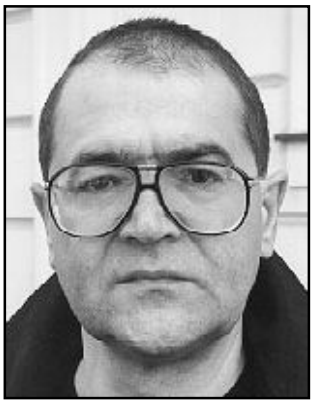

Ako novinár pracoval vo viacerých redakciách, naposledy ako šéfredaktor Literárneho týždenníka.

Knižne debutoval novelou Ústie riečok (1983), v ktorej konfrontoval mladú dvojicu s názormi ľudí z obce odsúdenej na zánik. Kniha Leto na furmanskom koni (1986) obsahuje zážitky školáka a jeho huncútskeho starého otca. Novela Pretekár v džínsach (1990) je drsný obraz života i prvej lásky stredoškolákov. Kniha Piráti z Marka Twaina (1993) je opäť o deťoch a pre deti. Realisticky drsný je aj v novele Normálny cvok (1993); znovu stvárnil lásku mladých ľudí, ale aj ich ohrozenie drogami. Poviedková kniha Škára (do trinástej komnaty) z roku 1994 reflektuje rôzne modifikácie vzťahu muža a ženy (obsahuje aj poviedku Láska ako zločin), o rok neskoršie vydal prózu Neha. Sen o sne (1998) je sebareflexiou súčasníka, prežívajúceho „v posteli plnej snov“ svoj päťdesiatročný údel vo svete. Nezabudnuteľná vôňa zrelej pšenice (1999) rozpráva o dospievaní a hľadaní si miesta v rodine.

Vyvíjal bohatú publikačnú činnosť. Vydal súbor rozhovorov so spisovateľom Vladimírom Mináčom (V košeli zo žihľavy, 1992). Píše rozhlasové hry (Reťaz, Jazva).

Z myšlienok:

Existuje literárne woodoo: „Písanie je zaklínanie, šamanské zaklínanie osudu, aby sa to či ono už nikdy nestalo, aby sme písaním odohnali zlých duchov, a zároveň privolali na svojich blízkych, na svojich milovaných dobro a šťastie.“ Priznám sa, veľmi sa mi páči a ponúka sa mi ako možná odpoveď: áno, veru áno, písaním sa dá aj zaklínať: vzývať bohov, duchov, všetky prírodné, duchovné i nadprirodzené sily, aby mi pomohli žiť, prežiť a písať tak, ako sa mi chce a páči. v nedávnej minulosti sa mi totiž stalo, že som niečo napísal a ono sa to po istom čase aj prihodilo. Bolo to smutné a deprimujúce...

A čo sa týka lásky a erotiky? Nazdávam sa, že bez lásky, v tom najširšom zmysle slova a význame, by sa ujalo vlády zlo a na Zemi by sa prudko ochladilo. Bolo by tu smutno a otupno, život by stratil chuť, farby a vône, aspoň mne by sa bez lásky nechcelo živoriť. Erotiku, keď je navyše presvetlená spomínanou láskou, pokladám za prirodzenú a krásnu súčasť ľudskej kultúry; možno ani nie je oveľa intímnejšia, ako písanie dobrej prózy či dobrých básní.

...Každú knižku píšem z konkrétnej vnútornej príčiny, z konkrétneho osobného dôvodu či vonkajšieho podnetu alebo problému, ktorý sa však stane aj mojím problémom. Zámerne ju píšem ako čo najsubjektívnejšiu spoveď i odpoveď. Ako sa, ako každý, menim, čiže starnem, tak sa mení moja skúsenosť" a s ňou aj moje texty, ktoré sú vlastne aj správami o konkrétnej životnej skúseností.

(1998)

Láska ako zločin

Dokonalý zločin existuje; je ho možné premyslieť do najmenších detailov, potom ho podľa plánu vykonať a nechať kriminalistov, nech sa škvaria v plameňoch svojej úbohosti. Po mesiacoch a rokoch márneho pátrania prípad odložia do regálu s označením ad acta. Táto predstava ma ovládla, nasiakla mi do nervstva, prúdila mi v žilách vedno s krvou.

Svoj výlet s Dorou som v duchu prirovnával k dokonalému zločinu. Hoci všetko bolo úplne inak.

Dora vtrhla do našej redakcie s úžasnou a všetko živé podmaňujúcou silou jari. Tvrdím to napriek tomu, že sa práve začala dlhá, špinavá, a preto bezútešná mestská zima, nasiaknutá vlhkosťou ako starý matrac zabudnutý v opustenej chyži. Akoby sa po deprimujúco sivých dňoch nasťahovalo do redakcie slnko i svieži jarný dážď, akoby aj v múroch storočného domu zaerdžala nová energia a začala v nich prúdiť miazga.

— Ja som Dora, som tu nová, — začul som sklonený nad nevydareným príspevkom. Škrtal som v ňom slová i celé vety, prehadzoval odseky, len aby sa dal budúci článok ako-tak čítať.

— Dobre, — zamrmlal som a ďalej som redigoval.

— Budem sa miešať do ekológie, dúfam, že vám to nebude prekážať.

Prečo by mi to malo prekážať, veď už roky pracujem na oddelení kultúry?! Konečne som sa na ňu pozrel a vzápätí som pocítil ono fluidum jari. Pristúpila ku mne, podala mi ruku a zopakovala:

— Ja som Dora.

— Teší ma, Dorka, ja som Marek.

Zvieral som jej tuho dlaň, z jej dlhých prstov prúdila do mňa životodarná energia, ktorá sa mi rozlievala po celom tele.

— Nie Dorka, volám sa Dora!

— Platí, Dora.

Usmiala sa, v očiach blankyt neba a slnečný jas.

— Tykáme si?

— Pravdaže, veď sme kolegovia, — pritakal som. Zdvihla sa na špičky a zľahka ma pobozkala.

— Veľa fajčíš, Marek, — skonštatovala. — Keď budem potrebovať poradiť, môžem prísť za tebou? Vieš, tvoje články sa mi páčia.

— Som ti k dispozícii. Kedykoľvek...

Na kedykoľvek som dal osobitný prízvuk.

Úsmev, vyslobodila si dlaň, ktorú som jej dosiaľ zvieral, a zvrtla sa.

— Tak ahoj, Marek! — zahlaholila medzi dvermi.

V štyridsiatke sa nedá hovoriť o láske na prvý pohľad, bolo by to banálne a nepravdivé. Čerstvý štyridsiatnik je zrelý muž, ktorý má stabilizovanú a bezproblémovú rodinu, ktorý už vie, že nedobyje nielen všetky štíty, lež ani pahorky a jaskynky tohto sveta, preto sa konečne naplno venuje svojej práci. Na citové avantúry a digresie v ňom už takmer niet miesta: buď pre citovú vyprahnutosť či opotrebovanosť, alebo v dôsledku racionálneho prístupu k životu, keď si uvedomuje, že nové city by pôsobili v jeho živote rušivo, že sú neadekvátne jeho veku i postaveniu. Takúto predstavu som si vytvoril o sebe a skutočne som sa venoval novinám. Nijaké veľké prekvapenie som už od života nečakal, nijaké som si ani nepripúšťal. Jedno nevydarené manželstvo mi stačilo, druhé sa snažím chrániť a zveľaďovať ako dobrý gazda svoju záhradu. Dlho po rozvode som sa nedokázal poriadne sústrediť na prácu; prenasledovala ma predstava, že som permanentný ničiteľ, že kazím životy druhým i sebe. Ráno čo ráno som sa zobúdzal unavený, a vedno s otvorením viečok mi v mozgu zabubnovalo: Ach, aký si biedny! Preto sa svoje svedomie snažím oklamať v druhom

manželstve, snažím sa vyvarovať chýb, ktoré viedli k predchádzajúcemu krachu. Nie, nie som vzorný, tobôž nie ideálny manžel, lež ani nevyvolávam zbytočné konflikty.

Ale v okamihu, keď do môjho života vstúpila Dora, sa moje predstavy zrútili. Cítil som priam fyzickú potrebu hľadieť na ňu, dotýkať sa jej, objať ju a nadýchnuť sa z jej prírodnej sviežosti.

Výraznú zmenu som postrehol aj v správaní redakčných kolegov: večne zamračení, zahľadení do seba a svojich problémov, neoholení a neraz v prepotených košeliach po preflámovaných nociach sa odrazu pretekali vo výstrelkoch pánskej módy, v galantnosti i šarmantnosti. Pravdaže, pred Dorou, vo vzťahu k Dore a s priehľadným zámerom: vmanévrovať ju do postele. Veční domasedi dostali odrazu chuť cestovať po celom Slovensku — s Dorou. Kaviarenskí povaľači boli ochotní opustiť svoje krčmové kráľovstvo a vybrať sa na prechádzku po špinavom a smradľavom meste, a čo ma šokovalo — podstúpili útrapy túlačiek v horách. Úprimnú radosť z metamorfózy mužskej, teda väčšinovej časti redakcie mal najmä šéfredaktor, lebo ambície kohútov prerástli do kvalitnejšej novinárskej tvorby. Akoby sme sa zmenili na pochabo zaľúbených gymnazistov, čo čakajú pochvalu od pôvabnej profesorky...

Dora bola všade, bola jej plná redakcia a čoskoro aj noviny. Na moje prekvapenie sa rýchlo učila, jej články mali hlavu i pätu, a čo je u žien priam nepochopiteľné, aj osobitný štýl, jemne podfarbený ironiou, takže čoskoro začali na jej príspevky reagovať aj čitatelia. Dora písala so zápalom, z jej textov bolo cítiť iskru osobného presvedčenia i zaujatia, a čo ma privádzalo do pomykova — svojim textom naozaj verila, myslela ich smrteľne vážne, ba predpokladala, že pomôžu napraviť krivdy páchané na životnom prostredí.

— Marek, pozri! — s jasotom a neskrývaným nadšením mi vbehla do kancelárie a podala mi svoj vôbec prvý ohlas od čitateľa. Nejaký horár dával Dore za pravdu, že vlky sú v našich lesoch naozaj potrebné, ba pre zdravý vývoj ich fauny priam nepostrádateľné.

— No vidíš, čoskoro z teba bude hviezda prvej veľkosti, — podpichol som ju.

— Myslíš?

— Pravdaže, ale keďže sme seriózne noviny, pridá ti to prácu, lebo budeš musieť na každý takýto list odpovedať. Pekne sa poďakuješ, vyjadríš svoju radosť, že máte rovnaký názor, prihodíš dve-tri zdvorilostné frázy a ostaneš so srdečným pozdravom: Vaša Dora!

— Si cynik! — skonštatovala.

— Nie, hovorí zo mňa skúsenosť.

— Naozaj? Ale akáže je to práca?! Budem ju robiť veľmi rada, aj keby som mala tie listy písať celé noci.

— Celé noci? — uškrnul som sa. — To vari nie...

— Marek, už aj ty?!

— Veď ja nič, len si myslím, že v noci treba spať a nie vypisovať hlúpe listy.

— Naozaj?

— Fakt. Na nič iné som ani nepomyslel...

— Tak dobre, — letmo ma pobozkala na líce a utekala odpísať svojmu milovanému horárovi a jeho vlkom. Dora ma svojou spontánnosťou a úprimnosťou celého pobláznila. Každý deň sa u mňa na chvíľu zastavila, hovorili sme o jej článkoch, ale dával som si pozor, aby som pred ňou neodhalil svoje utrápené vnútro. Zožieral som sa predstavami či vidinami, presnejšie preludmi nášho vzájomného vzťahu naplneného šialenou rozkošou; v noci som sa budil prepotený do nitky, cítil som pod svojím bruchom jej pokožku. Zväčša som vstal, osprchoval sa v studenej vode a fajčil som v okne. Hľadel som do noci, akoby mala vystúpiť z tône brezy či vŕby, čo rastú v parčíku pred domom. Nevystúpila. Nie, nemohol som sa pred Dorou odhaliť: považovala by ma za starého blázna, ktorému pomútila rozum; mohla by sa so mnou pohrávať ako mačka s myšou. Nie, to som nemohol dopustiť. Trápne sa však priznávam, že som za ňou tajne sliedil, že som žiarlil na kolegov, ktorí ju večne obletovali,

pozývali ju do bufetu na kávu, lež i na viacdňové služobné cesty. Trápil som sa a vždy som čakal na jej návrat. Potom som ju i dotyčného redaktora úzkostlivo sledoval, či nepostrehnem zmenu v ich správaní, či nezbadám čo len malú dôvernosť, dotyk. Napokon, v redakcii sa nikdy nič nedá dlho utajiť, každá dôvernosť, každý, i náhodný vzťah sa čoskoro rozkríkne a na pár dní sa stane predmetom chodbovej šuškandy.

Okolo Dory bolo ticho. Ticho ako pred búrkou. Keď nepochodil ani redakčný plejboj Žaketský, ktorý s ňou bol tri dni vo Vysokých Tatrách, a po návrate sa mi sťažoval, že tá ženská je buď frigidná, alebo šibnutá panna, tešil som sa ako dieťa na Vianoce. Ba pozval som Žaketského na pohárik koňaku, z ktorého bolo osem poldecákov, ale aspoň sa mu rozviazal jazyk. Vraj vyskúšal všetky osvedčené finty, ktorým by podľahla aj Panna Mária, no Dora nie.

— Človeče, bola milá, zlatá, na zožranie, ale akoby o sexe vôbec netušila, akoby bola z inej planéty, kde sa rozmnožujú nejakým laboratórnym spôsobom. Tak som jej rovno povedal, že si to s ňou chcem rozdať, — žaloval sa Žaketský.

— No a? — nevydržal som. — Ako zareagovala?

— Krava, tvárila sa, že nevie, o čom hovorím. Bol som u nej v hotelovej izbe, tak som jej ho chcel v duchu Komenského vraziť do ruky. Kristepane, skoro mi vyletel z gatí. a ona nič. To sa mi ešte nestalo... Hovorím, buď je frigidná, alebo šibnutá panna a nevie, na čo to má. Alebo je lesba! — vypadlo z neho. — Že mi to neprišlo skôr na um... človeče, ona je zaručene lesba!

Tomu som neveril. Zato som kul diabolský plán. Plán, akoby som sa pripravoval na dokonalý zločin, na zločin absolútny a neodhaliteľný. Svitlo mi: Dora je taká posadnutá prírodou, že sa s ňou stotožnila; príroda sa stala integrovanou súčasťou jej osobnosti, akoby bola iba prostou samicou v živočíšnej ríši, čo omylom vbehla medzi ľudí a dosiaľ sa nedomestikovala, čiže nescivilizovala. Takže jej sexuálny či skôr rozmnožovací pud je riadený prírodným biorytmom. Prišiel som na to v zoologickej záhrade, kde som sa prechádzal so svojím synom.

Už sa zvečerievalo, bolo tesne pred záverečnou a zoologická záhrada sa takmer vyľudnila. Malý Peter ma ešte ťahal k opiciam. Podvolil som sa a urobil som dobre, lebo pred klietkou s makakmi stála Dora ako fascinovaná a uprene hľadela na statného samca, ktorý sa práve páril so samicou. Opodiaľ sedel medzi kapustnými listami mladší samec, v drobných čiernych prstoch si držal dlhý, tenký červený úd a onanoval.

— Tatko, prečo si tá opica naťahuje pipíka? — opýtal sa ma. Zaskočil ma. Pred Dorou som nechcel tárať nejaké nezmysly, hľadal som prijateľné vysvetlenie, ktoré by malého zvedavca uspokojilo.

— Pozri na tých vedľa, — sklonila sa Dora k Petrovi. — Vidíš, rozmnožujú sa, aby mali malé opičky.

— No dobre, ale prečo si naťahuje pipíka? — nedal sa malý Peter.

— Rozmnožujú sa, lebo to na nich prišlo, presnejšie, na ňu to prišlo, príroda jej to oznámila, — húdla si svoje Dora. — Pri párení je silnejší samec, aby mali silné mláďatá. Ten menší ešte nemá právo na párenie, ale už by sa rád páril. Rozumieš?

Môj syn záporne pokrútil hlavou.

— Keď bude väčší a silnejší, bude sa páriť aj on. Teraz si to skúša, preto si naťahuje pipíka.

— Aha, — Petrovi sa rozjasnilo. Aj mne sa rozjasnilo.

Tuším som už dosť dospelý a silný samec, aby som sa mohol s Dorou páriť. Možno až pridospelý. Treba mi iba presne vystihnúť, kedy sa v nej ozve príroda, potom ju zaveziem na príhodné miesto, kde nás nebude nikto a nič vyrušovať, najpríhodnejšie niekde do bujnej prírodnej rezervácie. Len aby sa v nej príroda neozvala, keď bude mrznúť, až budú pukať stromy... Avšak ani na tom by môj plán neskrachoval. Pripravil som alternatívu aj na

najtuhšiu zimu. Viem o jednom úžasnom mieste: pomerne vysoko v horách je malá chatka jaskyniarov a priamo z nej sa vchádza do hlbokej jaskyne — priepasti. Nádherné miesto pre našu lásku. Zatelefonoval som šéfovi tamojších jaskyniarov.

— Marek, si to naozaj ty?! — kričal do slúchadla. — Dávno si sa neozval... Pravdaže môžeš prísť, kedykoľvek. Budeš tam môcť odpočívať, koľko sa ti zachce...

Ach, novinárčina: tisíckrát preklínaná, a predsa milovaná. Človek má priateľov a známych vo všetkých kútoch Slovenska. Je to dôsledok polokočovníckeho života: od mesta k mestu a dedine, z hotela do hotela; ľudské tváre, stovky a stovky tvárí, ktoré občas splývajú do beztvarej masy s tisícami očí, nosov a úst...

Keď sa lámala jar do leta, kamarát ma pozval na rybačku.

— Marek, čudujem sa ti, že nerybárčiš. Veď uvidíš, — zastrájal sa Jano.

A videl som. Zaviezli sme sa vari sedemdesiat kilometrov za Bratislavu, pod tú nešťastnú supergigantickú priehradu, o ktorej tak často a s hlbokým zaujatím písala Dora. Jano odbočil so svojou starou škodovkou z asfaltky na hlinačku, kus sme sa viezli po hrádzi a potom sme sa stratili v džungli vŕb, topoľov a jelší. Zastavil uprostred pozemského raja — na polostrove obmývanom z dvoch strán ramenami a z tretej hlavným tokom Dunaja. Pod nohami jemný dunajský piesok, vôkol divá zeleň a omračujúci spev vtákov, v ramenách ryby, ktoré sme si za súmraku piekli na ražni. Senzácia.

Práve sem a nikde inde priveziem Doru.

Keď sme sa po troch dňoch vracali do Bratislavy, požiadal som Jana, aby vynuloval denný tachometer a každé odbočenie na ceste som si zapisoval, vedno s kilometrami aj nejaký nápadný prírodný symbol, ktorý ma mal nezvratne priviesť do cieľa. a v duchu som si opakoval, čo mi Jano rozprával o rybách.

Od Jana som si neskôr požičal stan, dvojitý nafukovací matrac a spacie vaky. Uložil som ich do kufra auta, aby čakali na čas, keď sa v Dore ozve príroda. Cez najbližší víkend som si trasu zopakoval a na rajské miesto som dorazil aj bez Janovho plánika. o týždeň som sa znova zaviezol na miesto, kde s Dorou prežijem nadpozemskú noc plnú slastí a rozkoše. Aby som nadobudol fortieľ, zakaždým som tam postavil a zložil stan. Zvládol by som to aj počas najtemnejšej noci; to ma uspokojovalo a dodávalo mi to sebavedomie.

Musel som iba presne určiť čas. Dorin čas.

Deň po dni som ju pozoroval, čakal som na nepatrné zmeny v jej výzore a správaní. Možno som sa mýlil, možno je moja diagnóza prírodnej ženy nesprávna; začal som pochybovať, lebo leto rozpučalo v plnej sile a v Dore príroda driemala, nie a nie sa zobudiť. Vedel som, že v tomto prípade nemôžem nič urýchliť. Nijaké zbytočné narážky na jej krásu a príťažlivosť, nič, čo by jej naznačilo, že som do nej blázon. Nevdojak som hodil za hlavu dlhodobo budovaný vlastný obraz pevne usadeného a citovo stabilizovaného štyridsiatnika, ktorý sa naplno venuje svojej práci.

Už som prestával dúfať, keď sa stalo, čo sa muselo stať. Dora vošla ráno ku mne do kancelárie, práve som chlípal svoju prvú kávu a fajčil neviemkoľkú cigaretu, a moje vycvičené oko profesionála okamžite postrehlo zmenu: v očiach, kde jej sídlilo slnko, sa jej rozpínal matný ligot hlbokej noci. Zbystril som pozornosť. a nemýlil som sa. Podišla ku mne a odzadu sa o mňa oprela váhou celého tela, jej prsia sa mi ako žeravé bodáky zabodli do lopatiek. Takmer som vykríkol. To dosiaľ nikdy nespravila!

— Ach, Marek... — zastonala. — Som akási nesvoja... Neviem, či na mňa nelezie nejaká chrípka...

Chrípka nie, dievča moje, pomyslel som si. Čoskoro budem na teba liezť ja. Ale ovládol som sa. Ešte nie. Čo ak sa mýlim?! Bol by to tragický omyl a všetko moje úsilie by vyšlo navnivoč. Nežne som jej položil dlaň na čelo.

— Horúčku nemáš, — ubezpečil som ju.

Do nosa mi udrela zvláštna vôňa, Dora ňou bola nasiaknutá skrz—naskrz, keby som nefajčil, prišiel by som na to skôr: stúpalo z nej pižmo roztúženej samice ako vábivý oblak, čo privádza do vytrženia všetkých samcov, ktorí ho zavetria.

— Nechceš vypadnúť z redakcie? — navrhol som priškrteným hlasom.

— a kam?

— Viem o jednom báječnom mieste, kde hniezdia kormorány, kde podvečer metrové bolene rabujú v dunajských ramenách, a keď sa nasýtia, zabíjajú len tak, zabíjajú z radosti či pre vlastné potešenie, lebo sú to naozaj rabiáti, ale krásni rabiáti. Viem o takom mieste, kde sa zastavil čas a tvoja nešťastná priehrada na ňom dosiaľ nič nezmenila. Voda tam vrie, ako sa v nej s nevýslovnou radosťou trú roztúžené ryby, aby zachovali svoje potomstvo. Videl som tam v jame, čo ostala po povodni, ako nádherný dvojmetrový sumec chránil s nasadením vlastného života svoje mláďatá... — sypal som piate cez deviate všetko, na čo som si spomenul z Janovho rozprávania. — Zavediem ťa na miesto, kde nie sú iba biele ryby, čiže jalce, podustvy, pleskáče a ďalšia rybia chamraď, lež aj fascinujúco štíhle a bleskurýchle dravce so zubmi, ktoré preseknú aj dosku. Dora, to musíš vidieť! Už dávno ťa tam chcem zobrať, aby si vedela, za čo naozaj bojuješ, keď píšeš o tej mizernej priehrade. Keď to uvidíš, napíšeš najlepšiu reportáž na svete; celá vláda padne na zadok a uzná, že máš pravdu. Uzná, že pre poondiatu elektrinu nemôžu zničiť posledné oázy pozemského raja. a tie kormorány... Dora, videla si už kormorány?

Dora hlboko vzdychla, zastonala ako pri milovaní, oči jej neprítomne hľadeli kdesi do bezodnej prázdnoty. Dlaňou mi vošla do vlasov a ískala ma ako dieťa.

— Poďme! Marek, hneď ta poďme!

Ach, láska je niekedy naozaj ako zločin. Blahorečil som svojmu chladnému intelektu za dokonalú prípravu; blahorečil som svojej intuícii, čo ma viedla po tajných zločineckých chodníčkoch; blahorečil som svojej vytrvalosti, trpezlivosti a vôli, ktoré mi nedovolili neuváženým činom vyplašiť Doru. Teraz mi stačí vstať a povedať: Poď!

O chvíľu sme sedeli v mojom aute s plnou nádržou benzínu a so stanom v kufri. Naštartoval som a vyrazili sme v ústrety naplneniu mojich fantastických nočných vízií. Dora zarazene mlčala, na tvári sa jej rozlial akýsi záhadný úsmev plný očakávania. Hoci som bol nedočkavý, dával som pozor na dopravné predpisy. Vzorne som dodržiaval dovolenú rýchlosť, aby nám nič nezahatalo, ani nenarušilo našu cestu za láskou. Sarkasticky som si uvedomil, že by zo mňa mohol byť chladnokrvný zločinec. Presne po sedemdesiatich troch kilometroch som odbočil na hlinačku, ktorá nás priviedla na hrádzu. Pneumatiky pravidelne pukotali na paneloch, po štyroch kilometroch som odbočil do kríčia.

— Sme na mieste, — oznámil som.

Vystúpil som a okamžite som zistil, že naše miesto sa od mojej poslednej návštevy akosi zmenilo. Bolo užšie, stiesnenejšie. Dunaj hrozivo hučal a jeho vody boli kalné. Nič to, aj tak sme v pozemskom raji, ba teraz je tu ešte divšie. Dora sedela v aute a hľadela pred seba s doširoka roztvorenými očami. Otvoril som kufor a vybral z neho stan. Zaniesol som ho na vopred vyhliadnutú vyvýšeninu, kde sa piesok miešal s ílom. Nechal som Doru Dorou, nech sa porozhliada, a venoval som sa stanu. Vďaka dôkladnej príprave som o chvíľu napínal vonkajšie lanká. Stanová látka sa napla, keď som do nej ďobol nechtom, priam zazvonila.

— Som smädná, — ozvala sa mi za chrbtom Dora.

— Víno, minerálku, pivo alebo džús? — ponúkol som jej.

Zamračila sa, zrejme do nej vhuplo podozrenie. Možno pochopila, že som sa na tento výlet už dávno dokonale pripravil.

— Pravidelne sem chodím s kamarátom rybárčiť, takže som vždy pripravený zareagovať na jeho telefonát.

Usmiala sa a pohladkala ma po tvári.

— Daj mi, čo chceš. Budem piť to, čo ty. Ale rýchlo, mám tak sucho v ústach, ledva rozprávam...

Otvoril som fľašu vína a minerálku a namiešal dva veľké streky. Dora sa zatiaľ niekam stratila. Predpokladal som, že sa potuluje medzi jelšami a vŕbami a v ich korunách hľadá hniezda kormoránov. Sadol som si do trávy a popíjal svoj strek. Bol som spokojný. Mám pred sebou more času a zatiaľ mi všetko vychádza podľa plánu. Len nič nepokaziť, neprenáhliť sa.

V tom okamihu mi vyrazilo dych. Dora vyšla zo stanu úplne nahá. Nevyšla, lež kľačala na kolenách ako dieťa, čo ešte nevie chodiť. Pohadzovala hrivou smolnato čiernych vlasov a klátivo sa po štyroch blížila k dunajskému ramenu. Občas sa zastavila, pretiahla si chrbát ako mačka, až sa jej rovné brucho takmer dotýkalo piesku, zadok vystrčila dohora a pomaly ním krútila. Hľadel som na tú živú hrušku, čo sa v oblinách zužovala do tenkého drieku, hľadel som na ochlpené pohlavie, ktoré sa jej otváralo medzi stehnami. Dora vyvrátila tvár k vysokej belasej oblohe a zavyla ako vlčica.

Zamarilo sa mi, že je to prelud. v okamihu som bol spotený, pot sa mi lial z čela, v prúdoch spod pazúch a zaplavil mi aj celú hruď. Žmurkal som, aby mi pot nevypálil oči, a zúrivo som zo seba strhával košeľu, nohavice a ďalšie háby. Keď som bol nahý, vyskočil som, zareval ako orangutan, až sa vyľakali všetky vtáky v okolí a vzlietli zo stromov, päsťami som si búšil do spotenej hrude. Stratil som vládu nad sebou. Aj ja som sa hodil na kolená a po štyroch sa hnal k Dore, až za mnou odfrkoval suchý piesok. Dora sa prudko zvrtla a zahryzla sa mi do pravého ramena. Jej zuby mi prenikli cez napnutú pokožku, a keď povolila zovretie, na povrch vyvreli veľké kvapky krvi. Čoskoro sa zliali a Dora ich dychtivo oblizovala. Páliaca bolesť z ramena ustupovala a menila sa na slasť. Zrazili sa nám čelá a zblízka som videl Dorine zahmlené oči, počul jej chripľavý dych, cítil som, ako sa jej nos trie o moju tvár, ako mi jemne seká zubmi do ušných lalokov. Potom sa zvalila na chrbát, trela si ho o drsný piesok a vysoko dvíhala nohy i ruky. Po štyroch som ju obišiel a tvár som zaboril medzi jej stehná. Strácal som sa z tohto sveta, blúdil som v temných hlbinách dávneho času ľudstva, až som zacítil, že mi Dora nešetrne zaborila prsty do vlasov a ťahala mi hlavu vyššie a vyššie. Oblizoval a hrýzol som jej brucho, prsia, hrdlo. z doširoka roztvorených úst sa jej drali výkriky a hlboké stony.

— Ešte nie, ešte nie, ešte nie, — šepkala a a krútila podo mnou zadkom.

VykÍzla spod mňa, opäť si kľakla na štyri ako mačka, obrátila ku mne tvár a pohľadom ma privolávala. Nedal som na seba čakať. Kľačal som za Dorou, videl jej zadok, driek a napnutý chrbát, videl som jej hlboko sklonenú hlavu. Odzadu som do nej vnikol a pri milovaní sme sa nebadane posúvali, aby sme spotení spadli do dunajského ramena. Našťastie voda bola plytká a teplá, dno pokrývalo mazľavé bahno. Dora ponárala tvár do mútnej vody, kričala do nej, vypúšťala vriace bubliny. Keď sme vyšli z vody, na oblohe sa zrážali nafúknuté bielosivé mračná. Bol som nesmierne unavený, akoby zo mňa každým výdychom unikal život. Vliezol som do stanu a zvalil sa na nafukovačku. Od únavy som zaspával, iba v mozgu mi bubnovalo: stálo to za to, všetky prípravy sa tisícnásobne vyplatili, moja trpezlivosť priniesla ovocie plné dosiaľ nepoznanej šťavy. Dora sa zvalila vedľa mňa a vzápätí sme obaja zaspali.

Zobudilo ma burácanie. Nad hlavou nám pod nápormi vetra narážali o seba staré jelše, vŕbam odlietali dlhé zelené vlasy a topole sa skláňali takmer po zem. Temné nočné nebo rozrezávali blesky, ktoré bolo vidieť aj cez stanovú celtu. Veľké kvapky bubnovali na plátno. Aj Dora sa zobudila. Privinula sa ku mne, zrejme v nej hlodal strach, lebo lomozenie a hrmotanie stromov, výčiny bleskov, vetra a dažďa naháňali hrôzu.

— Chcem sa s tebou milovať, — zašepkala mi do ucha. Vzápätí štvornožky vybehla do lejaka. Vyšiel som za ňou. Milovali sme sa na rozmočenej tráve a vlhkom piesku, vôkol nás padali konáre i kusiská stromov, vietor ich odkmasil z mohutných starých kmeňov, ďalšie

poletovali nad našimi mokrými a zvíjajúcimi sa telami, ktoré sa do seba zakliesnili, aby nepodľahli ničivému živlu.

Vysilený až do dna som sa po štyroch dovliekol do stanu a napriek burácaniu hromov som sa prepadol do sna. Neviem, koľko som blúdil v hlbinách spánku, no prebudilo ma hlasné volanie, akoby na mňa niekto kričal cez mikrofón. Vyšiel som zo stanu a zdesil sa. Polostrov sa zmenil na maličký ostrovček. Všade vôkol sa valila mútna voda. z môjho auta trčala iba strecha... Ešteže som postavil stan na vyvýšeninu, iba ona dosiaľ nepodľahla vodnému živlu. Neďaleko hrmel motor na člne riečnej polície. Naložili ma a zakrútili do deky, lebo moje šaty odniesol rozzúrený Dunaj.

— Kde je Dora? — opýtal som sa mladého poručíka.

— Vy ste tu neboli sám?

— Nie, bola so mnou Dora... kolegyňa z redakcie.

Poručík sa vysielačkou spojil so svojimi partnermi v Bratislave i Komárne a žiadal ich o pomoc. Doru som opísal do najmenších detailov.

— Takže ste boli viac ako kolegovia... — uškrnul sa poručík.

— Rozhodne viac, boli sme spojení tajomnou silou...

— Vážne? — neveril.

O mesiac ma poručík navštívil v psychiatrickej liečebni, kam ma hospitalizovali, pretože som ustavične tvrdil, že Dora bola so mnou a oni ju musia nájsť. Ale nenašli nikoho. Nevytiahli ju z vôd Dunaja napriek tomu, že sa spojili aj s kolegami v Maďarsku. Napokon im šéfredaktor potvrdil ich falošný predpoklad, že v redakcii nikdy nijaká Dora nepracovala. Vraj ju nikto nikdy nevidel, iba ja.

Ešte aj šéfredaktor mi teda nahral do karát a nevdojak kryje môj dokonalý zločin. Ba aj jediné svedectvo — rany na pravom ramene, stopy po Doriných zuboch, sa mi už zacelili. Ostala mi po nich iba retiazka drobných jaziev.

Ivan Hudec
prozaik, dramatik, publicista
narodený v Nitre (1947)

Dlhý čas pôsobil ako lekár. v rokoch 1994—8 bol ministrom kultúry Slovenskej republiky.

Jeho literárne začiatky sú spojené s bratislavským študentským divadlom u Rolanda (1970), pre ktoré napísal niekoľko hier (napr. Ostrovy, 1974).

Knižne debutoval novelou Hriešne lásky osamotených mužov (1979) o stroskotaných manželstvách. Poviedky knihy Bozk uličníka (1981) sú absurdné príbehy zo života súčasníkov neraz s groteskným ladením. v románe Ako chutí zakázané ovocie (1981) urobil sondu do medziľudských vzťahov lekárov-odborníkov v pracovnom procese. Pangharty (1985) sú historickým románom z prostredia Kysúc, kde istý čas pôsobil. Románova novela Čierne diery (1985) reflektuje ľudskú chamtivosť. Kniha poviedok Záhadný úsmev štrbavého anjela (1987) je konfrontáciou ľudských predstáv a reality; v nej je próza Neodtajiteľná podoba dvojčiat. Novela Experiment Eva (1989) rozpráva o mocnej sile materstva. Spracoval Báje a mýty starých Slovanov (1994).

Je spoluautorom historických divadelných hier z obdobia Veľkej Moravy — Knieža, Bratia, Kráľ Svätopluk (1986—90).

Z myšlienok:

Slovensko je bohaté na nárečia, čo je nesmierne šťastie pre slovenský jazyk. Náš materinský jazyk má práve v nárečiach ukrytú svoju budúcnosť. Ukrutne závidím nasledujúcim spisovateľským generáciám, a teda verím, že keď si osvoja nárečia, budú mať k dispozícii nesmierne cenné literárne nástroje.

Vznikom Slovenskej republiky sa pre rozvoj nášho jazyka otvorili nové možnosti. Slovensko, ktoré bolo dovtedy zapísané, ak vôbec bolo, vo vedomí Európy a sveta iba ako región, malo zrazu šancu ukázať svetu, že ono samo má svoje regióny, bohato štruktúrované. Možno to dokumentovať napríklad na klasických kultúrnohistorických regiónoch, ako sú Orava, Spiš, Záhorie, Kysuce, Zemplín. Každý tento región, tento skutočný región, možno opísať výtvarnými prvkami, hudobnými, tanečnými a, pravdaže, prvkami slovesnými. Preto som sa rozhodol že i ja prispejem konkrétnou troškou do tohto, chvalabohu, rozkrúteného mlynčeka slovenskej emancipácie. Založil som edíciu nárečových slovníkov. Verím, že aj týmto spôsobom sa môže umocniť aj prirodzené vlastenectvo. Ten totiž, kto nemá rád svoju rodinu, kto nepozná svoj rod, kto nemá napísaný svoj rodokmeň, kto nemá rád svoje rodisko, svoju dedinu, ten nikdy nebude mať rád ani svoj národ. a pravda je aj to, že kto nemá rád svoj národ, nemá rád ani ľudstvo.

(1997)

Neodtajiteľná podoba dvojčiat

Zaraz a otvorene poviem: môj brat bol riadna sviňa!

Poslal mi list a vyzýva ma, aby sme sa bezodkladne stretli. Ťaží ho svedomie, chce sa zbaviť hriechu?

Ak vám niekto povie, že jednovajcové dvojičky sú rovnaké, pošlite ho do... o rok oslávim šesťdesiatku (práve som uvažoval, že oslovím to moje nepodarené dvojvajcové dvojča, brata Cyrila, a navrhnem mu, že to odbavíme spolu, aj lacnejšie to vyjde a ktovie, kedy sa zas pred smrťou stretneme, a na vlastnej koži som skúsil, ako klame táto povera. Dokumenty, moje spomienky vás presvedčia rýchlejšie ako vedecká rozprava.

On mal rád makovník a ja radšej kakaový koláč. Keďže maku sa v maminej záhrade darilo, bolo po jeho! Aj vtedy v Brezne, keď sme pálili po nemeckých tankoch, dostal on protipancierovku, darmo som veliteľa prvý prosil! a vôbec, platilo iba jedno — podobali sa nám tváre a postavy ako v zrkadle. Ale to bolo všetko. Cyril bol hašterivý, neústupčivý, a kde mohol, tam ma podrazil. Najradšej by ma bol vygumoval z vesmíru. Keď sme išli do ohňa, vždy sme sa rozdelili.

— Aby sme nepadli obaja naraz, bolo by ma škoda, keď už vytrčíš kopytá ty! — posielal ma od seba čo najďalej, no ja som dával pozor, či práve jemu o chvíľu protipancierovka nevypadne z rúk.

Strieľali sme obaja dobre — to však nič neznamená, všakáno. v rote nás bo1o takých sedem a žiadne sedmorčatá. Štvalo ma, keď som dostal metál ja, onedlho ho dali aj Cyrilovi. Ja som sa, pravda, tiež nedal odstrčiť: len čo ho pripli jemu, musel som si ho zaslúžiť stoj čo stoj aj ja. Cyrilovi dávali vyznamenania po mne aj tak zväčša iba preto, že z nás chceli mať dvojičky za každú cenu. a v uniforme to ide ľahko. Ešte šťastie, že partizánska nebola predpisová. To by som radšej bol býval prešiel k inému oddielu.

Skončila sa vojna, na cirkulárke mi odrezalo palec na pravej ruke a moja Katka sa vydala za Cyra. Akoby nešťastie rástlo sťa hríbiky, nikdy nie samo. Na svadbu som nešiel, celý deň a noc som sa díval na ruku v obväze. Prečo ma fricovská guľka obišla, ale smola pri cirkulárke nie? Cyro má desať prstov, ja deväť — a moja Katka vie počítať.

Už vtedy mi povedali, že sa nepatrí bratovi do svíň šprihať. Rozumný človek, ako vy, to však chápe a uzná, že inak ani nemôžem.

Dobre, odpoviem.

Tridsaťsedem rokov sme sa nevideli, nepočuli. Obaja sme sa odsťahovali, ja sem do Prešova a Cyril vraj do Nitry — aspoň také reči sa mi doniesli, hoci som si pri nich uši zapchával: čo ma po Cyrovi a čo ma po mojej Kaťuši, ako ju všetci volali, keď vypukla vojna.

Najprv som snoval plány. Chvíľu som mu písal list nahnevaný. Ty taký a onaký — brýzgal som mu, čo sa len do obálky vmestilo. a Katu som ani nespomenul — nech si nenamýšľa. Ale so stretnutím som súhlasil, ako som už povedal — aj lacnejšie to vyjde a ktovie, kedy sa pred smrťou ešte stretneme!

Potom som písal list odmeraný. Strohý, trojriadkový. Dokonca sa scvrkol na telegram.

Ba stalo sa, že som sa rozcitlivel ako baba nad nevestou a moja roztrasená bezpalcová ruka mu začala vypisovať tirády smútku, spomienok a ľútosti, radosti, že ho uvidím a stretnem sa s ním, s lotrom!

Na list mi odpovedal telegramom, že dobre, že doma v Orlovej, že v najbližšiu nedeľu, že dopoludnia u sestry.

U rodiny nie! Tak som i ja poslal telegram. Žiadna sestra, žiadne hody, žiadni svedkovia. v Orlovej je stará krčma a nový hostinec. v hostinci o deviatej, ešte ho nezaplnia ľudia z kostola, pri rohovom stole, poznávacie znamenie — posledné číslo 100+1. Som zvedavý, kde ho zoženie! Ja ho odoberám, a on nech sa morduje!

Kto mlčí, ten svedčí, nuž som sadol do taxíka — ja mu ukážem — a hybaj do Orlovej.

100+1 som držal v ruke, vzal som si biely baloniak, len tak svietil od rúk starej slečny Boženky, ktorá mi ho s láskou prala a žehlila (ech, kyprá Boženka, keby sa len tak vydávať nechcela!), bledosivý vlnený oblek a tmavofialovú, podľa Boženky záhadnú, viazanku. Váhal som, či si vziať aj čipkovanú bielu vreckovku do predného vrecka saka, lebo Cyro tiež obľuboval tento typ elegantnej finty. Po prvé, usúdil som, že sa jeho zvyky načisto zmenili, po druhé, bola to správna bodka za mojou perfekciou – tak som si ju predsa len zastrčil.

Do Orlovej som dorazil o pol deviatej, nuž som sa dal vyviezť k cintorínu nad dedinou, odkiaľ bola Orlová nastlaná pod nohami. v kostole si ťahavo čistili hrdlá moji rodáci.

Cyril v hostinci ešte nebol. Práve som si objednal kávu s rumom, keď vošiel.

Ako dobre, že som si zložil tmavé okuliare! Prísny Cyro v bledosivom vlnenom obleku, na nose tmavé okuliare, v pravej ruke s neodrezaným palcom 100+1, cez predlaktie prehodený biely baloniak a na krku tmavofialová viazanka! Ale v strede má odporný ružový štráfik — ha!

— Dlho čakáš? — pýta sa ľahostajne Cyro a sadne si. Podáme si ruky, akoby sme sa boli rozišli večer od piva.

— Teraz som prišiel, — zaklamem, aby náhodou Cyro neutrpel šok z pyšnej samoľúbosti.

— Vidím, že máš dobrý vkus, — ohmatkáva mi Cyro rukáv obleku, akoby si nebol všimol, že mu naproti sedí obraz vystúpivší zo zrkadla.

— Mám, — povedal som mu, — aj tvoja žena. Kravatu si si však kúpil sám!

— Škoda, mali iba túto so štráfikom, — odvetil, a keď zazrel moju, rýchlo doložil, — vyberal som s malým bordovým vzorom v strede. Takáto kravata nesmie byť jednofarebná...

— a to už prečo? — zrúknem, až sa čašníkovi zatrasie podnos a na ňom zazvoní hrnček kávy.

— Doneste aj mne! — objedná si Cyril, a keď zbadá rumplík s rumom, zavonia a ohrnie nos: — Ty ju piješ s rumom? Mne doneste koňak!

— Máme iba rum, — povie čašník.

— Kvalitný koňak, ak treba, kúpim celú fľašu, — začne sa chvastať Cyro. — Nedáš si namiesto toho rumu koňak? — pýta sa ma, hoci vidí, že som už rumplík obrátil nad kávou.

— Koňak nemáme, máme iba rum, — verklíkuje čašník.

— Tak teda rum! — prevráti k nebesám oči Cyril a pokračuje: — Chcel som prísť presne, nuž som si vzal taxík, — hovorí ledabolo a túžobne čaká, či sa nepo... Keďže to neregistrujem, zvecnie: — Myslel som, keď máme už to šťastie, — ironicky sa uškrniem, — že sme sa narodili v ten istý deň a v tú istú hodinu...

— Ale nie naraz, po sebe! — upresním Cyra, ktorý zatne lícne svaly.

— Už vtedy si sa pchal všade prvý, — akože veľkoryso a ľahostajne poznamená Cyro, hoci dobre viem, ako mu závisť stisla srdce, — no neodbočujme. Myslel som, aj lacnejšie to vyjde a ktovie...

— Čo ktovie? — páčim z Cyra, ktorý habkal nahnevaný po stratených slovách. Nepriznáva, že sa tiež chcel stretnúť.

— Ja som povedal ktovie? — čuduje sa Cyro. — Ja som povedal, že to vyjde lacnejšie.

— a potom si povedal ktovie, — neodpustím mu toto slovo.

— Asi som myslel, že to nie je také isté, či to bude lacnejšie — čo je aj pravda! — škriepil sa jedovito, absolútne ho život neokresal, ani štipku sa nezlepšil!

— Nie, to by znelo v inom tóne. Načínal si druhú časť súvetia, iný argument, ba povedal by som, že si načal druhú myšlienku. Povedal si: Myslel som, aj lacnejšie to vyjde a ktovie... Počuješ tú zmenu melódie? a ktovie. Už si tam položil spojku „a“.

— Aj ja už mám občas poruchy sluchu, — začal Cyro uštipačne, že by som mu hneď bol tresol po zuboch.

— Nevideli sme sa tridsať... — začal som akože rozmýšľať, aby si Cyro nemyslel, že ktovieako rátam roky, čo sme sa videli naposledy, — tridsaťšesť rokov, — zmýlim sa naschvál, — a preto ti odpúšťam tvoje chytráctvo. Dobre, nepovedal si „ktovie“ nikdy v živote. Pokračuj.

— Ale čoby som nepovedal! — búril sa spravodlivo bratovitý brat Cyro. Nebožka mať hovorila: Ste viac ako bratia, ľúto mi bolo aj dať vám každému iné meno, vy ste bratovití bratia!

— Tak si povedal, — hodil som rukou nahnevaný. — Lebo nie je isté, či to bude lacnejšie.

— Presne tak! — súhlasil Cyro. — No a nakoniec, ktovie, kedy ma ešte pred smrťou uvidíš.

Mňa porazí!

— a čo si ty Lev Tolstoj? Werich alebo iná legenda? — nahmatal som si vo vrecku nitroglycerín.

— Som tvoj brat, — odvetil načisto uspokojený, že ma vyprplil.

— Mladší, — odsekol som.

— Si stále taký malicherný? — chytil ma otcovsky za ruku.

— Ja som malicherný? Ja? a prečo teda pochybuješ, či nás tá oslava vyjde lacnejšie? Nazdáš sa, že viac vypijem, alebo zjem?

— Prosím ťa, Metod! — chlácholil ma ďalej a mňa zaškrelo moje meno. Obe mená, ktoré nám farár pri krste nanútil. Koľko posmeškov sme si za ne vyslúžili! Iba vtedy sme sa zjednotili a rozbíjali sme posmievačom hlavy ako bratia. — Nemyslel som na teba ani na tvoju rodinu. Pri takých raritách si môže ktosi čosi vymyslieť, čo ja viem?

— Ty máš rodinu, ja nie, — odvetil som nie netrpko.

— Ty žiješ sám?

— No, ako sa to vezme, — nechcel som byť neúprimný, — väčšinou.

— Väčšinou? — nerozumel Cyro.

— Ále, sám! — Čo mu mám vysvetľovať! Božena zasa nie je žiadny výstavný kus. Ale dobrá je, aj prítulná.

— Veď aj ja, ak nerátam priateľky a známych, — usmial sa previnilo.

— Ty si Kaťušu opustil? — zdesil som sa.

— Ona mňa, tento svet opustila. Už pred pätnástimi rokmi.

— Katka zomrela, a ty si mi nedal vedieť?

— Nechcela. Prepáč, sľúbil som jej to.

— Ako?

— Tak! Pol roka sa liečila na leukémiu. Veľmi trpela. Myslela si, že stačí, keď to trápi mňa, preto žiadala, aby som ťa nevolal ani na pohreb.

— Ty tomu rozumieš?

Nerozumel.

Mlčali sme a odrazu mi bolo Cyra ľúto. Nie je predsa len taký šťastný, ako sa dalo predpokladať.

— a deti? — pýtam sa ho, zahováram smútok.

— Mali sme iba syna. Dala mu tvoje meno.

— Také nemožné meno, — protestoval som.

Cyro pokrčil plecami. Viem, že ani jemu sa jeho meno dvakrát nepáčilo.

— Počul som, že máš pekný majetok, — odrazu začal Cyro a dopil kávu. Vycedil aj poslednú kvapku rumu z rumpľa.

— Nemíňal som a mal som šťastie. Patent mi kúpili v dvanástich štátoch, aj Američania.

— o tom vypaľovaní podložia bahnitých zemín pod stavby domov? a koľko si na tom zarobil?

— Mám v Prešove dom, aj na knižke ostalo. Mám dosť.

— Hm.

— Čo? — nerozumel som Cyrovmu konštatovaniu.

— Nič, — chlácholil ma a kývol na čašníka, — ešte raz!

— Ja nemôžem, užívam lieky na srdce.

— Prosím ťa, to užíva polovica našich vrstovníkov! Dáš si ešte rum.

— Tak jeden, — súhlasím. — Kde žije tvoj syn?

— v Prahe. Zlákali ho do Metrostavu. Menej roboty a viac peňazí. Musí zarobiť. Spláca.

— Čo spláca?

— Taká nepríjemnosť. — Nechcel hovoriť. Napokon priznal: — Defraudoval, odsúdili ho. Musí splatiť dvestotisíc. — Až ma štvalo, ako Cyro stratil chlapskosť. Sedel predo mnou úbohý starec.

— Keby si mu mohol pomôcť, — prosil ako žobrák bez cti, — ja som mu dal všetko a viac ho nechcem vidieť ! Slovo dodržím. Bol to však sľub poslednej hrdosti starca.

Ako ináč, opili sme sa. Sľúbil som Cyrovi pomoc. Príde ma navštíviť a veci dáme do poriadku. Stále nám nebolo dosť, čašník sa na nás začal usmievať, keď sme to nevydržali a chvíľu sme si porumázgali. Vtedy som dal Cyrovi knižku.. Bolo na nej iba stotisíc, ale či to nie je pomoc?

Zobudil som sa u sestry Marky. Bola ufrflaná, no mne to bolo fuk, lebo mi pľušťalo ako nikdy. Naposledy som sa takto opil na otcovom pohrebe, ktorý Cyro nestihol.

— Že sa nehanbíš, — Marka plnila svoju povinnosť, — šofér ťa dovlečie! Taxíkom cestuješ?!

— Kde je? — To bude stojné, pomyslel som si.

— Doma! Vyplatil si ho dopredu, ty o tom nevieš?

— Nie.

— Metod, Metod! Kedy ty zmúdrieš?!

Nezmúdriem. Múdrosť sa pri delení matkinho vajíčka nerozdelila. Ostala celá Cyrovi.

— a kde mám peňaženku? — pýtam sa hlúpo Marky.

— Dal si ju Cyrovi.

— ?

— Čo zízaš? Nech vraj pošle tomu vypečencovi Jožovi.

— Jožovi? Akému Jožovi?

— Jeho synovi, čo žije v Prahe, — rozčuľovala sa Marka, ale mne to bolo teraz fuk.

— Veď jeho syn sa volá Metod ako ja!

— To ti kto povedal? Ty si ale hlúpy, prepáč, tak na toto ťa Cyro nachytal! Tak ako ti uchmatol Katu! Navravel jej, že si chorý, že máš pohlavnú nemoc z vojny, aj meno vojačky jej prezradil, od ktorej si to dostal!

— Akej vojačky? a akú nemoc?

Marka iba rukou praštila.

— Celá dedina sa ti za chrbtom smiala! a Cyro sa na tom v krčme rehlil, Prešovu predpovedal hroznú epidémiu...

Bol som triezvejší ako kedykoľvek predtým. Oslabli mi reakcie, aj obranné.

— Dúfam, že si mu nesľúbil žiadne peniaze, — kričala z pitvora Marka, — mne je dlžen dvanásťtisíc už šesť rokov. Nemôžem ich od neho dostať, nemám za čo opraviť strechu.

Dá sa na to niečo povedať?

Od Marky som si požičal na cestu domov.

Bude mi niekto zazlievať, keď poviem, že môj brat je riadna sviňa?

O dva týždne som dostal balíček. Od Cyra. Poslal mi vkladnú knižku, peňaženku a lístok: Ak ti Mara povedala, že som jej dlžný peniaze a nemá si dať za čo opraviť strechu, never. Tých šesťtisíc, čo mi dlhuje ona, nespomenula? Prv než od nej švagor ušiel, prišiel si po peniaze. Mám potvrdenku, že som mu ich vyplatil — aj tých šesťtisíc navrch. Môžem za to, že ho v bani privalilo? Dostáva dôchodok!

Si dobrák, ale sprosták, nehnevaj sa! Nosiť so sebou vkladnú knižku a opitý darovať peňaženku! Kedy dostaneš rozum? Cyril s ornamentálnym C a parádnou vlnovkou, tak sa vedel podpísať iba on.

To všetko sa stalo pred necelým mesiacom.

Stojím nad jeho vykopanou jamou, za chrbtom mi vzlyká a smrká zo päť-šesť nosov a ja si opakujem — môj brat bol riadna sviňa! Veď som neostal ani na kar, hoci ma jeho syn pozýval.

Až vo vlaku otvorím nedopísaný list strčený do obálky s mojím menom. Cyrov syn Jožo tvrdil, že ho písal ľavou rukou, sotva týždeň od mozgovej mŕtvice.

List bol zlátaný, nahrubo zlepené myšlienky sa nedali bezo zvyšku vylúštiť. Vyrozumel som iba jedno. v liste mi chcel naklamať, že mi Katu neuchmatol, že on nevymyslel pohlavnú nemoc ani frajerku — vraj si v klebete zmýlili človeka, lebo toto všetko sa týkalo Francka zo Skalice, ktorý bol sirota a u nás bol v službe.

Nerozšklbal som list iba preto, lebo by ma bola Cyrova posledná lesť ešte väčšmi rozčúlila. Rozčuľovať sa nesmiem, moje cievy a krvný tlak sú v doktorovom podaní mojimi striehnucimi nepriateľmi. Pozor na infarkt alebo na porážku, zdvíhal prst mladý doktor.

Už by som si nevybral radšej infarkt, aj keby som ho kvôli Cyrovi teraz mal dostať.

Anton Hykisch
prozaik, dramatik, publicista
narodený v Banskej Štiavnici (1932)

Pôvodným povolaním ekonóm, pôsobil ako redaktor rozhlasu, pracoval na rôznych postoch v Ústrednej knižnici Slovenskej akadémie vied, v podniku Dielo a vo vydavateľstve Mladé letá, v rokoch 1993—1997 veľvyslancom v Kanade.

Do literatúry vstúpil novelou Sen vchádza do stanice (1961). Spolu s generačnými druhmi tvorili tzv. „literatúru všedného dňa". Problémy súčasnosti reflektoval aj v súbore poviedok Stretol som ťa (1963) — v nej je aj poviedka Slobodné kráľovské mesto — a v románe Krok do neznáma (1963). Ľúbostný príbeh vysokoškoláčky stvárnil v novele Naďa (1964). Osudy vojnovej generácie zobrazil v románe Námestie v Mähringu (1965). v novelách Vzťahy (1978) a Túžba (1980) sa vrátil do súčasnosti. Kniha Dobre utajený mozog (1979) obsahuje sci-fi poviedky. Poviedky s historickou tematikou Obrana tajomstiev (1990) sú sondou do možností ľudského myslenia. Historický román Čas majstrov (1977) je z prostredia rodnej Banskej Štiavnice, Milujte kráľovnú (1984) o Márii Terézii.

Napísal aj knihy reportáží (Kanada nie je kanada, 1968), je autorom populárno-vedeckých publikácií (Budúcnosť už dnes, 1987) i viacerých rozhlasových hier.

Z myšlienok:

(*o tvorbe a o románe Milujte kráľovnú)*: Kniha je predovšetkým zamyslením sa o zodpovednosti vládcov. Začína sa epilógom — smrťou cisárovnej Márie Terézie, ktorá v hodine smrti skúma svoje výhry a prehry, pričom má rôzne vidiny. Ako silne veriaci človek vie, že sa bude zodpovedať. Príbeh som sa snažil napísať ako súčasný román o moci a jej zodpovednosti.

Aj po svojej skúsenosti z politiky si myslím, že politika sa nemôže oddeľovať od morálky. Pre politiku neplatia iné pravidlá a všetci vládcovia, či už králi alebo prezidenti, sú tvrdo zodpovední pred verejnosťou za svoje správanie sa. Aj Mária Terézia hovorí: budem súdená, preto musím konať tak, aby som pred súdom obstála.

...Slovenské národné dejiny nemožno chápať izolovane, ale v európskom kontexte. Vystupuje tu slovenský vzdelanec Adam František Kollár, ktorý bol riaditeľom knižnice na viedenskom dvore a Máriou Teréziou povýšený do šľachtického stavu. Práve on pochopil panovníčkinu snahu o postupnú demokratizáciu spoločnosti, v ktorej významnú úlohu hralo aj Slovensko – v tom čase oficiálne pomenované ako Horné Uhorsko.

Snažil som sa predstaviť a pochopiť Máriu Teréziu ako človeka svojej doby s jej ťažkosťami, potrebami i slabosťami, no mojou ďalšou snahou bolo poukázať na väzby medzi národmi v Európe. Vidím tu veľa podobností s dnešnou situáciou, pretože otázka ďalšieho smerovania Slovenska je stále aktuálna. Dúfajme, že vybraný smer je konečne správny...

(1998)

Slobodné kráľovské mesto

Bola to dovolenka v osamelosti. a keďže osamelosť pre mladého človeka je stavom núdze, bola to dovolenka z núdze.

Možno sa pri tomto zistení cítil troška zle. Je nevďačné tvrdiť o letných dňoch strávených v rodnom mestečku, že je to dovolenka z núdze.

Všetko išlo, ako predpokladal. Bolo mu to známe z detských rokov a v prvé dni mu pôsobilo rozkoš chodiť po uliciach detstva v dlhých nohaviciach, s diplomom a plnou peňaženkou vo vrecku. Nekonečne dlho spal, dovolenka v osamelosti sa skracuje spánkom, potom doobeda chodil po hlavnej ulici a díval sa s neskrývaným obdivom naturalizovaného domorodca na turistky.

Potom absolvoval rodinný obed a návštevy u niekoľkých tetiek, absolvoval to s vytrvalosťou, ktorú mu dodávalo len popoludňajšie kúpanie. Len tak mohol s treťou tetou prekonať i prechádzku na cintoríne, kde sa potkýnal o pováľané náhrobky a horlivo nosil vodu v kanvičke, aby sa astry zmohli a dostali vlahu. Cítil sa vtedy mladý.

Večer sa vracal do mesta s mokrými plavkami v ruke a bez chuti chlóru v očiach. Bol unavený, v meste medzi múrmi bolo chladno a nikdy netúžil po pive. Vždy si tak hodinku myslel, že sa teraz nudí a tento večer stráviť bez ženy je nezmysel, ale o pol deviatej sa korzo vyprázdnilo a v dvoch kaviarňach boli samí chlapi nad pivom a nad kartami a niekoľko turistov.

Slobodné kráľovské mesto, ešte spred tatárskeho vpádu, malo na hlavnej ulici žiarivkové osvetlenie, ale omietka sa sypala na hlavu aj teraz a bolo jej dosť na ďalšie tisícročie.

Vtedy sa vracal do domu, kde steny medzi izbami mali v priemere deväťdesiat centimetrov a obvodové múry vyše metra. Snažil sa na to nemyslieť a prižmúril oči, aby videl prírodné kúpalisko s tmavými telami, ktoré nemali v priemere deväťdesiat centimetrov, žili a dýchali, jednoducho pripomínali dovolenku, o ktorú tu vlastne išlo.

Starostlivo zatváral za sebou ťažkú okovanú bránu a kľúč zavesil na určený klinec, čo bol vedľa vchodu najmenej dvadsať rokov. Strýc bol už mŕtvy, jedine tohto človeka sa mohol spýtať, odkedy je tu zhrdzavený klinec. Starcov v rodnom dome sa opýtať nemohol, driemali na stoličkách a to bola predohra spánku. Presne päť minút po pol desiatej.

Prebudil sa čosi po polnoci, v izbe bolo svetlo, mesiac šialený a usmieval sa z empírového zrkadla, bolo to zúfalé a človek mohol dostať šok, lebo zrkadlo bolo na dva kroky od širokého divána.

V literatúre sa to nestáva, v živote áno. Bolel ho zub.

Nebol tým nijako prekvapený, čo neznamená, že nebol z toho nešťastný. Nosil vždy so sebou sedolor, nezapálil nočnú lampičku, ale pri mesačnej iluminácii po krátkom čase vylovil z nohavíc tabletky. Zbytok vody v pohári bol teplý a odstáty ako široký dvor okolo mesiaca.

Preglgol a nič sa nezmenilo.

Vyliezol načisto spod perín a oprel sa o vŕzgajúce okno, vonku bol vánok a pod domom šumeli stromy, ktoré nevidel, a mlčali žiarivky na náprotivnej stráni, ktoré videl. o hodinu začne tabletka účinkovať, potiahol si pyžamové nohavice, vyklonil sa z okna, nalomil muškát v debničke, snažil sa ho zarovnať, keby sa mu bolo chcelo ísť k stolu po zápalky, bol by kvet trocha podoprel, všetko sa v živote podopiera, život sa skladá z radu podopieraní, myslených, pravdaže, v dobrom.

Ešte dva dni a potom odcestuje do Bratislavy. Všetko zmizne a bude už len zbytok letného kúpaliska, Zlaté piesky, kolegyne, rysovacia doska a nový šéf, ktorý sa ešte neprejavil čo a ako. Už po dovolenke, nepršalo vám? Ja som bola v Mamai, to je rozprávka, musíte tam

ísť, ste slobodný, preboha, pre vás to nie je problém, nič nevravte a projekt musí byť fertig na podpis do dvadsiateho. Áno, pani Benková, výkresy budú do dvadsiateho.

Zub bolí a v tejto chvíli odpočívajú na stenách pod klenbami hradného múzea banskí grófi a ktovie, či aj na nich svieti mesiac a či aj títo ľudia naozaj žili a či ich boleli zuby, tieto voskové tváre v zlatých rámoch, čo skrývali vo svojich ryhách zahádzaný čistý a decentný prach.

Dom, v ktorom spím, má obvodové múry čosi vyše metra, to mi nejde ako projektantovi z mysle. Ako decku mu to nevadilo, teraz nad tým premýšľa a bolí ho zub. Dom je nádherný, je v ňom chladno aj teraz v auguste, a tu medzi múrmi ti neprídu na um horúce augustové noci.

Vonku za oknami je všetko ako efektná divadelná kulisa s tylovou oponou na proscéniu.

Dva hrady — to je naozaj mesto, ako sa patrí. Turistom štedro poskytuje propagačné brožúrky a návštevníci obdivujú ich kriedový papier, on tu však vyrástol a len teraz si uvedomuje, aký luxus je mať až dva hrady nad mestom a oba vidno práve z tohto okna.

Pod týmto domom sú okrem toho terasy ulíc, medzi nimi miniatúrne a strmé záhrady, strechy rozhádzané ako karty na rozdupanom piesku, bojí sa, že sa dodriapu pod krehkou pílkou mesačného svitu.

Slobodné kráľovské mesto nemalo generálneho projektanta a stavali ho stáročia. Znie to vznešene, ale zub ho pravdivo bolí hádam nad tristoročným múrom, ktorý je na Slovensku nových sídlisk pomaly vzácnosťou, nad ktorou sa človek nadchýna aj s uboleným nervom v zubnej korunke.

Nefajčil, ale teraz zatúžil po cigarete, aby v jej dyme zaplašil nielen bolesť, ale aj strieborný mesiac, chcel ho vyhnať zo zrkadla, lebo teraz svetlo oblapilo sošku Kleopatry, veľmi gýčovitú sošku, veď Kleopatra bola pekná a nemala deformované stehná a prsníky, ku ktorým sa približoval zelený had, chvalabohu, nikdy sa k nim nedostal. Keď mal štrnásť rokov, táto soška ho vzrušovala a želal si, aby bola väčšia, teraz možno stojí pred ženbou a soška je veľmi maličká.

Pozrel sa na hodinky. Všetko bolo strnulé, nikde ani hláska ani kroku, je to úžasne pracovité banícke mesto, v noci sa spí a len niekedy sa miluje, cez deň sa fachčí a poobede sa kritizujú turisti.

Koľké prázdniny tu strávil takto bez boja nad knižkami a s vytrénovanými svalmi od plávania! a teraz každý spí. Namojdušu, nie je to veľkomesto, v ktorom si možno v noci predstavovať veľmi čudné a zaujímavé veci, niekto počíta, iný vypravuje vlak, miluje ženu alebo stráži kasárne, nahráva rozhlasovú reláciu alebo kladie panely na novom sídlisku v nočnej smene.

Spí. Určite spí.

Možno to bude doháňať ešte dva týždne. v tomto meste aj mladé ženy spia veľmi veľa. Šetria sa. a on si zúfalo myslí: Pre koho?

Doma nemajú pivo, len teplú vyprchanú minerálku a vtedy predvčerom bolo aj večer mimoriadne horúco.

Sadol si teda na terasu kaviarne a dolu hrala hudba. Pri parkete hlúčky turistov a miestne veličiny nad debatami o pláne okresného stavebného podniku a Mikulčíčkinej afére v kombinačke s účtovníkom z Raja, tu v hoteli, prosím.

Pivo bolo chladené, veľmi pekne ďakujem, je lepšie ako v Bratislave, aspoň niečo možno okrem iného v tomto bývalom kráľovskom meste pochváliť. Ďakujem, odpovedal úctivo čašník, i keď už nie sme ani len okresným mestom, udržujeme si štandard, na ktorý sme boli zvyknutí. Bolo to seriózne a možno to čašník vravel každému, kto sa nepodobal na predsedu MNV a vyzeral ako cudzinec.

Samozrejme, čašník sa zmýlil, ale vtedy to nášho hosťa nad pivom potešilo.

Potom si starostlivo vyhliadol vysokú čiernu ženu v tesných bielych šatách, zhora z terasy videl všetko, aj krásny výstrih. Usmieval sa a rozhodol sa, že si s ňou zatancuje, lebo ju obťažoval chlapík v kockovanej košeli. Červený a opitý. a on neznáša opitých ľudí, pokiaľ nie je sám v takom stave.

Pravdaže to bola vznešená a pekná žena, skoro bájna, na jeho krátkozrakosť sa pohybovala graciózne a bola tu, v tomto meste na nejakom zájazde, lebo sedeli v boxe len dve a znudené tancovali s opitými bývalými kráľovskými mešťanmi.

Sadol si teda dolu, o dva stoly ďalej od miesta bojiska, objednal si dve deci červeného, ktoré už nebolo chladené, keď k nemu pristúpil pretučnený Jano Marčák, potľapkal ho po pleci a zareval:

— Vitaj, Pipo, ty stará filcka... Poď si k nám sadnúť.

Nemohol si tam ísť sadnúť, lebo Marčák bol opitý a sedel s Kockovaným. To zrejme nešlo.

— Sadni si, Jano, — stiahol ho na stoličku, dal mu glgnúť z vína a Jano Marčák mu povedal, som rád, že sa stretávam so spolužiakom, nemohol som doštudovať a tak som montérom, stučnel som (priložil si jeho ruku na svoje dvadsaťpäťročné brucho a začal ho hladkať, potom vylial zbytok vína na obrus) a ženy mi chutia, len ich je tu málo a všetky sú známe, boha im, kamarát, nebuď nafúkaný, ak si hneď k nám nelofneš, urazím sa.

— Ďakujem ti, — odpovedal mu ticho, — dúfam, že sa máš ako montér bohovsky, počul som, že chceš predať motorku a oktáviu budeš mať hneď. a ak by si nebol momentálne šťastný, z toho si nič nerob, ani ja som nie.

Pripiť si už nemali z čoho, Jano sa odplazil a zdrapil Kockovaného za plece, ukázal na mňa a zahrozil mi, vtedy som videl, že Kockovaný úpie pod päsťou Marčákovou, a vykročil som za ženou v bielom.

Tak to bolo, presne tak, biele šaty ako tabletka sedoloru.

Napriek všetkej snahe spoločenských príručiek a kurzov spoločenského tanca v PKO, tanec je vždy, už od prvej chvíľky veľavravné interview.

Bola prítulná a pripisoval to obojstranne cudzote. Dvaja osamelí v cudzom meste sa bezpečne zblížia i telesne. Bol to infantilný rozhovor, ktorý rúcal dobré predstavy z vkusných šiat:

— Ste tu nadlho?

— o dva dni odchádzam, pani.

— Dovolenka...? Skúsme to rýchlejšie. a nie som pani. Prikývol a nevedel na čo. Vlasy mala skvelé a dobre udržované, sestra je holička a on sa v tom vyznal.

— Ste tu na výlete...? slečna?

— Mám vám to prezradiť?

Pravdaže, medzitým prestali hrať.

— Ten chlap, v kockovanej... obťažoval vás...

— Ďakujem, rytier, zachránili ste ma.

Aj nabudúce, pomyslel si a hľadel do prevrhnutého pohára, ktorý odtekal zlosťou Jana Marčáka.

Po prestávke boli prví na parkete a pokračovali.

— Predstavte si, mladý muž, ja vás poznám.

— Nie som slávny... Vedeli by ste rozkresľovať obvodové murivo a priečky?

— Dnes večer nehovoríme o práci... Poznám vás. Mali ste desať rokov a —

— Neboli sme do seba zamilovaní?

Pocítil, že to bolo hlúpe a netaktné, mesto je veľmi malé a teraz horúčkovite premýšľal a predstavoval si ušubrané spolužiačky s mašličkami, bože, ako jej voňajú vlasy a tancuje výborne.

— Poznám aj vašich rodičov, aj na vášho strýka sa pamätám.

— Nemôžem vám tieto informácie odvolejbalovať.

— Môžete si ich odtancovať. Páčim sa vám...? Naozaj sa na mňa nepamätáte?

A potom znova. Kedy odchádzate? o štyri dni? Už o štyri dni a boli ste tu už desať dní. Skoro jej vykĺzlo, to je škoda.

Bol sklamaný. Nie je to turistka, každý ju tu iste pozná a títo mešťania majú sakramentsky dobrú pamäť, zajtra ma už s niekym spária, ale usmieval sa na ňu, lebo mu bolo dobre a ona to vedela.

Na tanec sa viac nepamätal. Sedolorové šaty a vlasy. Všetko je dobre známe.

Veci sa končia pred dvanástou, lebo čašníci bývajú nad mestom vo vŕškoch a jeden ide aj na autobus do susednej dediny.

Stál vonku pred hotelom a čudoval sa, aké je to zrazu všetko bez problémov.

— Moja švagriná, — predstavil vysokú staršiu ženu. Zadíval sa na ňu pod lampou. Nevolá sa Trieska, ale jav sa vždy nerovná podstate.

Trieska si vykračovala vedľa nich, nechichotala sa a všetko brala vážne, a im dvom sa ruky nenápadne stretli. Bola obyčajná letná noc s dávkou vánku, ktorý rozcuchával vlasy, a pri Trieske nemohol myslieť na lásku ani na nič podobné.

Znudený čakal, kým prejdú dlhánskou hlavnou ulicou a pred bránou ho sedolorové šaty poprosia podržať kabelku, kým otvorím bránu, to sú všetko obrovské brány ako na neprístupných hradoch. Ďakujem, bolo to krásne, škoda, že už odchádzate, spomeňte si na nás v Bratislave. Pá... a padací most ženského hradu sa s hrmotom a rinčaním hrdzavých reťazí zdvihne do augustovej noci.

Trieska sa nečakane odpojila a išli sami vari päť minút strmou ulicou, a keby sa nebola spýtala, či sa ešte z detstva pamätá, kde bola n-ská čistiareň, boli by mlčali úplne beznádejne, naplnení napätím, o ktorom sa nedalo hovoriť.

Bývalé kráľovské mesto bolo opustené a prvý raz bol rád, že má na nohách sandále s gumovou podrážkou. Podľa zvuku on pri nej neexistoval, bola len ona, jej pekné topánky na stredovekej dlažbe, na obrovských obrúsených a vydutých dlaždiciach.

— Naozaj sa už nepamätáte, kde bola naša práčovňa? Mama tam pracovala šestnásť hodín denne.

Zastala pred jednoposchodovým domom, ktorý mal zase obvodové murivo vari vyše metra a oblúkovú bránu, nepoprosila ho, aby jej podržal kabelku, ale šikovne otvorila obrovskú bránu, ktorá nezavŕzgala. a vtedy sa mu zazdalo, že je šesťročný a cíti, bezpečne cíti spoza brány zvláštnu vôňu práčovne a chemickej čistiarne a vidí na dvore porozkladané drevené sudy s roztokmi a dráždivou farbou, ktorá útočí na vybielené plátna a blúzky.

Bola blízko neho a uvedomoval si, že to, čo cíti, sú jej vlasy.

Pohol sa v okne a zdalo sa mu, že sedolor začína účinkovať, ale v žiadnom prípade nemôže spať, lebo vonku je mesiac a toto mesto existuje ako v rozprávke.

Kdesi tam hore, pod hradom, cítil tie vlasy.

Chytil ju za ruku, stískal jej prsty a premýšľal, čo robia tie ruky cez deň, včera, dnes, o dva dni, keď on tu nebude.

Privrela bránu a boli pod oblúkmi veľkej a dlhej brány bývalej n-skej čistiarne. Išiel vedľa nej, lebo v jeho dlani bola jej ruka a očami namáhavo vnímal spoza oblúka široký štvorcový dvor s mohutnými pavlačami.

Bola v strehu a potom sa o neho oprela.

— Budeme sa dlho lúčiť? — povedal pošepky. Vedel, že teraz sa bozkajú a ona zmizne kdesi v tomto podjazde.

Bol prekvapený a zacítil, že neodíde. Ani žena. Ani on.

Spoza jej opáleného pleca díval sa po dvore, za ktorým sa slabým objatím naťahovala skromná lampa v kúte, a čakal, kto sa vynorí z polnočných úkrytov. Mal by som ísť domov, starí sa zobudia, keď sa budem plaziť cez spálňu a zase prevrhnem fľašu santovky pri otcovej posteli.

Trocha sa uvoľnil a chcel pomaly odísť k bráne, chcel aby ona išla s ním a mohli sa oprieť o dobré drevo tejto brány.

— Poďme na kávu... Ale neprezradíš ma?

Roztvorili sa mu oči, ona ho pohladila, vzala za ruku a poslepiačky otvorila kdesi na boku sklené dvere, ktoré viedli na točité schodište.

— Prosím ťa... veľmi ticho, — prechádzali niečím, čo spoza roliet mohla byť kuchyňa ako tanečná sieň. Zatvárala za sebou dvere veľmi starostlivo, na kľúč. Stískal ju oveľa viacej a pocítil na líci obrovskú vlnu hanby, ktorá ho ošpliechala tak, že ju mohol osušiť len viditeľným prejavom náklonnosti a neočakávaného zblíženia.

V nasledujúcich sekundách sedel vedľa nej na širokom diváne, svietila malá lampička a sedel v strehu nad sklenými dvermi s kretónom, za ktorými spala jej matka.

— Vitaj, — povedala nahlas a s hrmotom otvorila barovú skrinku, vybrala starú karafu s korkovým venčekom a naliala do nemoderných kalíškov, nepýtal sa, čo to je, len pil, triasla sa mu ruka a kvapol jej na šaty, rozosmiala sa, sú už dosť pokrčené, čo myslíš, zajtra pôjdu do prania, na zdravie, na najkrajší deň života.

Vypil dva kalíšky rýchlo za sebou, nedôverčivo sa díval na nízke dvere s kretónom a odvracal zrak od jej šiat, lebo sa bál o seba.

V izbe bolo absolútne ticho bez mrazu, okná boli neurčito zakryté a nebolo tu ani zvuku okrem ich dychu, dych bol skôr optický, nadvihovali sa jej prsia, bolo to pravidelné a strašné, prestal piť.

— Čo si o mne myslíš? — spýtala sa.

Nepovedal, čo si myslel, ale sa k nej priblížil, už ju mal celú v rukách, bola ťažká, ťažšia, ako prezrádzali šaty, toto nebola nikdy moja spolužiačka, je ako zrelý septembrový plod a nikdy nemohla mať na sebe mašličky.

— Si krásna... takú ženu som ešte nevidel, necítil... — dodal veľmi ticho a pomaly, ale bol o tom presvedčený. Točila sa mu hlava, cítil, že sa musí zachytiť, aby sa nepremenil v nič.

Hladkala mu tvár, ty nevieš nič, každý rok som sa na vás tešila, chlapci, chodili ste z fakúlt z Bratislavy, z Košíc, len ja som tu bez školy čistá ako ľalia vypáchla v tieni práčovne, n-skej práčovne, môj milý, pi, len pi, ak neklameš, že som najkrajšia, vypi more a potom ťa čakám. Nezáleží na tom, čo si myslíš, ak ma cítiš a nevieš premýšľať.

— Neviem.

Snaží sa teraz zacítiť to všetko, čo ho v týchto chvíľach okružovalo, chcelo sa mu výskať a maznali sa s menami ako najmenšie deti. Najkrajšia žena. Najkrajšia žena. Za oknami je ticho. Najkrajšia žena.

Bola jedna hodina po polnoci a obaja sa prestali dívať na dvere s kretónom, vstali, premeriavali sa, striedavo sedeli a stáli, dotýkali sa jeden druhého a šepkali si nezmysly.

— Nehovor o tom, aký som bol ako študent, dobre?

— Ako dobre, že sa na mňa nepamätáš. Teraz sa ti veľmi páčim... Povedz po mne... Veľmi sa ti páčim... Zopakuj to!

Ležali vedľa seba a necítili pod sebou rozstrapkané podušky. Bola ako moderná váza s úzkym hrdlom a tvarmi, ktoré nikto nevedel ohodnotiť, kde sa vedome zužovali, ale nakoniec tvary boli tu a boli nezameniteľné, nepodkupné, boli tu a boli jeho, bez prudérie, nárekov i chichotu, chcel zrazu fajčiť, či by sa boli spamätali, nemali síl.

Narovnala sa nad strakatou poduškou.

— Čo bude zajtra?

Dívala sa so strachom, ale potom sa kruhy strachu rozišli po hladine a znova si ľahla, zatvorila oči a zase rozprávali a vedeli, že naplnenie je veľmi blízke.

— Prídeš za mnou do Bratislavy? – vytiahol blok a ťahal papier, chcel načmárať telefónne číslo projekčnej kancelárie, štvrté poschodie vpravo, predposledné dvere, to ľahko nájdeš.

— Neodídeš. Neodídeš, — opakovala a bola v ňom už dávno, nebolo nič, ani sedolor, existovali a to bolo všetko nič.

— Koľko máš rokov?

— Dvadsaťpäť.

Jej sa nepýtal. Bola silná a zároveň nadobúdala krehkosť váz budúcich matiek.

— Ja mám dvadsaťšesť. Nevadí ti to?

Zdvihol ju a stáli znova vedľa seba, pomaly otvorila dvere tam kdesi do kuchyne, obaja cítili, že tma je ich priateľom, vykĺzli von a nevedeli, kto bol kde, sedeli potom na nejakej truhlici, z ktorej spadla dečka a jemu vypadli kľúče z vrecka, za oknom na dvore bola lampa a nehybné oblúky, napoly zosypané arkády a spiace dvadsiate storočie.

Potom si videli len oblúky obočia a hovorili, že sú to arkády, nič iného sa spoza záclonky nelesklo, o to viac sa zbystrili ostatné zmysly a vnímali sa v tejto neúplnej tme jasnejšie ako hocikedy predtým. Cítil, že takto bezpečne a pri plnom svetle nebude nikoho ľúbiť už nikdy na svete, toto svetlo by bolo zázrakom fyzikov, dalo by sa s ním vyhrievať, poháňať stroje i riešiť rovnice.

Mal ju pri sebe a cítil, že aj ona premýšľa nad tým, čo znamená chvíľa a prečo je svet zložený z dlhej rieky veľkého času a z nečakaných chvíľ, ktoré sa zastavujú a nepremýšľa sa. Kde sa žije, ako sa žije? Kto žije a kedy žije? Vo veľkom plynutí, v tých malých chvíľach? Pravdaže vo veľkom plynutí, vedel, že musí v to veriť, ale tu boli vlasy a bezmedzná oddanosť, aká sa nehádže dobytku, len ľuďom, a ak sa človek nechce hanbiť, musí si ju zaslúžiť a je večným dlžníkom, kým nevydá zo seba všetko, čo má na tejto zemi. Čo mám na tejto zemi a nezávisí od mozgovej kôry, škôl i šiat, od múrov a od času, čo môžem dať...

Zdal sa sám sebe slabý na túto veľkú úlohu, všetko sa zrazu nečakane skomplikovalo, lebo tu nešlo o to vyspať sa a potom ticho odísť a uvážiť, či to bolo dobré a či sa aj ona dobre cítila.

Ticho, v ktorom vyrastajú obrysy kuchynského stola, predsa sa možno búra vesmír. Aspoň v tomto meste a v tejto chvíli. Vesmír bez rozžiareného mesiaca. Či to cíti aj ona? Myslí na to? Môže teraz ona spať, povedzte, môže?

Obaja vedeli, že minúty prinesú aj odliv a prestali sa ho báť. Všetko sa stalo a potom sa upravujú vlasy a pokrčené šaty. Nahmatal spadnuté kľúče a zrazu ticho povedala:

— Vzal by si si ma? Ako dobre, že nemôžeš, lebo v decembri. No áno, vydávam sa. Pred Vianocami. Nepošlem ti oznámenie, nenahneváš sa?

Vrhli sa k sebe a bozkávali sa nanovo a možno vzlykali, keby to nebolo pravdivé, bolo by to banálne, ale to všetko je boľavý zub a jedna dovolenka v osamelosti.

— Ja sa nežením, — povedal zbytočne a chcel sa ešte viac usmievať.

Prečo takíto ľudia nečakajú?

— Na teba? Kým sa ti uráči všimnúť si vidiečanky? Pán vysokoškolák.

Chytil ju a zapchával jej ústa. Si hlúpučká, chodili sme sem na prázdniny štyri roky a báli sme sa vás, dievčatá, tak ste sa zmenili, ste mocné a vznešené, že sme sa báli, budúce ženy potentátov mesta, riaditeľov kombinátov, námestníkov, tajomníkov národných výborov, referentov, profesorov, pánov primárov.

— Mlč.

Chytila jeho hlavu do dlaní, snívali sme o vás, ste z tohto kraja a vy sa nevraciate a dačo tu hnije, prichádzajú sem ľudia so spartakmi a musia sem prekladať ľudí, na príkaz strany sem chodia mladí ľudia pracovať do zapadákova, lebo tieto múry by sa rozsypali bez normálnych ľudí.

— Je to dobrý človek?

— Je to normálny človek. Veľa chce a je tvrdý... Budeš mnou pohŕdať, lebo budeme mať auto a veno zo zbytkov dlane mojej matky... — zasmiala sa, — spomeň si na n-skú čistiareň.

— Prežil som v nej najkrajší...

— Psst!

Poutierala mu ústa vreckovkou, navlhčila ju pod dýchavičným vodovodom, ktorý s rachotom prebúdzal stáročný dom a rozkmital arkády pod nimi.

— Kde pracuješ? Zajtra —

Bürgerský dom pod novým hradom. Pokladnica prevádzkarne emenvé.

— On tam tiež pracuje?

. — Nie, ale tam robia komplexnú previerku. Ak chceš, príď! Nezľaknem sa.

Bozkali sa a možno to bolo naposledy.

Schody boli v prostriedku zodraté a zaoblené a prudko sa zvažovali, bol v jej rukách a zdalo sa mu, že ona veľmi štrkoce kľúčmi.

Brána bola dlhá, možno to bolo desať metrov a nevidel, aká je hore klenba, ale nepohli sa, prejsť týchto desať metrov trvalo možno hodinu, bolo to všetko jedno a vedz, zajtra prídem.

— Idem na dovolenku. Napozajtra, k jazerám.

Ale zajtra tu bude. Zajtra.

Musel privrieť okno, lebo začalo pršať a muškáty sa striasali.

Kleopatra mala fušerskú postavu a had bol ako schudnutá uhorka.

Do rána sa vyjasní a on bude dúfať, že vie, prečo hodno žiť v dvadsiatich piatich rokoch.

A možno aj tie stocentimetrové múry sú nevinnou hračkou malého mesta.

Pomaly si ľahol do postele a zabával sa tým, že tuho myslel na ňu, a bol presvedčený, že ju bude úspešne prenasledovať sugesciou. Veď pod hrad to nebolo ani tak ďaleko. Nato stačí každá televízna anténa.

Nie, naozaj, nebola to dovolenka z núdze v tomto slobodnom kráľovskom meste.

Konečne sa mohol usmiať. Sedolor je biely a skvelý, zuby sú biele a zaspávajú v omámení, ktoré vydychuje akúsi čudnú samopašnú veselosť zaľúbených.

Andrej Chudoba
prozaik, básnik, scenárista
narodený v Malých Krškanoch (1927)

Bol učiteľom, kresličom, účtovníkom, referentom a znovu učiteľom v Pukanci, kde žije.

Do literatúry vstúpil zbierkou prírodnej a ľúbostnej lyriky Letokruh srdca (1958). Prevažne vzťahom muža a ženy sa zaoberal vo svojich prozaických knižkách Kde pijú dúhy (1962), Pustý dvor (1965), Miesto pre dvoch (1966), Leto s pehavou pannou (1970). Kniha poviedok Zbohom, Cyrano (1973) reflektuje človeka v tragických udalostiach. Psychologizujúca novela Obkľúčenie (1976) hovorí o ľudskom vzopretí sa proti fašizmu. v poviedkach knihy Hlinené husle (1977) zobrazuje človeka determinovaného spoločenskými udalosťami. Novely zbierky Konečne bude mier (1979) čerpajú námety z povojnového života. v románe Nákaza (1982) sa vrátil do roľníckeho prostredia, rovnako ako v poviedkach knihy Krv nie je voda (1985). Román Stopárka (1986) hovorí o zložitých citových vzťahoch mladých ľudí. v autobiografickom románe Zázrak na konci sveta (1993) sa znovu vracia do povojnových čias. Poviedka Sneh a havrany je z rukopisu.

Najmä pre mládež napísal knihu Sedemdesiatsedem povestí spod Slovenskej brány (1974), je autorom filmových scenárov Most na tú stranu a Pustý dvor.

Z myšlienok:

Fascinuje ma skutočná i metaforická blízkosť môjho rodného kraja, jeho viacvýznamovosť, jeho mnohorozmernosť, jeho zvnútornenosť, prechádzajúca až do dôverného slova, do šepotu, pripomínajúceho matku, ženu a sudičku, ktorá mi tento pekný kraj tak veľkoryso prisúdila.

Tento kraj je mojím každodenným chlebom, je mojím ľudským a literárnym živobytím. v podstate som vo svojom najhlbšom vnútri rojčivý vidiecky chlapec a taký už aj zostanem.

...Často až v situácii, ktorú nazývame hraničnou, až v takejto životnej skúške si uvedomujeme jestvovanie svedomia ako základného prvku všeľudskej mravnosti, poznávame nielen tvrdosť jeho súdu, ale aj jeho oslobodzujúcu, očisťujúcu silu. Často si až vtedy uvedomíme svedomie ako neoddeliteľnú súčasť mravného zákona, nad ktorým žasli nielen slovutní Kant, Tolstoj či Ajtmatov, ale povedzme aj takzvaní obyčajní ľudia, ktorí viac intuitívne (vierou) ako vedome pochopili, že univerzálny mravný zákon a v ňom obsiahnutý fenomén svedomia je „sine qua non“ ľudského jestvovania, že človek, ak chce zachovať svoju totožnosť, musí žiť v súlade so svedomím a pravdou. Lenže, žiť so svedomím, každodenne sa podrobovať jeho neúplatnému súdu, je priam nadľudský údel. Lebo svedomie, žiaľ, nepozná slová ako „kompromis“, „stratégia“, „taktika“ — je nemilosrdne jednoznačné a až neľudsky absolútne. Pred jeho súdom obstojí iba dokonalý duch. Ale jestvuje vôbec taký duch?

(1989)

Sneh a havrany

Krajom prehvižďala nočná trojkráľová víchrica, ale ráno bolo pokojné a čisté a zaviaty dvor spola odmetený. Vo dverách stál strýc v baranici, hľadel na ružové nebeské baránky a zhlboka vdychoval priestranné biele ticho, v ktorom akoby zamrzli všetky hlasy, keď sa tu z ničoho nič tlmene, akoby spod ľadu, z blízkej zaviatej dediny ozvalo clivé klinganie umieráčika.

— Už sa zasa havran kolíše na zvone, — zašomral strýc a kapcom odkopol trojfarebného kocúra, čo sa mu obšmietal okolo nôh. Strýc, územčistý červenolíci šesťdesiatnik, neznášal mačky a ženy, možno aj preto, že už roky žil pod jednou strechou s dvoma švagrinami a troma neterami, teda s mojou sestrou a s dvoma mojimi sesternicami. Strýc považoval havrana za posla smrti a hlas umieráčika pravidelne sprevádzal prirovnaním, ktoré pred chvíľou vyslovil. Veril na staré čáry-máry, znamenia a mámenia a svätosväte tvrdil, že vrany a havrany ohlasujú nešťastie a smrť, pretože keď sa jeden z jeho štyroch bratov, alkoholik, istej daždivej jesene utopil v zaliatom hrobe, pár dní predtým prileteli nadol tí „čierni diabli“, jeden z nich sa usadil na domovom štíte a on, strýc, by mohol odprisahať, že potrikrát vykrákal bratovo meno.

Strýčiná, vdova po utopencovi, očistila na snehu dno medeného kotla, zboku fľochla na strýca a opovržlivo nakrivila ústa.

— Zasa si fľašku cical, ty starý trepák?! — a hneď nalačno, aby mu fruštik nezaškodil, pripojila sa ďalšia švagriná, moja matka, počerná s veľkými hnedými očami a nápadne hrubými perami, tiež vdova, čo miešala vo vedre pomyje pre prasce.

Vtom — akoby zhora ktosi mocne fúkol — sneh na streche sa zvíril do iskrivého obláčika a zasypal obe vdovy, takže sa v okamihu premenili na sochy zo starého striebra.

Obe žensky zapišťali. Jedna z nich vykríkla:

— Vari sa tamhore bosorky besnia!

Snehový poprašok zasiahol aj strýca. Otriasol hnedú baranicu a s prižmúrenými očami skúmal vysoké nebo.

— To nie je dobré znamenie. Ten vetrisko sa ešte vráti.

Sestra vo vnútri, celá v tmavom, v modrotlačovej blúze s vyhrnutými rukávmi a zamúčenými rukami, sa nahla ku oknu, no nie kvôli snehovému mračnu, ale kvôli vojakom, čo v uzavretom tvare pochodovali cez dvor, štrngotali plechovými šálkami, šliapali nadol k dedine na raňajky. Viedol ich prešedivený okuliarnatý nadporučík, ale ostatní boli zväčša sedemnásť-osemnásťroční mládenci, štíhli a vystrihaní a doružova vyštípaní mrazom. Sivozelené súkenné šiltovky mali stiahnuté až na uši, pochodujúci vzadu sa na sestru usmievali. Boli to dve čaty horských strelcov a prišli k nám ešte pred Vianocami. Veľmi nám asi nedôverovali, lebo kamkoľvek sa pohli, všade len so samopalmi a nadporučík, ktorý sa ubytoval u nás, spával zväčša obutý a dozaista vedel prečo, lebo ešte aj nočnú víchricu občas prehlušovalo temné dunenie, pripomínajúce vzdialenú letnú búrku. Ubytovali sa v opustenej pastierni povyše nás, k nám chodievali po vodu, lebo na kopci nebola studňa, kúrili v starej hlinenej peci, ich dym sa miešal s naším dymom, tak ako náš život s ich životom. Nadporučík aspoň desať ráz cez deň meral tých dvesto metrov k chalupe pod slamou chodníkom popri starom orechu, čo sa sčasti nakláňal nad zaviatou záhradou, vprostred nej trčali dva strašiaky s handrovými hlavami.

Keď dôstojník s pobočníkom-tlmočníkom po prvý raz vošli do kuchyne, strýčiná akurát sedela za krosnami a sestra, sedemnásťročná urastená hepa, miesila v koryte na koníku cesto na chlieb. Dôstojník nás po vojensky stroho pozdravil, všetkým prítomným popodával ruku, dokonca aj mne, pätnásťročnému výrastkovi, prezrel si izbu, v ktorej mal bývať, súhlasne pokýval hlavou, cestou naspäť sa vyhol lampe visiacej z povaly a zastal uprostred kuchyne. Stál tam vysoký muž, štyridsiatnik, v krátkom kožuchu, podšitom mačacinou,

ružovobelaso vyholený, v okuliaroch, s podlhovastou tvárou a rovnými úzkymi bledými perami, ozajstný nordický typ, nemecký dôstojník, akého nám neskoršie ukazovali vo vojnových filmoch. Čosi ho nečakane zaujalo, možno čosi preňho nezvyčajné, no z jeho stuhnutej tváre a sklenobelasých očí sme nemohli nič vyčítať. Všimli sme si len, že od jeho pravého oka smerom k ryhe nad ústami, sa mihol zvláštny zášklb a zjarčil jeho líce čímsi, čo sa podobalo vráske, odhaľujúcej starú, dávno zahojenú jazvu. Možno tá jazva tam ani nebola, možno to bol len tenký pásik odrazeného svetla, možno to bol len mimovoľný mimický pohyb, vyjadroval však niečo hlboko vnútorné, zatajované, pre nás nezrozumiteľné. Jasný nám bol iba smer jeho pohľadu. Uprene hľadel na sestru miesiacu cesto, na jej bielu šiju nad širokým tmavým golierom, na vyhrnuté rukávy a na jej mocné zamúčené ruky, obratne a vytrvalo hnetúce cesto, na jej stúpajúce a klesajúce plecia, lebo zhlboka dýchala, až dychčala, rozfukovala ružový múčny prach, čo krúžil okolo nej a zľahka sadal na jej jasnočervenú šatku, uviazanú vôkol hlavy. Nemohli sme ten pohľad prehliadnuť, ale nikto z nás mu poriadne nerozumel. Mohlo to byť náhle zaujatie neznámou prácou alebo dávno nevidený obraz mierového zátišia, hra farieb a svetla na rozpálenej dievčenskej tvári alebo predvianočná nálada vyžarujúca z pokojných domáckych vecí rozmiestnených v priestore. Nezrozumiteľné ticho, v ktorom bolo počuť iba vŕzganie dreveného koníka a mľaskavý zvuk mieseného cesta, konečne prerušil voľajaký priezračný letiaci tieň — zo strechy sa zošudil naviaty sneh a v slnečnom svetle sa zatrblietal ako meteorický roj... Hneď potom sa nehybná scéna znova pohla a ozvučila, znova som vykladal orechy z vreca do slamienky, strýc znova štiepal polienka pri sporáku a matka ponúkala dôstojníkovi zrebný uterák so sivým, doma vareným mydlom. Dôstojník akoby len teraz precitol do skutočnosti, prevzal ponúkaný uterák, a keď si všimol neforemné mydlo, farbou pripomínajúce trojdňového nebožtíka, pravé líce mu znova zjarčil ten čudný zášklb a povedal:

— Ja, ja... das ist der Krieg.

Zahľadel sa na mňa, akoby som ja mal na to niečo povedať, potom vošiel do svojej izby a až do neskorého poludnia sme ho nevideli. Spal alebo pracoval, nevedno. Medzitým všetko pokračovalo tak ako predtým. Vojačikovia — lebo vojaci to ešte neboli — znášali z povaly ražnú slamu (kedysi ju dedo chodieval predávať až do Štiavnice), motali sa po zasneženom dvore, obdivovali matku ako zručne sádže cesto do pece a vyzývavo sa uškŕňali na sestru, keď s vedrami vyšla po vodu. v dedine už dvakrát zazvonili, vojakom na saniach priviezli várnice s oneskoreným obedom a dvaja starší vojaci v prilbách natiahli telefónne drôty až k oknu nadporučíkovej izby. Naoko takmer idyla: iskriaca belosť, nekonečný sneh siahajúci od pamäti do nepamäti. Oslepujúca bieloba zviditeľňujúca všetky šťastné i trpké spomienky, čistota, prekleňujúca všetky jamy a priepasti duše, oslňujúca belasosť ako súčasť vesmírneho jasu, ako kvapka z mora svetla, s ktorým raz splynieme. Možno ho v sestriných očiach postrehol aj tvrdý vojak, čo dozaista viac ráz hľadel do očí smrti a pritom možno na niekoľko minút aj zabudol na zmrazujúcu tmu v jej prázdnych očiach. Strýc, účastník prvej svetovej, dlhoročný dedinský zvonár, si smrť zosobňoval v obraze havrana, čo sa kolíše na doznievajúcom zvone, lebo vraj, keď istého jesenného večera vyzváňal na pobožnosť", cez otvorené okno vletel do veže havran a pazúrmi sa mocne zadrapil do rozkolísaného zvona. o pár dní nato zomrel starý zvonár, strýcov predchodca.

— Je to čierny anjel, posol smrti, to mi nikto z vás nevyvráti — zdôrazňoval oboma rukami, keď moja matka s ironickým úsmevom nedôverčivo krútila hlavou, lebo jej švagor tento tajomný príbeh vykladal len vtedy, keď už mal dobre pod klobúkom a cez Svätvečer pripojil k nemu aj ďalší o tom, ako raz jednej noci až voľakde za Uralom počul vyzváňať rodné vianočné zvony. Tento strýcov pamätný príbeh patril u nás k štedrovečernému stolu a završoval dávne rodinné udalosti, ktoré sa pri ňom obvykle spomínali, okrem matkinej zmienky o tom, že každý človek má dve duše — jednu piatočnú a jednu vianočnú...

Nadporučík prežil Štedrý deň medzi svojimi, a keď sa ráno vrátil, zaželal nám pokojné vianočné sviatky a potom siahol do svojej vojenskej brašny a prekvapenej sestre podával biele okrúhle toaletné mydlo s vlisovanou podobou odlietajúceho vtáka. Sestra sa najprv všelijako okúňala a vykrúcala, ale nakoniec si ten vábivý voňavý darček vzala. Dôstojník sa vari po prvý raz usmial a to nás tak vyviedlo z miery, že mu za darček nikto nepoďakoval, istotne aj preto, že jeho úsmev odrazu prekrižoval ten zvláštny zášklb a znova zjarčil jeho líce hlbokou vráskou, čo mierila kamsi hlboko pod kožu, azda až tam, kde v každej ľudskej bytosti jestvuje čosi podobné vianočnej duši...

Strýc sedel na lavici pri okne, strúhal zuby do hrabieľ a znepokojene sledoval, ako sa z času načas zosýpajú zo strechy iskrivé snehové obláčiky. Podchvíľou mu ruky zastávali, obzeral sa a šomral:

— Nepáči sa mi to. Ani zamak. Tie čierne diabliská zasa priletia. Nech som huncút, ak nie!

Keď videl naše nedôverčivé pohľady, priklincoval:

— Veď uvidíte!

A naozaj. o dva dni, pred sviatkami Troch kráľov, sneh cez noc nečakane odmäkol a ony prileteli. Zdá sa mi, že nás vlastne zobudilo ich krákanie. Najprv krákali voľakde v poli, ale čochvíľa ich teplé vône privábili až ku dedine. Vari päťdesiathlavý rákoš sa zlietol na stodolu a okolité stromy. Jeden starý vypasený havran sa usadil na samom vrchu starého orecha ako na pozorovateľni a hrubým krákaním akoby usmerňoval prelety svojich druhov. Dedinu v bielom kotle zahaľovala ľahká hmla. Nebo vyzeralo ako nehybné zamrznuté jazero. Strýc už užil svoju raňajšiu „medecínu“ a kadiaľ chodil, tadiaľ vyhlasoval:

— Tej noci zasa dunelo. To dunenie prihnalo tých diablov. Zachytili mŕtvolný pach, darmožrúti.

Švagriná sa naňho osopila.

— Ba z teba páchne ako z krčmy. Radšej by si sa mal pobrať a vymeniť Ďura na Lazisku.

Na Lazisku, odľahlej samote za dedinou, sme ukrývali kone pred rekviráciou. Strýc sa ohradil.

— Akože, ja sa mám pobrať? Veď tuto — ukázal na mňa — náš prvý mládenec je na rade.

— Nepôjde. Ja ho chcem mať tu, poruke. Ty si už od božieho rána nalôchaný a vojakov... aha, plný dvor.

— Akýchže len vojakov, švegeriňa? — zatiahol strýc pohrdlivo. — Veď sú to ešte chlapčiská a oficier ich drží nakrátko, tvrdo, po esesácky. Aj ten mal vraj od svojho pluku odísť na vianočnú dovolenku, ale vraj voľačo vyparatil, preto sa s týmito chlapcami musí vrátiť na front a odviesť ich na istú smrť.

Strýčiná strmo zakrojila do čerstvého pecňa:

— Pálenka z teba tára.

— Ale ba, vari ten jeden kališťok, čo som si drgol?

— Že vraj jeden kališťok, ty... ty...

Strýčiná chcela čosi od pľúc zacifrovať, odrazu však odhodila nôž a utekala ku kypiacemu mlieku. Hneď nato sa vonku ozvali dva výstrely. Dnu vbehla rozpálená štrnásťročná sesternica a oznamovala, že vonku vojaci strieľajú na vrany a chichúňala sa, že pes sa od strachu schoval do búdy a poľakané sliepky vyleteli z kurína.

— To nie sú vrany, ale havrany, — zavrátil som ju.

— Že havrany?! No teda! Čo nemám oči?!

— To teda nemáš, lebo sú to havrany.

— a nie sú...

Začali sme sa detsky škriepiť. Znova padli dva výstrely.

Zdalo sa, že na dvore strieľa nadporučíkov pobočník, zopár vojačikov hľadelo kamsi do neba. Zo svojej izby vyšiel nadporučík, v nízkych dverách sa zohol a pritom sa skúmavo zahľadel na sestru i na mňa, ako keby sme mali s tou streľbou čosi spoločné. Dlaň mu obopínal nový čistý obväz, okuliare mu modravo svetielkovali, navidomoči ho dačo podráždilo, len som nevedel, či havraní škrek alebo streľba. Vyšiel ta von a hneď po ňom vošiel dovnútra strýc a ustarostene predpovedal: — Tie havrany sa nevyrojili len tak. To nie je dobré znamenie. Niečo sa stane. o pár dní sa prelomí front. Cítia to, mrcinári.

Matka-švagriná prikladala do sporáka. Cez liatinové dvierka vyblkol chumáč iskier, matka sa mimovoľne uhla.

— No, čo nevravím. Ešte aj ten oheň nám dáva znamenia. Matka rázne pribuchla dvierka.

— Nože, netrep vospust sveta, len čo strašíš deti.

Zvedavá sestra vybehla na dvor a o chvíľku vtrhla dovnútra celá zadychčaná.

— Esesman bude strieľať na vrany. Poďte sa pozrieť. Vraví, že tú najväčšiu zostrelí jednou ranou.

— Tou obviazanou rukou? — zapochyboval strýc, ale aj on sa bral za sestrou na dvor.

Na starom košatom orechu, na samom vrchu, na dvoch protistojných konároch, sedeli dva havrany. Ten najväčší sedel na najvyššom mieste, obracal hlavu na všetky strany a krákal, akoby vzdialenému kŕdlu posielal dohovorené signály. Ten druhý sa hrčil v našušorenom perí a vyzeral, akoby driemal. Nadporučík vzal z pobočníkových rúk krátku karabínu, ľavou zdravou rukou si ju oprel o plece, jednou nohou ustúpil trochu dozadu, vystrel sa, zamieril a havran na orechu sa v okamihu premenil na chumáč lietajúceho peria. Vojačikovia zatlieskali ako na koncerte. Dôstojník sa k nim obrátil s karabínou sklonenou k snehu a v jeho sklenobelasých očiach, za okuliarmi, sa zrazu zjavilo niečo, čo sa mi navždy vrylo do pamäti, ten prazvláštny zášklb v tvári a tá hlboká kosá vráska, mieriaca hlboko pod kožu, až kamsi do neprístupného vnútra. Táto chvíľa sa celkom podobala na tú, keď sestre podával okrúhle biele mydlo s vlisovanou podobou odlietajúceho vtáka. Bol to zasa krátky, ale zreteľný kŕč, záchvev akejsi vnútornej bolesti, nevyslovená ľútosť zmiešaná s pohŕdaním, čo sa azda podobalo jeho pohŕdaniu smrťou a súčasne bolo také blízke láske, že som nevedel jedno od druhého rozoznať. Len neskoršie, keď som dozrel, sa mi zdalo, že som ho vtedy na okamih predsa len pochopil... Dôstojník chvíľu poťažkával karabínu, prezeral si ju, akoby na nej niečo hľadal a podal ju pobočníkovi. Len potom sa na sotva badateľný pokyn rozbiehali vojaci hore dvorom, smerom, kam ku vzdialenému lesu odlietal havraní kŕdeľ. Vyzeralo to tak, že ho ozvena po výstrele zahnala na nenávratný útek.

Zanikajúci krákor a zvedavosť aj mňa pritiahli pod orech.

Čierny vták, vlastne jeho rozkmásané telo, ležalo v snehu medzi roztrúseným perím a jeho veľké modré a hádam ešte živé oko hľadelo na mňa tak neznesiteľne prísne a vyčítavo, že som odvrátil svoj pohľad a so zvesenou hlavou som obišiel skrvavené vtáčie pozostatky. Dôstojník nečakal na mŕtveho vtáka, vošiel dovnútra, do svojej izby a vyšiel z nej až predvečerom na zvyčajnú kontrolu stráži. Sivozelení mládenci v šiltovkách vyhodili mŕtveho havrana na hnojisko, kde sa už pozvoľna roztápal sneh. Strýc ho tam však nenechal ležať. Len čo sa vojaci roztratili, zahrabal ho hlboko do hnoja. Keď si čistil gumáky na škrabadle pred dverami, počul som ako hundre:

— Zakopal som ho, aby ho nenašli, keď sa vrátia.

Lenže sa nevrátili, do rána sa nebo zasa vyjasnilo, tuho primrzlo, havrany vari navždy odleteli na zimoviská.

Cez noc som spal veľmi nepokojne, ešte aj v spánku sa mi zjavovali havranie oči, až tak, že som viac bdel ako spal, a tak som celú noc počúval to znepokojujúce mumlavé podunievanie, tak veľmi pripomínajúce vzdialenú letnú búrku... Nadránom sa mi však prisnil

krátky živý sen... Videl som sestru vo sviatočnom snehobielom kroji a zvedavo som sa jej opytoval:

— Čože si sa tak vyfintila, veď trojkráľovská zábava nebude. — Ale bude, bude a just bude! — hlavato dupala sestra čižmičkami a v očiach sa jej perlili guľaté slzy...

Ráno ma zobudil hrkot vedier, buchot čižiem a vzrušené hlasy v nadporučíkovej izbe. Cez pootvorené dvere bolo vidno, ako pobočník lomcoval bakelitovou telefónnou skrinkou a do slúchadla kričal na kohosi, kto ho dobre nepočul alebo mu nerozumel. Vari o polhodinku prifrčala na dvor ľahká štvorkolesová brička. Vystúpili z nej dvaja dôstojníci v brigadírkach. Jeden starší a pomenší v trávovozelenom plášti s mnohými gombíkmi zapnutými až ku krku a ten druhý o hlavu vyšší v kožúšku zo zajačiny, zneďaleka taký podobný nášmu nadporučíkovi, až sme si sprvu mysleli, že je to on. Ten starší sa hneď pobral smerom k pastierni, a mladší náhlivo a bez pozdravu spolu s pobočníkom vošiel do nadporučíkovej izby. Len čo tí dvaja privreli za sebou dvere, prestali búchať krosná, naše tváre sa zmenili na nevyslovené otázky, uvedomili sme si, že sa voľačo stalo, voľačo vážne, len sme nevedeli čo, a v tom bezradnom nevedomom tichu sme sa napäto sústreďovali na cudzie hlasy, prenikajúce spoza dvier v nepríjemnej tónine, pripomínajúcej neobyčajne ostrú vianočnú výmenu názorov medzi nadporučíkom a jeho podriadeným. Asi po desiatich minútach naše nehybné napätie povolilo, obaja muži vyšli z izby. Ten v brigadírke niesol nadporučíkovu služobnú brašňu a pobočník nám výrečným gestom naznačoval, aby sme ďalej pracovali. Iba v kuchynských dverách sa ten v brigadírke obrátil a kývol na strýca, aby vyšiel za ním.

Keď sa strýc vrátil dovnútra, všetkých nás obišiel tajomným pohľadom a vravel takmer pošepky: — Ľudia moji, tu voľačo smrdí.

Očami ukázal na nadporučíkovu izbu a pokračoval: — Opytoval sa ma naňho. Kedy som ho, vraj, posledný raz videl?

- Ja som ho videla vychádzať, keď odbili dve, — vykríkla sestra, ktorá spávala na dlážke vedľa krosien.

- Čuš! o tom ani muk! — zahriakol ju strýc. — Keby niečo, nič si nevidela a nepočula. To je najlepšie.

Strýc sa pokochal v našej nemohre a ukončil ju zasväteným vyhlásením, so zrozumiteľným posunkom: — Dezertoval. a zato je guľka.

Lenže všetko bolo celkom inak. Brička sa zhora vrátila s čímsi, čo mohlo byť aj ľudské telo, prikryté hnedo-zeleno-žltým stanovým dielcom. Videli sme to len zobďaleč, lebo brička nezastala pred oknami.

Muž v brigadírke s nadporučíkovým pobočníkom vošli ešte raz do nadporučíkovej izby, a keď o chvíľu vyšli, všimol som si, že pobočník je už bez pištole. Jeho pištoľ niesol muž v brigadírke. Pobočník vyšiel pred ním a cez okno sme videli, ako si sadá na kozlík vedľa kočiša. Muž v brigadírke zastal pri dverách (výškou a kožúškom nadporučíkov dvojník), poťažkával púzdro s pištoľou, nepríjemne skúmavo si nás premeriaval, až nakoniec jeho prižmúrený pohľad zotrval na sestre, oblečenej vo sviatočnom, žiarivo bielom, a mne sa v tej oslepujúcej belosti, celkom mimovoľne, zjavilo veľké modravé oko mŕtveho havrana.

Muž v brigadírke hľadel na sestru ledva chvíľku, ale tá chvíľka akoby nemala konca.

V jeho očiach však nebolo nič drsné a vojenské. Bol to len pohŕdavý pohľad unaveného muža.

Peter Jaroš
prozaik, dramatik, scenárista
narodený v Hybiach (1940)

Pracoval ako redaktor, filmový scenárista, pôsobil v Národnom literárnom centre, teraz v Národnom osvetovom centre.

Do literatúry vstúpil knihami noviel Popoludnie na terase (1963) a Urob mi more (1964) o ľuďoch v meste. Románmi Zdesenie (1965), Váhy (1966) a dvojnovelou Putovanie k nehybnosti (1967) sa prihlásil k filozofii existencializmu a k poetike antirománu. Zážitky z mladosti stvárnil v knihách Menuet, Návrat so sochou (obe 1967), Krvaviny (1970), v spomienkových prózach pre mládež Až dobehneš psa, v dvojnovele Pýr (obe 1971), v románe Trojúsmevový miláčik (1973) i v knihách poviedok Pradeno (1975) a Telo v herbári (1979), Parádny výlet (1982). v nich neraz uplatňuje prvky absurdity, grotesky, detektívky i hororu.

V rozsiahlom románe Tisícročná včela (1972) zobrazil osudy Slovákov od konca minulého storočia po vznik Československej republiky. Jeho voľným pokračovaním je román Nemé ucho, hluché oko (1984). v románoch Lásky hmat (1988), Psy sa ženia (1990) a Milodar slučka (1991) stvárňuje krízu v medziľudských vzťahoch.

Píše rozhlasové hry, je autorom filmových scenárov (Pacho, hybský zbojník, l973; Tisícročná včela, 1983).

Z myšlienok:

Spisovateľská pamäť funguje tak, že sa najmä v niektorých dielach vraciam do svojho detstva a rodného kraja, k ľudom, ktorých som dobre poznal. Najviac ma oslovujú príbehy ľudí, ktoré nemusia byť originálne, keď je tam dráma, niečo zvláštne, osobité v živote konkrétneho človeka.

...Umenie je syntézou fikcie a dokumentarizmu, syntézou subjektívneho a objektívneho. Na dokumentárne v umení sa pozerám dnešnými očami, fiktívne ma priamo obohacuje. Teda práve fiktívne v umení je pre mňa podstatné, lebo mi dovoľuje uvažovať o ľuďoch. Ale aj o dobe, v ktorej žili či žijú, z hľadiska ich významu pre mňa osobne, aj pre súčasnosť vôbec.

Uvedomujem si, že môj postoj k umeniu je postojom poetického senzualistu. Je to však aj moja reakcia na vyprázdňovanie zmyslového bohatstva vo vnímaní reality...

Okrem literatúry a filmu ma dnes zaujíma budhizmus... Ak by som mal zhrnúť pre seba jeho podstatu, je to láska a dobro. a to je asi to najťažšie, byť láskavým a dobrým, človek sa to učí celý život... Láska a dobro! v týchto dvoch pojmoch sa stretávajú všetky veľké svetové náboženstvá, aj kresťanstvo, v ktorom som bol vychovaný a ktoré má na mňa dodnes rozhodujúci vplyv. Láska a dobro sa ponúkajú ľudom aj ako zmysel života.

...Kultúra a umenie sú akousi ekológiou ľudskej duše. Bez nich ľudská duša spustne a zhrubne a človek sám zničí podstatu, z ktorej zatiaľ žije a stavia, lebo mať len plné brucho je málo...

(2000)

Grimasy

Už mám palicu, podopieram sa a kráčam prašnou cestou. Zmieril som sa s chaosom fyzického sveta, hoci som ešte nedokázal k nemu úplne zľahostajnieť, a preto kráčam. Ani neviem, kam dôjdem, a snažím sa, aby ma to ani nezaujímalo. Nesnažím sa dospieť k nejakému konkrétnemu cieľu, hoci som si často predtým hovoril, lepší hocijaký cieľ ako žiadny. Teraz iba kráčam... Áno, snažil som sa poučiť a čítal som Bibliu, Homéra, Sokrata, Aristotela, indické eposy a upanišády, Kanta, Hegela, Feuerbacha, Marxa, Lenina, Engelsa, Bakunina, Mao Ce-tunga, Lukácsa, Leva Tolstého, de Sada, Kierkegaarda, Dostojevského, Nietzscheho, Janka Kráľa, Makovického, Schopenhauera, Husserla, Freuda, Kafku, Heideggera, Jaspersa, Camusa, Sartra, Tomáša Akvinského, Spencera, Mickiewicza, Solovjova, Herdera, Puškina, Gribojedova, Belinského, Škarvana, Masaryka, Teigeho, Croceho, Bucharina, Bergsona, Kosmasa, Rádhakrišnana, Joycea, Chlebnikova... Ale som pravdepodobne hlupák, lebo som sa prestal pýtať: kto som? prečo som? a kam idem?... Prestal som takéto otázky považovať za dôležité, lebo som na ne v knihách ani v sebe nenašiel uspokojivú odpoveď. Stačí mi vedieť, že som a že kráčam s hrčavou palicou v ruke. Cesta je dosť dlhá, aby som neprišiel na jej koniec. Neviem, či je to rozumné alebo hlúpe, nezaujíma ma kvalita mojej činnosti. Nepýtam sa ani: čo viem? hoci, ako to niekto tvrdí, je takáto otázka dôslednejšia skepsa na konštatovanie: viem, že nič neviem...

Cestou robím grimasy a zabávam sa predstavou, ako asi vyzerám. Hlboko spustím kútiky úst a mám dojem, že sa podobám na grimbaja, ale keď ešte prižmúrim oči, hneď je zo mňa lišiak. Doširoka roztvorím ústa, vyplazím jazyk a som zadychčaným psom. Roztvorím oči, zrazím krk a zabučím ako krava... Nie, nepokúšam sa metempsychozovať, iba sa pripodobňujem niektorým predstavám o sebe... Neprestávam však kráčať, ticho stúpam do mäkkého prachu, vírim ho podošvami... a aj keď sa nepýtam: čo viem? aj keď netvrdím: viem, že nič neviem!, predsa sa nemôžem chvíľami zbaviť jediného tušenia: som hlupák! a toto jediné mi občas zakalí radosť z vlastných grimás...

A hoci sa ma odmalička snažilo poprerastať prírodné náboženstvo, náboženstvo zákona i náboženstvo ducha, predsa len pomerne rýchlo zabúdam, a to je dobre... Pravdaže, často sa mi vracia do vedomia i zabudnuté, ale nie nadlho... Vždy ma zachránia grimasy, ktoré ani nevidím, lebo nevlastním zrkadlo, len si ich predstavujem...

Netuším, čo predchádzalo legendárnu históriu ľudstva, čo predchádzalo archeológiu, alchýmiu, chémiu, astrológiu, astronómiu a kam vyústi mytológia, poézia, filozofia či veda, objavil som však, že grimasy možno robiť aj celým telom či jeho časťami... Stačí pokľuknúť a hopkať na obidvoch nohách, aby som bol vrabcom. Je to azda zveličená grimasa, ale ujde. Nenásilnejšie vyznie hra na dobročinnosť. Stačí zadovážiť si kus chleba a kŕmiť na námestí holuby, ktoré by sa inak zaobišli aj bez toho...

Niekedy bolo možné zrušiť právo človeka právom štátu, alebo osožiť diktátorovi tiesňou, ale poriadku sveta, ktorý je vraj od Kaina, to asi prospelo málo. Ani nie toľko, koľko moja najnovšia grimasa „Filantrop“, ktorá mi aspoň v jeden tichý večer, keď sa mi hmla skoro dotýkala hlavy, robila jediného spoločníka... Ležím pod stromom na chlpe voňavého sena a hovorím si: vyzujem sa, nech si nohy oddýchnu; potom bosý vstanem a ešte skôr ako zaspím, ochutnám jahody nablízku... Nerobím však nič, moja nespoľahlivosť ma už prestala zarmucovať. Lenivosť je jediná moja vlastnosť, na ktorú sa môžem vždy spoľahnúť...

Rozmýšľam, myslím iba vtedy, keď robím grimasy, a práve vtedy to nie som ja, a to ma veľmi neteší. a ešte viac ma mrzí to, že moje myslenie ďaleko zaostáva za intuíciou, ktorá ma obšťastní iba výnimočne... Asi mi je súdené zostať hlupákom, hoci osud nie je práve to, v čo verím...

Ale ráno, keď sa zobudím a napijem vody, zoberiem palicu, nadýcham sa vlhkého vzduchu a opäť sa pohnem... Kráčam, podopieram sa a robím grimasy až dovtedy, kým

niekoho nestretnem... Musím sa uskromniť a byť v takých chvíľach rovnocennou súčasťou stretnutia...

Vidím, na lúčke v briežku, na trávnatom strnisku stojí voz, rebrinák. Okolo neho z dvoch strán asi pätnásť báb usušeného sena. Kravky sú vypriahnuté z jarma a priviazané k oju. Kývajú chvostami, trasú hlavami, odháňajú si muchy a ovady. Roľník, statný chlap, nabodáva na dlhé vidly chumáče sena a prehadzuje ich ponad rebriny do voza. Porisko v jeho rukách puká a chrapští, ale nezlomí sa. Žrď je obďaleč. Odhadnem na prvý raz: roľník to seno sám naraz neodvezie, a tak pohnem k nemu. Prestane hádzať, keď ma zbadá, pichne vidly pred seba a rozkročí sa.

— Kamže, kam? — spýta sa ma skôr, ako stačím pozdraviť. Usmieva sa aj vtedy, keď si ukazovákom potisne klobúk vyššie do čela.

— k vode, na ryby, dobrý deň, — poviem. Ani sme si nie nepodobní, obidvaja máme nohavice, rozopnuté košele, opálené hrudníky a na hlave klobúky. Len ja mám ešte cez plece prehodený kabát a v ruke hrčavú palicu.

— Sparno bude, — povie roľník, — a možno k večeru aj spŕchne, — pozrie sa na oblohu a hneď mu akoby od nej zbelasie tvár.

— Vidím, že zvážate, — začnem zase ja.

— Ááá, uschlo, — ukáže na seno, — už sa aj láme.

Pozriem aj ja na seno. Väčšina báb je samá trojčina, ale dve povyše voza sú škutina, tie narástli na samom vrchu lúky, kde je najsuchšie. v takých miestach vypáli slnko riedku trávu do žlta. Rozoznávam však aj dve baby šivariny, tá zase narástla na dolnom konci lúky, pri jarku. Je dlhá a ostrá, na slnku zhnedla, bude pre ovce.

— Pomôžem vám, — ponúknem sa. Zaváha na chvíľu, preloží ruky na porisku vidiel a pozrie na kravy, ktoré začali meridzať. z papúľ im kvapkajú sliny, nevšímajú si nás.

— Ako chcete, — povie nakoniec. Hneď odhodím palicu a k nej položím kabát. Vysúkam si rukávy na košeli, čakám. Zagáni na mňa, ale milo, premeriava si ma.

— Do voza by ste mohli, — povie, — potlačiť treba...

Prikývnem a vyškriabem sa do voza od rázvory. Miesim sa v sene, tlačím ho. a roľník mi už začína hádzať celé hrabanice. Pichne vidlami do baby, polovičku jej zodvihne, ani len nezastená. Iba si zafuní, odfúkne spod nosa prach, ktorý mu tam sadol. Seno je suché, práši. Musím sa riadne zvŕtať, aby som stačil seno ukladať a dobre ho aj poutláčať. Degvím ho pod predný i zadný rázpin, vypustím na bokoch do retiazok, ale čoskoro ho je zarovno s rebrinami. Teraz začínam odpredu ukladať prvú vrstvu. Hrabanicu doprava, druhú doľava, tretiu do stredu, zaviažem... Pozriem ukradomky z voza, na lúke zostali ešte tri baby. Bude aj na druhú vrstvu...

A už je voz plný, lúka čistá. Roľník ešte zahrabe, očeše voz zo všetkých strán a podá mi žrď. Pritiahneme ju poriadne. Ešte mi vyhodí hore vidly i hrable, pichnem ich hlbšie do sena, aby sa po ceste nestratili, a môžem zoskočiť. Obzerám si voz. Na bokoch sa mi zdá trocha bachratý, do fasungov som veľa nakládol. Inakšie...

— Akoby ste to odjakživa robili, — povie roľník a usmieva sa.

— Všeličo sa človek v živote naučí...

— Zafajčíme si!

Sadneme si vedľa seba do trávnatého strniska, obďaleč od voza. Roľník vytiahne cigarety, ponúkne ma a hneď mi aj pripáli. Spotil som sa a prach či senná mrva ma začínajú na pokožke štípať. Ale je mi dobre. Vysiačem dvoma prstami vedľa seba čierny sopeľ, uľaví sa mi.

— Dovolenkujete? — spýta sa roľník.

— Hej, trocha, — poviem.

— Sem ich chodí ešte málo, — povie a myslí tým asi turistov. — Aj rýb je tu viacej...

— Neviem, nechytal som tuná...

— a udicu? — obráti sa ku mne.

— Nemám, stačia mi ruky...

Uznanlivo prikývne hlavou. Pozerám na jeho svalnatú ruku, ako nenáhlivo vtlačí do zeme ohorok cigarety. Obzrie sa na kravy a vstane.

— Musím zapriahať, — povie roľník. Nasledujem ho k vozu a pridŕžam jarmo. Kravy sú pokojné, nevirgajú, hoci hmyz stále dotiera. Roľník si ešte obzrie fúru a potom zvesí z lôvča chlebník.

— Tu máte, pomohli ste mi, — povie a podáva mi v mastnom papieri kusisko slaniny a krajec chleba.

— Ďakujem!

— Na úžitok! — povie a hneď plesne bičom. Kravy sa pohnú, jarmom zavŕzga, voz napreduje.

— Prihamovať netreba? — spýtam sa ešte.

— Nie, cesta tu stúpa, — odpovie. — Zbohom! — zakričí ešte a už sa dlho neobzrie.

Postojím chvíľu na mieste, sledujem pohyb voza. Potom sa zohnem, zodvihnem palicu a kabát si prehodím cez plece. Je mi smutnejšie ako ráno, ale spomeniem si na vodu a ryby. Vykročím...

A opäť som sám. Opäť ma zamestnávajú moje grimasy. Roztiahnem pery, vystrčím zuby, a možno vyzerám, akoby som sa usmieval. Keď smrknem, musím pohnúť ústami, a tak aj mľasknem. Kráčam a podobá sa to na tápanie. Poznáte štyri védy? Rgvéd, Jazdurvéd, Sámavéd a Atharvavéd. Najdôležitejšia zo všetkých je Rgvéd. Tieto piesne si Árijci priniesli do Indie zo svojho predchádzajúceho domova ako svoj najvzácnejší poklad. Na rozkaz či výzvu boli zozbierané, aby sa zachovali. Urobili to vtedy, keď sa v novej vlasti stretli s veľkým počtom vyznávačov iných bohov. Vraj! Ako strunka mi hneď prebleskne mysľou spomienka na roľníka. Na roľníka, jeho kravky, jeho voz, jeho seno. Bolo to dávno? Bolo to niekedy? Neopakujem si iba starú rozprávku? Veď kráčam, robím grimasy, vymýšľam si a všeličo mi pritom príde na um. Vymyslel som si aj rozprávkového roľníka, alebo som ho naozaj stretol? Nemám sa na čo odvolať, nemôžem to dokázať, i vlastné svedomie ma často sklamalo...!

Hovorím si s Epikurom, nestaraj sa o svoj pohreb, a tak kráčam k vode. Nestarám sa o veci konečné. Ale predsa, voda je studená, hlavne v takýchto nadmorských výškach, a v tej vode zahrdúsim rybu. Ulapím ju za žiabre, vytiahnem na breh a tresnem hlavou o skalu. Alebo jej zlomím chrbticu. Nemôžem rybe povedať: „Neboj sa, v nežití ťa neočakáva nič hrozné“; alebo: „Smrť sa nás netýka preto, lebo pokiaľ sme tu my, nie je tu smrť, a keď tu bude smrť, nebudeme tu my“, lebo ryba nechápe. Ryba je nemá, trpí, ak trpí...

Niečo mi udiera do krížov. Hmatnem po vrecku kabáta a namaciam hrču. Vytiahnem ju a tu, kristepane, slanina s chlebíkom. Nevdojak sa zaradujem, požehnám roľníkovi za jeho dar, lebo on je teraz jediným dôkazom nielen jeho dobroty, ale i jestvovania. Zalovím medzi drobnôstkami vo vrecku nohavíc a vytiahnem nožík. Žabykláč, ale ostrý! Nie som, alebo aspoň si to o sebe myslím, egoista, pôžitkár či cynik, naskytla sa mi však chvíľa, ktorú môžem venovať iba sebe. Sadám si na kabát do trávy a začínam jesť. Ujedám zo slaniny, z chleba, žujem, žviakam, mľaskám. Moja voľná chvíľa, chvíľa prijímania potravy. Utápam sa v slasti, ktorú mi poskytuje, akoby to bolo cieľom blaženého života. Vychutnávam pôžitok tak chtivo, až sa nakoniec zahanbím. Keby tu bol Epikuros, povedal by mi: „Fuj, bedár! Život nerobia radostným ani neustále pijatiky a nočné hýrenia, ani obcovanie s chlapcami a ženami, ani pojedanie rýb a iných vecí, ktoré núka bohatý stôl, ale triezvy úsudok, ktorý vyhľadáva dôvody na každú voľbu a na každé odmietnutie a zapudzuje klamné domnienky, ktoré napĺňajú dušu najväčším zmätkom.“ a zahanbím sa ešte viac, keď si uvedomím, že ešte pred chvíľou som túžil po čerstvej rybe oveľa viac ako po čomkoľvek inom. Ba hrôza, zamrazí ma, v okamihoch, keď som si... Som ten, kto nechce nič, ani zmysel, ani cieľ, kto nechce byť

dobrý ani zlý, kto nechce nikde zostať, ani nikam prísť, a ešte pred chvíľou som netúžil po ničom viac, ako dokráčať k vode a k rybám... a opäť potvrdzuje, že hoci aj v mysli po ničom netúžim, v skutočnosti sa pachtím za všetkým, čo si chcem odriekať, hoci i poľahobu pri chladnej vode... Ale čo, už tak často som sa spreneveril sám sebe, že mi nezostáva nič iné ako rýchle zabúdanie. Naozaj, žiť s takýmito rozpormi sa skutočne nedá, hlavne keď sa človek obáva siahnuť na svoj život, a tak neodhadzujem slaninu, ale dojedám ju, a nevzdávam sa ani pobudnutia pri vode.

Údolie nado mnou trieli k priesmyku. Údolie podo mnou sa zvažuje k rieke. Tam sú tie miesta močaristej zeme, tam sú mäkké vlhčiny porastené lopúchmi. Tam zmohutneli vŕby a križujú sa hybké prúty tristo smermi. Iba tam čvŕka pod podošvami a iba tam nachádza opité vedomie, súčasť mystického vedomia, svoj chládok. a ešte, možnože práve tam možno s Jamesom dosiahnuť božské fyzickým opojením. Upriamujem pohľady k onomu miestu, vykrikujem (aj zbesilo) od nedočkavosti...

Ale najprv, aká je to trýzeň vkročiť do oázy... a možno, že iba do domnelej oázy. Šťastie vyžaduje utrpenie ako svoju podmienku. Vydávam sa na cestu, blúznim. Chcel by som sa dostať od neskutočného ku skutočnému, z temnoty k svetlu, od smrti k nesmrteľnosti... Akoby som už v predstavách siahal po absolútne...

A tu chrobáčik! Putuje opačným smerom ako ja. Nakloním sa k nemu, privrávam sa mu: poď so mnou, lebo chcem mať spoločníka. Cupká si zatvrdilo. Obrátim ho, durkám ho palcom, ale on sa oblúčikom vracia. Nechce! Musím ho zodvihnúť aj s hrsťou zeme a strčiť do vrecka. Možno sa prehryzie cez látku k môjmu stehnu, ale vtedy už budeme tam pri vode, medzi lopúchmi...

K absolútnu? Zarazím sa. Ešte nedávno som nechcel nič, a teraz už chcem všetko. Vari naozaj možno túžiť iba po krajnostiach? Zabúdam však, lebo aj to chcem, zabúdam na chrobáčika vo vrecku. Je to vari naozaj také ľahké, lebo stačí tridsať krokov a budem pri vode. a hľa, moje grimasy... Sťažím si cestu plazením, roztrhám si nohavice, zamažem košeľu, do krvi rozderiem dlane a kolená. To nič, idem predsa k vode a tam sa umyjem. a možno je to voda liečivá!

Lopúchový list zacláňa slnko, ale nebráni mu svietiť. Keď sa pokýva, ovieva ma v tvári. Keď poklesne, ohnutý vetrom, pohladí ma. Pôda zmäkla, vody pribúda. Po ničom viac ako po sebe nezatúži človek...

A už je tu breh! Vidieť zrkadlenie vody, cítiť jej chlad a vôňu. a na brehu mŕtva ryba s mŕtvym okom. Plazím sa k nemu ako k zrkadlu. Chcel by som v ňom uvidieť seba, svoju grimasu... Nakláňam sa k nemu, hľadám obraz, a nevidím viac, iba smrť... Hlava mi klesá, rybie oko vniká do môjho. Aké bude posledné vydýchnutie?

Ľuboš Jurík
prozaik, publicista, dramatik
narodený v Nových Zámkoch (1947)

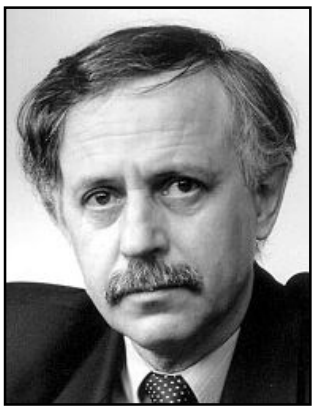

Pôsobil ako žurnalista, v rokoch 1992—7 bol hovorcom predsedu Národnej rady Slovenskej republiky.

Debutoval zbierkou poviedok Na Poľnej ulici (1973), pre ktorú čerpal námety z periférie Bratislavy, rovnako v druhej poviedkovej knihe Dlhá namáhavá cesta (1976). v románe Emigranti (1977) reflektoval neľahké osudy exulantov po auguste 1968. Román Novinári (1984) pojednáva o zložitom živote v jednej redakcii. Poviedkami Už o tom nehovorme (1986) sa vrátil na Poľnú ulicu. Román Spravodliví (1989) sa zaoberá justíciou v záverečnom období totality. v poviedkach knihy Keď sa raz nahnevám (1991) — s poviedkou Smetiar — zobrazil zložité medziľudské vzťahy v čase transformujúcej sa postkomunistickej spoločnosti. Kriminálne príbehy zo starej Bratislavy sa mu stali námetom pre knihy Tri detektívne prípady reportéra AZ (1992) a 3x reportér AZ (1993).

V jeho žurnalistickej tvorbe dominuje rozhovor. Vydal Rozhovory (1975) a Rozhovory o literatúre (1986) so slovenskými, Nepokojné dialógy (1984) s európskymi, Pražské rozhovory (1987) s českými a Americké dialógy (1993) s americkými umelcami. Píše rozhlasové hry, politické skúsenosti využil v knihe esejí Eurochaos (1997).

Z myšlienok:

Slovenskí spisovatelia sa príliš často dostávajú do politiky, dokonca sa mi žiada povedať, že niekedy sa len ťažko určí hranica medzi literárnou a spoločenskou — či priam politickou — činnosťou. Je to silná tradícia, ktorá sa datuje už od čias kollárovsko-štúrovských a nie je nijakým slovenským špecifikom.
Áno, žiť v politike, žiť životom spoločnosti, obhajovať potreby národa, dobýjať sa k pravde — ale súčasne sa snažiť o nadhľad, dotýkať sa nadčasovej dimenzie, byť nad vecami. Po spisovateľovi zostáva dielo, to je merateľné kritérium, to je duchovná hodnota: po politikovi však nezostáva nič, ani len zápach. Keď som dostal ponuku pracovať vo vysokej politike, videl som v tom logické pokračovanie svojho úsilia pomáhať realizovať štátne a národné ambície Slovákov, byť pri tom, ako by sa mohol etablovať moderný demokratický štát. Súčasne to bola jedinečná príležitosť získať jedinečné informácie pre budúcu literárnu tvorbu. Obdobie od roku 1992 do roku 1997 bolo také bohaté na udalosti, že sa mi vidí primerané napísať skôr literatúru faktu a nechať svedectvo o tomto zložitom, protirečivom čase.

...Touto krajinou prešli len v našom storočí historické uragány, spustošili národ, rozrumili obce, poprevracali hodnoty, vybili mužov i ženy. Národ slovenský našiel vždy v sebe dosť síl, aby sa znovu pozviechal a obnovil zdroj vnútornej energie.

(1997)

Smetiar

Bojím sa násilia.

Zobúdzam sa uprostred noci. Vidím syna, ako zomiera. Cez vojnu ho dobili. Dusím sa strachom a bezmocnosťou. Chcel by som zabudnúť. Po toľkých rokoch! Nedá sa.

Cez deň som nevyspatý. Snívajú sa mi sny, v ktorých veľkou metlou zametám obrovské námestie. Sám som obor. Ženiem pred sebou smeti, ktoré vypľúva mesto. Domy sa chvejú od nárazov gigantickej metly.

V skutočnosti som starý smetiar; mám oranžovú vestu a vozík s drevenými kolesami. Na Poľnej ulici, pri múre Ondrejského cintorína je neveľký parčík a tam stojí maringotka. Do nej si ukladáme náradie a na rozheganých laviciach oddychujeme: hluchonemá Juliška, Vratko a ja. Som najstarší; už dávno som na dôchodku, aj ma prepustili, napísali lístok, kúpili hodinky, ale ja som sa vrátil do maringotky: budem, reku, robiť aj zadarmo, len ma tu nechajte. Bez roboty zhyniem. Tak ma nechali. Vratko je, ako sa vraví, slabomyseľný; inak veľký dobrák. Trochu sa ho bojím: keď stisne ruku, praštia kosti. Myslí to však dobre.

Smetiarov je málo: ulice zametajú autá so smiešnymi cuciakmi, podobné obludným včelám. Keď zavčasu ráno vychádzame z maringotky, pripadáme ľudom ako prízraky; vozíky hrkocú po kamennej dlažbe a my sme poblúdení pútnici. Na rohu Poľnej ulice sa rozdelíme a každý sa vydá do svojho rajónu.

Zametám na tejto periférii už takmer polstoročie; vidím, ako málo sa zmenila: len odpadkov je viac. Nízke domce pritlačené jeden k druhému, pavlačové byty s robotníckymi rodinami, dve krčmy, z jednej strany Ondrejský cintorín, z druhej Medická záhrada. Ľudia ráno odchádzajú do práce s neurčitými nádejami, túžia po zmene, opití vínom nemožnosti; po fajronte sa chlapi zastavia v krčme u koňa a ženy sa náhlia za nákupmi. Chlapčiská posedávajú na lúčke pri našej maringotke, brnkajú na gitare a občas vykradnú nejakú trafiku. Je mi ich ľúto; všetci sa podobajú na môjho syna. Vratko ich niekedy odháňa, keď priveľmi kričia. Ja mlčím; bojím sa, že ma stlčú.

Začínam zametať na Poľnej, ženiem pred sebou smeti: opadané lístie, zdrapy papiera, ohorky cigariet, prach, drobné kamienky, ohryzky a bohviečo ešte. Zametám pomaly a dôkladne, aby okraje ciest a chodníky zostali po mne celkom čisté: rozmach, záťah, záklon dozadu, pohyb dopredu, metla sa zaprie do smetí a posúva ich ďalej. Kôpku zmetiem na lopatu a vysypem do vozíka. Vozík sa plní len pozvoľna, prejdem tri, niekedy aj štyri ulice, potom zamierim k najbližšiemu kontajneru a smeti tam presypem.

Rád sa hrabem v smetiakoch: páchnu zánikom. Odpadky vám viac povedia o ľuďoch ako slová. Keby som mohol poslať do vesmíru svedectvo o našej civilizácii, pošlem kontajner odpadkov. Je v nich všetko, čo z opice urobilo človeka: predovšetkým márnivosť.

Odpadky z Poľnej ulice sú ako jej obyvatelia: predstierajú. Chceli by viac, ako môžu. Hrabem sa v zemiakových šupkách, v kúskoch stvrdnutého chleba, obnosených háboch, zodratých topánkach, medzi fľašami od lacného alkoholu, plechovkami od sardiniek a trojkorunových paštét. a vtom, zrazu, uprostred toho už nepotrebného sveta nevyhnutnosti sa zajagá téglik od najdrahšieho pleťového krému (ešte vonia hebkými pokožkami mladých žien), obal mámivého koňaku, ktorý hádam nemožno ani piť, len omaciavať v ústach, či igelitové vrecko od akejsi závratne čistej bielizne. Poľná ulica sa búri proti jednotvárnosti a priemernosti života: gesto, ktoré nič nerieši, ale ponúka zabudnutie.

Bývam na Poľnej ulici. Tak ako iní, aj ja predstieram. Vyberám z kontajnerov lesklé vecičky, fľaše z drahých pijatík, škatuľky, dózičky: vyumývam ich, vyleštím a vrátim im predošlú dôstojnosť. v kuchyni mám starý kredenc a na ňom zbierku nájdených vecí; hľadím na ne a predstavujem si, aký by mohol byť svet lesklý a voňavý. Mám z toho potešenie.

Radosť mi kazia noviny. Nemám rádio ani televízor, tak zo smetiakov vyberám noviny. Ľudia do nich balia odpadky, alebo ich len tak odhadzujú. Sú potrhané a vlhké, ale

mne je to fuk; papier vystriem, vysuším a môžem čítať. Čítam všetko, aj keď všetko nechápem. Desí ma násilie, o ktorom hovoria písmená-chrobáčiky. Zalezú do všetkých štrbín môjho tela a nemôžem ich vypudiť ani potom-strachom, ani močením-úzkosťou. Vojny a vraždy. Mŕtvoly. Manifestácie.

Všade krv.

Bojím sa novín, ale nedá mi, aby som ich nevyberal z páchnucich pohrebísk. Ožívajú hrôzou, ktorou sú potlačené. Hrôza je zakaždým iná, hoci tá istá. Krv je krv. Krv môjho syna bola jasnočervená, svietivá, ako sú ochranné vesty smetiarov; až po zaschnutí stmavla a očernela.

Prejdem ulicami, vysypem dva alebo tri vozíky, prehrabem niekoľko smetiakov, a keď sa blíži poludnie, vrátim sa do maringotky. Sedíme na úzkych laviciach a mlčky obedujeme. Žujem krajec mastného chleba a zapíjam vlažným čajom z termosky. Žiada sa mi čosi povedať o hrôzach z novín, ale komu? Hluchej, bláznovi? Nechám si úzkosť pre seba; oni sú proti nej obrnení. Svojím spôsobom sú šťastní.

Najeme sa a Juliška kývne hlavou: je čas ísť. Táto vychrtnutá a vysušená stará dievka je našou vedúcou. z nás troch nemali veľmi na výber; ale mne je to jedno. Niekto musí byť tým, kto poslúcha. Ja mám v hlave iné svety.

Kráčam znovu po uliciach a vždy poobede sa mi zdá, že vozík oťažel; sily ubúdajú. Idem po tej istej trase ako dopoludnia: na cestách sa znovu nazbierali smeti, aj keď ich nie je veľa. Zametám pomalšie, pohyby sú lenivé a metla ospanlivo škraboce po dlažbe. Bolia ma ruky aj nohy, dýcham boľavo. Vždy po pár metroch musím postáť a nabrať do pľúc vzduchu. Krv mi pulzuje až v očiach; keď tuho zavriem viečka, na sietnici sa skrúcajú fialové a čierne hady, vyliezajú až z môjho nadutého brucha. Pichá ma v boku. Po chvíli sa telo upokojí, nuž sa poberiem o pár metrov ďalej: metlu vlečiem za sebou ako bielu zástavku vyjednávača. Keď sa domotkám ku krčme u koňa, je dobre; vozík odstavím na parkovisku vedľa áut a môžem si vypiť malé pivo.

Chodím sem roky a krčma je stále rovnaká: dlhá, úzka miestnosť s výčapným pultom na konci, pár stolov pokrytých špinavými obrusmi, drevená dlážka napustená dechtom a popľutá lepkavými pivnými slinami. Zaprášené okná žmúria na rušnú ulicu, za cestou je železničná trať a potom fabrika. Moji kumpáni sedávajú v kúte pri okne; zdá sa mi, že tam rokmi znehybneli, pripomínajú bronzové súsošie obliate polevou lesklého blata. Popíjajú pivo a mudrujú. Hluchý rušňovodič, poštár, krivý hrobár, výhybkár od električiek, kominár. Kamaráti z Poľnej ulice.

Keď žena rodila, stavil som sa o sud vína, že to bude syn. Vyhral som: do krčmy sme dokotúľali súdok a opíjali sa. Celá krčma pila s nami. Chlapi tancovali po stoloch a spali na dlážke. Bolo to náramne veselé; dodnes na to spomíname.

Žena po pôrode zomrela a chlapca som vychovával sám. Bol to dobrý chlapec, len mal smolu, že ho cez vojnu dobili. Objednám si malé pivo a prisadnem si k chlapom. o čomsi diskutujú, ale ja ich nepočujem; odpijem, prevraciam tekutinu v ústach a potom ju zľahka pustím dolu gágorom. Cítim, ako zmýva prach. Je mi lepšie, zrak sa zaostruje, jazyk mäkne. Po chvíli sa môžem zapojiť do rozhovoru.

Všetko potrebné sme si už povedali, a tak sú naše slová zbavené príťaže; lietajú, ako sa im zachce. Nedráždi nás ich približnosť. Všetci hovoria a všetci počúvajú-nepočúvajú. Aj ja sa pridám. Vytiahnem z vrecka kúsok novín, ktorý som ráno našiel v smetiaku. Ešte sú vlhké, trochu páchnu rybacím olejom; prejdem po nich dlaňou a nasadím si okuliare.

Prevravím: — Ako tu píšu, zabili egyptského prezidenta. Zomrel pri prevoze...

Chlapi stíchnu, moja správa ich zaskočí. Hrobár mi nakukne ponad plece.

— Si ty len sprostý kubo, — povie. — Veď to bolo pred piatimi rokmi...!

Zháčim sa. Možno má pravdu: noviny sú už zažltnuté. Ale čo sa na tom zmení? Akoby čas bol dôležitý! Príde mi ľúto egyptského prezidenta. Zavše čítam, koľko musia prezidenti

poslať blahoprajných telegramov: stále sú nejaké sviatky. Zdôverím sa s tým poštárovi. Aby ustavične stáli na pošte!

— Naozaj si kubo, — odpovedal. — To nerobia sami. Na to majú ľudí...

Čítam ďalej, aj keď písmenká sú už päť rokov mŕtve. No mne sa zdá, že žijú. v aute vybuchla bomba a zabila ľudí. Vojna pokračuje v uliciach mesta a policajti slzným plynom rozohnali demonštrantov. Manifestácia proti raketám. Celé roky tie isté správy; nechápem, prečo mi tvrdia, že noviny sú päť rokov staré. Aj zajtra v nich bude všetko rovnaké.

Predstavujem si manifestáciu: kroky dupocú po dlažbe. Milióny nôh udierajú o zem. Kým vládzem, kráčam s nimi. Potom sa posadím na kraj chodníka a opriem sa o strom. Ďalej nemôžem; ale kroky dunia, všetko sa chveje, rinčia okná.

To cez Malú stanicu prechádza nákladný vlak a nárazy kolies rozvírili vzduch. Nič nepočuť, len šumenie krvi v ušiach.

Rozhovor zamĺkne; chlapi sa vtiahli do seba, krčmou prechádza uragán. Vlak prefrčal; je ticho, ktoré nič nesľubuje.

Kráčam ďalej, vozík tlačím pred sebou, ale už nezametám. Niežeby nebolo čo: smeti sú večné, rovnako ako človek. Na chodníkoch i cestách sú znovu ohorky, listy, papiere, pľuvance. Dotlačil som vozík až k lekárskej fakulte. Teraz prichádza najkrajšia chvíľa dňa: pichnú mi injekciu.

V bočnom krídle fakulty je nemocnica; chodba je lesklá, vonia liekmi, kachličky na stenách zrkadlia biele postavy lekárov a sestričiek. Pri veľkých oknách sú kvety a stromčeky v kvetináčoch. Pri vchode si treba obuť mäkké papuče: kĺžem sa po čistučkej dlážke ako baletka.

Pred ordináciou je vždy niekoľko pokorných pacientov. Posadím sa na koženkovú lavicu a vychutnávam dusnotu ticha. Všetko je čisté a dôstojné. Niekto nemá rád nemocnice: ja naopak. Je tu poriadok, aký na mojich uliciach nikdy nebude. Cítim sa ako Veľký Smetiar, ktorý vládne nad smeťami.

Trpezlivo čakám; čím dlhšie sedím, tým lepšie je mi. Pustím pred seba aj pacientov, ktorí prišli po mne, až som tam sám a ticho nikto neruší pokašlávaním, smrkaním, chriakaním a šuškaním. Potom vyzrie sestrička, poobzerá sa a zamrmle:

— Poďte ďalej, dedo...

Moje vzrušenie rastie, zväčšuje sa ako snehová guľa letiaca dolu svahom, plní ma šteklivým chladom. Ambulancia je čarovná, lesknú sa chrómové vecičky, škatuľky s liekmi stoja vo vitrínach ako neporaziteľná armáda. Pri stene je úzka posteľ potiahnutá igelitom: lôžko rozkoše.

— Dedo, — hundre sestrička. — Gate dolu a ľahnite si!

Prsty sa mi trasú, keď si rozopínam gombíky na nohaviciach, stiahnem si trenírky a zvädnuté pohlavie pritlačím na igelit; cítim, ako ma mrazí a studení až v slabinách. Sestrička je mladá a bacuľatá, tvár má hrubú, očká prasačie, ale prsty jemné a citlivé. Najprv mi vatou potrie kožu; hladká ma, prehmatáva bunky a vyvoláva spomienky na dávne dotyky. Láska ma. Vzrušuje. Roznežňuje. Potom vezme injekciu, vytlačí z nej vzduch a pichne ma do zadku; ako v krátkej ostrej bolesti ihla prerazí napnutú kožu a vnikne do mäsa. Zasyknem rozkošou. Cez ihlu prúdi horúci roztok a zapaľuje v tele oheň. Odspodu chladí, zhora páli. Trasiem sa. Sestrička vytiahne injekciu, pritlačí vatu a povie: — Tak! Zakryte si ten svoj sersám...

Ešte chvíľu tak ležím a vťahujem do seba bolesť s rozkošou. Telo sa musí upokojiť a rozpálená krv schladiť: pichajú mi inzulín, pretože som ťažký cukrovkár. Už roky. Je to droga, bez ktorej nemôžem žiť. Niekedy sa mi uľaví, ale občas mi je aj po injekcii ťažko; nohy mi zoslabnú a v žilách akoby sa usádzalo bahno. Tak aj teraz: vyšiel som z ambulancie a na chrbte som niesol vrece žita. v hlave mi hučal ventilátor, v žalúdku duneli banské kombajny, cez črevá sa brodili krokodíly.

Vonku je to lepšie: vietor zmierňuje bolesť. Nohy ma zanesú k vozíku, ruky sa chopia rúčok a Ja-Mozog ideme späť na Poľnú ulicu do maringotky. Chôdza prináša úľavu, ale ťažoba číha spoza rohu, aby ma ovalila po hlave. Možno to prejde, až keď si večer ľahnem: o polnoci sa mi bude snívať o mojom synovi. Budem sa dusiť strachom a potom-močom.

Cestou mám ešte dva kontajnery. v prvom nie je nič zaujímavé, v druhom je akési čierne plastikové vrecko obviazané motúzom, balíček. Také vrecko sa vždy zíde: možno doň zabaliť desiatu alebo chlieb, aby nestvrdol. Balíček som vytiahol, trochu očistil od zemiakových šupiek a hodil do vozíka. Pohol som sa. Prešiel som pár metrov a premýšľal som, prečo je vrecko previazané: možno v ňom niečo nechali.

Vzal som balíček a pozorne ho poťažkal; zacítil som mäkkú, poddajnú hmotu a hneď som si pomyslel, že je v ňom skazené mäso plné červíkov. Občas som našiel kus mäsa, na ktorý gazdiná zabudla a potom ho vyhodila do smetiaka: raz-dva sa v ňom usadili hnusné biele červíky a rozliezli sa po celom kontajneri. Ak je v balíčku mäso, radšej ho hneď zahodím. Zvedavosť mi však nedala. Vrecko bolo dosť ťažké, možno staré šaty alebo topánky. Našinec nikdy nevie, čím ho spoluobčania prekvapia.

Posadil som sa na kraj chodníka a balík som položil vedľa seba. Aj tak si potrebujem oddýchnuť, pretože telo-cudzinec sa už zasa vzpiera a Ja-Mozog si s ním neviem poradiť. Sedím a vnímam bolesť, ktorá sa predvádza v útrobách. Zdá sa mi, že opäť počujem kroky, dlažba duní: ľudia zrejme idú manifestovať, aby mali noviny o čom písať. Ale nie; to ulicou prechádza nákladné auto a do tváre mi vypľulo kúdol čierneho dymu. Kroky stíchli.

Motúz je riadne zauzlený a moje prsty sú skľavené, neobratné, márne sa zatínajú do uzlov; nechty sa lámu, kosti pukajú. Strácam trpezlivosť, aj by som išiel, ale nohám sa nechce.

Sedím. Potom sa mi predsa len podarí rozviazať jeden uzol a motúz povolí. Bez záujmu rozmotávam klbko; cíp igelitu sa odhrnie a pod ním sa čosi zabelie. Ako som tušil, je to mäso; čakám, kedy sa ukážu červíky, a som pripravený štítivo cúvnuť.

Vrecko je rozbalené. Cúvol som, skríkol, zamrel, onemel. Krv sa vzbúrila, vírivo sa hnala do mozgu a rozpumpovala srdce. Rozložil som sa na miliardy buniek a moje oči hľadia ako cez osemstenný hranol: na igelite leží scvrknuté detské telíčko. Riedke vlásky má pozliepané, na pokožke zaschnutú krv, páchne močom a slizom. Je to chlapček: drobnučké pohlavie má vtlačené medzi nôžky, ruky pritiahnuté k telu, do bokov sa zarezal špagát. Vyjavene pozerám na svoj nález, hlava je prázdna, nevládze rozkazovať ani myslieť-nemyslieť, je len dutým bubnom, v ktorom sa rozliehajú údery. Zrazu sa však (aká hrôza!) telíčko pohne, obal zašuchoce. Zdesene si pomyslím, že aj v ňom sú už červíky (alebo to len vietor nadvihol vrecko?); ale ruka zmení polohu, noha sa zachveje, telom prejde kŕč. Žije! (Žije?) Ďobnem prstom do bruška, potiahnem za pätu: telo naozaj pulzuje, hrudník sa nepravidelne dvíha, viečka sa mykajú. Moja hlava-bubon je zrazu plná impulzov a staré nohy, ktoré si inokedy myslia svoje, trúbia na poplach: všetky bunky sú v pohotovosti.

Do môjho tesného bytu je len kúsok, a tak sa náhlim domov. Vrecko s chlapčekom je položené vo vozíku na smetiach. Ponáhľam sa, takmer bežím, v útrobách mi hrkoce. Hoci je to neďaleko, na prahu starého činžiaka som vlhký od potu a v pľúcach mi chrapľavo píska. Ruky sa mi trasú, keď kladiem telo do perín; musím postáť, vydýchnuť, upokojiť cievy.

Až po chvíli môžem konať. Najprv treba to úbohé stvorenie nakŕmiť; ale čím? Spomeniem si, že na chodbe je miska s mliekom pre mačky. Mlieko by som mal prihriať, vari aj prevariť, ale na to niet času. Chlapček sa nehýbe, ochabol, možno už nežije. Ľavou dlaňou som mu podvihol zátylok a pokúšam sa naliať mlieko z misky priamo do úst. Je to márne; mlieko steká po brade na krk. Namočil som do mlieka malíček, roztvoril mu pery a prst vopchal do úst. Aj to je zbytočné: hlávka mu zvädnuto padá zboka nabok, telo je meravé a chladné. Vzdávam sa.

Až naraz! Chlapček sa mykol a pocítil som, ako sa pery stiahli oko prsta. Ťahá! Cicia. Rýchlo som znova namočil malíček do mlieka a vopchal mu ho do úst. a zase: ohmatával perami prst a vťahoval do seba. Naberal som mlieko a črpkal mu do tela. Zdalo sa mi, že chlapča sa ako-tak zasýtilo: náhle prestalo piť a z hrdla mu vyrazil mečivý, zúfalý škrek, až som sa vystrašene mykol. Ale hneď sa mi uľavilo: plače, reve, trepe sa, teda žije a z najhoršieho je asi vonku.

Zrazu mi všetko pred očami splynulo: nazrel som do minulosti. Látka pamäti sa napla a na jej vrstvy začali dopadať prvé kvapky spomienok. Aha, veď takto mi po pôrode prišli ukázať môjho chlapca. Bol zabalený v akejsi plachietke a prenikavo jačal. Trčala mu iba hlava, na tvári zostali stopy krvi. Vtedy som ešte nevedel, že žena je mŕtva. a teraz akoby sa vrátil: plače a ja som rovnako bezradný. Neviem si poradiť a hrdlo mi sťahuje úzkosť. Bezradný som bol aj vtedy, cez vojnu, keď ho priniesli krvavého a dobitého. Nedospelý chlapec, takmer dieťa; z ciev mu unikal život. Umýval som mu tvár vodou, ale vedel som, že je to snímanie z kríža: zomrel mi v rukách.

Plač ma vrátil do prítomnosti; rozhodol som sa, že prihrejem vodu a chlapca opláchnem, potom ho zanesiem bacuľatej sestričke do nemocnice, nech si s ním poradia. Postavil som na sporák hrniec s vodou, zo skrine som vybral starú flanelovú košeľu a roztrhal ju. Keď sa voda trochu ohriala, namočil som do nej handričku a chlapča vzal opatrne na ruky. Reval. Umýval som mu tvár, telo, ruky aj nohy, prevrátil som ho na brucho a očistil aj chrbát. Potom som ho uterákom vyutieral a aby neprechladol, zabalil som ho do zvyškov košele. Uložil som ho do perín.

Prestal plakať a zdalo sa mi, že zaspal. Aj môj chlapec zaspal predtým, ako zomrel. Vtedy som si myslel, že ho spánok posilní. Nakrátko otvoril oči, ale už nimi nevidel: pokúsil sa o úsmev a hlava mu kväcla nabok.

Teraz do nemocnice: chlapča som preložil na vankúš a preniesol do smetiarskeho vozíka. Chytil som rúčky a chcel som sa pohnúť; lenže svaly na nohách aj rukách boli stvrdnuté ako lodné laná. Nevládal som. Posadil som sa na kraj chodníka a snažil sa ovládnuť rozrušené bunky. Telo-cudzinec sa správalo odmietavo, nebralo na vedomie naliehavosť situácie, zrádzalo Mňa-Mozog. Začul som opäť dunieť kroky, ľahostajné šľapaje, ktoré v celých húfoch utekali zachraňovať svet; netušili, že vo vozíku leží Ten, ktorého počal chaos, Ten, ktorý vystúpil zo smetí a prichádza urobiť Poriadok. Spomenul som si, že aj v rozprávkach našli budúcich princov odložených v košíkoch, ba aj starozákonný Mojžiš bol dosť záhadného pôvodu.

Ale úvahy nepomáhali: nemohol som sa pohnúť. Potreboval som ďalšiu dávku inzulínu, inak tu zostanem sedieť a v žilách sa mi zahniezdia červíky. Do hlavy sa mi teraz valili horúce vlny slabosti a napĺňali ma nemohúcnosťou; zostupovali dolu, rútili sa telom ako rýchlikové súpravy a vychádzali palcami na nohách. Jazyk mi napuchol a v ústach som mal kusisko drapľavej handry, na zápästia a členky mi priviazali závažia s pieskom. Oči ma pálili ako mláčky vitriolu. Cítil som, že mi tečie z nosa.

Tak som tam sedel a tlak v hlave sa menil na sladkú ospalosť; viečka sa zatvárali a bolesť unikala z tela: na jej miesto sa tlačili chumáče cukrovej vaty. Už mi bolo dobre: telo-cudzinec prestalo klásť odpor.

Neviem, či sa mi to zdalo, alebo to bola príhoda z iného dňa; ktosi do mňa štuchol špičkou topánky a začul som akýsi hlas: — Dedo ožratý, mal by si sa hanbiť, opilec jeden... — Zvalil som sa nabok, udrel hlavou do stromu a rozrazil si kožu nad sluchou.

Úder ma prebral; cítil som ostrú, prenikavú bolesť, nahmatal som si ranu a na bruškách prstov som zacítil lepkavú krv. Do hlavy ma bodali elektrické ihly, zavŕtali sa až do samého stredu mozgu, do najhlbšej skrýše, k Bohu nervov. Bolesť bola taká žiarivá, že som ju necítil: bol som Bolesťou.

Telo-cudzinec sa zodvihlo na odchod a ja som sa pobral s ním. Spoločne sme tlačili vozík do nemocnice. Nevedel som, či chlapček ešte žije, či som rodičkou alebo funebrákom. Chvíľami som zabúdal, prečo vlastne idem a kam kráčam, čo to nesiem okrem obalu svojej kože; ale nebolo to dôležité. Išiel som, a to bolo zmyslom všetkého. Mal som pocit, že takto kráčam celý život, vláčim bremeno-vozík a nesiem v ňom dôležité posolstvo: smeti.

Zaparkoval som vozík pred nemocnicou a nahmatal som vankúš s chlapčekom. Nevidel som nič, len dlhý, úzky tunel s jasavým svetlom na konci. Išiel som naslepo, cestu som poznal. Prešiel som popri vrátnici, po klzkej dlážke, donekonečna odrážajúc svoj vlastný obraz na plochách obkladačiek. v čakárni nikto nesedel, na koženkových laviciach sa temneli odtlačky zadkov. Postavil som sa pred dvere ordinácie (ruky som mal plné) a kopol som do dverí. Takmer som spadol. Vedel som, že dlho nevydržím; kopol som ešte raz, ale dvere sa neotvárali.

Ruky mi klesli dolu a kĺby v kolenách povoľovali ako nedotiahnuté skrutky. v hlave mi zase duneli bubny a svetlo na konci tunela bolo jagavo priehľadné: ktosi kráčal oproti mne. Zase som kopol a dvere sa náhle otvorili.

— Dedo šibnutý! — zrúkla sestrička. — Preskočilo vám? Postrčil som jej vankúš s chlapčekom a skôr som vytušil, ako uvidel jej úžas, hrôzu, zdesenie. Neviem, či mi dieťa vzala, pretože ťarcha v rukách zostala. Vytackal som sa von. Opieram sa o strom, sedím na zemi a váha rúk ma ťahá dolu, ku koreňom. Už som zhrbený a vrastám do zeme. Palce na nohách mi klíčia. Som ťažko-ľahký. Nohy dupocú okolo mňa, prekračujú ma, stále ich pribúda. Všetci sa ponáhľajú na manifestáciu, aby zabránili Zlu.

Nohy ma okrikujú: — Dedo ožratý! Takto sa scápať...

No keď sa raz nahnevám...! Keď sa raz nahnevám, vezmem veľkú metlu a všetko zmetiem na jednu obrovskú hromadu. Všetku špinu, hnis, odporné odpadky. Lenže... už sa nenahnevám. Nemám síl. Kráčam k Veľkej Nebeskej Metle.

Nohy ma okrikujú: — Dedo ožratý! Že sa nehanbí...

— Tunel sa náhle rozširuje a svetlo je mäkké. Kráča sa mi príjemne, len oči musím prižmúriť. Chvíľu potrvá, kým si zvyknem. Kráčam oproti sebe a uprostred tunela sa so sebou stretávam. Podávame si ruky a spolu ideme ďalej, ta, odkiaľ pochádzame.

Myslím, že si budeme mať čo povedať.

Ján Lenčo
prozaik, publicista
narodený v Žiline (1933)

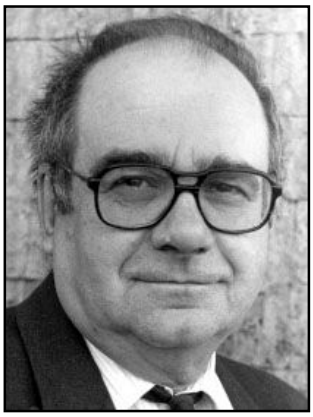

Bol redaktorom, učiteľom, referentom i správcom kina. Debutoval zbierkou krátkych próz Cesta na morské dno (1966), kde na miniatúrnej ploche nastoľuje závažné otázky ľudskej existencie. Novela Didaktická kronika rodu Hohenzollerovcov (1968) je historickou metaforou o neužívaní moci. Otázky neslobody pertraktuje v dielach Nepokoj v minútach, Ďaleká a blízka (obe 1968) i v poviedkovej knihe Pomsta zo záhrobia (1971); v nej je i poviedka Na ceste do P. Zástoj jednoduchého človeka v dejinách stvárnil i v románe Egypťanka Nitokris (1972) a v poviedkovej knihe Hviezdne okamihy (1974). v románe Rozpamätávanie (1978) nekonvenčne rozkryl úskalia vzťahov pedagogického kolektívu.

Romány Čarodejník z Atén (1978) a Zlaté rúno (1979) sú určené mládeži. i ďalšie jeho diela sa zaoberajú históriou ako podobenstvom — romány Odyseus, bronz a krv (1982), Žena medzi kráľmi (1985). Román Roky v kine Úsmev (1987) je satirickou sondou do súčasných pomerov v malom meste. Svoj sklon ku krátkym textom a sci-fi literatúre uplatnil aj v knihe Socha z Venuše (1988). v satirických miniatúrach Pravidlá a výnimky (1990) reflektuje človeka v procese sociálnej transformácie.

Z myšlienok:

Keďže ma zaujíma človek ako taký, nemôže mi byť ľahostajná jeho minulosť, prítomnosť i budúcnosť. Bolo by zle, keby všetky moje knihy nemali veľa spoločného, a ešte horšie, keby ich spoločným menovateľom nebolo to najdôležitejšie: človek v „modelovej“ situácii, okamih alebo reťaz situácií, v ktorých zápasí s najrozmanitejšími silami, usiluje sa formovať svoju existenciu podľa vlastných predstáv. z tohto hľadiska chcem programovo zobrazovať históriu ako súčasnosť a súčasnosť ako históriu. a to isté platí aj pre budúcnosť, teda pre žáner sci-fi. Pokiaľ ide o formálnu stránku: som tradicionalista a vôbec sa za to nehanbím. Mojou najväčšou ambíciou je dosiahnuť to, čím sa v modernej literatúre často pohŕda ako prežitkom: jednoduchosť, prehľadnosť, zrozumiteľnosť. (1988)

...Humor a satira mi vždy, v živote i v literatúre, pripadali ako blíženci. Keď vychádzam z ich gramatického rodu, humor je dobráckym a dobromyseľným manželom a satira zlomyseľnou a zádrapčivou manželkou.

...Proces tvorby — nechcem ho mystifikovať ani mýtizovať, je tajomstvo, veľké nesebapoznanie. Hádam optimálne by bolo, keby v tomto dozrievaní sa prvotný nápad očisťoval a zároveň obohacoval všetkým, čo človek prežíva, spoznáva, čím sa zhrýza a mučí.

...Kladenie otázok, zdôrazňujem, správnych otázok je v literatúre neporovnateľne dôležitejšie ako formulácia odpovedí. Odpovede apriórne vzbudzujú nedôveru a sú potencionálne zavádzajúce, kým otázky sú ľudskejšie, podnetnejšie a tvorivejšie.

(1993)

Na ceste do P.

Za oknom ubiehala krajina. Bola tak isto jednotvárna ako klepot kolies.

Človek, ktorý oproti mne sedel, si ma dlho premeriaval. Bolo zrejmé, že sonduje možnosti, ako sa mi prihovoriť. Bol to starý, šedivý chlap s dobráckym výzorom. Pretože sa nerád púšťam do rozhovoru s neznámymi a ešte neradšej ich počúvam, tváril som sa, že driemem. z času na čas som nebadateľne nadvihol viečka, aby som sa presvedčil, či sa spolucestujúci nevzdal svojho zámeru. Rozvíril sa medzi nami tichý, ale zúrivý súboj, súboj našej bystrosti, prefikanosti, vytrvalosti. Kto zvíťazí? Zdalo sa mi na tej únavnej ceste jednotvárnou krajinou, že nič nie je dôležitejšie ako tento súboj. Aspoň takto sme sa rozptyľovali, zaháňali nudu. Napokon som prehral, iste preto, že som sa priveľmi poddal pôžitku a radosti z hry. Pozabudol som na ostražitosť.

Starček sa víťazoslávne rozchichotal. Dlho, dlho sa labužnícky chichotal.

Jeho chichot vôbec nebol jednotvárny. Bol pestrý a menlivý ako jarná príroda.

— Porozprávam vám, pán môj, príbeh svojho života. Akože by som vám neporozprával? Veď keď sa to tak vezme, rozprávanie je už mojou jedinou radosťou. Jedinou radosťou mojich sivých dní. Jedinou radosťou na tejto cestičke. Je takpovediac mojím zmyslom. Veď každý, ak chce ako-tak žiť, musí si vkladať do svojho jestvovania nejaký zmysel. Chi-chi-chi! Podumajte nad tým. Nejaký zmysel, zmyslík, zmyslíček. Čím by si inak liečil sklamanie, čím by sa povznášal, čím by sám seba ospravedlňoval, čím by sa utešoval, čím by sa klamal? Zmysel, len o ten ide. Je studňou radosti. Nedá mi, pán môj, keď už z tej studienky pijem, aby som aj vás neponúkol. Čistej, zdravej, pramenistej vodičky. Pramenistej, aj keď je zo studne. Akože by to bolo, keby som sa s vami nepodelil! Veď sme predsa nejakí humanisti. Dve tisícročia kresťanského humanizmu v sebe nosíme, jedno storočie toho, hm, toho nového, vedeckého. Nedá mi nepodeliť sa s vami, pán môj.

Chcel som mu skočiť do reči, prerušiť ho poznámkou, že to, čo je radosťou pre jedného, nemusí byť radosťou pre druhého, že veľmi často je prejavom najväčšej ohľaduplnosti neobšťastňovať toho, kto si neželá, aby ho obšťastňovali... Prečo nasilu obšťastňovať niekoho, kto o to vôbec nestojí? Prečo?

Ale namiesto toho som mu iba vinovato položil banálnu otázku: — Kam cestujete?

— Do P... pán môj. Do P... Pekné mestečko, pekný svetík. Naše mestečko, náš svetík.

Cestujem do stanice, ktorá nasleduje po P... Po chrbte mi prebehli zimomriavky. Ešte sa ho napočúvam.

— Do P... pán môj. Tam je cieľ mojej cesty. Ale nie konečný! Kdežeby! Chi-chi-chi! Stadiaľ ďalej a vyššie. — Opäť sa rozchichotal. Akoby bol narástol, akoby čerpal zo svojich slov a smiechu zvláštnu silu. Nebolo možno nepočúvať ho. Bol pánom slov. Doteraz som sa nestretol s nikým, koho by slová tak poslúchali. Boli mu poslušnými, pracovitými otrokmi, a on ich štedro odmeňoval smiechom.

— Porozprávam vám, všetko vám porozprávam, akože a prečože by som vám neporozprával? Poviem vám, pán môj, najsamprv jednu vec. Možno s ňou budete súhlasiť, možno nebudete, ale na tom nezáleží. Chi-chi-chi! Kedyže záležalo na tom, či sa súhlasí? Chi-chi-chi. Pán môj, — tajnostkársky stíšil hlas, akoby sa chystal vyzradiť dajakú dôležitú zvesť, — počúvajte ma, dávajte na moje slová dobrý pozor.

Znovu sa rozosmial. Smial sa, až ho natriasalo, až sa dusil. Slzil od smiechu.

Nevdojak, nechtiac, celkom proti svojej vôli som sa s ním začal smiať aj ja. Smiali sme sa. Prišiel sprievodca, aj on sa rozosmial. Spolucestujúci zrazu nečakane stíchol, prísne naňho pozrel a podal mu lístok. Sprievodca vinovato zmraštil čelo, preštikol lístky a odišiel. Počuli sme, ako na chodbe nechápavo kašle.

— Niečo vám poviem, pán môj, ale nikomu to neprezraďte. Sľúbte mi, že to nikomu neprezradíte, že sa nikdy v slabej chvíľke-chvíľočke neprerieknete. Tajnosť nad tajnosť, nad

všetky tajnosti! Keby sa voľakto dopočul, že som vám čosi povedal, stihli by ma ťažké nepríjemnosti. a vy, ako som už dávno odhadol, ešte vtedy, keď ste sa tvárili, že podriemkavate, chi-chi-chi, ste človek dobrý, mäkký, spoluobčiansky, nikomu by ste nepríjemnosti nechceli robiť. Aj vy sám by ste mohli mať nepríjemnosti, veru, pán môj, aj vy sám... — Ešte väčšmi stlmil hlas, ledva ho bolo počuť. Napínal som sluch. — Popri tejto našej skutočnosti, v ktorej žijeme, jestvuje ešte jedna, iná. Celkom iná. o tej vie málokto. Má celkom iné pravidlá, iné zákony, iné dejiny. a táto skrytá skutočnosť, pán môj, je oveľa dôležitejšia ako tá, o ktorej vieme. Tá skrytá skutočnosť ovplyvňuje, ale ovplyvňuje je slabé slovo, ona motivuje, áno, motivuje skutočnosť, v ktorej žijeme. My žijeme v korunách stromov, pán môj. Celkom ako naši predkovia. Koruny stromov, to je naša skutočnosť. a tá, o ktorej vám porozprávam, to sú korene, čo dávajú zeleň listom, vlahu konárom, život celému stromu. Tak je to veru, pán môj.

Nepáči sa vám moje rozprávanie, spolucestujúci môj dobrotivý, dôverčivý? Nepáči sa vám? Zlá výchova literatúrou, hneď som si to myslel. Vaša vina, nie moja. Veruže, učili vás, zvykli ste si na to, že poučenie nikdy nemá byť na začiatku. Má pekne nebadane, taktne-taktnučko vyplynúť z príbehu. Alebo aspoň byť na konci. Najprv príbeh, zaujímavý príbeh, potom pointa. a v pointe morálka-morálčička.

— Pán môj... — Zas sa rozosmial, teraz však inak, akosi dobráckejšie, zhovievavejšie. — Ja som vám najprv povedal pointu a len teraz vyrukujem s príbehom. Pointičku som vyzradil, nezdržal som sa. a prečo, pán môj?! Nie že by som neuznával zákony rozprávania a priečil sa ich duchu. To by nebola pravda. Veruže by nebola.

Sebavedome zošpúlil pery. — Ja mám na konci iné poučenie, inú pointičku. Budete prekvapený, spolucestujúci môj dobrotivý. Veľké, nečakané prekvapenie ja chystám. To, čo som už povedal, celkom pri ňom vybledne. Veruže, pán môj, ak sa vám uráči mať trpezlivosť, dožijete sa, o čom ste nechyrovali. Či chcete, či nechcete, dožijete sa.

Okolo našej skutočnosti je iná skutočnosť-skutočnostička. a kto organizuje tú skrytú skutočnosť, kto potajme utvára tú viditeľnú? Kto, pán môj? Chi-chi-chi. Čo by ste povedali? Koho by ste typovali? Hádajte! Neuhádnete!

Do P... cestujem dnes, do P... som cestoval pred štyridsiatimi rokmi. Týmto istým vlakom, pán môj, a nemal som takú príjemnú spoločnosť ako dnes. Nebolo človiečika, čo by ma bol počúval. Veru, je to už štyridsať rokov, čo som nastúpil v P... ako mladý-mladučký profesor slovenčiny a dejepisu. Mal som učiť na tamojšom gymnáziu. Bolo to moje prvé miesto.

Mestečko nebolo veľké, ani gymnázium nebolo veľké, v celom zbore nás bolo čajsi len zo pätnásť, ale, pán môj, čo vám mám hovoriť, veď viete, ako to už v živote chodí, aj malý kolektív je kolektív, aj malé peklo je peklo. To všetko, pán môj, sú pojmy kvalitatívne, nie kvantitatívne. Zapadol som do zboru ako guľka do jamky. Začal som učiť. Svoje predmety som učil, slovenčinu a dejepis, rodný, materinský jazyk a matku múdrosti. Učil som, pán môj, ako kážu nadriadení a osnovy, tak som ja veru učil. Vžil som sa do kolobehu školy, všetko som robil podľa najlepšieho vedomia a svedomia, za ten úbohý profesorský platík. Učil som, tešil sa na prázdniny a na postup, takým skromným a utiahnutým človiečikom som bol.

Naozaj, len teraz som si ho všimol, bolo v ňom čosi profesorské. Akoby poúčal. Keď hovoril, prezeral som si ho. a zazdalo sa mi, že omladol. Akoby mal teraz menej šedín.

Počúval som.

— Na tej škole, pán môj, nevládli nijaké čudné pomery. Bola to celkom obyčajná, priemerná, typická škola tých čias, stáročná tradícia nášho školstva ju poháňala, udržiavala ju v chode. Tu každý vedel, čo má robiť, všetko bolo vopred určené, predpísané. Iniciatívu, vlastnú iniciatívu, tu bolo možno rozvinúť len v rámci toho, čo sa požadovalo. Keby si človek položil otázku, čo bude robiť, povedzme, o sedemnásť rokov, dňa toho a toho, mohol by to

presne povedať. Taký malý, stabilný svet, ostrovček istoty. Slávnosti, konferencie, maturity a tak ďalej. Jednoducho škola. Nemôžem povedať, že by som sa bol dobre cítil. Ja nie som, pán môj, povaha pokojná a vyrovnaná, najhoršie znášam istotu a rovnomernosť.

S prekvapením som pobadal, že teraz, keď prešiel ku konkrétnejšiemu, jeho reč už bola vecnejšia, menej šaškovská. Tento človek akoby sa nikdy nebol smial. Akoby sa vôbec nevedel smiať. Díval som sa naňho. Bol vážny, zamyslený.

— Ale nebudem vás, pán môj, otravovať úvodom. Kto má rád úvody, úvodíky, úvodníky?

Vinovato som sa usmial a ospravedlňujúco povedal: — Ale nie. Prečo?

— Už aj pokračujem. Len príbehu sa budem odteraz držať. Dosť som sa už nahovoril pomimo, ponad, popod. Len počúvajte, prosím, len ma počúvajte.

Jedinú radosť som mal na tej škole. Keď som mal okienko počas vyučovania, prechádzal som sa po chodbách. Škola nemala šatňu, žiaci si nechávali kabáty na chodbách. Prechádzal som sa a, prepáčte mi ten výraz, zakaždým som čosi ukradol. Predstavte si, pán môj, profesora, ktorý okráda žiakov! Raz to bola čiapka-čiapočka, inokedy šál, dakedy aj peňaženka. Všetko, čo som ľahko zobral, som starostlivo skryl. Vedel som ja, pán môj, vedel, na čo mi to bude treba.

Mámenie zmyslov. Znovu sa mi zazdalo, že omladol, ešte výraznejšie.

— Zástupcom riaditeľa bol latinčinár a gréčtinár Matej Grópius. Dobrý, statočný, úctyhodný človek, aspoň podľa bežných občianskych predstáv a požiadaviek, naslovovzatý odborník a pedagóg. Vážili si ho žiaci aj kolegovia. Jeho slovo bolo na škole posvätné. Keď školu vzrušili moje krádeže, keď márne hľadali vinníka, pamätám sa, že som vyslovil návrh, aby spravili prehliadku nielen u žiakov, ale aj u nás profesorov. Grópius vtedy môj návrh rozhorčene odmietol. „Ako vám mohlo niečo také vôbec zísť na um, pán kolega! Platia nás síce biedne, ale k sprostej krádeži sa neznížime!“ Grópius mal usporiadanú rodinu, ženičku a dve deti. Medzi nich a školu delil svoj voľný čas. Potrpel si najmä na školskú administratívu, to bol jeho koníček. Neskoro do noci vysedával v riaditeľni a dopĺňal agendu. Bol to ešte mladý človek a všeobecne sa čakalo, až náš pán riaditeľ odíde do dôchodku, že on zaujme jeho miesto. Mal na to naozaj všetky schopnosti, predpoklady i perspektívy.

Bol som na škole iba pár dní, keď som si všimol, viete čo? Je to už taká moja zábava, pôžitok, potešenie všetko si všímať. Zbadal som, že Grópius má zlaté hodinky. Keď som sa s ním raz rozprával a medzi rečou ich vytiahol, poobdivoval som ich. Potešil sa. Sú z osemnásteho storočia, zveril sa mi, jeho pradedo ich dostal osobne od palatína. a potom ušlo trochu času, vari zo dva školské rôčky, ale čo je to proti večnosti, čo je to proti mne? Raz sa ma spýtal, koľko je hodín. Povedal som mu. „A kde máte svoje krásne hodinky?“ Vraj sa mu pokazili a dal ich opraviť. „Ku ktorému hodinárovi? Azda len nie k Čavardovi?“ „Nie, k Maňákovi.“ „To ste spravili dobre,“ potešil som ho. „Čavarda nie je dobrý. Vlani mi len-len že nepokazil hodinky. Dobre, že k Maňákovi. Ten vám ich opraví, že budú ako nové.“

Jeho hodinky sú teda u Maňáka. Výborne. „A kedy ich budete mať hotové?“

„Veď viete, ako to je,“ riekol skormútene. „Roboty veľa, času málo. Nemám kedy zájsť po ne cez deň. a žiaka si nemôžem dovoliť poslať cez vyučovanie. Tak som sa dohodol s Maňákom, že si prídem po ne zajtra o siedmej k nemu do bytu.“

Dobre, výborne. Lepšie to už ani nemôže byť. Všetko som si premyslel.

Zlatník Maňák býval na predmestí, v pustej, tmavej uličke. Na prízemí mal dielničku, na poschodí byt. Ako takmer všetci drobní remeselníci.

Vedel som, že Grópius chodí do riaditeľne pravidelne o tretej. Celé popoludnie i večer som opravoval písomky v zborovni, ktorá bola vedľa riaditeľne. Presne o tretej vošiel Grópius do riaditeľne, presne o tri štvrte na sedem vyšiel. Vedel som, kam ide.

Pakľúčom som si otvoril riaditeľňu, vkĺzol dnu a potisol ručičku na nástenných hodinách o hodinu dozadu. Nechal som rozsvietené, potom som riaditeľňu zamkol. Zašiel

som za školníkom. „Pán školník, keby ste boli taký láskavý. Pán zástupca už odišiel z riaditeľne a zrejme zabudol zhasnúť. Keby ste mi otvorili, aby som zhasol.“ Školník šiel so mnou. Keď sme vošli do riaditeľne, ukázal som na hodiny a nahlas si vzdychol: „Je neskoro. Už je osem!“ Školník žmurkol na hodiny a mechanicky zopakoval: „Už osem!“ Potom zhasol svetlo, a keď sme vyšli, zamkol riaditeľňu.

„Ja ešte ostanem,“ povedal som, „tie nešťastné písomky. Ešte hodinu, do deviatej.“

Keď dozneli jeho kroky, znovu som vkĺzol do riaditeľne a správne nastavil čas.

Grópius sa vrátil o štvrť na osem. Ešte hodinu pracoval. o štvrť na deväť nazrel do zborovne. „Ešte nejdete, pán kolega?“

„Ešte nie. Ešte mám robotu asi do deviatej.“

Potichu, nenápadne som vykĺzol zo školy. Nik ma nevidel, nik ma nepočul. Len kvôli tomu som si kúpil nové topánky s gumovou podošvou. Obozretne som došiel na predmestie. Nedalo mi nijakú robotu vlúpať sa do Maňákovho krámu. Pozbieral som všetko cennejšie, hodinky, náušnice, náhrdelníky, brilianty, zabalil ich do batôžteka a potil sa. Jedny hodinky som nastavil na ôsmu, prudko do nich udrel, aby sa rozbili a zastavili, potom som ich pohodil na zem. Vyzeralo to, akoby ich zlodej stratil. Okrem toho som na Maňákov pracovný pult šikovne zadrel chumáč vlny z Grópiusovho zimníka, ktorý som mu už dávnejšie vytrhol. Vrátil som sa do školy. Šťastie mi žičilo. Ani teraz ma nik nevidel a nepočul.

Napchal som do zásuviek Grópiusovho písacieho stola celú korisť z Maňákovho obchodu. Pridal som šály, čiapky, peňaženky, ktoré som dávnejšie pokradol žiakom.

Správa o vykradnutí Maňákovho obchodu sa rozletela po meste hneď ráno.

Do školy prišli dvaja policajti. Zvyčajná formalita. Maňák vyhlásil, že večer o siedmej bol uňho Grópius. Policajti boli zvedaví, či si náhodou niečo nevšimol.

Obchod vraj vykradli o ôsmej. Grópius tvrdil, že vtedy už bol tri štvrte hodiny v škole.

Zavolali ma do riaditeľne. „Je to len formalita,“ riekol jeden z policajtov. „Veď pána zástupcu všetci poznáme. Aj môjho syna učil. Pán zástupca tvrdí, že už od štvrť na osem bol v riaditeľni.“ Zatváril som sa prekvapene. „To hádam nie. Krátko pred ôsmou som vyšiel na WC a všimol som si, že v riaditeľni sa svieti. Zaklopal som, nič. Hneď mi bolo jasné, že pán zástupca zabudol zhasnúť. Šiel som za školníkom, aby odomkol riaditeľňu a zhasol. Náhodou som si všimol, že je osem!“

„Ale pán zástupca tvrdí, že tu bol o štvrť na osem,“ čudoval sa policajt.

„Hádam sa zmýlil,“ krotko som namietol. „Nečudo, keď toľko pracuje!“

Poslali po školníka. Potvrdil moju výpoveď. Grópius o ôsmej nebol v riaditeľni.

Vtedy som povedal, že Grópius sa vrátil do školy o pol deviatej, že bol celý rozžiarený a mal akýsi balíček. Ukázal mi ho a povedal, že odteraz sa mu už bude ľahšie žiť.

Policajti aj riaditeľ vystrúhali prekvapené tváre. Riaditeľ, ktorému záležalo predovšetkým na dobrom mene školy, povedal: „Tak, pán kolega Grópius, aby nevzniklo nijaké neopodstatnené podozrenie, prosím vás, otvorte zásuvky svojho stola.“ Nič netušiaci Grópius vytiahol prvú zásuvku. Zdesene sa zadíval na hodinky a šperky...

Policajti prezreli ostatné zásuvky. Našli v nich zvyšok koristi. Okrem toho čiapky, šály... Grópiusa hneď odviedli. Riaditeľ bedákal: „Kto zmyje z našej školy túto škvrnu?“

Zlatník Maňák vyhlásil, že sa mu Grópius hneď zdal podozrivý. Správal sa akosi čudne.

Odsúdili ho a, pochopiteľne, prepustili zo školských služieb. Spolu so školníkom sme boli korunní svedkovia obžaloby. Aj chumáčik vlny spravil užitočnú službu... Celý prípad prišiel došetriť po školskej „linke“ inšpektor.

Upozornil som, že niekoľkokrát som sa dožadoval prísneho vyšetrenia krádeží na chodbe. Spomenul som, ako sa tomu Grópius bránil. Inšpektor pokarhal celý zbor vrátane riaditeľa a vyslovil mi uznanie, že ja jediný som bol dôsledný a ostražitý.

Funkciu zástupcu dočasne zastával náš najstarší kolega Mamatej. Na porade s inšpektorom som taktne upozornil na jeho nedostatky, ktoré môžu viesť k ďalekosiahlym zhubným následkom. Inšpektor na mňa uznanlivo pozeral. Oceňoval ma.

O týždeň som dostal menovací dekrét, stal som sa zástupcom riaditeľa.

„Aj ja dúfam," povedal som, keď riaditeľ vyslovil nádej, že budeme dobre vychádzať.

Nevychádzali sme zle, ba môžem povedať, že si ma celkom obľúbil.

Na porade, na ktorej som prevzal novú funkciu, som vyhlásil, že spravím všetko pre očistenie povesti našej školy. „Po tom zlodejovi a pokrytcovi nesmie zostať ani stopy."

Môj spolucestujúci pri rozprávaní očividne mladol. Zhrbená postava sa vzpriamila, vlasy mu černeli, hustli.

— Tak som si, pán môj, pomohol. Očistil som školu, obnovil som jej stratenú vážnosť. Ale nedalo mi hlivieť. Hlivenie nie je mojím údelom. Veru nie, pán môj. Obzeral som sa po ďalšej robote a uspával som bdelosť riaditeľa Vachtana. Bol to človek, ktorý mal čosi z buditeľov minulého storočia. Prísnosť, morálnosť, moróznosť. Odkedy mu zomrela žena, žil výlučne škole. Nebolo na ňom nič zraniteľné.

Ale ja, pán môj, som si povedal, že niečo zraniteľné na ňom jednako nájdem. Na komže by sa nenašlo? Veď sme len ľudia, pán môj drahý.

Telocvik učil kolega Matara. Človek mladý, zdravý, neopotrebovaný. Skoro som pobadal, že je v ňom čosi, na čom možno stavať. Sex... Všimol som si, keď prišlo čosi také-onaké do reči, že sa mu hneď zajagali očká-očičká. Statočne zápasil s pokušením. a pritom, prosím, mal kľúče od telocvičného kabinetu ... Vnucoval sa mi do priazne, dával mi najavo obdiv a úctu. Reku, prečo to nevyužiť?

V septime boli dve sesternice. Neobchádzala ich najlepšia povesť. Povrávalo sa, že už dosť dávno majú za sebou, no, veď viete čo. Aj to sa povrávalo, že čo nevie jedna, vie istotne druhá... Boli to dievčence pekné, vyvinuté, no čo vám mám hovoriť.

Raz som šiel do školy s kolegom Matarom. „Čo keby tak..." hovorím mu.

Keď pochopil, čo myslím, razom vzplanul. Rozhovorili sme sa o skupinovom sexe. Usiloval sa krotiť vo fantázii a výrazoch, priveľmi si vážil moju funkciu. „Ani to nemusí byť také zavrhnutiahodné. Len aby sa to robilo čisto, nezištne," vravím mu. „A spoľahlivo. a aby s tým všetci súhlasili. Vezmime si len tie dve septimánočky, sesternice Marejkové, či ako sa volajú. Ony už nestratia celkom nič a iných môžu potešiť. Čo keby tak..." prikladal som polienka na ohník Matarovej predstavivosti.

Rozplamenil sa. „Bolo by to možné," riekol priškrtene. Povzbudzujúco som si oblizol pery. „Dievčatká by boli rady, že sa dostanú bližšie k profesorom a my, no, my..."

Keď sa Matara ubezpečil, že mám vážny záujem, ponúkol sa všetko zorganizovať. Musel mi odprisahať, že predbežne nikomu nič nepovie. a že všetci členovia profesorského zboru, ktorí sa na našich akciách zúčastnia, budú mať na tvárach masky.

Prešlo pár dní a stretli sme sa v kabinete. Sesternice Marejkové a my. My v maskách.

Predtým som si pod pupok namaľoval hnedým tušom veľké materinské znamienko.

Stiahli sme rolety, zažali sviečky, otvorili fľaše, tichučko pustili gramofón.

Dievčatá sa zobliekli prvé. Vedeli, čo od nich chceme. a vedeli sa vyzliekať, pán môj, dnešné striptérky by sa mohli od nich učiť. Pekne, pomaly, pomaličky, pri každom odloženom kuse odevu by človek prisahal, že to už ďalej neznesie. Keď boli nahé, zobliekli sme sa aj my. Celkom, okrem masiek. Bolo jasné, že dievčatká nie sú v tejto situácii prvý raz. Vedeli, čo majú robiť. Vedeli, pán môj, och, och, och, — slastne sa zahľadel bokom a labužnícky zamľaskal. — Veruže vedeli! Jedna z nich sa najprv ošívala, že zhasnúť sviečky a podobne. a že je tu len jeden gauč, tak nie naraz. Ale Matara naliehal. Povedal všetko, čo som ja sám chcel. Ja som mlčal, ani len ústa som neotvoril. To je moje umenie, pán môj, nechať iných, nech hovoria za mňa.

Počúval som ho. Naozaj, neprestajne mladol. Aspoň desať rokov zhodil zo seba.

— Sex, pán môj, je taký malý, prešibaný čertík. Každý z nás ho v sebe nosí. Treba ho nakŕmiť, aby zbytočne nešarapatil. Naznačil som Matarovi, že by mohol získať ďalších. On sa poobzerá po kolegoch a kolegyniach, Marejkové zoženú žiačky. Matara nesklamal. Bolo nás čoraz viac a viac. Bez masiek, ale aj s maskami. Gauč ani kabinet už nestačili. Potrebovali sme väčší priestor. Presťahovali sme sa do telocvične, rozložili sme žinenky. Celkom sa nám to páčilo. Veruže páčilo. Schádzali sme sa raz do týždňa, neskôr dvakrát. Osmeľovali sme sa, privykali si na seba. Koľko len dievčatiek som takto, prepáčte za výraz, obhospodáril! Ani si neviete predstaviť, čo to bol za zvláštny pocit, keď som ich na hodine skúšal a pritom spomínal, čo sme spolu postvárali! To si, pán, môj, nemôžete ani len predstaviť!

Najväčšmi som si pochutil na terciánočkách. Také púpätká hanblivučké.

Ako som vám už ráčil povedať, museli sme si vypomôcť žinenkami. Na žinenkách sme sa tešili jeden z druhého i sami zo seba. Aj kadejaké súťaže sme vymýšľali. To všetko pre spestrenie a obveselenie. Pekné, milé to bolo! Veruže pekné, milé! Niekoľkokrát zasnene zamľaskal.

— Aj žiakov sme neskôr pribrali. Ale opatrne. Len bezúhonných, dôveryhodných.

Koľko len dievčatiek tam prišlo o venček! Nuž čo, užili sme si, prišli si na svoje.

Riaditeľ Vachtan, pochopiteľne, nič netušil. Sem-tam som hmlisto naznačil, že sa v škole robí čosi neprístojné a neslýchané. Ale Vachtan bol taký mravný a dôverčivý, že mu ani len nesvitlo, o čo môže ísť. Moje narážky prepočul, prehliadol.

Kedy-tedy som na poradách vyslovil záhadné domnienky o postupujúcom morálnom rozklade. Zakaždým nástojčivejšie. Dožadoval som sa ráznych opatrení. Ale nikto sa nedovtípil, kam vlastne mierim.

Jedného dňa som si uvedomil, že je najvyšší čas konať.

Povedal som Matarovi, že večer prídem neskôr, a dohovorili sme si heslo. Potom som navštívil policajta, ktorý vyšetroval Grópiusa. „Prepáčte, že sa na vás obraciam, sám sa hanbím, že je čosi také vôbec možné, ale...“ Rozpovedal som mu o orgiách, ktoré sa v telocvični pravidelne odohrávajú. Poprosil som ho, aby zorganizoval raziu presne na jedenástu v noci. Bol prekvapený, nešlo mu to do hlavy, pohoršene si šúchal ruky a stále mi kládol nové otázky. Napokon sľúbil, že sa veci ujme. Večer o desiatej som zazvonil u Vachtana. „Pán riaditeľ, ako zástupca už nie som ochotný to ďalej trpieť!“ Rozpovedal som mu, čo sa v škole robí. Žiadal som ho, aby ihneď zasiahol. „Už aj idem,“ zašomral ohromene, „len čo sa oblečiem!“ Bol už v pyžame, šiel sa preobliecť, nechal ma samého na chodbe. Chytro som mu skryl do vrecka svoju masku. Cestou do školy som mu povedal heslo, na ktoré ho vpustia do telocvične. Vachtan sa ponáhľal, veľmi si ma nevšímal, predstava toho, čo sa robí, ho celkom zronila a rozrušila. Ostal som čakať na rohu ulice. Pár minút po tom, ako vošiel do školskej budovy, prihrmelo policajné auto. Šiel som s policajtmi, viedol som ich. Vošli sme do telocvične.

Na žinenkách ležali desiatky nahých tiel. Tie a tí, čo boli bez masky, si zdesene zakrývali tváre. Ovzdušie bolo nabité erotickým napätím.

Riaditeľ Vachtan meravo pozrel pred seba, zdalo sa, že skamenel.

Medzi nahé telá sa zamiešali modré uniformy. Prstom som ukázal na Vachtana. Prst sa mi pritom vôbec netriasol. Rozhorčene som spustil: „Tak to už ide veľmi dlho. Mnohokrát som upozorňoval pána riaditeľa, ale odoprel zasiahnuť. Keďže nebolo inej možnosti, obrátil som sa na políciu. Dnes vieme, na čom sme. Riaditeľ Vachtan spolu s kolegom Matarom organizujú orgie a strhávajú mládež do bahna neresti. Už som sa na to ďalej nemohol nečinne pozerať!“ zvolal som pobúrene.

Všetkých nás zaraz odviedli na výsluch na okresné policajné veliteľstvo.

Nastalo zdĺhavé vyšetrovanie. Desiatky žiakov vylúčili zo školy. Vachtana usvedčilo viacero dôkazov. Jednak to, že mal pri sebe masku, jednak to, že vedel heslo, na ktoré ho

Matara vpustil, a jednak materské znamienko pod pupkom, podľa ktorého ho identifikovali všetky žiačky. To znamienko, ktoré som si uňho všimol, keď sme raz boli v parnom kúpeli...

Okrem toho ho usvedčilo aj to, že pri ľúbostnom akte, vzhľadom na svoj vysoký vek, neraz zlyhal...

Tak veru, tak veru, pán môj, tak sa to odohralo, tak sa to skončilo.

Aj som sa potešil, dobre si urobil, aj morálny rozklad som prekazil. Tak veru!

Stále mladol. Už by som ho ani nebol poznal. Trochu sa zamyslel, oddýchol si.

— Vymenovali ma za riaditeľa a verejne mi vyslovili uznanie. Minister mi poďakoval osobne. Poprosil ma, aby som bol taký dôsledný aj v novej funkcii.

„Urobím všetko, čo bude v mojich rukách, pán minister," sľúbil som mu.

Ako riaditeľ som sa svedomite staral o blaho školy. Zvlášť prísne som karhal krádeže a mravné delikty. Na celoštátnych riaditeľských poradách som so stal ministrovým miláčikom. Svoju dôveru mi prejavoval aj tým, že ma často menoval do rozličných inšpekčných komisií. Spoznal som pomery na všetkých gymnáziách v našej vlasti.

Na vlastnej škole som dôrazne sprísnil výchovu v oficiálnom duchu. To bol problém, o ktorom som rečnil na všetkých riaditeľských poradách. v súkromných rozhovoroch s ministrom som neraz vyslovil znepokojenie nad tým, že niektoré školy sa od toho ducha odkláňajú.

V rozhovoroch s kolegami-riaditeľmi som bol liberálnejší a benevolentnejší.

Jemne som naznačoval, že všetko netreba brať doslova tak, ako sa hovorí. Pritom som zakaždým veľavýznamne zažmurkal. „Veď aj sám minister..." Verili mi, lebo o mojich dobrých vzťahoch s ministrom sa všeobecne vedelo. „Veď aj sám minister..." Postupne som rozptyľoval nedôveru. Upätosť a oficiálnosť, ktoré vládnu na školách počas inšpekcií, sa rozplývali. Získaval som stále väčšiu obľubu.

Žmurknutie a vetička „Veď aj sám minister..." mi otvárali srdcia kolegov.

Ako padali ich zábrany, tak som postupoval; ďalej a ďalej a vyššie.

Začal som na gymnáziu v T. Zdalo sa mi najvýhodnejšou pôdou pre úrodu, ktorú som chcel zasiať. Dlhé roky tu pôsobil rád zbožných piaristov.

Na gymnáziu v T. riaditeľoval majestátny šedivý Franko. Vedelo sa o ňom, že mu pomery veľmi nevoňajú, že nesympatizuje s tým, čo raz bude, ale s tým, čo bolo. Trpeli ho len preto, že mu nemohli nič dokázať. Pri niekoľkých návštevách som Frankovi nebadane naznačil, že sa od ostatných inšpektorov dištancujem, a prejavil som mu sympatiu. Hneď mi dôveroval. Ľudia, ktorí sú nespokojní s pomermi, túto nespokojnosť automaticky predpokladajú aj u iných. Stačí nepatrný náznak, vyjsť v ústrety, a hneď sa zdôveria. a nesmierne im lichotí, ak rovnaké zmýšľanie pobadajú u svojho predstaveného alebo vyššie postaveného. Začnú si ho vážiť.

Keď som s Frankom osamel v jeho kancelárii, podozrievavo som zašepkal: „A nemáte tu niečo, hm... namontované?" Nápadne zbledol. „Nie...!" Vzápätí sa rozpačito opravil: „Neviem ..."

„Viete, aj sám minister..." zacvrlikal som. Prekvapene na mňa pozrel. Predstihol som všetky jeho očakávania. „Ubezpečujem vás, že všetko sa dobre skončí, zaretušujem prípadné výhrady svojich kolegov. Ale viete, že teraz veľmi prísne dbáme na oficiálneho ducha!"

„Viem..." vzdychol si a bezradne sa pomrvil, chudák, obával sa, že ma nesprávne ohodnotil.

„Nebojte sa," upokojoval som ho. „Mňa sa nebojte, ale..." Skúsili ste, pán môj, ako čarovne pôsobí slovíčko ale a krátke mlčanie po ňom? „Netreba sa báť, pán kolega. Duch, ktorý je dnes nepohodlný, sa zajtra môže stať oficiálnym. Vieme, ako to vo svete chodí. a potom, pán kolega, budú na tom najlepšie tí, čo sa k nemu verne hlásili, keď bol ešte v nemilosti. Budú ich vyzdvihovať, odmeňovať, dávať za vzor. Aj pri penzii budeme na to prihliadať, akože inak, zaslúžia si, veď nezradili sami seba ani v najťažších časoch. Môže sa

to stať.“ Do slovka môže som vložil celé svoje umenie. Franko sa bojazlivo poobzeral a ubezpečil ma, že na jeho škole pod maskou oficiálneho ducha vládne ten, ktorému sa dnes nežičí. Vyberal slovíčka, hovoril ticho, opatrne. „To nestačí,“ oponoval som, „to ani zďaleka nestačí. Takýto postoj, pán kolega, by raz mohol vyzerať ako alibizmus. Treba byť aktívny. Krátky čas to ešte nejako vydržíme. Veď aj sám minister...“

Dychtivo, nedočkavo sa spýtal: „A čo mám robiť?“

„Oficiálne vám nič radiť nemôžem, ale...“ Rozhostilo sa hrobové ticho. Uprene som sa zadíval na obraz hlavy štátu a začal som rozjímať, akoby sám pre seba. „Sú školy, kde žiaci síce majú nové učebnice, ale profesori zásadne vyučujú podľa starých, využívajú každú príležitosť, aby sa zadrapili do nelogickostí oficiálneho ducha, vydávajú všakovaké letáčiky a podobne.“ Pochopil. Radostne sa rozochvel. Chytil ma za ruku.

„Dobre, dobre, už rozumiem,“ jasal. „Mám už len jednu otázočku.“ Keď nazbieral odvahu, spýtal sa ma. „Bude to ešte dlho trvať?“

„Dúfam, že nie,“ odvetil som a srdečne sme sa rozlúčili.

Franko pohotovo zaktivizoval všetkých svojich známych z riaditeľskej sféry. Poznali ho, verili mu, dôverovali. Onedlho mi to potvrdili vlastné skúsenosti.

Medzi riaditeľmi sa bleskovo rozchýrilo, aký som v skutočnosti. Tí, čo zaryto vyznávali oficiálneho ducha, tomu neverili. Tí, čo sa zapredali duchu nepriateľskému, boli ku mne zo dňa na deň srdečnejší. Podľa toho som ich spoľahlivo rozpoznal.

Keď som na riaditeľských poradách na ministerstve vynášal prednosti oficiálneho ducha, zakaždým som si veľavýznamne odkašľal. Dôveru odpadlíkov to iba utužilo. Vkladali do môjho zakašľania skrytý význam, videli v ňom to, po čom túžili.

Najväčší úspech som dosiahol na starobylých gymnáziách v K., v O. a v S.

Riaditelia týchto škôl sa stali, možno to tak povedať, aktivistami neoficiálneho ducha.

Ale aj iné školy sa chytro a ľahko nachytali. v L., v H. a v G.

Keď som na niektorom z týchto gymnázií zistil nedostatky vo výchove v oficiálnom duchu, riaditeľa som verejne pochválil za vynikajúcu prácu po odbornej stránke a navrhol som ho na vyznamenanie. v súkromnom rozhovore, medzi štyrmi očami, som mu povedal: „Len opatrne, pán kolega. Opatrnosti nie je nikdy nazvyš. Veď aj sám minister... Ešte to nejaký čas musíme vydržať. Zaťať zuby a päste, neprenáhliť sa, vydržať. Dúfam, že to už dlho nepotrvá. Už nemôže!“

Zas si na chvíľu oddýchol. Vyzeral sviežo, odpočinuto. Bol už veľmi mladý.

— Ani by ste neverili, pán, môj, ako rýchlo sa rozplemenil na našich školách nepriateľský duch. Ani by ste to neverili! Keď moji ctení kolegovia pochopili, že im nehrozí nijaké nebezpečenstvo, že potajme schvaľujeme všetko, čo robia, že ich nestíha nijaký trest, dovoľovali si čoraz viac a viac. Jeden po druhom sa vyfarbovali. Priam sa pretekali v okázalom dokazovaní, ako im leží v žalúdku oficiálny duch.

Neraz som upozorňoval ministra na nebezpečenstvo, presviedčal ho, že neprestajne vzrastá. Aj na poradách som o tom hovoril. Ale nikdy som nezabudol zakašľať. Po jednej porade, na ktorej som výbojne útočil na prejavy starého ducha vo výchovnom procese, jeden z riaditeľov ma priateľsky potľapkal. „Vieme, že to tak musíte!“

Na vlastnej škole som neprestajne zintenzívňoval výchovu v oficiálnom duchu. Požadoval som od podriadených, aby ho vnášali do každého predmetu. Možno sa na tie časy pamätáte, pán môj. Za riaditeľský plat som nútil veriť v perspektívu.

Čo sa mi raz stalo. Nejaký maturant sa nezdržal a napísal na lavicu poburujúci a rozvratný nápis. Bolo to v čase, keď vinou nepriateľa nebolo dosť bravčového mäsa.

Ten maturant napísal: „Bravčového mäsa niet preto, lebo nás tak rýchlo ženú do šťastnej a krásnej budúcnosti, že svine za nami nestačia.“

Rozprúdil som vyšetrovanie. Triedny dostal okamžitú výpoveď, chlapca vylúčili.

Zo všetkých škôl ho vylúčili. Jeho otcovi som povedal, že sa na ministerstve pokúsim dosiahnuť zmiernenie trestu. Ministra som uprosil: chlapec bol zavedený prechodným nedostatkom, veď vieme, aká je mládež, nemá dosť skúseností, je náchylná pokladať prechodný stav za trvalý, som za prísny trest, za vylúčenie, ale len z našej školy, dajme chlapcovi možnosť spamätať sa z poblúdenia, odčiniť priestupok.

Jeho otec mi za to doniesol päť kíl bravčoviny, ktoré som spočiatku nechcel prijať.

O tom prípade sa, pán môj, mnoho písalo, v učiteľskej aj v inej tlači. Všade ma chválili. Niektorí oceňovali môj zásadný a nekompromisný postoj, iní veľkorysosť.

Na iných školách medzitým ďalej hlodal a rozvracal nepriateľský duch.

V K. napríklad provokačne zvesili všetky platné obrazy a namiesto nich všetky triedy vyzdobili starými. Vymieňali ich za oficiálne len počas inšpekcie.

V ničom nezaostalo gymnázium v S. Riaditeľ zakázal všetkým profesorom učiť podľa oficiálnych učebníc. Každý profesor musel prehodnotiť svoj predmet z hľadiska potrieb nepriateľského ducha a napísať vlastné skriptá.

Riaditeľ ich osobne prekontroloval a vlastnoručne vyčiarkol všetko nesprávne.

A v O.? Tam školským rozhlasom pravidelne vysielali relácie, ktoré v žiakoch budili pochybnosti o neomylnosti a absolútnosti oficiálneho ducha, ktoré propagovali zhubné nepriateľské ideály. Tak hlboko kleslo gymnázium v O. Tak veru!

Do siete cudzej ideológie sa postupne zaplietalo čoraz viac a viac škôl.

Študentský časopis, ktorý vychádzal na gymnáziu v L., vypísal neanonymnú súťaž o najlepší aktuálny žart na účet oficiálneho ducha. Na gymnáziu v H. boli ešte smelší. Zriadili si v školskej pivnici pre každý prípad sklad gumipušiek. a v G.? Pán môj, to by ste ani neverili! Založili zvláštnu organizáciu, ktorá mala vlastnú vysielačku. Vysielala do zahraničia to, čo všetci vedeli u nás aj v cudzine. Povedzte, pán môj, môže byť ešte väčší zločin?

Zo semienka-semienočka, čo som kedysi zasadil, vyrástol veru poriadny strom.

Už je čas ho vyťať a rozrúbať, aby sa bolo pri čom zohriať, rozhodol som napokon.

Na najbližšej riaditeľskej porade na ministerstve som si znovu zarečnil. Dával som si veľký pozor, aby som nedajbože náhodou nezažmurkal a nezakašľal.

„Nepriateľský duch sa rozplamenil na našich školách, zachvátil ich ako mor, rozbujnel sa ako kobylky. Stav, ktorý vládne, už nemožno trpieť a tolerovať. Namiesto našej výchovy sa celkom bezočivo a legálne rozvíja výchova cudzia!“

Minister na mňa znepokojene poškuľoval. Sála zvedavo a stŕpnuto počúvala.

„Môžem uviesť konkrétne prípady a príklady. Ako je možné, že dnes, dnes...!“ Začal som gymnáziom v T., riaditeľom Frankom. Potom som prešiel na iné školy. Spomenul som všetko, čo som vedel. „Ako je niečo také vôbec možné!“ hrmel som. „Treba už konečne očistiť naše školstvo, tú vyhňu svetlej a krásnej budúcnosti, treba vytrhnúť burinu nepriateľského ducha. Navrhujem bezodkladne ustanoviť komisiu, ktorá dôsledne preskúma pomery na všetkých školách, a žiadam pána ministra, aby na základe prieskumu vyvodil nekompromisné závery!“

Komisia objavila neslýchané, otrasné fakty. Potvrdila moje slová. Všetkých riaditeľov prepustila. Niekoľkí putovali do väzenia. Ukázalo sa, že nepriateľský duch je zakorenený oveľa hlbšie, ako sa všeobecne predpokladalo. Začal sa boj o jeho vykorenenie. Udávanie, neistota, strach.

Na mojej škole sa nenašlo nič. Naopak, všade ju stavali ako žiarivý príklad.

K dobru mi pripočítali aj to, že som neprestajne upozorňoval na hroziace nebezpečenstvo.

Ani som sa nenazdal a listár mi priniesol dekrét na miesto námestníka ministra.

Mojou hlavou úlohou, ktorú som svedomite plnil, bolo dbať na čistotu oficiálneho ducha.

A že dnes máme také školstvo, aké máme, je aj moja nehynúca zásluha.

Už bol celkom mladý. Vrásky sa mu vyhladili, pokožka nadobudla lesk, sviežosť, vlasy mal husté a čierne. Priam prekypoval neskrotnou životnou silou a energiou.

— a potom? — nesmelo som sa ho spýtal. Bol som zvedavý. — Čo bolo ďalej?

— Potom som sa stal ministrom. a nedávno, keď som zas rečnil na slávnostnej manifestácii, zrazu sa čosi prudko zablyslo, zadunel hromový výbuch...

„P..!“ zaznelo zo staničných ampliónov a vlak zastal. —Sme v P...

— Už vystupujem, — povedal a zdvihol sa. Srdečne mi podal na rozlúčku ruku.

Vyklonil som sa z okna. Keď prechádzal okolo, obrátil som sa naňho s otázkou:

— a prečo sem idete?

Zastal, pozrel na mňa, akoby sme sa ešte nikdy nevideli. Opäť sa rozchichotal. Trvalo mu dlho, kým sa utíšil, kým vládal odpovedať.

— Preto, aby som urobil všetko, o čom som vám cestou porozprával.

Díval som sa za ním. o chvíľu zmizol v dave. Vlak sa pohol.

Dušan Mikolaj
prozaik, publicista, dramatik
narodený v Lodne (1948)

Pracoval ako novinár a editor, dlhší čas ako redaktor časopisu Slovensko, potom časopisu pre mladú literatúru Dotyky, bol šéfredaktorom mesačníka Národná osveta; osvetu mal v rezorte aj na Ministerstve kultúry.

Prvé poviedky publikoval v zborníkoch (1973). Samostatne debutoval novelou Také korene (1979) o životných osudoch dvoch bratov v rodnej dedine a o ťažkom zápase o živobytie. v lyrických poviedkach knihy Kone (1981) sa zračí láska k týmto zvieratám, no i presná znalosť prostredia. Nárast esejistických prvkov je zreteľný aj v prózach Po čom túžim (1985) a Holúbok mieru (1986). Napísal tiež biografickú esej o povstaleckom básnikovi Jánovi Brockovi Stanem sa básnikom (1990) a životopisný román o slovenskom maliarovi Milošovi Alexandrovi Bazovskom Tlejúce slnko (1994). v zbierke poviedok Smrteľné nebezpečenstvo (1994) zobrazil nevšedné udalosti jednoduchých ľudí v prostredí rodného kysuckého kraja a Vysokých Tatier; v nej je aj próza Muž s infarktovým srdcom.

Je autorom rozhlasovej hry Posledný žrebec (1983). Hojne sa venuje publicistike.

Z myšlienok:

Neraz sa ma pýtali, čo musí zachvátiť spisovateľa, aby napísal niečo súce. Keby som to presne vedel, zoznam mojich kníh by nemal iba dva riadky. Hoci si myslím, že aj mňa občas zachváti taká celkom obyčajná, nevýnimočná krása. Napríklad prírody, napriek tomu, že sa jej darí lepšie v mojom srdci a vnútornom zraku než v susedstve chamtivého ľudstva alebo vo vnútri súčasnej prózy. Obyčajného priateľstva, aj keď sa naň dnes už málokto môže naisto spoľahnúť. Hĺbky slova, ktoré mi pri písaní ustavične spôsobujú nemalú patáliu, ale ktoré ma vedia pri čítaní v správnom kontexte chytiť podobne ako farebná škvrna na maliarskom plátne. Príbeh s obyčajným posolstvom, ktorý si konečne začínam vážiť alebo aspoň si uvedomovať váhu i toho zdanlivo zanedbateľného ľudského osudu, ktorý ako základný prvok duchovného života na našej Zemi stál na začiatku tvorivosti a kultúrnych dejín a bez ktorého trvalej prítomnosti bude umenie buď živoriť, alebo prestane byť komunikatívne. v príbehoch o ľuďoch zase ich rozprávačstvo ako nenahraditeľný fenomén, a to nielen v próze alebo iných druhoch umenia, ale aj ako, povedzme, morálny imperatív v medziľudských vzťahoch.

A v rámci rozprávačstva zase najmä číry, nefalšovaný, nenásilný a poľudšťujúci humor. Až hriešne sme ho začali zanedbávať aj na úkor toho, že berieme priveľmi vážne najmä sami seba...

(1997)

Muž s infarktovým srdcom

Roman Zelina vystupuje z autobusu na Podbanskom. Dole je hmla, hotely, chaty, chatky sa v nej iba črtajú. Vrchy Liptovských holí už žiaria vo vychádzajúcom slnku. Roman má na chrbte ľahký plátenný batoh, v ruke nesie bežky pripevnené plastickými držiakmi na paliciach. Je tu prvý raz. Keď sa zorientuje, prejde po drevenom mostíku ponad bystrinu derúcu sa cez žulové balvany. Vyasfaltovaná cesta je skraja suchá, vyššie pribúdajú na nej ostrovčeky ľadu. Len čo ju prikryje súvislá snehová vrstva, Roman si nedočkavo nasadí bežky a palicami sa odpichne od tvrdého, lesnými autami utlačeného snehu. Posúva sa dlhými sklzmi, napodobuje korčuliarsky štýl bežcov, ktorý sa nedávno stal novou pretekárskou disciplínou. Cíti, ako sa mu telo stuhnuté od sedenia v nevykúrenom autobuse zahrieva, svaly pestované pravidelnými kulturistickými cvičeniami prekrvujú. Dýcha zhlboka, je spokojný, že utrafil správny vosk na skĺznice nových bežiek.

Lyže dostal deň predtým. Vybral si ich ako darček k osemnástym narodeninám. Nesú ho vpred ľahko, cíti sa ako na presne nastavenom stroji. Musím naplno využiť tento deň, hovorí si. Natrvalo si zapamätať prvé chvíle magickej hranice dospelosti.

Narodeniny chcel osláviť s kamarátmi z gymnázia, ale nepodarilo sa mu presvedčiť ani jedného, aby išiel s ním. Bral to ako signál, že sa bude musieť častejšie rozhodovať sám za seba.

Božská prostota osemnásťročného!

Keď zvážnica vyústi na rázcestie do Tichej a Kôprovej doliny, vyberie sa druhou. Kôprová vyzerá otvorenejšia. Hneď skraja je za dreveným latkovým plotom zrubový dom so služobnou tabuľou Horskej služby. Na dvore mladá žena v nezapnutom kožúšku bez rukávov vešia na šnúru bielizeň, okolo nej sa preháňa mladý vlčiak. Romanovi sa páčia jej svetlé nakrátko ostrihané vlasy, štíhla postava s výraznými prsiami, aj spôsob, ako sa načahuje ku šnúre s jemnou bielizňou. Ostane stáť a nemôže sa prinútiť, aby od nej odtrhol zrak. Priťahujú ho jej pohyby i telo. Keď ho žena zbadá, v momente nasadí čo najvzorovejší bežkársky štýl. Pokračuje v ňom i potom, keď dom zakryjú stromy.

Aj to patrí k Romanovmu veku. Je spokojný s tým, ako sa lyžuje, aj že sa konečne vybral na poriadnu horskú túru. Hoci sú mu bližšie a zrozumiteľnejšie kysucké vŕšky, kam občas chodieva s turistami z miestneho oddielu, raz sa musí od nich odtrhnúť a spoznávať vyššie pohoria. Ešte to nie je potreba vyplývajúca z nadbytku odvahy. Skôr úcta pred majestátom horskej prírody. Ako ju spoznával v prírodopisných filmoch a knihách o horolezectve. Obdobie dobrodružných príbehov podfarbených fantáziou autorov natrvalo vystriedali knihy opierajúce sa o zážitky známych cestovateľov, ktoré zakúsili na vlastnej koži.

Predstavy sú dosť nejasné. Ako sa Roman vzďaľuje od Podbanského, oslávenecká pohoda sa vytráca, do radosti sa mieša osamelosť. v doline nestretáva jediného turistu. Vypluhovaný úsek sa končí, nasleduje čistá plocha s popraškom čerstvého snehu. Ten odhalí, že niekto tadiaľ predsa len šiel.

Stopa po širších lyžiach, popri nej pravidelné kolieska krúžkov prepletaných koženými remienkami. Roman Zelina sa napája na ňu. Dovedie ho až k Temným smrečinám. Tam zbadá muža. Má starodávne lyže z hikorového dreva, špičky zakončené guľkou, vedľa zapichnuté palice z bambusu. Nehybne stojí pred vodopádom stekajúcim z Temnosmrečinských plies. Vodu iba počuť, zakrývajú ju ľadové cencúle, priklincované ostrými slnečnými lúčmi o kamennú stenu.

Muž mlčky pozoruje nasvietené krištáľové trblietanie chladného ľadu. Keď začuje šuchot lyží, strhne sa. Roman Zelina ho pozdraví, muž iba kývne hlavou. Nedá sa určiť, či odpovedá na pozdrav. Vzápätí sa pohne. Smeruje kamsi do lesa. Pomedzi stromy sa vydáva nahor.

Stúpanie je namáhavé. Muž sa pri každom kroku hlboko predkloní. Ako keby sa opieral proti vetru. v hustom mladom poraste zasypanom ťažkým snehom z konárov sa mu dlhé lyže zachytávajú o kmene, palice sa zabárajú až po rukoväť.

Roman Zelina nechápe, kam sa muž vydal. Doma si naštudoval turistického sprievodcu. Podľa neho si naplánoval, že zájde na koniec jednej z dvoch dolín, oddýchne si a vráti sa späť. Trať prešiel rýchlejšie, než predpokladal. Nie je ani poludnie. Rozhodne sa, pôjde kúsok za mužom. Určite pozná skratku, ktorou sa dá dostať do doliny.

Vzdialenosť medzi nimi sa skracuje. Roman na úzkych bežkách postupuje ľahšie. Vyhýba sa zradným miestam, kde sa muž poriadne namordoval. Už je tesne za ním, a muž sa ani raz neobzrie. Hoci musí vedieť, že ho niekto nasleduje. Tvrdohlavo sa borí v snehu, naberá sa mu do rukávov i za pás šponoviek, pot steká po krku až na kríže. Vlhká mapa na balónovej vetrovke sa zväčšuje.

Keď sa vymoce z lesa, oprie sa plecom o strom. Vydýcha sa. — Uch, to bola fuška, — povie. Akoby len pre seba.

— Nadol sa nám pôjde ľahšie, — poznamená Roman. — Nech sa páči.

— Vy chcete ktorým smerom?

— Ja? Na Závory.

— Až tam?

— Keď som sa predriapal cez tamtú húšťavu...

— Celkom na hrebeň?

— Tak. Poobzerám sa po okolí.

— a potom?

— Nadol Tichou.

— Veď to je na celodennú túru. v lete, v prípade priaznivého počasia, — cituje Roman Zelina z turistického sprievodcu.

— Zajtra máme prvý jarný deň, — hovorí muž.

— Lenže hore musí byť viac snehu ako tu.

— Zaručene. Preto Eskimáci zostrojili lyže.

— Lenže ani tak to nie je najbezpečnejšie. Čo ak, čo ak sa niekomu lyža zlomí?

— Vaše starosti na moju hlavu.

Muž sa pohne. Je na svahu osvietenom slnkom. Jeho tieň na snehu vyzerá ako vysypaný z makových zrniečok. Roman Zelina nerozhodne postáva. Zatúži vrátiť sa čím prv domov, zakúriť si vo svojej po študácky zariadenej podkrovnej izbe v rodičovskom dome a čítať si dlho do noci.

Roman Zelina vidí, ako si muž slobodne kráča za svojím cieľom. Cez les naspäť sa mu nechce. Ani nevie, či nadol vedie nejaká schodná cesta. Pozabudne na ostražitosť. Začne si dokonca nahovárať, ako je nesmierne potrebné, aby pokračoval. Čo ak bude muž potrebovať pomoc. Na šírom okolí nikoho.

Keď pozoroval rázsochu Kriváňa z Kôprovej doliny, striedavo sa ukazovala a zase skrývala za ošklbanú oponu jedlí a smrekov so strapcami prezretých šišiek. Ako keď kartár opatrne odkrýva za čiernou desiatkou rožtek pikového esa. Teraz vidieť Kriváň v celej mohutnosti. Rozkladá sa naširoko, svojím sklonom zatláča do úzadia ostatné štíty a veže zoradené v niekoľkých zástupoch. Roman Zelina nevie o týchto kamenných mŕtvolách nič. Na pozadí jasnomodrej oblohy však pôsobia ohromne upokojujúco. Akoby patrili aj jemu.

Na otvorenom svahu povieva teplý, suchý vetrík. Slnečné lúče v tom modrom pokoji akoby spomaľovali mužove pohyby, nútia ho často oddychovať. Muž zastane, zakloní hlavu a dlho hľadí na oblohu s oranžovým slnkom. Potom sa sústredí na okmásanú limbu. Na balvan s prischnutým lišajníkom. Potom na hniezda, ktoré si v snehu vydýchala kosodrevina s vyčnievajúcimi vrcholčekmi. Romanovi sa zdá, že sa muž stáva súčasťou horstva, po vlnách

vánku oznamujúcom pomaličký nástup jari odchádza do čias, keď sa horstvo len formovalo z rozpálenej gule.

Mužovo nemožne pomalé tempo začína Romana Zelinu znervózňovať. Akokoľvek sa brzdí, zakrátko mu je za pätami.

— Nasadili ste správny turistický krok, — pochváli ho muž. — Vo vašom veku som ani ja nemal trpezlivosť vliecť sa. Ľahké nohy, pravidelný dych, mocné srdce.

Romana poteší, že muž mu konečne venuje vážnejšiu pozornosť. Berie to ako uznanie. Ako potľapkanie jazdeckého koňa po napätej šiji.

Posmelí ho to. Náhli sa k obzoru po pláni obkolesenej súvislou skalnatou obrubou. Mohla by slúžiť ako veľký kotol. Čistučký obrus prestretý na stole. Ustlané lôžko pre obra. Krajina nikoho a zároveň núkajúca sa každému, kto sa sem vyberie. Uzavretý a celistvý kúštik z veľkého okruhu Zeme.

Kráča po ňom párik kamzíkov. Nenáhlivo, slobodne, bez strachu. Pôsobia sebaisto, zároveň však zraniteľne, vyrovnane aj dychtivo, s rytmom horúcej krvi pod chladnou kožou. Na nedotknutom snehu zanechávajú dva rady stôp. Biele písmo na rovnako bielom podklade. Ako kysucká výšivka. Čitateľná a zrozumiteľná svojou nenápadnosťou.

Kamzíky na okamih zastanú. Zahľadia sa na Romana, potom zrýchlia krok.

Roman Zelina to prijme ako výzvu. Konečne si môže vyskúšať kondíciu. Rozbehne sa za kamzíkmi. Vzdialenosť sa zväčšuje, zanedlho sa mu stratia. Akoby sa prepadli v skalnej rokli. Roman neustáva. Poháňa ho túžba čím prv dosiahnuť hranicu. Konkrétny výškový bod, ktorý si zapíše ako osobný rekord. Úspešné zavŕšenie dnešného dňa. Vlastný darček k osemnástym narodeninám.

Do sedla dorazí udýchaný a spotený. Má napäté svaly. a utlmené zmysly. Predchádzajúce úžasnosti z neho rýchlo vyprchávajú. Zdajú sa mu všedné a jednotvárne. Samý sneh a vrchy. Čas akoby skamenel v chlade umŕtvenej panorámy.

Vyberie z batoha dva krajce chleba s hrubou vrstvou stuhnutej praženice na slanine a cibuľke uprostred. Zajedá ich jonatánkami. Kožka na nich sa scvrkáva, ale ešte sú šťavnaté. Schrúme ich až po pláštik, rozhryzne aj jadierka. Tie mu chutia najväčšmi. Spomenie si na otca a na jeho nahusto zarodený ovocný sad za domom.

Vyčkáva na muža. Zdá sa mu, že uplynula celá večnosť, kým sa priblížil. Má rozpálenú tvár, dýcha ako pumpa s predratým koženým tesnením. Starecký výraz tváre. Hoci v doline mu nehádal viac ako svojmu otcovi.

— Pôjdeme? — pýta sa ho Roman.

— Oddychujem si.

— To vás výstup tak zmoril?

— Čo je na tom čudné.

— Ja cítim trošku v ramenách palice, — ospravedlňuje sa Roman.

— Sem som chodieval najradšej.

— Sám?

— s kamarátmi, aj sám. Ako prišlo. Ešte pred érou lanoviek a vlekov. Šliapali sme, pohorie za pohorím, na vlastných. Bez frflania. Za odmenu zjazd v neporušenom snehu.

— Takže poznáte najschodnejšiu cestu nadol, — hovorí Roman.

— Paráda bola práve v tom, že sme sa nedržali vychodených trás. Zakaždým, ak sa dalo, sme sa spúšťali inakadiaľ.

— Odtiaľto bola ktorá najbezpečnejšia?

— Nespomínam si, — hovorí muž. — Naposledy som tu bol, no je to pekných pár rokov. Predtým, ako som sa stihol oženiť. Kvôli takému nijakému manželstvu.

— Vy sa tu nevyznáte?! — Roman Zelina neveriacky pozrie do dobre živenej, ale strhanej tváre muža.

— Hádam sa zorientujem. Aj keď rokmi sa les vie zmeniť na nepoznanie. Bujnie. Kým z vás ubúda. Utrácate zo života na hlúpostiach. Uveríte, že najdôležitejšie je zarábať a vyhrávať peniažky. Čo najviac. Aby ste mohli míňať. Aj vaše deti a žena. Keď vám ide karta, dá sa prísť ku slušnej kôpke. To len v horách sa čas ani peniaze nerátajú. a kameň vraj vydrží viac ako najťažší zlatý dukát.

— My sme živé tvory, — ohradí sa Roman Zelina. Zdá sa mu, že muž hovorí podľa celkom iného druhu kníh. Dráždi ho tým.

— Múdro, — povie muž. — Telu treba dať, čo mu patrí. Po takejto túre si zaslúži. — Vyberie z chlebníka termosku. Hltavo pije, od úst ju odkladá prázdnu.

— Pôjdeme? — pýta sa Roman Zelina.

— Ak vám treba, choďte.

— Už budú zo tri hodiny.

— Ja sa neponáhľam.

— Lenže mne môže ujsť autobus.

— Prečo sa potom zdržiavate?

— Vám netreba cestovať?

— Nacestoval som sa dosť.

Roman Zelina sa pozdraví. Dúfa, že keď sa pohne, zdvihne sa aj muž. Neostane tam predsa sám.

Neponáhľa sa. Nepozná cestu. Zkusmo sa spustí traverzom. Úzke a ľahké bežky ho celkom neposlúchajú. v strmom svahu sa nedajú pevne ovládať. Slnečné lúče iskria na zrniečkach snehu, oslepujú. s jazdou v takýchto podmienkach nemá Roman skúsenosti. Zdá sa mu, že klesá po mierne sa zvažujúcej pláni, a ono ho to prudko ženie priamo na skaly. Stočiť sa mu už nedarí, hodí sa na zadok, vlečie ho však ďalej. Zachytí sa až na kosodrevine. Kúsok nad dákym prepadliskom. Vyplašený sa ponáhľa po naširoko vedenej stope svojich lyží späť.

Proti vlastnej vôli sa vracia k mužovi. Aby mu aspoň naznačil smer, ktorým by sa dalo zísť bezpečne do doliny.

Blíži sa k sedlu. Na pozadí jasnej oblohy sa mihne postava muža. Stráca sa. Roman sa ho snaží dostihnúť. Pred ním je tabla ťažkého snehu. Ticho praská pod lyžami, vytvárajú sa na nej úzke pukliny. Roman si predstavuje, trhliny sa rozširujú, prehlbujú, rozlomená tabla sa dáva do pohybu, kusiská snehu sa zosúvajú. Sprvu nečujne a takmer nebadateľne, postupne sa pohyb zrýchľuje, Roman sa ocitá uprostred smrteľne nebezpečného ostrova. Znehybnie, zhlbša ani nedýcha. Občasný, takmer nečujný pukot v jeho predstavách znie ako hrmot lavíny. Zbadá muža. Je celkom blízko. Bojí sa na neho zavolať, aby hlasom stiahnutým uprostred hrdla skutočne nedal nepokojnú snehovú hmotu do pohybu.

Muž vyzerá úžasne spokojný. Opiera sa o palice, tvár obrátenú k slnku. Zase si oddychuje. Akoby sa nechumelilo.

— Ideme vôbec dobre? — opýta sa Roman, keď sa dostane na istejšiu snehovú plochu.

— Vy ste ešte tu? Myslel som si, že už sedíte v autobuse, — povie muž. Ani sa k Romanovi neotočí.

— Ále, akosi som nezbadal turistické značky, — zahovára Roman. — Jedinú tu nenájdete. To je poriadok!

— Keby nebolo snehu, našli by sa na skalách. v lese ich maľujú zvyčajne na stromy.

— Lenže v ktorej časti lesa!

— Musíte si to zistiť.

— Tak ja idem dopredu, — vraví Roman.

Spúšťa sa k lesu. Muž súbežne s ním, na lyžiach so strunovým viazaním upevneným na zjazd ho dokonca predbieha. Odvážne klesá. Má dobré základy lyžovania, aj keď jeho štýl

s kristiánkami v telemarku je dávno prekonaný. Náhle prudko zabrzdí. Zastane, zohne sa v páse. Trasúcimi rukami sa prehrabáva v chlebníku. Vypadávajú z neho zvyšky voskov, gumená spona na lyže, silónové vrecúško s chlebom a pomarančom. Malá škatuľka. Ako sa po ňu načahuje, posunie sa mu spodná lyža. Padne dolu tvárou. Keď sa mu podarí nadvihnúť, rýchlymi pohybmi ako psík šmátra v snehu.

Nájde tubu s liekmi, vysype z nej na dlaň pilulku, rýchlo si ju vkladá do úst. Oči má zatvorené, v tvári priam blaženosť. No na krku mu prudko kmitá ostrý ohryzok. Dýcha ako dieťa, ktoré práve prestalo plakať.

— Nie je vám dobre? — pýta sa Roman.

— Prejde to, — povie chrapľavým hlasom muž.

— Čo sú to za lieky?

— Bežný nitroglycerín. Na srdce.

— Vy to beriete? Pravidelne?

— Nezakladám si na tom. Nie som veľmi poriadkumilovný. Len keď sa srdcu zažiada, dám mu. Od sedla drankalo, že by mu jedna pilulka strašne ulahodila. Ja som ho statočne odhováral. Celaskon rozpustený v čajíku s troškou koňačiku som mu ponúkol. a vidíte. Nedalo sa, beťár, obalamutiť.

— Vy ste chorý? Na srdce? — neveriacky sa spýta Roman.

— Lekári tak tvrdia. Neodporúčajú mi piť tvrdý alkohol, s výnimkou kalíška koňačiku, zakázali fajčenie. Ani za ženami by som sa podľa ich rád nemal prudko pozerať. Namiesto chlapských radostí mi naordinovali samé nezáživnosti. Za to, že som ich zopár ráz nechtiac vystrašil. Stačia jeden—dva infarktíky, a celé interné osadenstvo v nemocnici pobieha okolo vás.

— Preháňate.

— Iba opakujem, čo tvrdia lekári. Študovaní týmto smerom.

— Ak ste naozaj mali infarkt...

— a vraj nie jeden.

— Čo ste to nepovedali tam nižšie?

— Hádam mi nezávidíte, že som vyšiel až sem.

Roman neodpovedá. Potreboval mať pri sebe človeka, na ktorého sa dá spoľahnúť. Tento muž, ukazuje sa, to určite nebude.

— Liek vám zabral? Cítite sa lepšie? — pýta sa ho.

— Ako s infarktovým srdcom. Internisti, keby som im bol poruke, by si ho iste radi popočúvali. Lenže som ich konečne dobehol. Sem sa za mnou nedostanú.

— Nezdá sa vám, že hazardujete so svojím zdravím?

— Je to moje srdce. Nikoho iného. So srdcom iného by som sa sem nikdy nedostal.

— Vládzete pokračovať?

— o mňa sa nestrachujte. Som iba ustatý. Odvykol som si od dlhých túr. Aj od tohto čerstvého vzduchu. Celkom ma omámil. Ako keby som si šľukol marihuany.

— Tak si ešte oddýchnite. Ja zatiaľ pohľadám značku. Aby sme sa potom nezdržiavali.

Roman Zelina sa opatrne spúšťa nadol.

— So mnou si naozaj nerobte starosti.

— Keď natrafím na značku, ozvem sa, — zakričí zdola.

Krátke záblesky zlosti, ktoré Romanom občas zalomcovali, vytláča zodpovednosť za chorého muža. Motá sa lesom, podobne hustým ako v Kôprovej doline. Od miesta, kde nechal muža, sa nechce veľmi vzdialiť. Neuspokojí sa ani vtedy, keď začuje, že muž sa pohol. Podchvíľou zastavuje a natŕča uši, aby zachytil nepravidelný šuchot jeho lyží. Spozornie, keď sa zvuky strácajú a splývajú s tichom v mĺkvom, temnejúcom lese. Ak lyže dlhšie nepočuje, zakričí. Keď sa muž ani po opakovaných zavolaniach neozýva, vracia sa k nemu, či je

v poriadku. Zakaždým sa mu prihovorí. Muž však akoby prestával vnímať, pohybuje sa skôr zo zotrvačnosti.

Roman si pripadá pri tejto starostlivosti priam ušľachtilo. Vžíva sa do situácie skúseného horolezca, ktorý zachraňuje druha v smrteľnom nebezpečenstve.

Skutočnosť je prozaickejšia. Potrebuje nájsť strom a na jeho kôre, obrastenej sivým machom, olejovou farbou namaľovaný červený obdĺžnik medzi dvoma bielymi. Obyčajnú turistickú značku, ktorá by im ukázala východ z lesa.

Konečne ju zbadá. Od prvého stromu dovidí na ďalší s tou istou značkou. Náhli sa k nej, potom k ďalšej. Spamätá sa, až keď je dosť ďaleko.

— Hej, — zakričí. — Som na značke.

Muž sa neozýva. Už mám toho po krk, povie si zrazu Roman Zelina. Nebudem sa sto ráz vracať. Kašľať na neho. Nie som predsa zodpovedný za blázna, čo sa po dvoch či koľkých infarktoch trepe na takúto túru. Lekári sa piplú, aby ho postavili na nohy, a on si nevie odpustiť, aby sa sem ešte aspoň raz nepozrel! a ja aby som pri ňom samaritánčil.

— Heéj! Značka je tu. Počujete ma?! — Zakričí tak mocne, až ho zabolí v krku. Napäto počúva.

Nič. Nijaká ozvena.

Roman Zelina sa pohne k ďalšej značke. Má pred sebou vytúženú cestičku, čo ako v rozprávke o medovníkovej chalúpke smeruje von z temného lesa. Janko s Marienkou trielia z neho, akoby im za zadkom horelo, jahody z košíčka strácajú. Roman za nimi. Už je takmer von z lesa. Na okamih zastane. Ešte raz zavolá. Popočúva. Nijaká odpoveď. Pohne sa. Proti vlastnej vôli k miestu, kde muža opustil.

Stopa mužových hikoriek vedie úplne iným smerom. Strmo nadol. k potoku. Muž naberá z neho vodu do termosky.

— Poďte, natrafil som na značku, — vraví Roman.

— Fajn, — povie muž. Napije sa potočnej vody. Musí byť poriadne studená. Roman ho na to taktne upozorní.

— Hádam je moja starosť, akú vodu pijem, — zamračí sa muž.

— Ja len, že by sme sa mali konečne pohnúť.

— Natrafili ste na chodník? Tak na čo čakáte? Kvôli mne sa nemusíte zdržiavať.

— Poďte aj vy. Začína sa stmievať.

— Mne je dobre takto.

Muž sa posadí do snehu a zase sa napije tej studenej vody. Logá ju, až Romana mrazia zuby. Pripomína mu zranené alebo starobou unavené zviera. Dotiahlo sa na opustené miesto a chce si nerušene oddýchnuť, liečiť si rany. Alebo nebodaj dôstojne, bez svedkov ukončiť svoj život.

Pre osemnásťročného Romana Zelinu je takýto koniec nepredstaviteľne krutý.

— Poďte, prosím vás, — povie čo najtichšie.

Muž si svojho záchrancu nevšíma. Zavrie oči a schúli sa do klbka. Naozaj ako zvieratko. Trasie sa od chladu. Roman Zelina ho nemôže nechať samého. Rozhodne sa, že bude konať, ako sa v takejto situácii od neho žiada. Chytí muža pod pazuchy. Chce ho postaviť na nohy. Prekážajú mu pri tom lyže. Lenže bez nich by sa zabáral. Muž je ohromne ťažký. Ako žoch zemiakov. Vôbec sa mu nesnaží pomôcť. Roman ním zlostne potrháva, myká. Zakrátko sa vysilí. a muža opúšťa trpezlivosť.

— Človeče, nechajte ma na pokoji.

— Poďme.

— Prisámvačku vám jednu uvalím.

— Prechladnete.

— Čo vás je do toho. Čo sa do mňa vôbec stariete. Lekári, sestričky mi prikazujú. Keď sa im konečne na chvíľku vyšmyknem, pripletie sa do cesty tento zmok! Od vodopádov sa

plazíte za mnou. Ako stopovací pes. Kto vás sem volal? To ste naozaj taký nesamostatný, že ma potrebujete ako dojku? Ak sa neviete rozhodovať sám, seďte doma pri mamkinej sukni.

— Myslel som...

— Práveže by ste mali myslieť. Ak horám nerozumiete, a to prisámvačku nerozumiete, nelezte do nich. Dobre vám radím.

Roman Zelina pocíti, ako mu muž krivdí. Vôbec neoceňuje jeho úprimný záujem. Netaktne mu vyčíta neskúsenosť. Kruto a hlboko zatína ostrie svojej zlosti. Na veľmi citlivé miesta Romanovej ťažko budovanej sebaistoty. Je mu z toho do plaču. Zneistie. Ak nevie vzbudiť v mužovi dôveru, treba odísť.

Zamrzne! On tu normálne zmrzne. Lenže jemu na tom asi nezáleží, hovorí si Roman Zelina. Vôbec nechce, aby som mu pomohol. Tak aj mne to môže byť jedno.

Napevno sa rozhodne zísť dolu. v lese sa stmieva. Keď sa dostane z neho von, trochu sa rozjasnie, hoci slnko už zapadlo. Je znovu na ceste, do ktorej lesné nákladné autá vtlačili pneumatikami tvrdé vzorky. Skĺznice lyží na nich hrkocú, poskakujú. Roman je však taký sústredený, že i pri najvyššej rýchlosti, akú je schopný z unaveného tela dostať, sa drží bez pádu.

Zdvihne mu to náladu i sebadôveru. Hoci sa mu pred chvíľou zdalo, že je na konci so silami, stupňuje tempo. Odráža sa roznožmo, ľavou, pravou lyžou, odpich oboma palicami súčasne. Ako sa vzďaľuje od miesta, kde opustil muža, napätie povoľuje. Sústreďuje sa na to, aby podal čo najlepší bežkársky výkon. Je pyšný na to, ako zvláda korčuliarsky štýl.

Blíži sa k Podbanskému. Aby sa zbavil aj posledného trápenia, na križovatke sa zastaví v dome Horskej služby. Tam oznámi čo a ako a v pohode stihne autobus.

Už v pitvore zacíti Roman Zelina vôňu údenej klobásy vyváranej v kapustnici. Zarazene zastane na prahu vykúrenej izby. Ako strémovaný koledník. Žena, ktorú videl ráno pri plote, je oblečená naľahko. Po domácky.

— Zabudli ste zaklopať, mladý pán, — povie muž s hustou kučeravou bradou. Na červenom svetri má našitý znak Horskej služby.

— Prepáčte, — zajachce Roman.

— Stalo sa niečo? – spýta sa pokojne žena. Má medovosvetlé vlasy spustené na plecia. Vyzerá iba o niečo staršia ako jeho spolužiačky. Pôsobí však dospelo. a zrelo.

— Áno. Môže sa niečo prihodiť. Tam hore.

— Kde?

— v lese. Nad dolinou.

— Nad ktorou dolinou.

— Nad Kôprovou nie... Tou sme šli nahor. Tou druhou sme sa rozhodli vrátiť.

— Cez Závory, — konštatuje mladá žena.

— Stále ničomu z toho, čo tu rozpráva tento mládenec, nerozumiem, — povie strážca Horskej služby.

— Niekto potrebuje pomoc? — pomáha Romanovi mladá žena.

— Áno, určite potrebuje, — priam nadšene reaguje Roman. Akoby si konečne spomenul, kvôli čomu sa vlastne zastavil. — Jeden starší muž. Hore, v Tichej doline. Pri potoku, — snaží sa čo najpresnejšie označiť miesto, kde zanechal muža s infarktovým srdcom.

— No prosím, — povie strážca Horskej služby. — Začínam vám rozumieť. Samozrejme, ostal by som radšej doma v teplučku. Lenže ja sa v momente obliekam a bežím tam.

— Je to váš príbuzný? — spýta sa mladá žena.

Roman Zelina zavrtí hlavou.

— Takže sa vám veľmi nežiada ísť so mnou, — povie strážca Horskej služby.

— Mal by som? — pýta sa nerozhodne Roman.

— To záleží na vás. Len aby som nemusel zachraňovať namiesto jedného dvoch.

— Nech si oddýchne, — povie mladá žena. — Pozri, ako ho to vzalo.

Strážca Horskej služby si oblieka červenú páperovú vetrovku. Zakrátko na dvore štartuje gazík. Motor po niekoľkých pretočeniach naskočí a hlučne sa rozrapká.

— Sadni si. Iste si vyhladol, — povie Romanovi Zelinovi mladá žena.

— Ďakujem, nemám vôbec hlad, — odpovie Roman. Usiluje sa vysvetliť, že mal so sebou dosť jedla.

— Nalejem ti teda čaju. Čaj hádam neodmietneš. — Žena pozerá na Romana pokojne a optimisticky. Ten pod jej jasnohnedými dúhovkami sklopí zrak. Cíti, ako sa červená.

— Nebudem vás vyrušovať, — povie.

— Nevyrušuješ. Ani nezdržiavaš. Nezastavuje sa u nás tak veľa ľudí. Som rada, keď sa môžem s niekým pozhovárať.

Roman pozrie na hodinky.

— o chvíľu mám z Podbanského posledný autobus.

— Nepočkáš? Nie si zvedavý, čo je s tým mužom?

— Bude v poriadku, — zajachtá Roman. — Vravel, že je skúsený turista.

— Aj ja si to myslím, — povie svetlovlasá mladá žena. Pristúpi k Romanovi Zelinoví. Akoby mu chcela pomôcť zložiť batoh z chrbta. On iba niečo zamrmle, pozdraví sa a vybehne z domu. Strážca Horskej služby odchádza gazíkom hore dolinou.

Na autobusovú zastávku dobehne Roman Zelina včas. Nastúpi do poloprázdneho autobusu. Sadne si, zatvorí oči. Upadne do hlbokej melanchólie. Je presvedčený, že na miestach, z ktorých tak zbabelo zutekal, sa nebude môcť nikdy ukázať.

Róbert Müller
prozaik, básnik, publicista
narodený v Bratislave (1961)

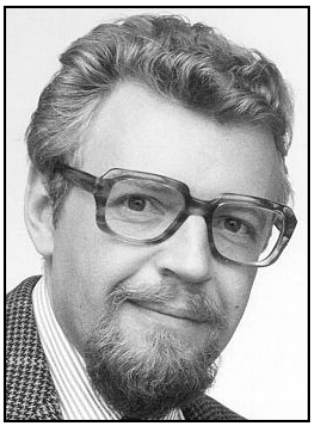

Pracoval ako geológ, bol riaditeľom Záhorského múzea v Skalici, v súčasnosti je súdnym znalcom pre odvetvie drahé kamene, ťažba nerastov a minerály.

Debutoval zbierkou poviedok Naša láska bola modrá (1992). Plejáda ľudských vzťahov stvárnená tak trochu „kafkovsky" s prvkami tajomna a bizarnosti prezentuje degradáciu človeka vplyvom spoločnosti. Kniha Oko ako ty (1993) obsahuje výber z jeho básnickej tvorby. v novele Béla, priateľ Fénixa (1995) sa zamýšľa nad pozíciou človeka v dnešnom modernom svete. v próze Stratené veci Ríma (1998) netradičným spôsobom rozpráva o ľudskom nepochopení. v knihe poviedok Strážni anjeli (1999) v duchu svojej poetiky reaguje na moderné zauzliny modernej doby a slovenských dejín. z nej je aj poviedka Otázka.

Venuje sa publicistike. Svoju odbornosť zúročil v diele Fantastická mineralógia, v ktorej okrem iného zhrnul názory o drahých kameňoch od antiky.

Z myšlienok:

Kameň rastie v čase ako strom, má svoj zrod, trvanie, má svoje letokruhy. Kameň tu bol pred človekom a až človek si všimol jeho krásu a trvácnosť. Kameň bol prvým prírodným materiálom, ktorý sa pračlovek naučil opracúvať a používal ho ako nástroj, ale aj prvú zbraň. Cesta od pästného klinu až po jadrové zbrane nebola ľahká. Človek prenikol do mikroštruktúr kryštalickej hmoty a naučil sa z prírodných rádioaktívnych materiálov uvoľňovať obrovskú energiu. Ľudstvo už zakúsilo „plač kameňa", ale nie som si istý, či si z toho pre seba vyvodilo dôsledky.

...Ale kameň je aj ticho. Mystické ticho. Akousi odvekou potrebou je potreba ticha, keď si jasnejšie uvedomujeme seba samých, keď sa akosi bližšie dostávame k pravde, k jadru veci. Ticha liečivého, ktoré tíši, upokojuje ľudské zmysly nastavené na množstvo lákadiel. Jestvuje rastlina, ktorá sa volá japonsky vavrín (laurus japonica) a ktorá neznáša krik, hlasnú reč, hlasitý smiech, rev a hurhaj. Listy japonského vavrínu sa odvracajú od hluku. Na Šalamúnových ostrovoch, ako píše Robert Fulghum, praktikujú miestni domorodci zvláštny spôsob stínania stromov: nepoužívajú sekeru ani iný nástroj, ale krik — začnú na strom kričať a strom sa poddá a padne. v človeku akoby bola zakódovaná potreba ticha ako rovnováha proti chaosu, hluku, ako stav vyváženosti proti rušnému spôsobu života, chaosu, entropii... Keď sa dobre zahľadíte na kameň, jeho dokonalá súcnosť vám pomôže ticho sa rozplakať.

(1997)

Otázka

Poslali sme Julinke kačičku na pružine. Zavesí sa na strop, potiahne sa nadol, a keď sa pustí z ruky, vyletí nahor a máva krídelkami. Celé týždne sa s ňou hrala. Naťahovala pružinu, smiala sa detským smiechom, tlieskala ručičkami, keď kačička z umelej hmoty letela dohora.

Jeho žena je tak trochu hysterická. a ani sa jej nečudujem. Kým sa nerozhodli, že si adoptujú dieťa, ich život bol neznesiteľne prázdny. Vybrali si dievčatko z detského domova. Julku. Po roku dievčatko dostalo zápal mozgových blán. Odvtedy sa s jeho ženou nedá vydržať. Občas ju chytí záchvat. Vtedy zoberie dáždnik a začne biť svojho muža a vykrikuje pritom, vraj on je na vine, že nikdy nemala dieťa.

Má muža ako chlieb s medom. Nesmierne dobrého, a čo je najvzácnejšie, pravdovravného. Toho človeka sme, odvtedy ako ho poznáme, a je to pekných pár rokov, nepočuli sťažovať sa na osud, nariekať, po tie roky, čo sa poznáme, sme ho nepočuli, že by bol položil čo len jednu otázku, ktorá by sa dotýkala jeho, jeho manželky a Julky.

Bolo to raz večer. Prišiel k nám na návštevu, zaujímal sa, ako nám funguje vodomet s veľkým plastovým tanierom, ktorý nám kedysi daroval, keď sme sa mu sťažovali, že v byte máme na nevydržanie suchý vzduch. Ako si sadal v obývačke, z nákupnej tašky vytiahol ježka. Našiel ho pri ceste a nedalo mu. Chcel sa zrejme s nami podeliť o detskú radosť, ktorú som videl v jeho tvári, keď ježka položil ku krištáľovej dóze na cigarety, k váze, ktorá mala približne rovnaký brus, a k pomerne masívnemu popolníku.

Manželka celkom zľahka vykríkla obdivom. Všetci traja sme vtedy vnímali čosi nesmierne nežné a dobré, čosi, čo sa odrážalo v jeho tvári, keď vyjavenými tešiacimi sa očami hľadel na ježka. Vtedy si priložil prst na ústa ako dieťa, keď prezrádza významné tajomstvo, a vzápätí si uvedomí, že ho nemalo len tak ľahko vyriecť, a preto kladie ukazovák na ústa, že sa čímsi zaprisaháva.

S manželkou sme si v okamihu uvedomili, že nám niečo chýba. Čakali sme všetci traja, kým sa ježko osmelí a zaujme bojovú obrannú polohu, čakali sme, kým sa pichľavá guľa pomrví, uprene sme hľadeli, či prejde po stole aspoň zopár krokov. Čakali sme, kým z bašty pichliačov vystrčí hnedočierny ňufák. Po mlčanlivom čakaní sa pichľavá guľa zamrvila a ježko drobnými vychádzkovými krokmi zacupital po stole až k okraju, tu sa zháčil a zastal.

Vtedy sme v jeho tvári zbadali nevídanú radosť, čosi výsostne detské a dobré. Na to sme čakali skoro celý večer. Napokon sme sa dohodli, že ho vypustíme do našej záhrady. Máme ju hneď pri dome, zopár árov, a je v nej dosť úkrytov a kde-tu pri plote i vysoká burina s výmoľmi, kde si môže nájsť úkryt. Ježko sa rozbehol po nepokosenom trávniku so svetelnými jazykmi prenikajúcimi z dvoch izieb. Napokon splynul s tmou.

S manželkou sme zaspávali bok pri boku a rozmýšľali každý osamote, čo nám chýba. Hoci sa máme radi, predsa v našom vzťahu je niečo, čo musíme zmeniť, čo obaja cítime ako vychýlenie alebo úder. Keď v obývačke vyložil ježka na stôl, pocítili sme to ako nástojčivú otázku, ktorá volá po vyslovení a po triezvej odpovedi, ktorá upokojí, utíši a náš vzťah opäť naplní čímsi pevným a istým.

Z polospánku nás vytrhlo zvonenie. Prehadzovali sme sa, nevedeli sme narýchlo, či ide o sen, ale keď zvonenie neustávalo, prebral som sa a šiel otvoriť. Bolo neskoro večer a pred bránou stál on. Detská radosť sa mu z tváre vytratila. Lapal po dychu, akoby celou cestou bežal, len čo sa trocha upokojil, vyletelo z neho: — Musím ho priniesť! Za každú cenu, lebo doma bude peklo. Zase na mne zlomila dáždnik. — v tme som nespozoroval sinky na jeho tvári.

— Musím ho nájsť, — opakoval. — Prosím, pomôžte mi. Chcem ho pre Julinku, aby sa s ním tiež mohla pohrať.

V onen neskorý večer sme sa pustili do hľadania ježka a hľadali sme až do rána. Baterkami sme svietili pod každú paradajku, navzájom sme sa oslepovali a každý z iného konca záhrady sme do noci lamentovali: — Kde len môže byť? Ani tu nie je!

Keď sa začalo brieždiť, vzdali sme sa. Posadali sme si v obývačke a až teraz som si všimol jeho nevyspatú a unavenú tvár. Bola v nej úzkosť a obava pred dáždnikom, alebo možno i z čohosi väčšieho. Manželka priniesla tri silné kávy, no on zatiaľ zaspal nad stolom, hlavu mal položenú medzi krištáľom, ktorý sme dostali ako svadobný dar. Hľadel som na jeho detskú ruku podloženú pod hlavou a mal som nutkanie spýtať sa manželky, či už prišla na to, čo nám vlastne chýba.

Gabriela Rothmayerová
prozaička, publicistka
narodená v Gelnici (1951)

Pracovala ako redaktorka, v rokoch 1991—94 bola poslankyňou Národnej rady Slovenskej republiky, v súčasnosti je šéfredaktorkou Rádia Devín Slovenského rozhlasu.

Knižne debutovala zbierkou próz Lastovičie hniezdo (1982), spojených baníckym prostredím i protagonistkou — mladým dievčaťom, ktoré si hľadá miesto v živote. Je to kniha o túžbe po súzvuku a porozumení. Súbor poviedok Po prvej skúške (1984) obsahuje príbehy emancipovaných žien. v rovnako feministicky ladenej novele Šťastie je drina (1989) sa cez obraz ženy v nešťastnom manželstve, ktorá veľmi túži po dieťati, zamýšľa nad zložitým postavením žien s pracovnými a domácimi povinnosťami.

V roku 1994 vydala knihu spomienkových esejí Zo zápisníka poslankyne. Politicko-spoločenskú publicistiku obsahuje aj kniha Dusno (1998). v nej zhromaždila rôznorodé texty priebežne publikované v tlači i v rozhlase o zložitých procesoch transformácie po roku 1989; popri vlastných textoch zaradila do nej aj rozhovory s politickými osobnosťami oboch táborov — predstaviteľmi totality i „nežnej revolúcie“.

Z myšlienok:

Ak spisovateľ či intelektuál zostáva v politike, rezignuje na svoj talent — také je moje poznanie. Politika naozaj nie je menuet, v ktorom gavaliersky a tanečným krokom krúžiš po parkete, nie je pre útlocitných či nebodaj spravodlivých. Ak chceš byť úspešný, musíš bodovať. a body sa zbierajú za súboje. a hoci by mali byť pravidlá jasné - kde je ten rozhodca, ktorý by spozoroval každý nedovolený hmat? To vie len Boh nad nami...

...Znepokojuje ma, ako ľahko sme uverili vo svoju malosť.
Vari pred rokom bol môj syn na konkurze, ktorý u nás robila Atlantic College. To je škola, založená v šesťdesiatych rokoch dôstojníkmi NATO s ideou, aby sa talentované deti rôznych krajín spoznávali v mladom veku. Lebo ľudia, ktorí sa poznajú a sú priatelia, nebudú proti sebe viesť vojny. Na konkurze sa okrem odborných testov rozprávali s uchádzačmi o všeličom možnom. Napríklad: aký je rozdiel medzi nami, Slovákmi, a, povedzme, Američanmi? Môj syn odpovedal: nijaký, len my musíme viac vedieť.

Myslím, že to sú perspektívy kultúry, ak naše deti nemajú komplexy z malosti. Ak obstoja, ba vyniknú. Ak nepodľahnú krikľavému trhovému nevkusu, ktorý sa za kultúru chce vydávať a jeho pôvod je len v peňaženke, či krajšie, na kontách.

Môj Michal necíti žiaden handicap medzi tristopäťdesiatimi študentmi z osemdesiatich krajín sveta. a keď sa raz rozprávali na izbe so spolubývajúcimi, Mussa, chlapec z Afriky, synovi vraj obdivne povedal: Mišo, ty si z najväčšej krajiny, akú poznám! Vidíte, všetko je to otázka výkladu, ale i kultúry a kultivovanosti.

(1994)

V nebezpečnom pásme

Začiatok sa ukázal viac ako sľubný. Hneď skraja lesa, pod nízkymi hustými mladými borovicami, našli prvý úlovok. v navlhnutom kvitnúcom machu s tenučkými vzpriamenými vláskami, ktoré niesli drobné červenkasté iskierky kvetov, stála nohami hlboko vborená až do pieskovitého podložia celá mladá rodina hríbov s matnými tmavohnedými klobúkmi.

Ada ich vykrúcala z machu, ofukovala a ovoniavala, Rudo orezával bruškatý hlúbik a nechtom olupoval z klobúkov prilepené pierka ihličia.

Predierali sa cez husté lesklé zelené štetinky, nadvihovali boroviciam tuhé, akoby nalakované konáre a dychtivo sa im vnárali pod sukne. Vo vysokej tráve šuchotali jašteričky. Vyskočil vyplašený ušiak a upaľoval, až za ním zostávala iba rozkmitaná stopa v borine.

V jesennom slnku sa hodvábne leskli jemné pradená pavučín, na ktorých sa hojdali pavúky. Trocha hlbšie v lese sa týčili vysoké vznešené stĺpy borovíc s honosnými vetvami, po ktorých skákali veveričky. Všade bolo majestátne ticho.

Odrazu sa les prihrbil, oblohu preťal burácavý hrmot, vzápätí sa rozdrgľoval, ako keď sa po suchej drevenej dlážke rozsypú ťažké tvrdé dubové gule. Les bol vojenským cvičiskom, upozorňovali na to tabuľky s výstražnými textami, ale aj prázdne začmudené nábojnice, povaľujúce sa v tráve, blýskajúce sa v náhodnom slnečnom lúči, ktorý sa prešmykol cez hustú chvojinu. Tie nábojnice ich neznepokojovali, skôr vzrušovali ako čosi nekaždodenné, zakázané. Ešte nikdy neboli na hubách v zakázanom priestore, raz to predsa museli skúsiť. Vojaci sem chodili cvičiť v presne stanovených hodinách, aspoň tak ich informovali tí, čo sa chválievali bohatým úlovkom z tohto lesa. Huby tam vraj rastú, akoby ich niekto sial.

— a nie je to nebezpečné? — pýtala sa včera Ada, len čo si zložila kufor, a oči sa jej vzrušene leskli od radostného očakávania. Už v tej chvíli bola rozhodnutá, že to napriek nebezpečenstvu skúsi. Priateľka ju chvíľu odhovárala, tvrdila, že cvičisko je vlastne strelnica, a hoci sa strieľa iba slepými nábojmi, i tie môžu byť nebezpečné, ak trafia presne. Priateľkin manžel Rudo sa však na hubačku nechal nahovoriť. Páčila sa mu Adina odvaha a vzrušenie zo zakázaného prešlo i na neho.

Burácanie sa roztiahlo do šírky, zmenilo sa na dobrácky mrmot, až napokon úplne stíchlo. Veveričky ešte chvíľu nedôverčivo sedeli v korunách, no o chvíľu opäť rozhojdali vetvy a vyšplhali sa vysoko do korún, kde sa úplne stratili.

— Myslíš, že začnú skôr?

Streľba na cvičisku sa mala začať až navečer. Rudo neodpovedal. Opäť kvočal pri nohách krásnej dvojice. Na koreni nosa mal prilepenú mušku, zajatú v pavučine. Rudo si ju nevšímal, bol veselý, príjemne vzrušený nevšedným zážitkom.

Stretli sa im ruky, keď vyberali huby z hniezda. Rudo pocítil vôňu vetrom prefúkaných vlasov a chladivej pokožky porastenej jemným páperím ako zrelá broskyňa. v ústach mal hustú chuť slín, ktoré musel ustavične pregĺgať, keď sa pred ním skláňala, zadok okrúhly, obtiahnutý pevnou látkou. Načahovala sa za košíkom, pocítil pružné prsia pod tenkým tričkom na chrbte svojej ruky. Spustil otvorený nôž do košíka zapĺňajúceho sa plodmi a prstami čiernymi od hríbov ju pohladil po holej šiji. Ostala tam šmuha, ktorá sa z hrdla pretiahla na bledomodré tričko a nakreslila mapu jeho ďalšieho objavovania. Tričko však malo veľa bielych miest, mapu dotváral na nahom tele. v hlave pocítil burácavý hukot, pod rukami poddajné telo.

— Ale sme tomu dali, — vzdychla si Ada, vyberajúc si z prameňov vlasov pavúky a ihličie. Všimla si, ako sa Rudovi po čele a sluchách šmýka slaná kvapka potu.

Nebo opäť hrmelo a les sa krčil v očakávaní. Tentoraz začuli hvižďanie, ktoré sa takmer strácalo v reve motora, nato sa kdesi ozval výbuch. Bleskovo upaľovali z nebezpečného pásma ako pred chvíľou vyplašený zajac. Na okraji lesa pred výstražnou

tabuľkou si vydýchli. Ada si rozšnurovala tenisku, pridŕžala sa jednou rukou Ruda, stála na jednej nohe ako urastený hnedovlasý dubák a vytriasala z tenisiek ihličie.

Večer voňal hríbovým paprikášom, hubovou polievkou a dažďom, ktorý odzvonil babiemu letu. Čľapkal po kachličkách schodov na terasu, kde sedel Rudo so svojou ženou a s Adou. Obaja hubári rozprávali jeden cez druhého, aký to bol úchvatný zážitok v tom zakázanom lese, o pavučinách natiahnutých medzi stromami ako závoje, o nebezpečnom zastreľovaní, o zástupoch hríbov a čarovných kolesách pôvabníc fialových, o borine, ktorá v jesennom slnku vianočne voňala živicou, rozprávali a prerušovali sa, no ani Ada, ani Rudo na seba nepozreli. Kvapky dažďa cupkali na chlpaté lístky muškátu, ktoré sa pod nimi triasli a zhadzovali studené spŕšky v ťažkých slzách do kvetináča. Na strechu verandy zatekalo pod zvetraný a premočený térový papier, bolo ho už treba dávno vymeniť. Zablúdený jarček si predral cestu cez doštenú štrbinku a crkol Rudovi za golier košele. Inokedy by bol zlostne prskol, teraz iba zimomravo schúlil plecia, ako ho šteklivá kvapka zamrazila na horúcom tele.

Žena sa na neho skúmavo zahľadela. Pokojná reakcia ju prekvapila.

— Zateká, — povedala, aby sa presvedčila, že je naozaj nejaký čudný. Inokedy sa po takejto poznámke zlostne ohradil, každú bral osobne, ako by ho chcela uraziť alebo ponížiť. Teraz však vstal z prúteného kresla, frčkou jej odstrelil špinku zo sukne a usmial sa.

— Keď zateká, budeme to musieť zaplátať, nie tak? — povedal srdečne.

Dážď crčal bez ustania, šumel v orgovánových kríkoch, dupkal po spadanom lístí pod jabloňami, vlhkým chladom dýchal na otvorenú verandu.

Žena odišla do domu ustlať priateľke, Rudo hneď vstal a nasledoval ju. Pomáhal žene navliekať naškrobené obliečky na starý paplón a vankúše, žena vystierala plachtu, zakladala konce pod matrace, rukou vyhládzala záhyby. v odbornej literatúre čítala, že niektorí muži, keď v manželstve zahnú, kompenzujú podvedomý pocit previnenia zvýšenou pozornosťou k manželke. Ale žeby jej muž? Vystrelila len tak, naslepo.

— Počuj, viem, čo sa stalo,— povedala a po očku sledovala mužovu tvár. Na okamih skamenel, vzápätí sa mu oči zúžili, akoby dostal medzi ne úder, no hneď sa spamätal.

— Čože?

— Viem, čo sa stalo, ale nebudeme to rozmazávať, — povedala žena. — Asi je to tak, môže sa to prihodiť každému... a veď čo, neubudlo ťa, — dodala.

Bol zaskočený a raz nevedel, čo si má myslieť.

— Ale, prosím ťa, čo by sa bolo stalo, prosím ťa pekne...

Žena zmĺkla, dopriala mu, aby sa spamätal. Po chvíľke ticha odišla, nechala ho stáť s nenavlečeným paplónom v roztiahnutých rukách ako ukrižovaného.

Ada stála pri muškátoch, dlane vyvrátené, chytala do nich jesenný dážď, prúdy sa jej na dlani rozbíjali, odskakujúce spŕšky jej chladili tvár a na dlani zostávali mláčky, ktoré rozbíjali nové šibajúce prútiky.

— Takže tak, — prehovorila žena, ktorá si stala tesne vedľa nej, chrbtom k zábradliu, tvárou do tmavej verandy, prehla sa ponad kvitnúce muškáty a zaklonila hlavu. Na tvári ju pošteklili vlhké pramienky.

Ada spozornela, napäto čakala, dlaň vystrela, kalúžky vody sa vyliali, dážď ďobol do vystretej dlane. Vzápätí zaťala prsty v päsť a spustila ich vedľa tela.

— Hovoríš, pekný deň, ehm... — pokračovala žena. — Zažila si príjemný deň...

— Skutočne, — vpadla jej Ada do vety s akýmsi nadšením. — Veľká škoda, že si nebola s nami, môžeš vážne ľutovať... Prerušila ju:

— a nebolo by nás v tom nebezpečnom lese priveľa?

— Ako to myslíš? — hlesla Ada, zaskočená otázkou najlepšej priateľky.

— Hm... Predsa len, je to zakázané pásmo. a poznáš ma, vieš, aká som strašná moralistka.

— Ale veď... Veď čo je na tom...

— No fakt. Naozaj. Na tom, že si bola v zakázanom pásme, i keď je to cvičná strelnica, nie je nič hrozné. Ale dobre vieš, že o to nejde, — dodala žena významne.

Ada jej celkom zničená pozerala do očí.

— Kristepane, ty máš ale muža! Táral, čo? Kristepane... ale ver mi, nič také sa nestalo. Fakt, vážne. a ver mi, už sa to nikdy nestane, už nikdy viac! Keby som bola tušila, že je taký... — zajakávala sa Ada. Bola úprimne zhrozená skazenosťou toho chlapíka, ktorý sa zahorúca poponáhľal pochváliť vlastnej žene neverou s jej najlepšou priateľkou, chrapúň akýsi.

Ráno sa tí dvaja chladne a takmer nepriateľsky rozlúčili. Ada odchádzala po zablatenom chodníku, ihličky sa jej doň vbárali a knísala sa ako postrelená.

— Nehnevaj sa na mňa, ale je to sliepka, — utrúsil Rudo. — Nehnevaj sa, ale bol by som rád, keby si ju viac nepozývala.

Žena mu mlčky nastavila usmievajúce sa pery, na ktoré vtlačil nemanželsky vzrušujúci bozk. Všetko je odpustené. Hra pokračuje.

Peter Ševčovič
prozaik, dramatik, scenárista
narodený v Bratislave (1935)

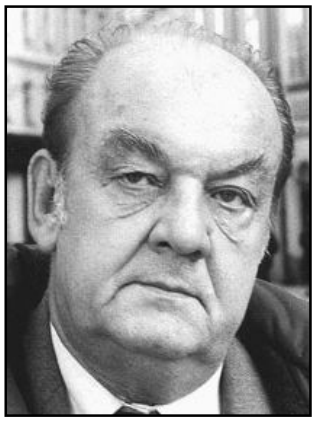

Prevažne pracoval ako filmový a televízny dramaturg. Knižne debutoval románom Mesto plné chlapov (1963) o mladom intelektuálovi v prostredí gigantického železiarskeho závodu. v románe o stavbároch Čakaj nás, Angela (1964) stvárnil protiklad predstáv a reality. Novela Mimoriadne okolnosti (1974) nastolila na prípade neúmyselného zabitia tému spoločenskej zodpovednosti jednotlivca. Román Tretinový chlap (1976) určený mládeži zobrazuje časy rozhrania vojny a mieru v Bratislave. Kamarátka pre nás dvoch (1978) pojednáva o výchove detí v neúplnej rodine. Román Maturita ako remeň (1990) pojednáva o mravnosti v dobe spoločenskej transformácie.

Pre divadlo písal komédie zo súčasnosti (Nie je všedný deň, 1960; Vrabčie lásky, 1978; Garzónka 1993), hry o Slovenskom národnom povstaní (Partia, Kvarteto). Napísal rad televíznych hier pre dospelých (Spor o básnika, 1967; Konfigurácia, 1971; Biele vrany, 1977; Prvé lásky, 1980; Exemplárny prípad, 1989) i pre mládež.

Je autorom mnohých rozhlasových poviedok (Chlap prezývaný Brumteles, 1979; Blízka cesta do večnosti, 1999) i rozhlasovej hry Srnka a čierny kôň (1992).

Z myšlienok:

Napriek zlým časom a pofebruárovým normám duchovného života, otec aj dedo vštepovali do mňa kresťanské chápanie sveta. Nie okázalé a proklamatívne kresťanstvo, nie úzkostlivé dodržiavanie kultových predpisov voľaktorého z náboženstiev, ale filozofický princíp dobra ako vnútornej potreby, pomáhajúcej čeliť okolitému svetu, jeho zlám a nenávistiam. Byť skromný a pokorný, no vždy ostať svoj. Chápať svojich nepriateľov. Svojsky ich milovať ako ľudské bytosti. Nenaučili ma nenávidieť. Chápaním blížnych možno predsa aj z toho najnevraživejšieho, najodľudštenejšieho sveta vydolovať odrobinky dobra, ktoré všetkým osoží. Ostalo to vo mne dodnes, i keď mávam často pocit, že si svojou neschopnosťou nenávidieť škodím. Takéto sebapoškodzovanie mi však dodáva vnútornú rovnováhu.

...Demokracia je okrem iného aj schopnosť vedieť sa predpoludním do krvi posekať na politickú tému a večer si so súperom príjemne popiť pri téme, ktorá nás spája. Ozajstná demokracia je vysoká hra o vec s ovládnutými emóciami.

Za jednu z najväčších možných tém súčasnej literatúry považujem osobnú drámu takého čestného, charakterného, priameho a slušného človeka, ktorý nemôže uspieť v nijakej revolúcii.

(1991)

Blízka cesta do večnosti

Sídlisko pri meste bolo také staré, že domy v ňom ešte poctivo murovali. Do dvojgarsónok budúceho hotela, ktorý sa hotelom nikdy nestal, pôvodne nasťahovali učiteľov vysokých a stredných škôl, inžinierov z významných podnikov, právnikov, aj lekárov z miestnych nemocníc. Všetci boli vtedy mladí, život mali pred sebou, nuž nečudo, že mnohí sa rozpŕchli po svete. a tí, čo ostali, živoria z dôchodkov.

Postupne sa stávali svedkami, ako zanikli ihriská pre deti, ako sa kaviareň, v ktorej sa stretávali, premenila na filiálku ktorejsi banky, z luxusnej reštaurácie s terasou sa stala sa piváreň s hracími automatmi, v ktorej servírky zazerali na staré dámy, čo neopustili starý zvyk a dva-tri razy do týždňa sa stretli na terase k siahodlhým rozhovorom pri jedinej kávičke.

V korunách urastených stromov, vysadených kedysi obyvateľmi sídliska, švitorili vtáky. Dávno už privykli zvukom vrčiacich áut z neďalekej výjazdovky a prestali sa báť starých ľudí. Sivý drozd, ktorého pani Gizelka volala Kleofáš, poskakoval okolo stolíka, pri ktorom sedela, v očakávaní, že mu hodí kocku starého chleba. Pani Gizelka si miešala kávičku a čakala na pani Ruženku, ktorá síce vždy meškala, zato však len čo prišla, prekvapila ju nečakanou otázkou.

- Mali ste už sedemdesiat, Gizelka?

— Vlani, Ruženka moja, vlani. Dobrý deň! — Sledovala, ako si Ruženka oprašuje stoličku a potom si sadá.

— a pán manžel?

— Ten je o šesť rokov starší!

— Vyzeráte sotva na šesťdesiat!

Ruženka sa konečne usadila podľa chuti.

— Často mi to vravievajú, — podotkla Gizelka a trochu sa začervenala...

— Ja som mladšia od vás o tri roky, ale vyzerám staršie! — zadívala sa Ruženka do zrkadielka. — Tvár mám ako z pergamenu.

— Na téglik smotany raz do týždňa naškriabete. Ja si z nej nacapkám každý deň na tvár a koži sa to páči.

— Môjmu nebohému každá kozmetika páchla. Ani tú najdrahšiu, ktorú mi vždy kupoval, ani tú neznášal...

— Ja vždy vstanem o čosi skôr ako môj Jozef, dobre sa vyumývam voňavým detským mydielkom, — zasnene sa rozvravela Gizelka, — potom sa po špičkách priblížim k nemu a prebudím ho bozkom. Zakaždým mi šepne, ako utešene voniam. a potom sa ešte šupnem do postieľky a on ma druhýkrát budí bozkom a raňajkami.

— Mne už dávno nikto nič nepošepol, — trpko si povzdychla Ruženka. — a nemastím sa ničím.

— Nesmiete sa opúšťať, Ruženka!

— a čo?! Som sama! Môj Fedor....

— ... a čo ak sa ten váš Fedor pozerá na vás z raja?! Čo ak ho trápi, že sa o seba nestaráte?!

— Ten! Poviem vám pravdu, ak už... v poslednom roku bol čoraz jedovitejší. Vrieskal na mňa, ustavične sa so mnou vadil, priam ma nenávidel. a zopárkrát ma aj udrel!

— a možno... možno to iba preto, že ste priveľa rozprávali. To starcov dráždi... Chcú mať svoj pokoj... Inak by...

— a čo — vy sa s tým vaším vari ešte milujete? — vybuchla Ruženka.

— Aj k tomu občas príde.

— v predsmrtnom veku?!

— Aj v starobe môžu byť dni krásne, hoci už bývajú takmer rovnaké, podobajú sa ako vajce vajcu. Celý život sme prežili v láske a s láskou sme sa pripravili aj na smrť. Každý sme

napísali svoj testament, dali ho u notára overiť, zalepili sme svoje závety do obálok a teraz v sekretári čakajú na našu smrť. Urobili sme presne tak, ako sme sa dohodli.

— Po mne veru nikto nič zvláštneho nezdedí. Mám to, čo som mala kedysi v mladosti. Vlastne, už ani to nie.

— Veď aj my tak: zdedíme po sebe len ak z koláča dieru! — usmiala sa Gizelka. — Preto sme obaja vymysleli do závetu isté prekvapenie. Čo ste sa zatvárili tak kyslo?

— Trochu toho zlata a porcelán sme popredali, keď deti utekali do Austrálie.

— a Klemka vás k sebe nevolá? Však sa vaša dcéra volá Klementína?

— Naposledy napísala pred dvoma rokmi. Mám dve vnúčatá, ale neviem o nich skoro nič. Tak mi dcéru zvlčil svet! a bohvie, či ešte vôbec žijú!

— Aj nám sa Janík zabil. a mal práve pred svadbou. Čerstvý inžinier... Nemáme pokračovanie. Nik po nás nezostane... Nám nebude mať kto priniesť na hroby chryzantémy. a teda ani nechceme hroby.

— Každý musí niekde spočinúť naveky. Ja som si kúpila miesto pri mužovi.

— Ak na druhom svete život pokračuje, Ruženka, tak človek večne spočívať jednoducho nemôže; a ak tam život nie je, potom nám to môže byť jedno.

— Ale ja som veriaca! — ticho podotkla Ruženka.

— Tým skôr by ste mali vedieť, čo je zbytočné! Túžite po pokryteckom rečnení?! Aj truhly sú nanič, spáliť vás môžu aj v plachte. Popol nech rozsypú na tú krásnu lúčku, čo na nej v jeseni rastie toľko pečiarok. Kto bude chcieť, spomenie si na nás aj bez toho cirkusu. a sviečku si môže zapáliť aj doma.

— Ale manžel by vám nemal kam chodiť na hrob!

— s tými jeho boľavými kĺbmi mestskou dopravou a trikrát prestupovať!? Aj po chlieb a mlieko ide len preto, že mu odmietam kupovať pivo a cigarety.

— a ja sa veru chodím porozprávať s mojím nebohým k jeho hrobu!

— My sa zhovárame doma. Navarím mu do termosky bylinkový čaj, zapálime si sviečku a niekedy držíme čiernu hodinku aj do polnoci. Každý deň sa takto porozprávame a zakaždým sa niečím prekvapíme.

— a dnes ho čím ohúrite?

— Kúpila som zlacnené šampiňóny. Udusím ich na cibuľke s rascou a zapečiem do lístkového cesta. a potom si posedíme.

— Ja veru chodím spávať so sliepkami.

— Môžete pozerať televíziu.

— Keď sa mi ten starý krám pokazil a vraj sa nedá opraviť. Nuž a na nový televízor nemám!

— v tom prípade by som si zapálila sviečku, pred ňu položila fotografiu nebohého a vyrozprávala mu, čo som celý deň robila. Jozef mi sľúbil, že po smrti každý deň príde ku mne a v tichosti pri mne zotrvá celý večer.

— Ale čo ak druhý svet nejestvuje a všetko je inak?! Ten môj za mnou neprišiel ani len vo sne.

— Nuž, moja milá, my sme sa s mojím Jozefom nikdy neprestali a ani sa nikdy neprestaneme ľúbiť. a aj keď naše dni sú teraz rovnaké ako kvapky vody, každý deň prežívame to dobré i to zlé z celého nášho života.

* * *

Gizelkin večer bol presne taký, ako si ho vymyslela.

— Mňam! Znamenité hubovníky, Gizka, zna-me-ni-té! — nadchýnal sa Jozef, keď zahryzol do chrumkavého lístkového cesta.

— Pirôžky sú to. Hubové pirôžky! — nežne ho opravila Gizelka.

— Každý deň ma prekvapíš čímsi milým. a hovoria o tebe, že si erdekbaba! — tváril sa spokojne.

— Jedz nad tanierom...! a ktože to vraví?

— Počul som to na vlastné uši. v obchode každý deň kohosi pretriasajú.

Muž sťažka vstával, príšerne ho boleli kolená.

— Keď už ideš, prines mi pohár mlieka!

— Mám v chladničke lepšie, — uškrnul sa Jozef. — Daj na stôl poháre! a vezmi tie krištáľové!

— a čože to...? Neviem, že by sme dnes mali nejaký pamätný deň? — volala za ním Gizelka.

— Pozri, ako sa tá fľaša krásne orosila! — povedal nadšene, keď odstraňoval zo sektu uzáver.

— Pýtala som sa ťa čosi!

— v našom veku je už každý deň čímsi pamätný. Nech je teda aj ten dnešný! — Vystrelil z fľaše zátku a opatrne nalieval perlivý mok do krištáľu. — Nuž, na zdravie, Gizka moja!

— Rozhadzuješ peniaze? No, teda... na zdravie!

— Mňam! To je dobrota! Dopi, dáme si ešte...!

— Toľké peniaze vyvaliť...!

— a načo sú nám? Na druhý svet si ich nevezmeme! Pozri, Gizka, dnes som ti kúpil aj toto! — Podával jej obálku s nejakými papiermi.

— Cestovná kancelária... Grécko... Okružná cesta po antických pamiatkach... Čo ti to zišlo na um? — Od prekvapenia bola celá ohúrená.

— Po celý život si o tom učila deti. Tak sa tam pozrieš, kým ti ešte slúžia nohy!

— Vždy som snívala o takej ceste, — hladkala očami papier, odrazu sa zháčila. — a to mám ísť sama? a ty?

— Dobre vieš, že ja by som to s tými mojimi nohami nezvládol. — Zdvihol pohár a štrngol si s ňou. — Na zdravie, Gizka, a na šťastnú cestu!

Ešte stále bola z toho celá vykoľajená. Prípitok však neodmietla. — Na zdravie, Jožko, na tvoje zdravie! — No nedalo jej to pokoja. — Ale — odkiaľ máš peniaze?!

— Zo šrajbtiša! z vkladnej knižky.

— z tej, čo máme na pohreby, alebo z tej, o ktorej neviem? Tak ty si... — Chcela mu dovrávať, ale zbadala jeho rozjasnené oči a zháčila sa. — No, vypime si teda, na zdravie!

— Vypime!

Pripili si, hodnú chvíľu mlčali, znela iba nežná hudba z gramofónu. Potom sa Jozef zhlboka nadýchol a začal:

— a chcel som ti ešte.... Kým si bola klebetiť na terase, dal som do poriadku všetky naše papiere. v prvom šuplíku sú doklady, v druhom zvyšok peňazí za dlhopisy a prázdna vkladná knižka... v treťom fotografie, listy a denníky...

— Chystala som sa na to ja... — dosŕkla svoj pohár.

— Dobre, že si to nestihla... Potom by som nič nevedel nájsť...

— Nemal si ten zájazd kupovať. Už som na cestovanie stará, — podotkla nesmelo.

Znovu nalial.

— Nepovedala ti lekárka pred týždňom, že si zdravá primerane veku?!

— a ty jej veríš, keď nám predpisuje lieky, aké si povieme. a nemusím sa nikdy ani vyzliecť!

— Takí sú predsa skoro všetci lekári, Gizka moja. Pozri sa do môjho notešteka. Každý deň zatelefonujem niektorému svojmu kamarátovi. a nie vždy to dopadne dobre.

— Tu máš niektorých prečiarknutých. a čo — s tými sa už nekamarátiš? — listovala v hrubom zošite položenom pri telefónnom zozname.

— Tí už — nie sú. a mne to ani nikto neoznámil.

— Chýbajú ti, čo? — odložila adresár.

— Už som sa s tým zmieril. Keď umriem, zavolaj... oznám to živým, aby si ma prečiarkli v zozname... Alebo radšej nevolaj nikomu! No, dopime a poďme spať!

Vycedili posledné kvapky, no na spánok nemali ešte pomyslenia.

— Posteliem ti aj pri mne, Jožko, alebo len v obývačke?! — spýtala sa opatrne.

— Rád by som sa dnes s tebou láskal...

— Láskať sa s tebou budem rada, — prikývla, — no chrápať prídeš sem!

— Ako vždy! — pousmial sa. — Ale zajtra ti prinesiem do postele raňajky a zobudím ťa bozkom, dobre?

— Dobre, dobre, ty môj gavalier!

* * *

Jozef začal v knižniciach snoriť po knihách o antickom umení a Gizelka ich so záujmom študovala. Ich večerné rozhovory boli plné nových tém.

— Predstav si, že ani jeden z veľkých Grékov nemá svoj hrob, — povedala začudovane v jeden večer.

— Ani Aischylos? Euripides?

— Nie!

— Aristoteles? Sokrates?

— Duch každého z nich žije, ale hrobov nikde niet.

— Hm... pozoruhodné, ale... Nejdeme si radšej ľahnúť?!

Nebolo treba ďalších slov, pochopila. Ale nezdržala sa, aby trochu žensky nezafrfotala.

— Dobre, ale spať potom budeš v obývačke.

Namrzelo ho to. Ale súhlasil. Napokon, inak ani nemohol.

* * *

Aj v to ráno, štyri dni pred cestou do Grécka, prebudili Gizelku lúče slnka, presvitajúce cez žalúzie. Od nočného láskania, pri ktorom jej Jozef dokázal, že ešte stále je chlap, cítila sa omladnutá a svieža. Pohľad vrhla na nočný stolík, no zvyčajné raňajky ju na ňom nečakali. Pousmiala sa a po špičkách prešla do obývačky.

— Vstávaj, Jožko, už je ráno, už je nový deň!

Neodpovedal.

Zľahka mu položila ruku na čelo a preľaknuto ňou trhla. Čelo bolo chladné a cudzie. Od srdca sa jej po tele rozbehla úzkosť a rozochvela jej prsty. Pomaly stiahla z manžela paplón. Ruky aj nohy mal nezvyčajne žltkasté, telo zmeravené.

Keď sa pokúšala upraviť na ňom pokrčenú pyžamu, uprostred chrbta dlaňou zachytila zvyšky jeho navždy unikajúceho tepla.

Nerozplakala sa, len sa mŕtvemu prihovárala.

— Tak teda si mi umrel.... Najkrajšie, ako je možné. v spánku. Isto ti dušu z tela odprevádzal pekný sníček...

Oči mu nemusela zatláčať, no ústa mal roztvorené, akoby v poslednej chvíli chcel niečo zakričať.

Najkrajšou zo šatiek, ktorú jej kedysi daroval, priviazala Jozefovu dolnú čeľusť k temenu hlavy, aby bol pekný, keď celkom stuhne.

— Našla si ťa smrť, po akej si túžil. Smutné je len to, že prišla tak nečakane. No čo... Treba konať, aby človek nezošalel... z nečakanej osamelosti.

Ruženka jej nedávno napísala čísla, na ktoré treba volať, keď dom navštívi smrť.

Policajti mali obsadené.

U lekárov sa ozvala výsmešná fanfárka.

U pohrebníkov jej neosobný ženský hlas oznamoval, že stanica bola prečíslovaná a má zavolať informácie.

Na mestskom úrade nedvíhali telefón.

Ponaťahovala teda pod mŕtvym plachtu a pokúsila sa mu zopnúť ruky na hrudi. Natriasla mu podhlavník. Pričesala vlasy. Prikryla ho paplónom. k hlave mu postavila dva starobylé svietniky, zastokla do nich hromničné sviece, zapálila ich a pootvárala obloky. Napokon poutierala z nábytku prach. Osprchovala sa. Učesala. Prifarbila si líca. Preobliekla sa do čiernych sviatočných šiat a uvarila si silnú čiernu kávu. Napokon vybrala zo zásuvky v písacom stole manželov testament a začala ho čítať.

„Moja najdrahšia Gizelka, keď budeš čítať tento môj testament, neplač! Radšej sa pousmej pri spomienkach, ako dobre sme spolu žili napriek tomu, že sme boli pre svet mocných ničím a že nikomu na nás nezáležalo a vlastne na nás ani nezáleží. Boli sme, aj budeme vždy len ty a ja. a to je dôležitejšie, než všetky tie pokrytecké parádne ceremónie, ktoré ovládli tento svet.

Želám si, aby si po mojej smrti urobila všetko, o čom sme sa často zhovárali. Nechcem ležať v truhle, nech ma spália v zrebnej plachte. Moje mŕtve telo ľuďom neukazuj, nech si ma pamätajú živého! Odmietam akýkoľvek pohreb, lebo všetky tie kvetnaté reči, sentimentálne melódie, básne a piesne, požičané vence, zopár kytíc a kar sú len veľkolepou prázdnotou. Smiešny a pridrahý míting falošnosti. Nech ma len tak, bez všetkého, bez rozlúčky spália. a želám si tiež, aby ma na lúčke rozsypali bez obradov. a aj bez teba, Gizka moja. Prečo sa máš dívať na môj prach? Čo budeš mať z toho ty a čo ja?“

Bolestne zalkala.

„Svet nám po celý život nežičil, bol k nám tvrdý. Takí budeme aj my teraz. Nech moje pozostatky odstránia len za tú almužnu, ktorú ti štát prizná ako pohrebné. Viac nedaj ani korunu! Budem sledovať, či to dokážeš. Budem pri tebe na každom tvojom kroku. Neopováž sa dať ani halier do nenásytného pažeráka krutého sveta, v ktorom som musel rýchlo zabudnúť na svoje mladícke sny. Buď silná a nepodľahni! Splň, čo si želám, aby som mohol k tebe prichádzať spokojný, a nie zlostný, sklamaný a zradený. Však mi rozumieš, láska moja, však?“

Dočítala, vyplakala sa a potom sa všade akoby zázrakom poľahky dovolala.

* * *

Necelé tri minúty stačili mladému lekárovi na obhliadku mŕtvoly.

— Umrel vám na zastavenie srdca, pani, v tomto krásnom veku je to normálne, — povedal, hneď sa posadil k stolu a začal vypisovať úmrtný list.

— a smiem vedieť, čo mu zastavilo srdce, pán doktor? — spýtala sa tichým hlasom.

— Staroba. Viac by povedala pitva, no pre mňa je príčina smrti jasná.

— Rozkrájať si ho nedám.

— Správne, babička, múdro! Predsa neumrel v nemocnici!

— a keby som ho predsa dala pitvať, aby som vedela...?

— Len čo by ste mali zbytočné výdavky. Patológovia sú dnes zavalení robotou, a to viete, ak...

— Pitva — to je dnes nadštandard?

— No... tak akosi. Ja na nej netrvám. Väčšina pozostalých ju odmieta.

— Ani ja ju nechcem.

Meravo pozerala, ako lekár podpisuje papiere a udiera na ne pečiatku.

— Tu máte úmrtný list a dobre si ho opatrujte. To je dôležitý úradný dokument, viete. Všade ho od vás budú pýtať!

Podal jej ho a zostal stáť, akoby na niečo čakal.

— Ďakujem vám, pán doktor. Viem, že sú isté zvyklosti, no ja som bez prostriedkov. Prepáčte.

Nevedel celkom zakryť sklamanie.

— No veď... to je moja povinnosť. Ale nezávidím vám. Pohreby sú dnes drahé. Tu vám nechám... tri vizitky pohrebných ústavov... zavolajte niektorý... Všetko vám vybavia.

Odprevadila ho k dverám:

— Nebojte sa, nie som ešte senilná...

* * *

Pohrebníci z telefónneho čísla prvej vizitky prišli s čiernou truhlou. Vycivený šťúply okuliarnik bol šéfom, dvaja rozložití chlapi výkonnými silami.

— Viete, manžel si... neželal byť pochovaný v truhle, iba v prestieradle, vysvetľovala v rozpakoch, keď podávala šéfovi novučičkú bielu plachtu.

Zarazilo ho to, ale nepovedal nič. Ľadovo sa opýtal:

— Vyzlečiete si ho sama?

— Radšej vy, veď ste traja. Pre mňa by bol priťažký. a — to ho budete viezť nahého?

— Do chladničiek oblečených nedávame. Mŕtvi sa obliekajú až pred obradmi. Pripravte mu šaty!

— Nebudem ho nikomu ukazovať, — povedala tvrdo. — Ani truhlu nepotrebujem.

Šéf pohrebníkov znervóznel.

— v tejto truhle mŕtvych len prevážame. Ale... ešte dnes zájdite do našej kancelárie dohodnúť podrobnosti.

— Zájdem, nebojte sa...! Zajtra aj tak nemám kedy. — Vybrala z kredenca fľašu starej terkelice. — Nalejem vám za kalíšok?

— Pravdaže! – uškrnul sa jeden z pohrebníkov.

Ponalievala, fľašu odložila späť do kredenca.

— Viem, čo sa patrí, aj keď... No, vypite na pamiatku môjho Jozefa! ... Manžela odveziete do krematória, však?

— Na jeho svetlú.... Do mraziacich boxov. Ale, pani, dobre vám radím, pohreb urobte čo najskôr, lebo každý mraziaci deň čosi stojí. a elektrina nekresťansky zdražela.

— Vravela som vám, že pohreb robiť nebudem. a kedy ho spália, to mi je jedno.

— No, je to vaša vec, ale... so skúposťou ďaleko nezájdete, pani... — Na chvíľu sa odmlčal, či predsa len od nej niečo nekvapne, potom cez zuby zašomral. — Tak teda... my už ideme.

Zaťala zuby, aby sa napokon nerozplakala.

— Nuž choďte... choďte.

* * *

O štvrťhodinu sa rozvyzváňal telefón.

— Prosím, — prihlásila sa ako zvyčajne. — Áno, to som ja. Háčik je len v tom, pán policajt, že môjho manžela práve odviezli... Do krematória. Čože? Aha, vám stačí nadiktovať do telefónu údaje z úmrtného listu. Ale čo, ak vás oklamem?! Čo ak som stará sklerotička, ktorá všetko popletie. Nesmejte sa, ja nežartujem. Teší ma, že mi veríte. a som šťastná, že neprídete osobne. Za sústrasť... za úprimnú sústrasť vám ďakujem. a teraz si píšte: Meno zosnulého: Jozef ...

Nasadila si okuliare a vzala do ruky úmrtný list.

Len čo odpovedala na poslednú policajtovu otázku a položila slúchadlo, začal ktosi urputne vyzváňať pri vchode. Rozhodla sa, že neotvorí, no k vyzváňaniu sa pridalo búchanie na dvere a jačavý ženský hlas.

— Gizelkáá! Pani Gizelká! Otvorte, musíte byť predsa doma.

— Ruženka? — pootvorila dvere na šírku chodidla. — Teraz nemám čas!

— v obchode som počula, že vám v noci umrel manžel. Je to pravda?

— Vybavujem potrebné veci. Dovidenia, Ruženka!

— Poviete mi aspoň, kedy bude pohreb?

— Nič ešte neviem, nič, — odbila ju netrpezlivo.

— No, nevyzeráte veľmi zronená, — uškrnula sa Ruženka urazene.

Gizelka rázne zabuchla dvere.

* * *

Úradníčka pohrebného ústavu ju privítala s primerane pietnou tvárou. — Každá smrť nás skormucuje... — začala obligátne zoširoka. Gizelkina reakcia jej skoro vyrazila dych.

— k veci, pani...

— ... pani pohrebná manažérka, ak smiem prosiť....

— Ako si želáte!

Pohrebná manažérka sa nadýchla a spustila svoje:

— Teda: Pietne a dôstojne vybavíme všetko k vašej plnej spokojnosti, veľavážená pozostalá. Oznámenie podľa vášho želania si vyberte z tohto katalógu. Úpravu zosnulého z tohto prospektu. Vybavenie truhly si ráčte pozrieť v tejto brožúre. Apropo, želáte si hrob alebo kremáciu? u nás si môžete vybrať podľa svojej vôle aj hrobára... tu sú ich fotografie.... Všetky náležitosti s úradmi sú pre nás samozrejmosťou, s tým si nerobte nijaké starosti. Ach, aby som nezabudla... Toto je katalóg typizovaných pomníkov... Sošky sú podľa návrhov popredných umelcov, zo žiadnej nie je viac ako sto kusov... Na pomník môžete dať i takto upravenú fotografiu... Alebo takto... Pravdaže, zadovážime i vence a kvety... Prípadne ich zapožičiame... Skrátka, nech sa páči, posaďte sa, v pokoji si všetko poprezerajte a vyberte... v katalógoch sú vždy aj najnovšie ceny. Poskytujeme naozaj komplexné služby.

Ako neveriaci Tomáš dívala sa Gizelka na hŕbu prospektov, katalógov a ponúk pred sebou. Potom sa spamätala a rozhodným hlasom povedala:

— Prepáčte, pani... akože vás to? ... pani pohrebná manažérka, ale vy ste ma asi zle rozumeli...

— Zomrel vám predsa manžel a ...

— Zomrel a ja chcem splniť jeho poslednú vôľu.

— Tak je všetko v poriadku. Apropo, my poskytujeme aj extra... špeciálne služby, ktoré nie sú v katalógu. Tam je to, prosím, napísané. Cena podľa dohody. Tak vás počúvam, madam.

— Môj muž si želal, aby jeho pochovanie stálo len toľko, koľko dáva štát pohrebný príspevok.

Pohrebná manažérka sa nechápavo spýtala: — Prosím?

— Podľa manželovej poslednej vôle všetky náklady súvisiace s jeho smrťou nemajú presiahnuť výšku štátneho príspevku. Tak to chcel...

Až teraz pohrebná manažérka vybuchla:

— Vy ste sa asi zbláznili!

— Nerozčuľujte sa, prosím. Posledné vôle sú posvätné...! — Gizelka pokojne vytiahla z kabelky testament a podávala ho úradníčke, aby si ho prečítala. Tá opatrne vzala papier do ruky a celá užasnutá čítala.

— No, sama vidíte. Píše v ňom, že ak to nedodržím, príde ma strašiť.

Až teraz si úradníčka uvedomila, čo sa od nej žiada, a v jej hlase sa objavila zlosť.

— Ale to predsa nie je možné!

— Prečo by to nebolo možné? Vari zostal niekto v tomto štáte nepochovaný?

— Nahý... Bez truhly... len v prestieradle... a bez obradov?! — vrtela pohrebná manažérka pohoršene hlavou. – To má byť žart?

— z prachu si vzišiel, na prach sa obrátiš. – zacitovala Gizelka.

— Ale predsa ... každý pozostalý si musí čo najdôstojnejšie uctiť svojho zosnulého! — nasadila prísny moralizátorský tón úradníčka.

— a mieru tej dôstojnosti azda určujete vy?!

— Dôstojnosť je úzus, zvyklosť!

Gizelka si urputne bránila svoje.

— On v rámci možností dôstojne žil po celý svoj život. Aj jeho závet je dôstojný, vyjadruje našu dobu. a bude pochovaný natoľko dôstojne, nakoľko sa štát dokáže postarať o starých v ich ťažkom živote i po smrti.

Úradníčka to vzdala.

— Ako chcete, hádať sa s vami nebudem...Tu máte rozmnoženú objednávku na ten najlacnejší pohreb, madame. Vyplňte predpísané údaje a podpíšte to. Lacnejšie vám ho nikto nepochová. — podávala Gizelke ďalší formulár.

Ale Gizelka odmietla aj ten.

— Pozrite sa, pani... pani pohrebná manažérka, manželovo telo je v mrazničke, ja som sa už s ním rozlúčila. o to telo sa postarajte vy, jeho duch ostáva pri mne. Nič iné vám už nepodpíšem.

Úradníčka sa rozkričala:

— Ale veď to bude hanba! Obrovská hanba! Ľudia vás budú ohovárať.

— Plním poslednú vôľu milovaného človeka. Klebety pominú, a my, ľudia, tiež. Dovidenia, — povedala pokojne Gizelka už od dverí.

— Pani pozostalá, neodchádzajte! Pani pozostalá! – volala za ňou nešťastná úradníčka, ale márne.

* * *

Gizelka vyšla z budovy, pridala do kroku a zamiešala sa medzi chodcov. Cestou nakúpila posledné veci, ktoré jej chýbali na cestu do Grécka.

A keď sa o tri dni usadila v lietadle a pripútala sa, z kabelky vybrala Jozefovu fotografiu v rámčeku a postavila ju na stolík pred seba. s pohľadom plným smutnej lásky sa na ňu uprene zadívala. Potom sa sotva znateľne pousmiala. a zazdalo sa jej, akoby sa Jozef pousmial tiež.

Vincent Šikula
prozaik, básnik
narodený v Dubovej (1936)

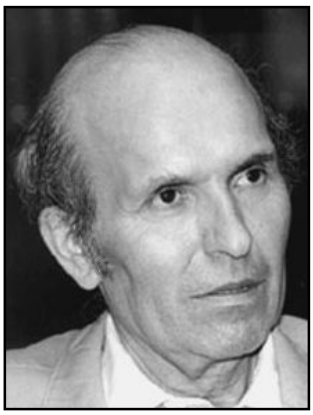

Pracoval ako redaktor, istý čas ako filmový dramaturg, bol predsedom Spolku slovenských spisovateľov.

V poviedkovom debute spracoval zážitky z vojenčiny (Na koncertoch sa netlieska), v druhej knihe zážitky z rodnej dediny (Možno si postavím bungalov, obe 1964). v baladickej novele s Rozárkou (1966) rozvinul príbeh mentálne postihnutého dievčaťa. Poviedkové knihy Nebýva na každom vŕšku hostinec (1966) a Pokušenie (1968) tiež rozprávajú o hodnotách ľudí z rodného kraja. v románovej trilógii Majstri (1976), Muškát, (1977) a Vilma (1979) zobrazil osudy svojich krajanov počas vojny a bezprostredne po nej (o tom píše aj v novele Vlha, 1978). Autentické zážitky z čias, keď sa živil ako organista, stvárnil v próze Liesky (1980). Obdobne je ladená kniha poviedok Nokturná (1983). Novela Vojak (1981) je baladický príbeh človeka zmrzačeného vojnou. Potom vydal historický životopisný román Matej (1983) o šíriteľovi kníh Hrebendovi. Poviedkami knihy Pastierska kapsička (1990, — próza Babička), Pôstný menuet (1994) a románom Ornament (1991) sa vrátil do domova a zobrazil zložité premeny ľudí. Tie aj v románe Veterná ružica (1995). Vydal tri knihy básní, napísal viacero kníh pre deti a mládež (Prázdniny so strýcom Rafaelom, 1966).

Z myšlienok:

Každý má mať sny. Ja svojim snom verím. Veď sny, to sú naše túžby, a tie má predsa každý. Aj jednotlivec, aj národ. Zoberte si ktorúkoľvek našu rozprávku, koľko je v nich túžob! Američania núkajú našim deťom svojich limonádových supermanov, ktorých si musia vymýšľať a obliekať ako vodníkov alebo do vesmírnych skafandrov. Veru majú čo doháňať, kým doženú to, čo už dávno pred nimi vyjadrili vo svojich túžbach naši predkovia. Berme rozprávku za rozprávkou, to všetko sú sny. a všetky uskutočniteľné. Dlhý, Široký a Bystrozraký, Tri citróny... Niekedy ľutujem naše deti, že presedia hodiny pri televízoroch namiesto toho, aby si otvorili rozprávkara Dobšinského, načreli do bohatstva, ktoré vie zobudiť a rozšíriť fantáziu, dať nohám sedemmíľové čižmy, dať duši krajšie rozlety, naučiť snívať. Kto nevie snívať, kto nemá túžby, nemôže byť bohvieako bohatý.

(1997)

Kultúra nesmie byť, ani nikdy nebola úzkoliata. Literatúra nie je úzkokoľajka, aj keď bol pre ňu takmer vždy predpísaný prísny a príslušný meter. Lenže meter sa vždy dodržiaval a kto ho porušil, zvyčajne nepretrval. Lebo aký meter, taká je i merica, kto poruší hranice ľudského porozumenia či trpezlivosti, kto nemá dosť čistých jasných myšlienok, nemôže určovať mieru. Kto nepozná hodiny, škoda s ním hovoriť o čase. Kto nepozná hranice ľudského porozumenia a dorozumenia, škoda s ním hovoriť o slobode a demokracii. Kto nevie byť otvorený voči názorom iných, škoda s ním hovoriť o otvorenej spoločnosti.

(1999)

Babička

Skôr ako som začal chodiť do školy, celé dni som trávil s babičkou.

Rodičia ani starší súrodenci nemali na mňa čas, každý deň ich naháňala práca. Len my sme zostávali doma; babička mala na starosti mňa a ja zase babičku. a zakaždým, keď som sa priveľmi ťahal za mamou, mi to aj zdôvodňovali: — Niekto sa musí starať aj o babičku. — Jej však vraveli vždy opačne, neraz som to začul: — Kto má na chlapca dozrieť?!

Celé dni som trávil s ňou. Kam sa len pohla, všade ma brala so sebou. Pravda, ďaleko od domu nechodila, obyčajne ma zaviedla k potoku, hodila do vody kameň a bola spokojná, že mi našla zábavku. Sadla si o kúsok ďalej a ja som celý šťastný hádzal do potoka malé skalky, potom i čoraz väčšie, ba keď sa prišli kúpať do potoka mladé kačice, podarilo sa mi jednu z nich trafiť. Starká si to hneď všimla. Kačica zakvákala, starká sa vystrašene zobzerala a skríkla na mňa: — Ty rapeľ! — Capla mi dve-tri na zadok a ťahala ma preč.

Keď pršalo, nevychádzali sme z izby. Zvyčajne som sedel pri obloku s nosom prilepeným na okennú tabličku, díval som sa na dvor, skúšal som otvoriť aj oblok a vyzrieť aj na cestu, lebo na kalužiach sa robili kolieska, malé i väčšie, niektoré sa kolísali, iné zase bublinkovali a s prskotom vyskakovali. Bol som zvedavý, ako to vyzerá v jarčekoch, ako voda tečie a nesie dolu potokom nové a nové kolieska, bol som zvedavý, ako to vyzerá tam, kde je veľa vody, ako to tam bublinkuje. Zdalo sa mi, že niektoré kolieska cinkajú a zvonia. Keď som na to starkú upozornil, povedala mi, že to nezvonia bublinky a kolieska, ale ozajstné zvony. Lebo vraj zomrelo jedno malé dievčatko aj malý chlapček.

— a čo sa im stalo?

— Utopili sa, — odpovedala mi starenka ospalým hlasom.

— a ako sa utopili? — vyzvedal som.

— Chlapec bol neposlušný, stále hádzal do potoka kamene, nedával na dievčatko pozor. Dievčatko odrazu cap, padlo do vody, chlapček mu chcel rýchlo pomáhať, vliezol do vody za ním, obaja sa utopili.

Sedím v obloku a myslím na to dievčatko i na chlapca, ktorý hádzal do potoka kamene, podobne ako ja. Ja som, ani neviem ako, vôbec som nechcel hodiť do kačky a trafil som ju, jemu zase, keď hádzal kamienky, vošla do vody sestrička.

Po ulici by mal ísť pohreb. Prefrčí však tadiaľ, po tom kúsku cesty, na ktorý vidím, len akýsi mokrý chlap. Zmoknutý bicyklista. Hlavu má sklonenú ku kormidlu, aby mu dážď nešľahal do tváre. Zjaví sa a zmizne. No hneď za ním kráča veselý harmonikár, veselo si hrá na harmonike, nerobí si z vody nič, ba ešte náročky zdvíha a naťahuje krk, ani čo by naťahoval dve harmoniky: jednu rukami a druhú krkom alebo akoby mal aj na krku harmoniku. Beží akási tetuška, čosi za ním kričí, ale harmonikár ju nepočuje.

Kedy už pôjde ten pohreb? Ako vlastne vyzerá pohreb?

Starká ma odrazu mykne za nohu. — Zase otváraš ten oblok? Čo som ti povedala?

Nič nesmiem. Ani v obloku sedieť, ani vidieť, ako prší do vody, ani ako ide po ceste pohreb. Hoci už možno aj šiel. Ja som však z celého pohrebu zbadal len zmoknutého bicyklistu a veselého harmonikára.

Na druhý deň sa vyčasilo. a ja zase so starkou. Najprv sľúbila, že mi ukáže mláťačku strýka Nováka, ktorý býval kúsok povyše nás. Sľúbila mi to, hneď ako ma zobudila, potom však nechcela so mnou k strýkovi Novákovi ísť. Vravela, že musíme ísť najprv do kostola. Celou cestou sme sa vadili, ona chcela ísť najprv do kostola a ja zase najprv k strýkovi Novákovi, najprv k mláťačke. Zase mi cestou capla a ja som sa vzpriečil: — Nejdem ani do kostola, nechcem vidieť ani mláťačku.

Ona však už mala modlitebnú knižku. Aj pátričky, ba keď začala hľadať v sukniach, našla aj kocku cukru. No nedala mi ju, lebo si všimla, že mám špinavý nos. Odpľula si a povedala: — Fuj, ty prasa, nič nedostaneš!

A napľula si najprv na okraj zástery a potom mi začala žmoliť nos, odtŕhala mi z neho patróny, ani čo by som mal zajtra ísť na front. Hneď sa mi zmenšil, scvrkol, skoro som už ani nosa nemal, no ona mi ho aj ďalej tak mydlila zásterou a krútila prstami, že len môj nos by mohol byť ozajstným presvedčivým svedkom mojich trápení. a ešte si pritom aj spievala:

Zajtra ráno, skoro ráno,

zas budeme pochodovať na Komárno...

V kostole bola nábožná. Mňa už pred kostolom presvedčila, že mám byť vychovaný. a keďže som ju podchvíľou ťahal za rukáv i za sukne, stále ma zahriakovala: — Ak nebudeš poslušný, nepôjdeme k mláťačke!

— Starká, a čo to tu tak smrdí?

— v kostole nesmrdí. v kostole vždy vonia.

— a čo vonia, starká? Je tu aj záchod?

— Tu nie je záchod. Tu je pánbožko, mlč! Mlč, lebo dostaneš na zadok!

— a kde je tu záchod? Starká, ja musím ísť na záchod.

— Nemôžeš. Musíš vydržať.

— Starká, ja nevydržím.

Podchvíľou som sa obzeral. Odrazu som sa rozbehol ku spovedelnici. Starká hneď za mnou. Vyšla so mnou a zdrala ma už na kostolných schodoch, že som reval na celú ulicu. a keďže ma mala na starosti, nemohla sa už potom ani ona vrátiť so mnou do kostola. Iba sa mi vyhrážala: — Keď sme neboli v kostole, nejdeme ani k mláťačke.

A znovu brink po nose.

Potom ma však musela zaviesť k mláťačke, lebo som reval na celú ulicu.

Mláťačku som však videl iba zďaleka. Len cez doštený plot. Stála krásne natretá, červená, s naolejovanými kolieskami i kolesami a blízko nej sa ešte krajšie ligotala domfovica.

Strýko Novák sedel na drevenom stolčeku hneď za došteným plotom a natieral kalafúnou kožené remene na mláťačku.

Starká mi pošepky povedala: — To je mašinista! Nevyrušuj ho!

* * *

Niekoľkokrát sme zašli do cintorína. Pomodlili sme sa pri utopenom dievčatku a chlapčekovi a odtiaľ sme putovali ku hlavnému krížu. Cestu som dobre poznal. Bol by som sa rozbehol napred, ale babka nedovolila, vždy ma držala za ruku, musel som cupkať popri nej.

Raz v cintoríne pribudol nový pomník a babka mala dobrú náladu, lebo deň predtým jej môj otec kúpil k narodeninám biely ručník a mala ho na hlave, usmievala sa a pomedzi kríže a kopčeky ma viedla k miestu, o ktorom mi už od samého rána rozprávala. Prišli sme ta a obaja sme si kľakli, babka sa dvakrát prežehnala — raz za seba a raz za mňa. Keď vstala, pozrela na mňa, potom na nápis, na zlaté písmenká, ktoré sa ostro ligotali v slnečnom svetle. Vytiahla okuliare a založila si ich na oči, aby sa jej písmenká ešte viac zväčšili.

— Vidíš dobre? — obrátila sa ku mne.

— Vidím.

— a čo vidíš?

— Pomník.

— a na ňom? Povedz, čo je na ňom?! — žadonila, no moja odpoveď ju nemohla uspokojiť, lebo som videl na pomníku iba to isté, čo ona, ba hádam o voľačo menej, pretože som nevedel čítať.

Vzala ma popod pazuchy a zdvihla vysoko do výšky. — Veď je tu obrázok! — ukazovala mi hnedú fotografiu na bielom porceláne. — Poriadne sa naň prizri!

Na fotografii bola žena, starena, dívala sa spod striešky ručníka po okrajoch zdobeného strapcami, pohľad mala trochu prísny, no ústa, voľakedy možno mierne zvlnené, teraz však iba ovisnuté ku kútikom, do ktorých sa zbiehajú vrásky (fotografista ich vyhladil), túto prísnosť zmierňovali. — To ste vy! — začudoval som sa nahlas. – Kto vás tam prilepil?

Usmiala sa. Potom si poodhrnula okraj zástery a z vrecka sukne vytiahla tenkú modlitebnú knižku, začala sa z nej modliť.

Chvíľku som si zrovnával v hlave, ako je možné, že babka je živá i mŕtva odrazu, že už za života má v cintoríne pomník. Dlho som si však hlavu nelámal. Babka je aj preto babkou, aby mala nejaké tajomstvá, skôr či neskôr sa ich človek dozvie, lebo starí ľudia mávajú také chvíle, keď zas bývajú veľmi zdielni.

Odišiel som kúsok ďalej a vymočil som sa na hrob. Zbadala to, pribehla ku mne, mykla ma za plece a knižkou ma tĺkla po hlave. Vravela, že vojde do mňa Oribat alebo Ypes, obaja, čerti, čo vliezajú do mladých chlapcov náchylných na zlé. Potom mi rozkázala, aby som sa trochu modlil, že ona zatiaľ kamsi odbehne a čoskoro sa vráti.

Pozeral som za ňou. Šla k hlavnému krížu, odtiaľ sa cestičkou vysypanou žltým pieskom náhlila k márnici. Čo asi chce robiť? Odrazu sa zvrtla a zamierila k plotu. Zastala pod divým gaštanom a ponad plot sa dívala na lúky, z ktorých voňalo pokosené seno. Zľakol som sa, že mi chce utiecť. s krikom som sa rozbehol za ňou. Ona však utiecť nechcela. Za ten čas, čo som k nej pribehol, sa vyšpinila a paličkou to poroztierala po tráve.

Vyšticovala ma a vravela, že bude žalovať otcovi, že som bol zlý a nechcel som poslúchať. Šli sme domov a ja som chcel zase bežať napred, no ona ma stále držala za ruku, ba nechcela sa ani ponáhľať. Bol som presvedčený, že babička je na svete iba na to, aby mi kazila radosť.

Keď začali dozrievať moruše, vyviedla ma na koniec dvora, posadila sa na drevený šamlíček a potom už iba ďobkala palicou: — Tu máš, aj tu máš! — ukazovala mi napadané plody.

Čoskoro som sa nimi nasýtil a zase ma ťahalo preč, ale babke sa chodiť nechcelo, a bez nej som na ulicu nesmel. Keď som začal priveľmi domŕzať, vytiahla zo sukne povrázok, jeden koniec mi obtočila okolo nohy, priviazala ma, druhý držala v ruke.

Čoskoro sa jej začali privierať oči. Vtedy som mykol nohou, iste ju musela od toho ruka zabolieť. Vyskočila a šla ma priviazať o kmeň stromu, povrázok dala dvojmo a poriadne ho zauzlila, vedela, že mašličku by som rozviazal, ale s uzlom si neporadím. a zase si šla sadnúť, presvedčená, že môže spokojne driemať, no sotva prižmúrila oči, vyhrabal som zo zeme kamienok a hodil do nej. Vstala a prišila mi na zadok.

Keď znovu zaspala, prstami som si vyhrabal pod stromom jamku, vyfúkal som z nej prach a potom som sa do nej vymočil. Pravda, taká zábava trvá krátko, jamka bola čoskoro prázdna a viac sa mi nechcelo. Otrávene som sa díval na babku, potom okolo seba, nablízku nebolo nič, čo by ma mohlo zaujať. Zem bola fialová a páchla morušami, ktoré sa mi hnusili. Pri plote, kam povrázok nedočiahol, ligotalo sa niekoľko vrchnáčikov z pivových fliaš. Lebo v susednom dome bola krčma. Vzduch bol horúci. Keď je tak horúco, vyliezajú zo zeme škorpióny, veľké hrdzavé chrobáky, čo vedia lietať a majú žihadlo, od ktorého možno umrieť. Niekedy sa tade plazí aj užovka, má pri ústach žlté kútiky. Najviac škorpiónov je pri potoku a za kováčňou, kde je sypká žltá zem. Kováč má obšúchanú koženú zásteru a hrdzavé vlasy a hoci aj sám vyzerá trochu ako škorpión, chodí ich zabíjať; najčastejšie to robí tak, že rozžeraví tenkú tyč, vyjde s ňou von, ponazíza do dierok a kde trčí hlava, šuch, len to zasyčí. Už viackrát som sa ta chcel ísť pozrieť, no bál som sa, bál som sa hmyzu i kováča...

— Maťko, čo robí babka? — ozve sa z druhej strany plota, upieram tam pohľad, chcem vedieť, kto sa mi prihovára, no nevidieť nič, lebo špáry medzi doskami sú veľmi úzke.

Čoskoro sa však nad plotom zjaví dohola ostrihaná hlava s odstávajúcimi ušami a so špicatým nosom, veľmi smiešna, no prívetivá, prívetivá najmä preto, že je to chlapec, ktorého poznám. Volá sa Vojtech.

Raz babka mala akúsi povinnosť a nemohla byť doma, požiadali toho chlapca, aby na mňa dozeral. Bolo nám vtedy veselo a Vojtech sľúbil, že ma niekedy navštívi, možno si teraz na to spomenul, a preto prišiel.

— Maťko, čo robí babka? – pýtal sa znovu.

— Spí.

Spoza plota sa vystrčila ďalšia hlava, akýsi peháč, ktorého som nepoznal.

— a nepočuje? — vyzvedal aj ten.

— Nepočuje. Ona je hluchá.

— Hluchá je, — prisvedčil Vojtech. Skočil do dvora, po ňom i peháč. Všimli si, že som priviazaný, preto sa sklonili ku mne, aby ma oslobodili. Hneď by som si bol zvýskol, no naznačili mi, že musím byť ticho. Chcel som si byť so svojou slobodou istý, preto som ho babke obtočil okolo čižmy, chlapci ho dôkladne zauzlili.

Vyliezli na morušu. Rád by som bol šiel za nimi, ale kmeň bol hrubý a vysoký, ba trochu som sa aj bál, že sa mi na strome zakrúti hlava. Odišiel som k plotu a pozbieral som si vrchnáčiky z pivových fliaš.

Keď chlapci zišli zo stromu, znovu som sa pridal k nim. Peháč sa už napchal morušami a teraz sa ma chcel striasť.

— Maťko, nemôžeš ísť s nami. My ideme pásť, — povedal, no ja som sa tváril, akoby som nepočul.

Šli sme dolu dvorom, a keď sme prišli k bráne pripretej hrubým kameňom, aby som babke nemohol utiecť, chlapci kameň odhodili nabok a vypustili ma prvého.

No po chvíli peháč začal znovu. — Maťko, maj rozum! Nemôžeš ísť s nami.

— Kam idete pásť? — opýtal som sa, ale on mi neodpovedal. Vojtech vopchal do vrecka ruku a vytiahol tuším štyri tekvicové jadierka a vtisol mi ich do dlane.

Peháč pozrel na mňa a povedal: — Choď už!

Pohli sa, no po niekoľkých krokoch museli znovu zastať, lebo som sa vliekol za nimi.

Peháč mi pohrozil. Vojtech podišiel ku mne, vyvrátil obe nohavicové vrecká, našiel ešte jedno jadierko, dal mi aj to.

— Nemám viac, — povedal. Pohladil ma a odišiel. Viac sa o mňa nestaral.

Do večera som sa túlal po ulici. Keď som prišiel domov, už bol doma aj otec, stál pod morušou, pri babke, ktorá ešte stále nehybne sedela. Zohol sa k nej, ba pokľakol na jedno koleno, nemohol rozviazať motúz, lebo uzol bol urobený veľmi dôkladne. Keď ma zbadal, zalomil rukami, no nevravel nič. Potom opatrne vzal babku na ruky a odniesol ju do izby.

Zľakol som sa. Otec mi povedal, že som mal dať na ňu pozor.

O dva dni bol pohreb. Pochovali sme ju v cintoríne, kde už mala postavený pomník.

Pochovali sme ju! Lenže ja nie. Hoci ja som s ňou do cintorína chodieval najčastejšie. Neraz ma tam udrela palicou.

Hneval som sa na rodičov aj na starších súrodencov, lebo ma nevzali na pohreb. Že som vraj malý.

Ja som sa o ňu staral a mňa na pohreb nezobrali. Už od rána som preto plakal.

Zase som sedel v obloku s nosom prilepeným na okennej tabličke.

Prší. Naozaj prší. Ani čo by dážď bol predpoveďou, k zdĺhavejšiemu rozmýšľaniu, na ktoré malý chlapec ešte nie je súci.

Márne vyčkávam v obloku a hľadím na ulicu, nevidieť nič, len prší a prší, do kaluží pribúdajú nové a nové kolieska, nezodpovedne sa vo vode rozpleskujú, bublinkujú a prskajú. Na drevené rohy domov pribíjajú dažďové klince. Kedy už pôjde ten sprievod? Kedy už pôjde pohreb?

A zrazu — aha, už ide! Sám si to poviem. Vpredu kráčajú voly, ťahajú červenú mláťačku, ktorá vyzerá ako široká truhla a na nej je naprilepovaných plno malých truhličiek s remeňmi, remenicami a kolieskami. Znovu počujem zvony a dychovú hudbu so smútočným pochodom.

O dva dni sa znovu vyčasilo. Bolo to v čase žatvy. z poľa zvážali snopy a strýko Novák prevážal mláťačku z jedného dvora do druhého, olejoval na nej znovu a znovu všetky kolieska a kolofóniou natieral remenice a remene.

A ja som si ešte dlho myslel, že keď niekto zomrie, odvezú ho do cintorína na mláťačke.

Viera Švenková
prozaička, prekladateľka
narodená v Poprade (1937)

Pracovala ako redaktorka literárnych časopisov (Slovenské pohľady, Revue svetovej literatúry) a vydavateľstiev (Mladé letá, Smena).

Dominantou jej tvorby sú citové spoločensko-etické problémy súčasnej ženy. Debutovala roku 1973 zbierkou poviedok Biela pani Zuzana. v románe Limbový háj (1974) zobrazila nenápadné hrdinstvo žien v časoch vojny a Slovenského národného povstania. v novele Zátišie s gitarou (1977) na obraze ľúbostného vzťahu dvojice študentov reflektuje stratu ilúzií a pokus prekonať ju citovosťou, podporenou uváženosťou v myslení i konaní. Zbierky poviedok Malý herbár (1979) a Jablčné jadierka (1987) sú žensky sentimentálnym pohľadom na citovú a mravnú krízu žien, vyvolanú nenaplnenými predstavami a túžbami. Posledná knižka poviedok Faraónov úsmev (1999) mapuje odpor proti prázdnote života a snahu o zložité hľadanie jeho vnútornej vyrovnanosti v pretechnizovanom, odľudštenom svete.

Prekladá z viacerých jazykov najmä diela určené deťom a mládeži.

Z myšlienok:

Fakt, že človek je bytosť schopná kultúry, je zdrojom istého optimizmu (hoci sa žartom vraví, že optimista je vlastne zle informovaný pesimista). Kultúra je videnie sveta. Niekedy jasnozrivé, inokedy zaslepené. Kultúra postavila ako ideálny cieľ ľudských dejín dobro — svätý Augustín hovoril o Božej ríši, Dominik Tatarka o obci Božej. v moderných časoch sa presadzuje predstava o narastajúcom oslobodzovaní človeka, o ríši slobody. Dopadlo to akosi nečakane — aj mnohí inteligentní ľudia dnes hovoria o nadvláde zla, o diele diabla. Je zrejmé, že dnešný človek napriek všetkej vede, vysokej civilizácii a kultúre všeličo nezvláda. Mnohí filozofi však vidia jasnozrivo a včas varujú.

Mnohým ľuďom je dnes ťažko, napríklad nezamestnaným...
Aj v ťažkej situácií sa však držia morálnych noriem, slovenskej tradície, v ktorej sa preferovaná statočnosť, statočná práca spájala s modlitbou.

Široké cesty zla a zločinu sú pre mnohých lákavé, ale kam vedú? Dobro má väčšie šance na prežitie, pretože ho možno zničiť iba zásahom zvonka, kým zlo nesie v sebe schopnosť autodeštrukcie. v živote by sme sa mali riadiť biblickým: Nenáviďte zlo, milujte dobro! Najprv sa však musíme naučiť zlo rozpoznať. Novodobý filozof tvrdil, že poznanie je moc. Ak bude v spoločnosti dosť poznania a dobroty, možno mnohí pochopia, že nie v peniazoch je sila, ale že na svete a vo vesmíre je aj niečo oveľa silnejšie.

(1997)

Faraónov úsmev

„Ten, kto nemá tradície a rád by ich mal,
je ako nešťastný milenec.“
Ludwig Wittgenstein

Spod pyramídy vyšiel nabitý energiou, mal ľahký krok a ľahkú hlavu. Pekelný vynález, vravel si, ľahneš si do ihlanu, popočúvaš ezoterickú hudbu a vstaneš ako znovuzrodený. To už hej, také dačo človek potrebuje, keby bolo viac peňazí a času, zašiel by som ta častejšie.

Zabočil do ulice, kde v zastrčenom papiernictve strácala mladosť unudená pekná predavačka a nuda, ako je známe, vzbudzuje náchylnosť na hriech. o tomto čase v obchode zvyčajne nebolo zákazníkov, ale teraz sa nad pultom skláňala mníška, obzerala si farbičky, akoby to boli vzácne šperky, a kládla otázky, nad ktorými unudená krásavica len bezradne krčila plecami. Matej sa zapojil do rozhovoru, prispel dobrou radou, mníška mu dojato ďakovala, a keď naňho uprela sivé oči, okamžite ju spoznal a zrejme aj ona jeho.

— Stretli sme sa na fakulte, však? — usmiala sa.

Na fakulte, prisvedčil v rozpakoch, to je už tridsať rokov. Ako mladý asistent ju učil a, ako sa pozná, iste aj zvádzal. Ibaže čoskoro zmizla z obzoru.

— Nepobudli ste tam dlho, — rozpamätal sa.

— Rýchlo som zistila, že na to nemám.

— Práve naopak, boli ste dobrá.

— Umelec zo mňa nebude. Teraz si to chcem znova skúsiť, maľovať iba tak, pre seba, — sklopila oči, akoby sa priznávala k hriechu.

Náhlivo vložila nákup do tašky, bolo na nej vidieť, že v najbližšom okamihu vykročí a zmizne. Pokúšal sa ju zadržať, pozval ju na kávu — vyhovorila sa, že jej odchádza autobus, a vykročila ráznym krokom, ktorý nepripúšťal nijaké zdržiavanie, sukne jej vírili okolo členkov zovretých vo vysokých šnurovacích topánkach, čierny háv maskoval akýkoľvek náznak telesnosti.

Vošiel do najbližšej pivárne. Popri stenách posedávalo zopár osamotených podriemkavajúcich mužov, ktorí dávali najavo, že o spoločnosť nestoja, reč nemá cenu, slová sú zbytočné. Prekvapovalo ho, že v poslednom čase je aj v krčmách ticho ako v kostole, akoby už ani alkohol nemal silu ľudí zblížiť, každý sedí ako zmok, zahrabaný vo vlastnom piesočku, ale vyhovovalo mu, že sa nemusí nikomu spovedať ani ospravedlňovať za to, že žije. Premieňal na pivo drobné, čo mu ostali po pobyte v pyramíde. Diabolský vynález, vravel si, ležať pod ihlanom v polohe, do akej ťa uložia nežné ženské ruky, je to jedna z mála možností, keď si človek môže zaplatiť láskavý dotyk príjemnej mladej ženy. Ležal s uvoľnenou mysľou a počúval ezoterickú hudbu, a keď sa prebral z driemot, znela mu v ušiach pieseň o lúčke v hlbokej doline. Čudoval sa tomu, pekelný vynález, nevyvoláva v človeku úvahy o dávnej egyptskej múdrosti, o mystériách, do ktorých bol údajne zasvätený aj Platón, ale privolá dedovu najobľúbenejšiu pieseň Mám ja lúčku v hlbokej doline, dávno zabudnutú pieseň, ktorú nepočul od detských čias. Paromský vynález, dobrý spôsob, ako ťahať hlupákom z vrecka peniaze, radšej som mal všetko premeniť na slušnejší nápoj, aj po dobrom koňaku má človek ľahký krok, kým po lacnom pive v človeku všetko oťažie, nohy sú ako centy, jazyk ako závažie a myseľ apatická.

Ani pobyt v pyramíde ho nevytrhol z apatie. Všetko mu išlo na nervy, najmä pohyb času, večná vlnovka s vysokými vzletmi poludňajšej oblohy a prepadliskami nočných čiernych dier, zatiaľ čo Matej ležal na pohovke ochmelený najlacnejším pivom ako drúk, ako najjednoduchšia spojnica včerajška so zajtrajškom, ako prekážka, ktorú čas neberie na vedomie a ľahko ju prekročí. Mníška, ktorá vždy nosí smolu, tak ako kominár šťastie, ho

vrátila do minulosti, do čias, keď bol asistentom na vysokej škole, obletovaný ženami, vystavený zvodom. Budúce učiteľky výtvarnej výchovy mali zmysel pre rafinované zrakové vnemy, pre farby, záhyby, opasky na štíhlych driekoch, vlajúce šatky vo vlasoch. Bolo to na zbláznenie, hotové peklo. a zrazu sa objaví odzbrojujúco jednoduché dievča, nezabudnuteľné oči, jasné zreničky v čistých bielkach, jemná clona rias, vysoké čelo s modrastými žilkami na spánkoch, zopár svetlých kučierok. Tvár madony, ktorú sa mu nikdy nepodarilo namaľovať. Teraz to už bola iná tvár, vpísal sa do nej čas drobnými vejárikmi vrások, ale ešte vždy bola zaujímavá, azda menej gýčovitá ako v mladosti. Mníška, smiešne. Môže človek potlačiť svoju telesnosť, a do akej miery?

Z letargie ho vytrhla ponuka z Lesozávodu. Pozvali ho na brigádu, potrebovali každú pomocnú ruku pri odstraňovaní následkov letnej víchrice, rozsiahly polom treba do príchodu zimy zlikvidovať. Bol rád, že má možnosť" fyzicky pracovať. Kedysi, keď nemal problémy s predajom obrazov, kúpil v jednom zo svojich čudáckych záchvatov, ktoré Viera nikdy nevedela pochopiť, malotraktor, a vďaka tomu si mohol teraz, keď mu nešlo maľovanie, prizarobiť nejaký groš, a najmä, čo pokladal za najväčší zisk, doviezť si do dvora zopár zdravých klátov, zaujímavých samorastov alebo neobyčajne tvarovaných pňov. Lesozávod mu ich poskytol zadarmo — ako pozornosť podniku predstaviteľovi miestnej kultúry.

Na vysokej škole bolo okolo neho žien ako dreva na polome pripomínajúcom rozsypané zápalky a on si vybral Vieru, triezvu, praktickú učiteľku, ktorá ho vedela presvedčiť, že ak chce maľovať, musí sa vrátiť do rodného kraja — na svete niet krajšieho miesta ako táto malomestská kotlina, najmenšie veľhory v Európe, zdedený rodinný dom, kde je dosť miesta na veľký ateliér s pohodlnou pohovkou, na ktorej sa tak príjemne vylihuje s fľašou piva poruke a s načatými obrazmi pozdĺž stien, ktoré, aspoň podľa Vierinho zväčša presného odhadu, zrejme nikdy nedokončí.

V dňoch, keď nemal silu sadnúť na traktor, vybral sa na túru. Jesenný les horel ako zachvátený požiarom, vietor roznášal na všetky strany žlté a červené lístie, roznecoval vnútorný nepokoj. Matej bol rád, keď sa dostal nad pásmo lesa, vystupoval skalnatým chodníkom, uhýbal pohľadom pred osamotenými turistami, ktorých stretával na každom kroku. Neprestával sa čudovať, odkiaľ sa berie toľko samotárov, obsadili krčmy, ponevierajú sa po horách, brázdia morskú hladinu. Spomenul si na letný pobyt pri mori, sedával s paletou vysoko na kopci, s prekvapením pozoroval osamelých plavcov, ktorí križovali záliv ďaleko od brehu, akoby náročky vyhľadávali nebezpečenstvo, predčasnú smrť. Hory sú zradné, úraz číha na každom kroku, človeka môže zaskočiť náhla zmena počasia, nešťastná náhoda, stačí sa pošmyknúť na hladkej skale, na vlhkom machu nad strmým zrázom. Ľuďom však riziko robí čertovsky dobre, ustavične, možno aj s pocitom hrdinstva pokúšajú osud, ba akoby vedome vyhľadávali čo najbezbolestnejší spôsob samovraždy.

Neskicoval horiaci les, suchý, prežiarený slnkom, upútali ho tienisté rokliny, močaristé prítmie. Niekoľko dní nevychádzal z ateliéru, videl pre sebou vyvrátené kmene podobné pozostatkom mamutov či prajašterov, zlovestne svetielkujúcu bútľavinu, spráchnivené konáre ako zvíjajúce sa klzké hady, korene vývratov zapichnuté do chladnej oblohy ako hrčavé prsty hľadajúce záchranu. Bahno a beznádej, tak vyzerá dielo človeka na Bohom stvorenej zemi. Náhle si spomenul na deda, ktorý sa aj v temnom lese cítil ako v chráme, zložil klobúk a zopol ruky, keď sa pomedzi vysoké konáre predralo svetlo, šikmé lúče vnikali do temnoty ako cez vysoké kostolné okná. Cestou domov učil vnukov pesničku Mám ja lúčku v hlbokej doline, na nej tráva, ďatelina nikdy nevyhynie.

Matej unikal z domu, ale nebavilo ho sedieť ako voľakedy za sklom kaviarne a kochať sa pôvabom korzujúcich miestnych krásavíc. Už mi preskakuje, vravel si, čert sa v tom vyzná, čo sa so mnou deje, uhranula mi tá mníška? Pred očami sa mu vynorila jej preduchovnená tvár, pleť mliečneho odtieňu chránená pred slnkom, hadie oči s drobnými zreničkami, ich plachý a zároveň nástojčivý výraz, čosi dráždivé a súčasne vzdialené, nepreniknuteľné,

nedosiahnuteľné. Navonok sladká tvár ukrývajúca tajomstvo. Koľko podobných madôn už maliari namaľovali a ktovie, aké predstavy a túžby do nich vložili. Môže byť na svete nevinnosť, ktorá netuší, aké peklo nosíme v sebe alebo kam nás môže zaviesť presvedčenie, že peklo sú vždy tí druhí?

Brázdil po vetristých uliciach, akoby chcel zistiť, či ho ešte niekto pozdraví alebo mu aspoň odpovie na pozdrav. Potešilo ho, keď ho potľapkal po pleci redaktor miestnych novín. v poľovníckom obleku, s kamzičou štetkou za klobúkom pripomínal čerta, ktorý ušiel z Kačiných spárov. Vošli do najbližšieho bistra, dali si po pohárikú, napokon kúpili fľašu borovičky, ako káže dobrá tradícia, a pobrali sa do ateliéru.

— Úpadok. Hlboký úpadok, — konštatoval redaktor, keď sa rozhliadol. — Kedysi tu bolo viac fliaš ako obrazov, a teraz? — pohŕdavo pozrel na pivové fľaše pri pohovke, — hotová púšť. Cítiť iba acetón. Ešteže nám táto borovička pripomenie vôňu lesa!

Vycedili fľašu do dna a Viera sa niekoľko dní tvárila urazene, Matej už zasa popíja, hoci groš do domu neprinesie. Jej prenikavý, učiteľsky vytrénovaný hlas nadobúdal nepríjemný, obžalobný tón, ktorý ho vyháňal z domu.

Les už stratil farbu, ihličie a trávu pokrývala striebristá inoväť, chodníky zľadovateli. Matej kráčal rezko, zhlboka dýchal, ovoniaval vzduch, žiadalo sa mu naplniť si ním pľúca, prekrviť mozog, prečistiť myseľ. Nevdojak myslel na starého otca, na to, ako v nedeľu vyšiel s deťmi do poľa pozrieť, či sa už klasí obilie, odtrhol zopár kláskov, pomrvil ich v dlani, odhadoval, či je zrno ešte lepkavé, mliečne, alebo už schne a treba ostriť kosy. Napokon sa usadil na medzi, znehybnel, skleným pohľadom hľadel pred seba, akoby nevnímal svet. Pobesedoval som si s Pánbožkom, povedal, keď sa zdvihol, človek si zavše musí spytovať svedomie, a to práve tu, v božej prírode, v najkrajšom chráme, pred oltárom belasých štítov. Cestou z poľa sa zastavil v hostinci, dožičil si zopár nedeľných pohárikov a domov sa vracal spievajúc Mám ja lúčku v hlbokej doline, na nej tráva, ďatelina nikdy nevyhy... hi...hi...hik...

Matej sedával na kopci a hľadel na temnú stenu lesa pod sebou, zmeravenú v bezvetrí. Nehybnosť stromov neveštila nič dobré, les akoby v neblahej predtuche zatajoval dych. Zatiahnutá obloha stratila hĺbku, nekonečnosť, stromy sa márne načahovali za potravou, za svetlom, v strašidelnom tichu pred búrkou bolo jediným prejavom života krákanie havranov.

Vrátil sa do ateliéru, vytiahol dávno načatý obraz. Smutné čiary vytvárali zvlnené kopce v ponurej nočnej krajine, osvetlenej chudorľavým mesiacom. Obrátil obraz hore nohami, tmavé kopce teraz ovísali nadol ako ťažké závesy, do uzavretého priestoru pod nimi patrili nejaké postavy, možno herci, alebo skôr tanečnice z nočného baru, nejasné postavy žien, ktoré kedysi poznal. Motajú sa na scéne ako priotrávené jedovatými výparmi nočného močiara, ktorý svetielkuje na susednom obraze, mátožný les plný vývratov, možno výplod chorého sna. Alebo to ani nie je divadelná scéna, iba vojnový kryt, prítmie, clivé postavy, hlboké tiene. Tieň väčšine tvárí ublíži, vpíše do nich predpoveď zániku, niektoré však ešte zvýrazní, dodá im hĺbku, odhmotnenosť, nedosiahnuteľnosť. Čierne šaty a biela pokožka, v popredí krásna tvár takmer bez tieňov, vysoko klenuté obočie, hlboké, hoci v tejto chvíli sklopené oči, nijaký tieň nemôže narušiť jej dokonalú krásu, v čiernych vlasoch žltá ruža, na ľudské peklo stačia aj žltkavé a modrasté odtiene, dokonale vystihnú naše zlé inštinkty, našu zbytočnú túžbu po niečom, od čoho nás už delí vzdialenosť a čas. Vyzerá to na vojnový obraz, všetci chlapi sveta sa už vystrieľali, ležia na vojnovom poli dorúbaní ako stromy na polome, a tu v smútku a clivote dohasína posledných sedem žien.

Izba smutných žien, nazval si ten obraz pre seba. Teraz už treba len počkať, kedy sa navzájom povraždia.

— Ten obraz nechcem mať v byte, — povedal Viera. — Má zlé vyžarovanie.

Matejove diela ju v poslednom čase vháňali do zúfalstva. Také niečo by nikto nekúpil, tvrdila, nikomu to nič nepovie, je to celkom nezrozumiteľné. Naliehavý výraz v jej očiach hovoril: a rodina nemá z čoho žiť.

— Ja ti nerozumiem, Matej. Čo ti chýba?

— Vlastne nič. Alebo len nejaká maličkosť.

— Aká maličkosť?

— Inšpirácia. Uvítal by som čosi... Povedzme zmluvu s diablom, — zažartoval.

Vyplašene sa prežehnala.

— Mal by si častejšie chodiť do kostola.

Obracal obrazy maľbou k stene, niet dôvodu ich niekomu ukazovať, sú tu, zavadzajú, ustavične ich pribúda. Nedokončené skice, náčrty, pokazené plátno. Matej akoby sa každým pokusom prebáral čoraz hlbšie do samoty. Čoskoro bude ateliér prepchatý nepoužiteľnými, nepredajnými obrazmi, medzi ktorými bude žiť ako odľud, ako blázon.

Neobsedel doma, Viera má pravdu, mal by viac chodiť do kostola. Napriek nestálemu počasiu odchádzal na túry, túlal sa po lese, ale nevedel v sebe objaviť starootcovský chrámový vzťah k prírode, nevládal si sadnúť na balvan a zhovárať sa s Bohom, zoči-voči, ako to kedysi robili ľudia s čistým svedomím. Cítil sa vyčerpaný, už aj z toho, ako sa trikrát za deň menilo počasie, časté spŕšky sa striedali s prvým snehom, a najmenej trikrát sa zmenila i jeho nálada, od tušenia, že ešte jestvuje dobro, idea, ktorú Platón označil za boha, po pochybnosti, že Boh ostáva zatajený a jesenná príroda, v ktorej všetko odhníva a nadobúda formu výkalov, je skôr dôkazom ľudskej, i jeho vlastnej ničoty.

Vymrznutý a unavený po túre čakal na zastávke, a keď nastúpil do autobusu, objavil mníšku. Zvítali sa, prisadol si k nej a nervózne ju zasypal otázkami, kde bola, kam ide.

— v detskej liečebni mám priateľku, bola som ju navštíviť, — vysvetľovala.

Nevdojak sa k nej primkol, cez látku šiat cítil okrúhle ženské plece. Prečo ste odišli zo školy, spýtal sa, a keď sa autobus v zákrute naklonil, vytušil i líniu jej bokov a stehien, telesné teplo živého človeka. Prečo ste odišli?

Odišla som dobrovoľne, vravela, veď viete, ako to bolo, od učiteľov sa vyžadoval ateizmus. Hoci sa odtiahla, nemohol sa zbaviť dojmu, že postrehla jeho vedomý dotyk, azda až nátlak. Prudko sa obrátila k oknu, odišla som do detského domova, stala som sa vychovávateľkou postihnutých detí, našla som si svoje miesto.

Hľadela do okna. Mrak, čo celý deň dusil štíty, sa nečakane roztrhal, spod neho sa vynoril tmavosivý skalnatý podklad posiaty snehovými fľakmi ako kožušina škvrnitej šelmy.

Až teraz, nedávno, sa mi splnila túžba, pokračovala. Mohla som vstúpiť do rádu. Konečne... Nadýchla sa, akoby ju čosi sťahovalo, možno si mníšky naozaj náročky sťahujú hruď, aby sa im pod habitom hriešne nedvíhali prsia. Konečne žijem tak, ako som vždy chcela.

— To vám blahoželám, — povedal sucho. Blížili sa k mestu. Obloha na západe zružovela, slnko nízko nad obzorom farbilo fantastické tvary mrakov do ohnivočervena.

Na autobusovej stanici sa rozlúčili. Čert ma uriekol, povedal si, keď za ňou hľadel, mal som ju aspoň poprosiť, aby sa za mňa modlila. Uvažoval, že zájde za predavačkou do papiernictva, krásavica za pultom vždy uznanlivo prikyvovala, keď sa sťažoval, že maliar v malom meste si nemôže dovoliť" modelku, ba ani múzu. Dopekla, umienil som si chodiť do kostola a namiesto toho začnem behať za babami, tuším čert obracia naruby všetky moje dobré úmysly. Vykašľal sa na papiernictvo a pobral sa rovno domov.

Termín výstavy sa blíži, treba sa sústrediť. Porozkladal po ateliéri plody letnej úrody, na obrazoch nebolo nič okrem kvetov, šialené, necudné tvary mäsových farieb, do seba stúlené lupene naznačujúce tajomstvo, vyzývavosť doširoka roztvorených okvetí, náročky v nich naznačoval podobnosť s ľudskými genitáliami, nič nezahaľoval, je to chvála necudnosti, zmyselná hýrivosť farieb a vôní, tušený pohyb svetla a náznak dotykov vetra, ktorému sa rastliny vystavujú v predtuche, že splní ich želania a odnesie ťažké semená do úrodnej pôdy. Milenky vetra, konečne mal pre cyklus správny názov.

— Geniálne, — plieskal sa po kolenách redaktor, spokojný s obrazmi, a najmä so sebou, vždy mal na umelcov nos, ty nič, ty muzikant, zobrazuješ iba nevinnosť prírody, hm, hm...

— Kvet je vlastne pohlavný orgán rastliny, — bránil sa Matej.

— Geniálne, pravdaže, ty nič, ty si obyčajný učiteľ kreslenia a statočný drevorubač, pozrime sa, pozrime sa!

Viera sa vyznamenala, doniesla tácňu s bohatým občerstvením, kdesi vypriadla fľašu najlepšej whisky, schovávanú pre vzácne návštevy, záležalo jej na tom, aby miestne noviny predstavili jej muža a pripravovanú výstavu v čo najlepšom svetle. Pozrime sa, nadchýnal sa redaktor, klobúk dolu, aká škoda, že klobúky sa už nenosia a nemá ti kto skladať poklony, umelci sú ako rozmaznané slečny, potrebujú obdiv, ale ja našťastie širák mám, krútil na prste malým poľovníckym klobúčikom s kamzičou štetkou, klobúk dolu, majstre!

Viera sa tvárila spokojnejšie: Tieto obrázky majú akú-takú nádej na predaj. Upokojovalo ju aj to, že Matej sa zdržiaval doma, doťahoval, domaľúval, kazil. Po nociach ju vyhľadával častejšie ako inokedy, akoby chcel premôcť besov v sebe, jej telo sa vďaka desaťročiam zvyku menilo na tvárnu plastelínu, ktorá sa prispôsobovala partnerovým nárokom.

Príprava výstavy vyžadovala disciplinovanosť, ale on, ako vždy vo chvíľach najväčších tlakov, unikal iným smerom. Vtiahol pod prístrešok rozložitý kmeň a začal ho osekávať. Pracoval ako posadnutý, oháňal sa sekerou, akoby doňho vošiel sám Lucifer. Sekal a sekal, a keď sa z pňa začala vynárať postava muža, kládol si otázku —— je to dedo sediaci na medzi alebo mysliteľ na rodinovský spôsob, dokrivený od psychickej námahy, nesúci na pleciach ťarchu sveta, či niekto iný, koho treba pomenovať? Mrazivým povetrím sa niesol zvonivý úder, každé drevo odpovedá na dotyk iným zvukom, dutým stonom, akoby človek narúšal jeho dôstojný pokoj. Postupne sa obnažujú vnútorné uzly, hrče, vlnenie línií, zhmotnený, do dvoch čiar vtesnaný čas, o ktorom si človek namýšľa, že je priestorom pre slobodu.

V Matejovi sa všetko búrilo, dočerta, aká sloboda, vari len sloboda po zbabranom živote dospieť k smrti. Na dôstojnosť mali možno nárok nepokrivení ľudia v časoch, keď sa vedeli rozprávať s hviezdnym nebom nad hlavou, ako to robil idealista Platón, ktorého sa obávali vladári, alebo Matejov dedo, a hoci nerád chodil do kostola, úprimne hovoril o kráľovstve božom na zemi a v duši. v tých časoch bol aj Matej slobodný, jediný raz v živote, bezstarostne si hopkal po dedovom boku poľnou cestou v predstave, že celý svet je tu preňho, že naňho čakajú všetky cesty, všetky mestá, všetky strany sveta.

Ohmatával peň prstami, akoby čítal slepecké písmo, sledoval letokruhy, večne čitateľný záznam času, vnímal živé drevo, ktoré sa bráni prijať cudziu podobu, obraz ľudského nevedomia, rozbitého a bezduchého, vyprázdneného, v ktorom už chvíľami niet nič okrem zúfalstva. Strom si také poníženie nezaslúži. Tento peň má ďaleko od fyzickej pokrivenosti mysliteľa, priam volá po návrate k starému gréckemu ideálu. Alebo z neho vylezie nejaký nezrozumiteľný egyptský hieroglyf?

Keď sa peň začal podobať na sediaceho človeka, pristavili sa pri Matejovi susedovi chlapci.

— Kto to bude, ujo?

— Egyptský faraón, — odvetil bez rozmýšľania.

— Faraón? Ten kráľ, čo staval pyramídy? – spýtal sa najväčší chlapec.

— Presne ten, — súhlasil Matej.

Možno to bude iba spomienka na dôstojnosť, vravel si, na tých, čo vedeli dôstojne žiť i umierať ako Platón, ktorého nazývali gréckym faraónom, ako Sokrates s čašou jedu, ako môj dedo, zmierený s odchodom na večnosť, ako tá dedinská ženička, ktorú uštipol had a ona sedela na kostolnom múriku a čakala na smrť. Dedina, ako vždy v čase žatvy, bola

vyľudnená, k nešťastnej maliniarke prichádzali len deti, pozorovali, ako noha okolo drobnej ranky opúcha, černie, najprv nabehlo žilnaté lýtko, potom koleno a napokon celé stehno. Žena nehybne sedela a z očí jej tiekli slzy, kým ju nenaložili na voz a neodviezli. v detstve mal šťastie, vídal ľudí, čo vedeli dôstojne žiť a pokorne prijať smrť. Postavy, ktorá vychádzala z dreva, sa to netýkalo — faraóni budú vládnuť aj po smrti.

Viera potrebovala jeho pomoc, učiteľsky prísne ho usmerňovala, treba obstarať pozvánky, zohnať víno, sama na všetko nestačím. Opäť bolo jasné, ako je na ňu odkázaný. Bez námietok plnil príkazy: Mal by si zapaspartovať zopár obrázkov, čo zapadajú prachom v komore, sú to celkom slušné krajinky z čias, keď si maľoval tatranskú prírodu, plesá a štíty, také veci vždy idú na odbyt. Už ani netajila, ako zúfalo jej ide o peniaze.

Na vernisáži sa zišlo dosť ľudí, malé mesto uvíta každú príležitosť na spoločenské stretnutie. Odznel redaktorov úvodný prejav, pochvalná recenzia, ktorá sa o týždeň objaví v miestnych novinách, žiaci zaspievali zopár ľudoviek a potom sa obecenstvo uvoľnene vrhlo na poháriky a obložené chlebíčky. Matej prijímal gratulácie, dievčina z papiernictva ho objala, vyznelo to ako prísľub, mníška mu venovala obdivný pohľad, Pán stvoril krásny svet, ale my sme ako slepí, niekedy tú krásu vôbec nevidíme, redaktor ho potľapkal po pleci, musím ťa pochváliť, kamarát, pochváľme sa, veď sme svoji! Hoci, poviem ti úprimne, je v tom trochu obscénnosti, ale čo už nám starým ostáva, iba sa vrhnúť na pornografiu alebo na politiku, nie? Obrázky ujdú, ale víno mohlo byť lepšie, ohŕňal nos nad pohárom, poď, pozývam ťa do blízkeho baru, dáme si niečo, čo má viac grádov. Zapadli v tesnom nočnom podniku, kde pre hlasnú hudbu a podguráženú vravu nebolo počuť vlastné slovo. Kto nepije, je u nás podozrivý, varoval všetkých redaktor. Popíjali a v objatí vyspevovali Mám ja lúčku v hlbokej doline, mám ja kosu nakovanú, rovnú, ona kosí, lebo musí, ďatelinku drobnú. Počuj, Matej, čo to má byť, tá rovná kosa, nie je to sexuálny symbol? Ja ti poviem, v našej tradícii nájdeš všetko. Všetko! Krucinálfagot, nič v nej nechýba!

— Vonkoncom nič, — prikyvoval Matej.

— a koľko... koľko oného sa v nej skrýva!

— Veru, oného.

— Jeden oný... jeden múdry povedal, že človek, ktorému chýbajú tradície, je ako nešťastný milenec! Nás sa to však netýka! My máme všetko! Pekné piesne, pekné baby! Nám naozaj nič nechýba!

— Nešťastný milenec? — čudoval sa Matej. — Taký tvor už neexistuje. Dávno vyhynul! — Čím dlhšie tu sedel, tým lepšie sa cítil. Dosť som sa nabehal, celú jeseň som lietal ako besný, ako pes za autobusom, sám som nevedel, čo vlastne hľadám. a človeku treba tak málo: konečne sa uvoľniť, zaspievať si tú našu, tancuj, tancuj, tralala!

— Tralalala, nič nám nechýba! Nech žije tradícia! — Redaktor zdvihol pohár, — nech žije a kvitne... oné... Nech si kvitne, čo chce, — hodil rukou.

— Nech rastie a mohutnie husté borovicové drevo, — rozjaril sa Matej.

Bolo im do spevu, spoločnosť sa pridala. Naplno, až pivnica dunela, vyrevúvali, tralalala, naša tráva, ďatelinka nikdy nevyhynie, nevy...hi...hi... hik...

Domov sa vracal nadránom. Na zasneženom trávniku pod oknami sedela známa postava. Snehuliak bol presnou kópiou Matejovho faraóna, na dôstojne vztýčenej hlave mal deravý hrniec, pod mrkvovým nosom zuby z čiernych uhlíkov. v lone, na dlhých, pekne tvarovaných stehnách dve obrovské gule a mohutný vztýčený úd. Matejovi vyrazilo dych, dočerta, tí sopľoši zo susedstva, tí si budú z človeka uťahovať! Ale geniálne! Geniálne! Snehuliak naňho ceril čierne zuby v dobromyseľnom úsmeve a Matej sa zrazu uvoľnene, bláznivo rozosmial.

Ladislav Ťažký
prozaik, publicista, scenárista, dramatik
narodený v Čiernom Balogu (1924)

Pôsobil na rôznych pracoviskách, prevažne sa však venoval iba tvorbe. Debutoval knihami poviedok Vojenský zbeh a Hosť majstra Čerta (obe 1962) s námetmi z rodiska. Skúsenosť z vojny využil v novele Dunajské hroby a v románe Amenmária (obe 1964), ktorého pokračovaním je román Evanjelium čatára Matúša (1977).

Vojnu zobrazil aj v novelách Pochoval som ho nahého (1970) a v divadelnej hre Hriešnica žaluje tmu (1966). Násilné združstevňovanie stvárnil v románe Pivnica plná vlkov (1969). o ženách rozpráva knižka poviedok Márie a Magdalény (1983). Pokoru človeka zobrazil v románe Aj v nebi je lúka (1985). Pri tvorbe románu Pred potopou využil skúsenosti zo stavby kanála v Gabčíkove. Novela Smrť obchádza štadióny (1990) hovorí o násilnostiach v športe. Román Kto zabil Ábela? (1991) pojednáva o zodpovednosti a vine. Osudy slovenských emigrantov sú námetom pre diela Fantastická Faidra (1991), Dvanásť zlatých monarchov (1992), Maršalova dcéra (1993) a Zjavenie Sabíny (1997). Román Útek z Neresnice (1999) je o zápase človeka so sebou samým. Venuje sa publicistike, spolupracuje s rozhlasom (aj poviedka Dar na rozlúčku).

Z myšlienok:

Ako vieme, pred vlastným svedomím nik nikam neujde. Niet miesta, kde by sa pred ním skryl. Bez svedomia sa jednoducho nedá žiť.

Všetci my, starší, ktorí ešte žijeme, sme zažili so svojimi mŕtvymi blízkymi i priateľmi, a prežívame aj dnes, veľmi vážne časy. Nad každým z nás visí meč nenávisti, vojny, záhuby jednotlivca, národov a bez zveličovania aj záhuba ľudstva. Niet dňa, ba vari ani hodiny, aby sa mi práve toto memento mori nehlásilo, aby som nevidel, nepočul a necítil, v akom čase, v akom svete, svetadieli alebo štáte žijem a k akému národu patrím.

Moje svedomie mi prikazuje byť nielen človekom, bratom všetkých ľudí, ale aj Slovákom, aj Slovanom, čo je dnes už veľmi zastaranou, historickou nacionálnou a takmer vysmievanou i obávanou kategóriou. Ale som aj príslušníkom ľudskej spoločnosti, na ktorej mi záleží práve tak ako na svojom národe. Zvažujem, ako a čím by mal a mohol byť malý slovenský národ Európe i svetu na osoh, krásu a potešenie. Svedomie prikazuje stanoviť si aspoň isté morálne, sociálne, politické, kultúrne a literárne i publicistické zásady, nezabudnúť pritom na rodinu, národ a štát nie je jednoduché. s plnou zodpovednosťou občana, ale napriek tomu predsa len aj s hravosťou literáta som sa neraz pokúšal vypracovať si sám pre seba základný zákon, akúsi „Ústavu svedomia“, ktorá by mi pomáhala byť osožným človekom, Slovákom, spisovateľom a publicistom a v tom horšom či krajnom prípade aj politikom. Zistil som, že Ústava môjho svedomia je neukončiteľná, že ju budem písať životom a skutkami do posledného dychu.

(1994)

Dar na rozlúčku

Stalo sa to pár mesiacov pred odchodom okupačných vojsk, teda roku Pána 1990, koncom mesiaca mája v stredoslovenskon mestečku R. Priateľ a filmový dramaturg, či skôr lovec filmových námetov ma zlákal na okružnú cestu po Slovensku. Námety, filmové témy mali vychádzať z nášho najsúčasnejšieho, najpálčivejšieho, konfliktov plného života, ale pritom sa nemala vynechávať poézia života človeka, prírody a porevolučný životný impulz a perspektívy, ktoré nám ponúka ľahko nadobudnutá sloboda. Čas sme trávili cestovaním, pozorovaním ľudí, ale najmä nekonečnými rozhovormi o súčasnom politickom kvase, hodnotením a ohováraním politikov. Vždy keď sme nocovali v tomto meste, zašli sme si na pivo do malej krčmičky, ale keď zasvietilo slniečko, najradšej sme sedávali na malej terase na žlto-červených záhradných stoličkách a dívali sa na pulzujúci život pod nami. Tak tu sedíme aj teraz. Priateľ, nenapraviteľný fajčiar mi dymí pod nos, ja sa od neho odvraciam, pohľad mi blúdi po venci hôr, ktoré obklopujú toto priemyselné mestečko. Priateľ sa usmieva, sleduje špinavého, zarasteného tuláka, ktorý zastavuje chodcov a o niečo ich prosí. Podľa posunku pravej ruky zrejme žiada od chodcov cigaretu. Nemá šťastie. Vedľa neho prechádzajú samí nefajčiari alebo takí, ktorí nemajú chuť púšťať sa s ním do reči. Mňa zaujali dvaja okupační dôstojníci, ktorí kráčajú smerom k nám. Široké brigadírky a dlhé plášte sú čisté, čižmy vyleštené, dôstojníci sú dobre živení, možno tridsiatnici, veselo si vymieňajú názory a fajčia.

Aj tulák ich pozoruje, zrak má upretý na dymiace voňavé cigarety. Bol som presvedčený, že tulák aj ich požiada o cigaretu, a to v tej chvíli, keď budú prechádzať" popri ňom. Mýlil som sa. Tulák sa síce díva na prichádzajúcich dôstojníkov, ale keď prišli k nemu, ani sa nepohol, ani slova nepreriekol. Jeden z dôstojníkov, ak som dobre videl, bol to major, si práve hlučne odkýchol, náhlivo vybral z vrecka plášťa vreckovku a s ňou i cigaretu, ktorá spadla na kamennú dlažbu ulice. Major sa obzrel, ale nezodvihol ju, to by bolo pod jeho dôstojnícku dôstojnosť, ani sa nezastavil, aby ju rozšliapol. Cigareta sa belie na šedej špinavej dlažbe, dôstojníci už prešli popod terasu a tulák stále stojí a uprene sa na ňu díva ako had na žabu, hypnotizuje ju, aby mu neušla a ja čakám, kedy k nej skočí, s chvatom po nej siahne a od najbližšieho chodca si vypýta oheň. Po chvíľke tulák urobil krok-dva, podľa neistých, potácavých pohybov predpokladám, že bol opitý, vošiel doprostred ulice, zastal pri cigarete a opäť sa na ňu uprene díva. Prečo po nej nesiahne? Nechápem jeho správanie, nechápem to najmä preto, že ako bývalý tuhý fajčiar viem, čo je to túžba po cigarete, viem, že nikotín je narkotikum, ktoré človeka zbavuje hanby, dôstojnosti, viem, že fajčiar, aký som bol ja, dal v lágri za jednu cigaretu mizernú a pre život veľmi dôležitú dávku chleba alebo...

Ktorému fajčiarovi sa to nestalo, najmä podobnému ako je tento tulák na ulici pod terasou, že v čase núdze a neznesiteľnej žiadostivosti krvi, ktorej sa nikotín žiadal, nesiahol po ohorku, aj keď nevedel, kto ho odhodil. Preto naozaj nechápem, prečo tulák toľko uvažuje a hneď sa neupokojuje majorovou cigaretou. To, čo sa po dlhom uvažovaní či akomsi tulákovom súde nad cigaretou stalo, neviem si podnes vysvetliť. Jeho konanie odporovalo fajčiarskej logike a mne poriadne zamotalo hlavu. Tulák totiž šliapol po cigarete a mne sa zdalo, že šliapol tak zúrivo a s takým potešením, ako keby plnil nejaké vyššie poslanie, šliapal, mliaždil cigaretu tak ako hlavu jedovatého hada. Ale ani to nestačilo. Rozšliapaný tabak špicou topánky roztrúsil po dlažbe ulice, aby ho vietor z nej pozametal. Pripomínalo mi to ten strašne potupný pohreb nášho popredného politika, ktorého popol jeho odporcovia prikázali roztrúsiť na neznámych krížnych cestách. Tulák sa tackavým krokom pobral do starého mesta, do ktorého prúdili zástupy ľudí. Ja s priateľom sedím na terase bez slova. Každý po svojom zvažujeme tulákov nepochopiteľný rozsudok nad majorovou cigaretou. Čím sa previnila? Alebo sa previnil major? Možno som sa len ja pomýlil a zle sa díval. Tulák možno nepýtal cigarety, ale peniaze. Čo ak cigarety nenávidel tak, ako ich nenávidia všetci bývalí tuhí fajčiari?

— Jeden obraz by sme mali, — prehovoril priateľ dramaturg. — Ale to je málo, kamarát, a navyše, čo, ak sme ten obraz nepochopili.

— Divák ho pochopí, — ubezpečuje ma dramaturg a ja s ním súhlasím s dodatkom:

— Každý po svojom.

Ako by tento obraz, tento rozsudok nad svojou cigaretou pochopil major? Ja som si ho vysvetlil celkom zrozumiteľne a jednoducho, keď sa opitý tulák o chvíľu vrátil, podišiel k nám na terasu a od priateľa dramaturga si vypýtal cigaretu.

Tulák ako prišiel, bez pozdravu, tak aj odišiel bez toho, aby sa poďakoval za cigaretu. My sa cítime príjemne zaskočení. Akurát nevieme, či je to záver prvého obrazu, alebo je to druhý miniobraz. Opäť sme sami a teplo slniečka nás podnecuje k rozhovoru. Nastavujeme mu svoje bledé mestské tváre a každý osve sa venuje svojej duši, svojim myšlienkam, túžiac nemyslieť, nenamáhať si unavené nervy, odpočívať. Ale naše oči sú ako kamery. Na chvíľku ich mozog vypne, aby ich vzápätí zaostril buď na hory alebo domy, ale aby pritom nespúšťali z dohľadu pulzujúci život na ulici.

* * *

Už je popoludní a slnko nám vyzlieklo saká. Tak ako pred hodinou našu pozornosť upútal tulák a majorova cigareta, tak sa teraz sústreďuje na rozkvitnuté čerešne, ktoré sú slávnostne odeté, povité ako nevesty v svadobnom rúchu. Tu na strednom Slovensku je až teraz skutočná jar. Mám pocit, že ma všetko nadchýna, že milujem celý svet, že sa nehnevám ani na čudného tuláka. Máj je naozaj lásky čas. Že je to pravda pravdúca, o tom sa presvedčím o chvíľku. Priateľ navrhuje, aby sme sa išli pozrieť do centra starého mestečka, vyšli hore na kopček, pozreli sa na prázdne mauzóleum prekliateho a teraz znova uctievaného Otca národa Andreja Hlinku, ktorého meno sa v minulosti nesmelo spomínať, ale meno ktorého sa teraz spomína veľmi často, a najmä kde-kto to meno zneužíva. Mestečko R. mám rád nie pre opustené či vykradnuté mauzóleum, ale pre Horné námestie, ktoré je vlastne pôvabnou starou mestskou dedinou s prekrásnym výhľadom na široké okolie, najmä na okolité hory. Až keď som chcel vstať a vyhovieť dramaturgovmu návrhu a opustiť slnečnú terasu, na znepokojených fúzoch priateľa som zbadal, že čosi zavetril, čo stojí za pozornosť filmára. Kývnutím ruky mi naznačil, aby som zostal sedieť a hlavou i očami mi ukázal smer, ktorým sa mám pozerať.

Od Hlavného hotela cez ulicu po dlaždiciach, na ktorých tulák rozšliapal majorovu cigaretu, prichádza k nám ešte nespárený párik čudne zložených a pravdepodobne narýchlo spojených milencov. Krok dva pred mládencom kráča ona, kráľovná krásy, Cigánôčka alebo Indka, rozhodne najkrajšie dievča, aké sa nám na týchto potulkách po Slovensku pošťastilo vidieť. Odhadujem, že nemá viac ako šestnásť-sedemnásť rokov. Dievča ešte nie v plnom rozkvete, skôr kvet lásky pred rozpukom. Vlasy rozpustené a ako uhoľ čierne. Sestra či dcéra Bizetovej Carmen? Nie, je to len slovenská krásna Cigánôčka. Alebo Rómka? Akosi si neviem zvyknúť na prastaré a najnovšie meno Cigánov. Málinko pootvorené ústa malinovej farby, veľké oči, v ktorých svietia dva uhlíky, pleť čokoládová, postava štíhla a vábivo ohybná, krok a pohyb v páse zmyselný až dráždivý. Toto všetko vnímam, obdivujem spredu ja a mládenec zozadu. Cigánôčka to vie, Cigánôčka všetky svoje vnady a krásu vie aj dokonale ponúknuť a predávať. Ktorému chlapovi by sa pri pohľade na túto Carmen nebúrila krv? Každý, aj ten, čo by Cigánov najradšej poslal ta, odkiaľ kedysi prišli (keby to vedel), sa na slovenskú Rómku pozrie s úľubou, neuvažuje a vôbec si nevie predstaviť, že toto krásne dievča bude o pár rokov len čiernou odkvitnutou, spálenou ružou, ktorá zhorí na pahrebe cigánskej neviazanej, bezbrehej lásky. Všimol som si, že už niekoľko chlapov postálo na náprotivnom korze, či priamo na ceste, aby si Cigánôčku prezreli, nasýtili sa krásy jej tela a

pohybu, tela, ktoré im nikdy nebude patriť, po čom vlastne ani až tak veľmi netúžia, lebo majú z neho strach. To telo predsa patrí Cigánôčke a bohvie komu patrila, patrí a bude patriť jej láska. Pozornosť púta aj mládenec, ktorý za ňou kráča s dvoj- až trojmetrovým odstupom ako psík za paňou, uviazaný na retiazke pudu, obdivu i nedočkavosti.

Kam vedie pani svojho verného psíka? Ide za jej pachom alebo sľubom? Je mladučký, poslušný a túžbou po láske opitý. Koľko má?

Dramaturg mu odhaduje dvadsať, ja pridávam ešte dva. Privedie Cigánôčka mládenca k nám na terasu? Bol by som jej povďačný, keby som ju mohol vidieť zblízka, kameraman by povedal, že by si z nej urobil detail, detail jej tváre, úst, očí, detail sprava, zľava, spredu, lebo až potom na obraze vynikne celok. Nie, Cigánôčka si nepriviedla mládenca k nám, terasa nebola najvhodnejšia na jej trh lásky. Zastala pod terasou, oprela sa o teplý múr, ale tak, že som im obidvom videl do tvárí. Až teraz v polodetaile som si všimol, že mládenec má vojenskú košeľu, vojenské nohavice kaki farby, vojenské baganče. Je to vojak. Náš? Nie! Aký? Ak nie náš, tak sovietsky. Nech je to vojak hocičí, je to chlapec, vlastne už mládenec, ale stále mláďa, ktorému z očí srší túžba po láske, možno po prvej, preto tá vášeň v očiach a zároveň plachosť, neskúsenosť, ba i strach, či to, po čom túži, pre nejakú hlúposť nestratí. Áno, je to okupačný vojačik, len ich stále tak nakrátko strihajú, ako kedysi za vojny nás. Aj naježené žlté vlasy a rozpálená tvár ho robia vyjašeným. Pohľad má nepokojný, pozerá sa ako ostražitý srnček, vie, že spáchal prečin, či aspoň porušil vojenský poriadok, takto neustrojený vojak sa predsa nesmie ukázať na ulici pred civilmi. Zrejme ušiel z kasárne, lebo vtedy, keď ona prechádzala popod múrom, on stál na rebríku za múrom a pozoroval civilný svet a ona sa práve vtedy na neho pozrela a usmiala sa. Nezdržal sa, preskočil múr a vykročil za ňou. Díval sa na ňu zozadu a ona vedela, že sa na ňu díva, cítila jeho dych, počula jeho krok, obzrela sa a znovu sa usmiala, dobre jej robilo, že ju nasleduje, o to jej predsa šlo, aby niekoho z kasárne vylákala. Nebol to síce dôstojník, ale bol to vojak, ktorý...

Uvidíme, či sa Cigánôčke prechádzka vedľa kasárenského múra oplatila. Vojačik je poslušný psík, už nič nevidí, len pohyb jej tela. To, čo mu predvádzala, už nebola chôdza, ale brušný tanec, ktorý ho zelektrizoval a zhypnotizoval. Dva razy taký vysoký múr by preskočil za toľkou krásou a slasťou. Tak ako zmyslov zbavený, túžbou posadnutý, pudom naplnený prišiel za ňou až pod našu terasu a teraz ju má pred sebou. Stojí pred ním, je celá jeho, koketne sa opiera o múr a ponúka sa mu. Tu sa mu už nechce len dívať na ňu, ale dotknúť sa jej rúk, pobozkať malinové pery, pohladkať krásne čierne vlasy; zatiaľ len toľko, naozaj nič iné, len privinúť si ju k sebe celú celučkú a potom, až potom by ju chcel naozaj a v skutočnosti milovať, krásnu a slastnú, v tejto chvíli by jej sľúbil, že by si ju vzal navždy a zákonne, že by bola jeho prvou, jedinou a poslednou ženou, ktorú by do smrti miloval, tak ako by ju nik nikdy nemiloval.

Sedíme s priateľom nepohnuto ako zhypnotizovaní, bojím sa, aby stolička nevrzgla, takmer prestávam aj dýchať, aby som nenarušil toto nemé dvorenie, aby som nefúkol do dvoch plamienkov pred mojimi očami rodiacej sa lásky. Cigánôčka ako najnevinnejšia koketa už vie, v čom je jej sila, ba bohatstvo, vie svoje čaro predviesť, zatiaľ len predviesť, až potom ponúknuť a nakoniec predať. Bože môj, koľko krásy je v tom jej falošnom pohľade, koľko zmyselnosti a dráždivosti v jej pohybe i postoji. Zodvihne ruky nad hlavu, upravuje si dlhé husté čierne vlasy a v tejto chvíli sa mi zdalo, že na vojaka žmurkla, potom zavrela oči, prikryla si ich vejárom tých najčiernejších mihalníc, jazykom si jemne zvlhčila pery a usmiala sa na vojačika ako dieťa na tú najmilšiu hračku. Vojakov úsmev je trpiteľský, má trému, nevie čo s rukami, raz si ich zakladá za chrbát, o chvíľu si ľavú vkladá do vrecka, čosi v ňom hľadá alebo upokojuje, či hanbí sa za svoje vzrušenie, potom ruky zloží k modlitbe, jeho tvár prosí, túži, tak bolestivo túži po jej láske, ale dievčatko sa pohráva so svojou milou hračkou, narovná sa, vypne prsia, aby vojačik videl, čo má okrem krásnej tváre a vábivých očí, potom sa opäť oprie o múr, ale tak koketne, tak vyzývavo ako modelka, ktorá nepredáva len šaty či

opasok na štíhlom drieku, ale aj svoje vnady. Našťastie k nám na verandu nevyšiel hlučný čašník a nezačal hrkotať stoličkami a štrngať pivovými pohármi, všetko by bol pokazil, pred nami sa začína rajská hra na Adama a Evu či hra na mačku a myš? v raji bol zvodcom had, pri múre je to Cigánôčka, ale Cigánôčka je aj myškou či žabkou, ktorú vojačik-had hypnotizuje a doslova požiera, vstrebáva ju do seba, i on vchádza do nej, berie si ju, berie celú celučkú a Cigánôčka to všetko vidí v jeho očiach, v jeho pootvorených, po bozku prahnúcich ústach, už-už sa jej chce dotknúť, pritlačiť sa k nej, najprv nežne objať, potom dlho podržať v náručí, dlho, dlho byť pri nej, s ňou, ale už nie tu, pred našimi pohľadmi. Zazdalo sa mi, že najprv Cigánôčka pozrela na terasu, potom aj vojakove sliedivé oči postrehli našu prítomnosť, ale mohol to byť aj náhodný, do milostnej hry zakomponovaný pohľad jeho i jej, aby sa ešte viac do seba vhĺbili, aby ešte viac po sebe túžili, aby sa čím skôr spojili.

Vo mne ako v starom veteránovi ožil vojačik, spomienky sa vrátili, šedivá hlava očernela, slabnúce telo omladlo, srdce sa naplnilo láskou, tou dávnou, tiež vojenskou, láskou stratenou, nenávratnou, a takto už omladnutý zrazu som začal svojmu kolegovi vojačikovi priať kus šťastia, zabudol som, že je okupant, tak ako zabudli, odpustili nám, slovenským vojakom, zabudol som aj na všetky krivdy sveta, len lásku a prajnosť som v sebe oživil a čosi by som bol chcel v prospech tých dvoch pod múrom urobiť, ochrániť rozblčané plamienky v ich srdciach.

Keď sa vojačik priblížil k Cigánôčke a chcel sa dotknúť jej ruky a potom líca, Cigánôčka síce milo, ale nekompromisne tú ruku priložila k jeho telu a ako mačička labkou mu pohrozila, že to nesmie a vojačikova tvár i ruky sa pýtali prečo, prečo drahá, veď ja ťa naozaj ľúbim. Cigánôčka to vedela a povedala priamo, prečo vojačik nesmie na ňu siahnuť. Aj povedala, aj ukázala rukou, aby vojak dobre rozumel, aby bol načistom, o akú hru, o akú lásku jej ide.

— No... Nemáš?! — zašepkala a palcom i ukazovákom pravej ruky naznačila počítanie peňazí. Jej tvár hovorila, že jej je ľúto, že ona by tiež chcela, ale...

Vojačik sa nechápavo a začudovane pozrel nielen do Cigánôčkiných očí, ale mne sa zazdalo, že aj k nám hore na terasu.

Cigánôčka zopakovala: — Náne lóve!

— Što? — opýtal sa vojačik a jeho naivita bola úprimná a presvedčivá.

— Nemáš dengy?! — zopakovala Cigánôčka a vojačik zosmutnel, lebo konečne pochopil.

— Skoľko? — opýtal sa skrúšene i zahanbene.

Cigánôčka mu s našpúlenými perami, tak ako dieťaťu alebo nemému, aby nielen počul, ale aj videl, tiež hlasito, ale dôverne povedala: — Sto! — a pritom sa previnilo usmiala, aj pohľadom naznačila, že nie je sama. Neviem, či vojačik pochopil, ale ja, až som sa čudoval, že som si doteraz nevšimol o múr hotela opretého opitého Cigána. Medzi Cigánôčkou a ním je jasná súvislosť. Ale či je to Cigánôčkin otec, brat alebo milenec, či obyčajný pasák, to som nezistil.

Vojačikova duša je pripravená pokoriť sa horúcej láske, ak bude treba stokrát poprosí, aby ho neodmietla, prehľadáva vrecká, aj to zadné, aj to na kolene, či to maličké pod opaskom. Tvár sa mu zrazu rozjasnila, lebo práve z toho najmenšieho vytiahol papierik, asi desaťrubľovku, na ktorú sa Cigánôčka pohrdlivo pozrela a svoje sklamanie naznačila aj ústami. Nie, neodpľula si, ale skoro ako keby si bola. Potom vojačik vylovil ešte kovový peniaz, možno to bola naša päťkoruna, teda sotva na jedno pivo a ukázal ho Cigánôčke na dlani ako svoje roztúžené srdce.

Vojakov peniaz i srdce na dlani Cigánôčku trochu obmäkčilo, naznačila to sotva badateľným úsmevom, ale nič viac. Obchod, v ktorom sa kupovala a predávala láska, sa nemohol uskutočniť. (Tak ako naše trhové hospodárstvo.) Cigánôčka odpovedala veľmi zreteľne: — Málo! Sto treba! Rozumieš? Sto! Po vašom i po našom sto!

Sklamaný vojačik sa ešte stále sýti pohľadom na svoju nedosiahnuteľnú lásku. Ten opretý o múr zapískal, kývol rukou a Cigánôčka naznačila vojačikovi, že už musí ísť, ale vojakov pohľad ju predsa ešte len zdržal. Vidím na jej tvári, že vojačik jej nie je ľahostajný, že v nej zapálil taký oheň lásky, ktorý už sama nezahasí. Toho opretého o múr hotela by sa najradšej zbavila, ale ten začína byť netrpezlivý a zlý. Teda koniec vojakovej túžbe, koniec, definitívny koniec započatej, ale nenaplnenej lásky, na ktorú by si vojačik bol spomínal aj ako starec. Táto láska by bola jeho prvou a najdrahším darom na rozlúčku s touto prekrásnou krajinou, ktorú ho poslali obsadiť a pokoriť.

Spamätal som sa, vojačikovi a celej jeho divízii som už po druhý raz všetko odpustil, okupáciu aj ich vlastnú chudobu, tak silno som v ňom videl seba. v okamihu som sa rozhodol.

Priateľovi som ukázal prstom na ústach, aby bol ticho a rukou naznačil, aby zostal sedieť. Vstal som od stola, rýchlo zbehol pod terasu, pristúpil k vojakovi, pozdravil som ho „zdravstvuj!“, podal mu ruku a hneď odišiel. Cigánôčka i vojak môj zásah do ich milostnej nahováračky pochopili až o chvíľku, keď sa vojak pozrel na zelený papierik, ktorý sa objavil na jeho dlani. Cigánôčke sa rozšírili oči, naozaj je v nich nielen radosť, ale aj láska, na zelenom papieriku je číslo 100. Vojačik podal Cigánôčke svoju stokorunu, môj dar na rozlúčku „osloboditeľovi“ a ako sebavedomý víťaz pozrel sa hore na terasu, na ktorej som už opäť sedel s priateľom hľadajúcim filmové námety, pozdravil ma tak po švejkovsky, tak ako keby mal čiapku na hlave, teda priložil prostredný prst pravej ruky k sluche. Oči vojaka si zarámovali portrét tajomného, nepochopiteľne pozorného darcu s otázkou: Prečo, pane? Prečo ste sa nado mnou zľutovali?

Nie, kamarát vojačik, ja som sa nad tebou nezľutoval, len na svoju vojenskú mladosť som si spomenul, a preto som ťa pochopil. Nech ti môj dar slúži na zdravie! Odnes si ho do svojej vlasti ako spomienku na moju vlasť!

Vojačik a Cigánôčka mi zakývali ako starému známemu a držiac sa za ruky rozbehli sa cez ulicu smerom k hotelu. Tam pri múre, kde stál ten chlap, čo chcel Cigánôčku zapísknutím odvolať z nezárobkovej činnosti, na chvíľku zastali. Cigánôčka mu podala ruku tak ako ja vojakovi a môj dar, moja stokoruna putovala už do štvrtej ruky. Vojačik a Cigánôčka sa stratili mojim očiam v blízkom lesíku. Ten, čo od Cigánôčky prevzal môj dar, prišiel na terasu, rozkázal si veľké pivo a deci rumu. Neviem prečo sa na mňa pozrel tak čudne, vyzývavo, ako keby sa mi bol vysmieval a pritom si teatrálne zapálil tvrdú spartu.

Priateľ dramaturg si zapísal druhý obraz z nežného filmového scenára. Tretí obraz som mu ponúkol až o pol roka.

* * *

Tento (tretí) obraz sa mi ponúkol či zjavil ako zázrak dosť nešťastnou náhodou. v posledných mesiacoch priveľa cestujem, chodím aj s priateľmi—spisovateľmi a mojím nerozlučným kamarátom dramaturgom po Slovensku na „kultúrne misie“. Tak si pre seba nazývam besedy s čitateľmi v školách, knižniciach alebo v domovoch dôchodcov. Robím to preto, lebo moje svedomie mi hovorí, že naši slovenskí ľudia práve teraz, v týchto rozbúrených časoch, potrebujú živé slovo, osobný styk s ľuďmi, ktorí sa im prihovárajú cez noviny, rozhlas, televíziu, akurát tých chcú vidieť na vlastné oči, nesprostredkovane ich počuť, podať im ruku, opýtať sa ich čosi aj dôverne, overiť si pri nich svoj názor, a byť ani nie tak múdrejší, ale istejší vo svojom rozhodovaní.

Namáhavé cestovanie a pobyt na týchto „kultúrnych misiách“ ma vyčerpáva finančne, fyzicky, ale duševne ma posilňuje. Aspoň si to tak nahováram. Keď ma takáto „kultúrna misia“ opäť priviedla do mesta R., stala sa mi taká nepríjemnosť, ktorou som pokazil príjemné priateľské posedenie u výtvarníka majstra K., ktorý si ma kráľovsky uctil napriek

tomu, že sme sa po prvý raz stretli. v takýchto slovenských mestečkách, ako je aj R., sa majstri radi stretnú s majstrom iného remesla a prijmú ich ako vzácnych hostí. Keby sa mi tá nepríjemnosť bola stala na konci alebo celkom po návšteve, už v hotelovej izbe, bol by som hľadal jej príčinu v nemiernom jedení alebo pití, ktorému síce obzvlášť neholdujem, najmä na takých posedeniach, na ktorých nestojí na stole krčah sudového vína. Zdôrazňujem — sudového. Po fľaškovom víne silne sírenom dostávam žalúdočné kŕče a čudné bolesti pod pravým rebrom, kde mám rez po operácii žlčníka. a tá bolesť potom prechádza do hrude, až ma z nej zalieva pot a sťahuje mi tepny na hrdle, teda klasické bolesti, znaky, ktoré signalizujú infarkt. Viem o tom, preto sa takých bolestí veľmi bojím a nikdy sa nevydám na „kultúrne misie“, ak nemám vo vrecku tubu, so záchranným liekom pred infarktom Nitrilex spray, v ktorej je až dvestodesať dávok rýchlej pomoci. Ale tento liek som použil len raz v zahraničí, a obanoval som. Bolesť pod pravým rebrom a v hrudi síce prešla, ale strašne ma rozbolela hlava. Stiahnuté cievy sa tak rozšírili, že mi čosi v mojom organizme narušili. Preto som Nitrilex nepoužil u majstra K., ale poprosil som ho, aby zavolal do nemocnice doktora, ktorého sme v mladosti nazvali Benjamínom, môjho priateľa a spisovateľa. Mal som šťastie. Doktor Benjamín bol za pár minút v ateliéri majstra K. Prišiel v poplašno zavýjajúcej sanitke ako rýchla pomoc. Bez rečí ma dal naložiť na nosidlá a odniesť do sanitky. Vkladali ma do nej ako mŕtvolu. o chvíľu ma z nosidiel preložili na vyšetrovacie lôžko. Sestra ma zošnurovala čiernymi káblami, káble mi prilepila na ruky, nohy i hruď a doktor Benjamín za pár minút čítal elektrokardiogram. Mrmlal si pritom čosi, že tomu nerozumie, meral mi tlak, počúval srdce, prehmatával mi brucho, klopkal na prsia, na chrbát, pchal prsty pod rebrá a keď mi pritlačil na neestetický rez pod pravým rebrom, sotva znateľne som zjojkol. To doktorovi Benjamínovi stačilo. o chvíľku ma mali v rukách majstri tomografie. Nečakane rýchlo som mal určenú diagnózu, z ktorej pochádzali moje „infarktové“ bolesti.

— Nijaký infarkt, majstre, — posmieva sa mi doktor Benjamín, — nijaký infarkt, obyčajné žlčové kamienky, piesoček, taký drobný, na omietku.

— Ja a žlčníkové kamene? — Až sa mi zatmelo v očiach. —Čo to táraš, priateľ môj, ja predsa nijaký žlčník nemám! Nevidíš ten strašný rez?!

Doktor akoby sa mi stále posmieval, že či si myslím, že s tým vrecúškom plným kameňov, ktorý sa volá žlčník, mi vyoperovali aj žlč, že žlč sa vyrába v pečeni a žlčovodmi prechádza do tráviaceho traktu a že v niektorom žlčovode sa mi vytvoril piesok a ten sa ním prediera a spôsobuje príšerné bolesti. Ale vraj sa nemám báť, na taký piesoček sa ešte nezomiera.

Mal som sa potešiť diagnóze, ktorú mi stanovil doktor Benjamín, ale mňa opäť zalial pot a bolesti pod rebrom sa znovu ozvali tak prudko a tak rýchlo prešli do hrudníka, ako pred hodinou u majstra K. Doktor Benjamín ma viedol po čistučkej chodbe ako zdravého, ale ja som sa ho musel chytiť, aby som nespadol, lebo sa mi zazdalo, že sa ma zmocňujú zrakové halucinácie. Oproti nám kráča, čo kráča, vznáša sa ako čierny duch ona, moja krásna Cigánôčka, vojačikova stokorunová láska. Keď prechádzala popri nás, postál som, aby som ju mohol vnímať všetkými zmyslami. Díval som sa jej do tváre, kývol som jej na pozdrav, pokúšal sa nadviazať kontakt s jej očami, počúval som jej kroky, aby som sa presvedčil, že je to naozaj ona, živá, nie prízrak, ba vtiahol som do nosa aj vôňu jej šiat a tela, ktoré čo ako sa navoňavkujú, v ich vôni predsa len cítiť príjemný pach dymu. Bol som si istý, že je to ona a bol by som odprisahal, že sa nám stretli oči, že ma aj ona zaregistrovala. Chvíľku som sa díval na ňu zozadu, od chrbta. Je to ona, len ona má takú krásnu postavu, priame držanie tela, krok strunistý, ale celková chôdza, ako u všetkých Cigánok (často si ich všímam na ulici) je kolembavá. Len vlasy už nemala také dlhé a také krásne čierno-lesklé a milotu v tvári vystriedal zvláštny bolestný výraz, strhanosť, na tvári sa usadili črty utrpenia a staroby. v jej veku črty staroby? Kam sa podela z jej tváre tá dojímavá a dráždivá zaliečavosť, to čaro

nevinného dievčaťa? Keď sa nám stretli oči, videl som v nich viac prekvapenia ako radosti, ba i výčitku, ktorej som nerozumel, ale oči sklonila hanbou. a vďaka...?

Kde zabudla Cigánôčka vďaku za dar? Prečo? Prečo v tých očiach bolo toľko smútku a bolesti? a vôbec — bola to ona? Nebola to len náhodná zhoda podobnosti? Tá, ktorú som stretol v bolestivých mrákotách, bola možno jej zostarnutá sestra. Tak som si myslel.

Keď Cigánôčka zastala na konci chodby, a nielen zastala, ale sa aj obzrela, potom si rukou zakryla oči, možno sa rozplakala, nerozoznal som to na tú diaľku, ale keď mi ako flirtujúca slečna dlaňou dala na vedomie, že ten nenápadný pozdrav patrí mne, už som nepochyboval, že je to ona. Áno, bola to ona, moja stokorunová Cigánôčka. Ale čo sa to s ňou stalo? Má tu niekoho ťažko chorého? Možno ten, ktorému podala moju stokorunu zomiera, alebo jej niekto ešte milší čaká na smrť!

— Ty ju poznáš? — spýtal sa ma doktor Benjamín.

— Neviem... Myslím, že áno... No nie som si celkom istý, či je to ona.

— Bolo by dobre, keby si sa rozpomenul, priateľ môj!

— Zdá sa mi, že som ju niekde videl, ba dokonca že som jej dal skromný darček...

— Čo si jej dal? — neskrýval zvedavosť doktor Benjamín.

— Sto korún! Ale nie priamo...

— Ty že si jej dal sto korún?! Vieš, čo si urobil? Ty, starý chlap, načisto si sa zbláznil! Vieš, čo je tej Cigánke?

Doktor Benjamín sa zdržal, nepovedal, čo je tej, o ktorej som bol presvedčený, že je to ona, moja Cigánôčka, ale zrazu ma pustil, akoby sa ma štítil a sám pre seba si hovoril: blázon, starý blázon! Je to možné? Nepriamo... Sto korún!

Doktor Benjamín by ma bol najradšej videl pred nemocnicou. v tej chvíli som nechápal, prečo som sa mu sprotivil. Horšie bolo to, že sa už so mnou nechcel ani rozprávať a ja som nechápal, ako sa starý priateľ môže zrazu tak ku mne správať, oveľa horšie ako úplne cudzí človek, ktorému je fuk, či ma niečo bolí, kam sa mám z chodby pohnúť, či do jeho lekárskej izby a či von na ulicu.

Namiesto rozlúčky sa mi doktor Benjamín pozrel do očí ako súdny vyšetrovateľ a ostro sa ma opýtal: — Odpovedz čistú pravdu! Mal si s tým dievčaťom niečo? Myslím pohlavný styk!

Namiesto kŕčov pod pravým rebrom ma chytil kŕč smiechu. Smial som sa naozaj ako blázon.

— Ty sa smeješ? Keby si vedel, aká choroba nivočí to dievča, prešiel by ťa smiech!

Potom pri koňaku, ktorý mi doktor Benjamín naordinoval, proti všetkej logike a proti mojej bolesti, vyrozprával som mu celý príbeh o mojom dare vojačikovi na rozlúčku.

Doktor Benjamín mi vyrozprával svoju verziu, respektíve následok, ktorý môj dar spôsobil. Neprezradil mi chorobu Cigánôčky, dokonca ani jej meno, len si posťažoval, že je to prvý prípad tohto ochorenia, ktorý sa objavil v ich okrese. Cigánôčka vraj prišla neskoro. Vojaci skôr, ako sa u nich prihlásila, opustili tunajšie kasárne, nemohli sme teda nechať nastúpiť na kasárenský dvor celú posádku, aby si ju pacientka prehliadla a prstom ukázala na toho, ktorý jej zanechal na pamiatku tento strašný dar. Ale ani vojačik nemohol chodiť po meste so svojím vojenským doktorom a hľadať tú, od ktorej ochorel. Kto tu vlastne zistí, kto od koho ochorel, kto komu bol smrteľným darcom. Nebol som to napokon ja?

Prekliata stokoruna!

Prekliaty dar na rozlúčku!

Opäť mi začína byť zle. Ale tentoraz sa mi neprediera piesok žlčovodmi, ale cez srdce mi preteká žiaľ, pocit viny, ozýva sa mi svedomie. Čím utíšim jeho výčitky?

Ján Tužinský
prozaik, publicista
narodený v Zlatých Moravciach (1951)

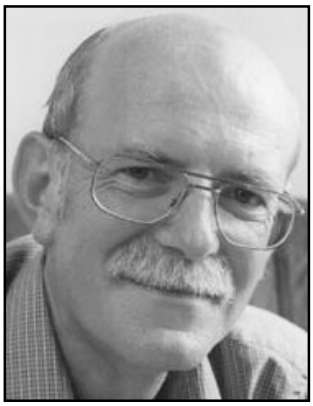

Bol redaktorom vydavateľstva, redaktorom, dramaturgom i riaditeľom rozhlasu, poslancom Národnej rady SR, opakovane predsedom Spolku slovenských spisovateľov.

Debutoval zbierkou poviedok Bičovanie koní (1983) — kritickou spoločenskou sondou do vedomia a vzťahov ľudí. Románová novela Straka nekradne (1985) zobrazuje duševný svet handicapovaného dieťaťa. v poviedkach knihy Čakanie na šarhu (1987) nastoľuje základné otázky bytia človeka a zmyslu jeho života. v románe Kto hodí kameňom (1989) podal obraz života obyvateľov malého mesta na pozadí prelomových udalostí tohto storočia. v netradične komponovanom románe Biliard na streche (1992) sa na pozadí tragického roku 1968 zamýšľa nad základnými otázkami ľudského života. Pre poviedky kníh Krypta (1992) a Jeremiášov plač (1997) sa inšpiroval životom v súčasnej Bratislave. v novele Bastard v daždi (1994) podal kritickú analýzu životného štýlu slovenskej inteligencie.

Je sústavne činný publicisticky, vydal dve knihy esejí (Motiviáda, 1993; Bledomodrý svet, 1998). Pre rozhlas napísal rad pôvodných dramatických útvarov (rozhlasovú novelu Sadze a sneh, cyklus drám Pentameron).

Z myšlienok:

Vďaka literatúre, ale aj vďaka tomu, že som sa prostredníctvom vlastnej tvorby snažil porozumieť osobným zlomom a tragédiám, ktoré som zažil, nezvlčil som, niečo som azda aj pochopil, a je celkom možné, že vďaka tomu pochopili všeličo aj moji čitatelia. Veď len máloktorý ľudský osud sa naplní celkom a bezo zvyšku, bez vážnych osobných strát. Chcem tým povedať, že človek zvyčajne urobí všetko, čo musí... Ja píšem, teda som. Ešte stále.

...Literatúra nepodlieha priam takej skaze, o akej sa často hovorí v súvislosti s modernými médiami počítačovej éry. Posledné výskumy v Anglicku, ale aj v USA sú v tom smere viac ako povzbudzujúce. Prekvapujúce je zistenie britských kníhkupcov, podľa ktorých sa čítaniu kníh venuje pomerne veľké množstvo mladých ľudí, teda tej skupiny, o ktorej sa zvyklo hovoriť ako o počítačových maniakoch. Zdanie teda v tomto prípade klame. Kniha je napokon najintímnejšia a najelegantnejšia vrstva nášho kultúrneho bytia. Spolu s hudbou a vnímaním výtvarných diel najkomplexnejšie dotvára náš duševný svet. Zodpovednosť spisovateľa za napísané, ale aj vyslovené je preto stále vážna vec. Spisovateľ dokonca do značnej miery zodpovedá aj za to, čo nevysloví, prípadne aj za to, keď sa očakáva, že by sa vysloviť mal, no on mlčí. Neprežívame teraz ľahké obdobie. Ani ako spoločnosť, ani ako jednotlivci. Náš postoj ku skutočnosti nie je nezáväzný. Od spisovateľa sa prinajmenšom očakáva neľahostajný postoj k žitej realite. Nemôže a ani by nemal pred ňou zatvárať oči. Domnievam sa, že verejnosť je na postoj spisovateľa ešte stále citlivá, alebo aspoň časť verejnosti... Tá, ktorá nie je ľahostajná k životu.

(2000)

Šelest

/Vilkovi Šikulovi, lebo mal rád život./

Vtedy dávno by som bol tvrdohlavo vyhlasoval, že naše predstavy sú obyčajne silnejšie ako skutočnosť. Dnes tomuto tvrdeniu neverím najmä kvôli skúsenosti. a tá nám našepkáva, aby sme sa radšej zmierili so skutočnosťou, ako by sme mali venovať energiu napĺňaniu predstáv. Veď sme ich medzičasom už aj tak opustili. Lenivosť nás prenasleduje rovnako ako alkohol, cigarety, ženy a nezmyselné debaty, kvôli ktorým sa na druhý deň nevieme pozrieť navzájom do očí. a možno ani do zrkadla.

A preto neviem pochopiť, prečo sa to všetko stalo.

Kráčal som ulicami stíchnutého mesta od Michalskej brány Ulicou Milana Rastislava Štefánika k stanici. Bola už pokročilá noc. Trochu mrholilo. Asfalt na chodníkoch sa leskol a pripomínal srsť čiernej zmoknutej mačky. Osamelé taxíky sa plazili za mnou, akoby ma zrazu chceli hoci aj násilím odviezť na nejakú konkrétnu adresu. Ale ja som nemal nijaký cieľ. Aspoň som si to myslel. Len tak som sa rozhodol trochu sa prejsť. Hoci ma odrádzalo akoby vymreté mesto. To bol možno aj skutočný dôvod, prečo som sa rozhodol zájsť priamo na stanicu. Domnieval som sa, že aspoň v staničnej hale natrafím na ľudí a tí na rozdiel odo mňa budú mať pred sebou nejaký konkrétny cieľ a na ich tvárach prečítam jasné rozhodnutie niekam sa dostať. Môže sa stať, že stretnem niekoho známeho, kto pricestuje, a bude to vyzerať tak, akoby som naňho čakal. Teda som už nekráčal tak celkom bezcieľne.

Staničná budova ma priťahovala žltým svetlom rozliatym po vlhkých schodoch. Náhlil som sa k nej ako veľké motýle narážajúce na chladné svetlá lámp, vyrastajúce z asfaltového chodníka. Ale o to väčšie bolo moje sklamanie, keď som sa ocitol vo vysvietenom vestibule. Nikde nebolo ani nohy. Takmer ma vyľakala ozvena mojich krokov vo veľkom prázdnom priestore. Nešlo mi do hlavy, ako som sem mohol prísť v takom hluchom čase. Akoby všetci práve odcestovali. Vyľudnili mesto. Takto akosi musí vyzerať evakuácia počas vojny alebo nejakej živelnej katastrofy. Ešte aj akýsi železničiar len prešiel spustnutým vestibulom, nechápavo a akoby vystrašene na mňa pozrel a stratil sa v jednej zo slabo osvetlených chodieb.

Najprv som sa chcel rozbehnúť za ním, ale svetlo z chodby, kde kedysi vždy stál pred staničným bufetom zástup ľudí, ma čímsi vyrušilo. Pomerne rýchlo som si uvedomil, že je to pohybujúci sa tieň nejakej postavy a tá akoby predo mnou unikala, zmizla v čakárni pre cestujúcich. Uvedomil som si, prečo som sa ocitol vo vestibule sám. o tomto čase tam už zrejme všetci pokojne vyčkávajú na svoj nočný spoj... Veď komu by sa chcelo ponevierať' po spustnutej stanici?

Rozbehol som sa teda v celkom oprávnenej nádeji po osvetlenej chodbe až k miestu, kde sa práve stratil predĺžený tieň neznámej postavy. Otvoril som dvere na čakárni, ale keď som prekročil ich prah, nebolo tam nikoho. „Ale ten tieň som predsa videl," hovoril som si v duchu. „Celkom určite! Nie je možné, aby som sa mýlil..." Prešiel som celou čakárňou. Pozrel som sa dokonca aj pod stoličky a na lavičky, kde sa zvyčajne odkladá batožina. Lenže nikde nikoho. Jediné miesto, kde som ešte nepozrel, bolo v kúte za dverami, ktoré som v náhlivosti zabudol zatvoriť, a tie zakrývali kút v miestnosti. Keď som k nim podišiel, začul som čosi ako vzdych. Bolo v ňom čosi nesmierne bolestné a bezradné. Akoby zaskučal zatúlaný psík. Na okamih som zaváhal, ale potom som dvere zatvoril. Ocitol som sa oproti drobnej postavičke dievčaťa, ktoré na mňa hľadelo rozšírenými očami. Celkom určite som ho vyľakal. Ale musím sa priznať, že ani ja som neočakával práve takéto stretnutie uprostred noci na opustenej, celkom vyľudnenej stanici. „Veď tu nemôže byť sama," uvedomil som si. Ale hneď som sa ju ponáhľal upokojiť:

— Neboj sa, neublížim ti. Len ma prekvapilo, že si tu celkom sama. Je to dosť nezvyčajné takto uprostred noci. Ako sa voláš?

— Nelly! a nie som tu sama. o chvíľu prídu všetci... Všetci, čo odchádzajú... Musím počkať na Azorka a na starkého. Určite príde. Určite!

Povedala to tak dôrazne, akoby som jej protirečil. Ale mohlo to byť aj tak, akoby z nejakých dôvodov celkom nebola presvedčená o tom, že niekto príde.

— Ale kde sú teda? Prepáč, Nelly, možno sa ti vidím veľmi zvedavý. Ale je to dosť nezvyčajné. Človek by práve na stanici čakal primeraný ruch. Niekedy je tu hlava na hlave. Fakt som nikde nestretol ani človiečika. a potom som uvidel teba. Ale veľmi som sa ti potešil. Rád sa zoznámim aj so starkým a s Azorkom. Je to iste tvoj braček, však?

— Ty nepoznáš ani starkého, ani Azorka?

Nelly sa pozrela na mňa najprv ako na nejaké čudo. Rýchlo však pochopila, že som asi nejaký čudák. Zahľadela sa na mňa smutnými modrými očami a ľútostivo ako dieťaťu, ticho, priam bezradne povedala: — Azorko je predsa deduškov psík!

— Prepáč, Nelly, to som, pravdaže, mal hneď vedieť, —ospravedlňoval som sa.

— Ale tvrdil si, že je to môj braček, — povedala vyčítavo.

— Netvrdil som, len som to tak povedal, — bránil som sa.

— Myslel si, že Azorko je človek.

— Asi, — pripustil som zmierlivo, aby som ju zbytočne nedráždil. Bola zrejme vystrašená z tej nočnej samoty. Nebolo to už ani dievčatko a ešte vždy nebola z nej ani slečna v pravom zmysle tohto slova. v každom prípade dieťa, ktoré by človek nečakal samo v opustenej staničnej budove uprostred noci. Bola, pochopiteľne, nedôverčivá, ale nemal som pocit, že by sa ma naozaj bála. Skôr sa mi videlo, akoby ma ľutovala. Nielen kvôli Azorkovi. Skôr kvôli tej neskutočne vyľudnenej stanici. Navyše akoby v tej chvíli celkom presne vedela, na čo myslím, povedala:

— Ty neveríš, že prídu, však?

Mohla sa takto brániť aj preto, aby mi dala najavo, že sa ma nemusí báť. Deti sa práve takto bránia voči dospelým, keď sa cítia v ohrození. Ale toto celkom zrejme nebol náš prípad. Keď sa na mňa pozorne zahľadela svojimi modrými očami, mal som pocit, akoby ma utešovala.

— Ale kde sú teda všetci? — opýtal som sa trochu nešikovne.

— Prídu včas, — odvetila vážne.

— Len aby nezameškali vlak, — dovolil som si poznámku.

— Nemôžu ho zameškať! — pozrela sa na mňa začudovane. — Je to ich vlak.

— Skôr to bude vlak, ktorým chcú cestovať. Nemyslíš?

— Nie. Nechcú ním cestovať. Ale je to ich vlak, — povedala rázne, akoby som sa s ňou hádal.

— Len aby vôbec nejaký prišiel. Musím ti dôverne povedať, Nelly, ešte som takúto čudnú noc na stanici nezažil. Nielenže som okrem teba nevidel nijakého cestujúceho, ale nepočul som žiadny vlak. Ani prichádzať, ani odchádzať. Neviem, čo si mám o tom celom myslieť.

— Nemusíš si myslieť nič! — navrhla a opäť sa na mňa smutne pozrela.

— Ale uznáš, že je to čudné...?

— Myslíš? — pozrela na mňa nechápavo. — Možno si len nestretol pravých ľudí v pravom čase.

— Prečo to hovoríš? — znepokojil som sa, lebo jej slová mi niečo pripomenuli.

— Preto ti opakujem tie slová, lebo mne ich často hovorili. Asi preto neviem, či im možno veriť.

— Asi chceli, aby si im verila, — povedal som dosť nepresvedčivo.

— Nie. Oni nechceli, aby som verila im. Chceli, aby som verila ich slovám. Veď aj oni boli len slová.

— Akosi ti nerozumiem, Nelly.

— Možno aj rozumieš... ale nechceš. — Smutne sa usmiala.

— Nie, nie, ver mi, chcem, ale vidí sa mi to nepravdepodobné... Čudné. Ako celá táto noc na stanici. Vidíš?

Neodvážil som sa vysloviť otázku, ktorou by som bol Nelly upozornil na veľké elektrické hodiny visiace uprostred čelnej steny čakárne. Už chvíľu som ich podozrievavo pozoroval. Nepozdávali sa mi. Rozhodne na nich niečo nebolo v poriadku. Ale až v okamihu, keď som chcel na ne upozorniť Nelly, uvedomil som si, čo... Mohla to byť, pravdaže, celkom obyčajná porucha. Veď prečo by sa nemohli pokaziť staničné hodiny?

Najskôr ma na nich upútalo, že už pridlho ukazujú dvanástu hodinu. Ale aj to sa stane. Až keď som si hodiny začal všímať počas rozhovoru s Nelly podrobnejšie, pochopil som, ako veľmi sa mýlim. Hodiny totiž nestáli na dvanástke. Keď minútová ručička už-už išla splynúť s hodinovou a sekundová sa chystala skryť pod obe, zrazu akoby si to celé rozmyslela a začala sa otáčať v protismere. Spod hodinovej ručičky sa na chvíľu, presnejšie na necelú minútu, naľavo vychýlila minútová. Zatiaľ sekundová ručička obišla ciferník od necelej dvanástky po jednotku, a tak sa všetko opakovalo. „Akoby na tých hodinách zastal čas," pomyslel som si a azda preto som ani pre Nelly nehľadal inú odpoveď ako túto. Asi by som ani nebol našiel.

— Čo mám vidieť? — ťahala ma netrpezlivo za rukáv.

— Predsa tie hodiny! Nevidíš?

— Vidím, — pripustila.

— Akoby na nich zastal čas, — zopakoval som presne to, čo som si myslel.

— Veď aj zastal, — povedala vážne.

— Zatiaľ len hodiny, — namietol som.

— Vždy, keď zastanú hodiny, zastane aj čas!

— Tomu predsa neveríš, Nelly. Je to nezmysel!

— Ale ako by potom mohli stihnúť všetci svoj vlak? — pozrela sa na mňa nechápavo, ale nie bezradne. v jej hlbokých modrých očiach bolo opäť čosi nekonečne smutné, keď som do nich pozrel, pocítil som takmer fyzickú bolesť. Ale zmocnil sa ma aj smútok, aký človek pocíti zavše priamo na stanici pri odchode vlaku, v ktorom odchádza niekto blízky a drahý. Neviem nijako uspokojivo vysvetliť, prečo sa ma tento smútok zmocňoval práve pri pohľade do Nelliných očí, ale bolo to tak.

— Sú to zvláštne hodiny, — povedal som len tak, aby som zahnal rozpaky.

— Áno, sú! — ochotne a rýchlo súhlasila.

— Aj táto stanica je čudná. Jediný železničiar, ktorého som zahliadol, ušiel predo mnou, akoby sa ma bál.

— Možno sa ťa naozaj bál, — prvý raz sa Nelly usmiala.

— Ale veď som sa ho chcel len na niečo spýtať! — namietol som.

— Na čo?

— Vlastne ani neviem, — priznal som sa.

— Ja ti môžem všeličo povedať, — opäť sa usmiala. Vyzeralo to tak, akoby sa mi vysmievala. Ale bol to výsmech, akým sa obyčajne dospelí obracajú k dieťaťu, aby mu pomohli skôr pochopiť nejaký jav alebo udalosť. Sedel som v kúte oproti nej a takmer som sa zdráhal pozrieť na stenu vedľa, kde viseli staničné hodiny. Nechcel som riskovať Nellin predsa len trochu protektorský tón. Ale v mysli akoby som tie hodiny ustavične videl. „To naozaj nie sú obyčajné hodiny..." Ako to len povedala...? Aha! Akoby potom mohli všetci stihnúť svoj vlak? Bože! Od chvíle, ako som vykročil hore Michalskou ulicou a potom aj Ulicou M. R. Štefánika, mal som taký zvláštny pocit. Veď okrem tých pár taxíkov nebolo na ulici ani nohy. Len to šuchotajúce lístie. Dážď. Lesklé chodníky. Akoby sa na mesto liali kvapky smoly. a ticho. Kde sa v tomto meste zrazu nabralo toľko ticha. Veď je to nenormálne, aby nočné mesto bolo celkom tiché. Mesto môže len stíchnuť, ale nemôže

zatíchnuť. Mesto predsa nemôže ani v noci pripomínať cintorín. a dnes, akoby som ani nekráčal pomedzi domy, ale chodníkmi cintorína. To som si uvedomil a premkla ma hrôza. Napokon som mal šťastie, keď som stretol Nelly.

Keď som sa však opäť zahľadel do jej tváre, niečo v nej ma vyrušilo. Akoby sa čosi zmenilo v jej výraze. Nejaká podstatná črta. Už sa nesústreďovala na mňa pri každej otázke ako prv. Aj jej modré oči akosi horúčkovito blúdili mimo mňa. Bez predchádzajúceho pokoja, hĺbky a zvedavosti. Celkom nepokryte mi pozerala kamsi poza plece. „Mohli by to byť tie hodiny?“ pýtal som sa v duchu, ale hneď som tú myšlienku zavrhol. Už aj preto, lebo s hodinami jej to, aspoň sa mi tak videlo, bolo všetko jasné. „Nie. Hodiny to nemôžu byť,“ uzavrel som. a predsa ma v jej tvári čosi znepokojovalo. Najmä tie akoby prázdne oči. Fakt. Aj preto som jej niekoľkokrát zakýval pred tvárou. a ona moju ruku nevidela. Nereagovala na ňu. Ale prečo tak náhle...? Pochopil som, že v tejto chvíli ju zbytočne oslovím. Celkom zjavne bola mysľou kdesi ďaleko. Akoby ani nesedela so mnou uprostred noci v čakárni na vyľudnenej stanici. Akoby to bola celkom iná Nelly.

— Vidíš ma, Nelly? — ozval som sa ako skučiaci pes, napriek tomu, čo som dopredu vedel: nebude ma počuť! Bola to z mojej strany celkom neprimeraná reakcia na to, čo som videl a vnímal. Azda preto som to urobil.

Nielenže neodvetila, ale nepohla ani brvou. Zmocnilo sa ma zúfalstvo a bezradnosť. Možno práve preto som sa obzrel rýchlo za seba. Tam, kde upierala Nelly svoje nebovomodré a v tej chvíli načisto nehybné oči. Akoby som od niekoho žiadal pomoc, hoci som vedel, že okrem mňa a Nelly v čakárni nikoho niet a ani byť nemohlo. Veď každý, kto by vošiel, musel by prejsť popri nás dvoch!

Ale bolo to zrejme inak. Čakáreň za mojím chrbtom nielenže nebola prázdna, bola dosť zaplnená. Na kreslách i medzi nimi som videl ľudí najrozličnejšieho veku a oblečenia. Chlapi v ruských rubaškách, v cárskych uniformách, ženy v sarafánoch. Vzácnosťou neboli ani generálske uniformy, ani mníšske kutne. Zopár intelektuálov v európskych oblekoch vášnivo debatovalo v skupinách pri okne čakárne. Ustavične vyťahovali z vreciek viest hodinky a dôležito na ne pozerali. Akoby si oni jediní uvedomovali dôležitosť času. No hodiny na stene ustavične ukazovali necelých dvanásť tým nepochopiteľným približovaním a odďaľovaním minúty pred polnocou.

Napriek bizarnosti obrazu v čakárni videl sa mi čímsi nesmierne blízky a známy. Zrejme aj Nelly postrehla, že pohľad do čakárne ma ani tak neprekvapuje ako láka. Meravosť jej tváre povoľovala. Oči nadobúdali horúčkovitý, ale živý lesk. Namiesto smútku sa v nich zjavili veselé ohníčky. Rozhoreli sa naplno, keď k nej pristúpil starý Nemec azda s rovnako starým psíkom.

— Deduško! Deduško! Ja som vedela, že príde aj s Azorkom! Taká som šťastná, deduško! Ani neviem povedať ako...!

Psík veselo vrtel chlpatým chvostom a olizoval Nelly ruku. Starký nevedel vypovedať slovo. Bol očividne dojatý. Len hladkal Nelly po hlávke a dolu zvráskavenou tvárou mu stekali slzy. z ich šťastného stretnutia vanulo čosi nesmierne smutné a tragické. a tento ich smútok akoby prechádzal aj na mňa. Možno by som mu bol celkom bezdôvodne podľahol, keby nebolo scény, ktorá sa náhle odohrala pred mojimi očami. Dvaja muži stáli v uličke medzi kreslami a pripomínali kohútov na smetisku. Najmä starší z nich rozhadzoval naširoko rukami a kričal: — Veru nie, vážený pane, akože sa volám Peter Pavlovič Gaganov! Ja sa nedám vodiť za nos!

Bola to zrejme dosť osudová veta. Len čo ju Peter Pavlovič Gaganov vyslovil, druhý muž pristúpil tesne k nemu, nečakane, no mocne ho schmatol dvoma prstami za nos a stihol ho potiahnuť za sebou po čakárni niekoľko krokov. Vrava na chvíľu celkom zatíchla a väčšina prítomných si nechápavo prezerala oboch mužov.

— Čo to, preboha, malo znamenať? — pýtal sa rozčúlený Peter Pavlovič Gaganov protivníka. — To by som si o vás nikdy nebol pomyslel, Nikolaj Vsevolodovič! Veď je to čosi neslýchané! Nehoráznosť! Grobianstvo! — jachtal Peter Pavlovič, zatiaľ čo sa jeho spoločník nešikovne ospravedlňoval:

— Iste mi prepáčite... Naozaj neviem, čo ma to zrazu pochytilo... Taká hlúposť...

Otočil sa na podpätkoch a stratil sa v hlúčiku debatujúcich intelektuálov. Niektorí starší generáli ešte pohoršene pokyvkávali hlavami, ale inak sa o incident nik nestaral. Akoby sa ani nič nebolo prihodilo. Bola to naozaj zvláštna spoločnosť. Mňa si našťastie nik nevšímal. v tej chvíli ani Nelly. Zhovárala sa s deduškom a láskala Azorka.

Mohol som sa teda medzi nimi nerušene prechádzať a počúvať útržky ich rozhovorov. Postupne som sa utvrdzoval v podozrení, ktoré sa ma zmocnilo už pri rozhovore s Nelly. Istá bizarnosť cestujúcich bila do očí a nedala sa odškriepiť. Lenže niektorým veciam človek neverí, nechce im veriť. Iba zvláštnosť tejto noci mi potvrdzovala, že všetko je možné. Skutočnosť akoby pretiekla zvláštnym lievikom a v jeho hrdle sa zmenila jej tvár. Čas sa zastavil a ja som sa ocitol v jeho siločiarach. v inej dimenzii. Všetci tí čudní muži a ženy mi boli v podstate veľmi blízki a v skutočnosti som ich dôverne poznal. o každom z nich som vedel dosť, skoro všetko. a predsa som ich nikdy predtým nevidel ani nepočul. Pripomínali mi ich však stránky kníh F. M. Dostojevského. Počas dlhých bezsenných nocí som sa s nimi zhováral ako s priateľmi, blízkymi ľuďmi a oni ma oslovovali, dôverne, vážne ako ľudia trpiaci a vnímajúci ťažkosti života. Poznali najmä jeho odvrátenú tvár a ich autor ich obdaril mimoriadnou chápavosťou. Prekvapovali ma najmä svojou schopnosťou milovať človeka vo všetkých jeho polohách. Nič ľudského im nebolo nielenže cudzie, ale akoby vedeli, že práve pochopenie pokleskov nás a našich spolubratov ich robí vnímavejšími ku kráse života. v ich očiach bolo všetko možné a napriek všetkému boli schopní milovať. Hoci treba po pravde povedať aj to, že nie vždy sa im spätne vracalo práve to, čomu by sme mohli hovoriť láska. Bolesť. Krutá, chladná a vypočítavá bolesť. Ona bola často ich údelom. Ale znášali ju, lebo vedeli, že všetko na tomto svete je záväzné. Aj ľudský život, aj jeho obete. „Sme hriešni, a preto trpíme!“ hovorili si. Vyznával nám to ich tvorca v mene lásky. Ale aj on pochyboval. Trápil sa. Aj v mene tejto lásky. a preto, keď im už nevládal vložiť do úst slová, ktoré by prostredníctvom ich činov a skutkov presvedčili, zúfalo písal nad truhlou svojej prvej ženy Márie Dmitrijevny a jeho slová sa mi natoľko vrezali do srdca, že som si ich vybavil uprostred toho stuhnutého času v zrazu čudne zaľudnenej čakárni. „Máša leží na stole. Uvidím ju ešte? Milovať človeka *ako seba samého*, ako káže Kristus, nie je možné. Zákon osobnosti na Zemi človeka sputnáva. *Ja* je mu na prekážku. Len Kristus to dokázal, on však bol naveky vekov odveký ideál, ku ktorému smeruje a podľa zákona prírody má smerovať človek.“

Prechádzal som pomedzi nich a so záujmom som si obzeral ich tváre. Načúval som útržkom ich viet, dúfal som totiž, že sa mi podarí odhaliť to, čo ma na celej tej čudnej spoločnosti znepokojovalo najviac: prečo sa zišli práve tu a prečo teraz?

Tesne pri obloku, na dvoch oproti sebe stojacich kreslách, som uvidel bratov Karamazovovcov. Sedeli v miernom predklone a vášnivo debatovali. Takmer sa dotýkali tvárami. Vyzeralo to tak, akoby hrali „baran-baran, buc!“

— Nie, Ivan, nesmieš takto zmýšľať o človeku! Ani o Bohu! Boh je nekonečne dobrotivý a jeho skutky nie sú merateľné ľudským metrom. Vnímame všetko veľmi osobne!

— Teda osobne? — premeriaval si Ivan Aľošu ironickým pohľadom iskrivých očí. — Si naivný a vari až priveľmi dobrý pre tento svet, Aľošenka! Na tebe by mohli aj drevo rúbať, a ani by si nezavzdychal, len aby si im vyhovel. Poplietli ťa v kláštore. Zamotali ti hlavičku. Obrali ťa o súdnosť a jediné, čo ti za ňu vrátili, je bohorovný pokoj.

— a čo môže byť viac ako pokoj, Ivan?

— Poznanie, braček. Človek nie je a nemal by byť slepým vykonávateľom niečej vôle. Ani Boh nedal človeku slobodnú vôľu len preto, aby sa stal slepou bábkou v jeho rukách. Ak by to bolo tak, potom sú všetky reči o slobodnej vôli človeka len hlúpou lžou.

— Mierni sa, Ivan. Aspoň kvôli mne.

— Práve kvôli tebe musím hovoriť veci, ktoré si v kláštore nepočul. Starec Zosima, ten svätý muž, vám predčasne zosmradol. a vy v kláštore ste ten jeho smrad cítili. Ale tvárili ste sa, akoby ste vdychovali božskú ambru!

— Starec Zosima bol čistý muž, Ivan.

— Ale smrdel ako tchor!

— Vieš dobre, Ivan, že tieto veci sa netýkajú tela!

— Viem, Aľoša, ale nie ja, vy v kláštore ste očakávali zázrak. a ten sa nekonal. Zaskočil vás starcov smrad. Telo je len telo. v tom je protirečenie, ktoré sa týka priamo vás. Božských fanatikov. Hovoríte o duši, ale očakávali ste, že práve starcovo telo bude nesmrteľné!

— Prestaň, Ivan!

— Mlčaním sa nedá obísť pravda, braček. Kláštorné cely sú práve preto také tiché, lebo ste v nich zaživa pochovali telá mladých mníchov spolu s pravdou. Uvedomuješ si to, Aľoša?— Je v tebe priveľa trpkosti, Ivan. Si veľmi komplikovaný a prečítal si mnoho kníh. Rozorvali ti dušu. Dôležité pravdy sú jednoduché. Ty by si možno povedal — banálne. Nech, Ivan, nech sú banálne, ale tie skutočné prinášajú duši pokoj. Nie rozorvanosť, nie ustavičnú pochybovačnosť o všetkom, dokonca aj o Bohu. Veď čo sme my proti Bohu, Ivan? Ako môže náš obmedzený rozum pochopiť hnutia, príčiny a následky, jeho veľký zámer s človekom na tomto svete?

— Boh nám dal predsa rozum a slobodnú vôľu, Aľošenka. Ak to je iba formálna deklarácia, ďakujem pekne!

— Nie, Ivan, nie je to formálna deklarácia, ale je to iba ľudský rozum!

— Ale stvorení sme na obraz boží. Alebo Písmo klame?

— Nie, ale kde sa v tebe berie istota, že vieš porozumieť všetkému, čo si prečítal?

— Takú istotu naozaj nemám.

— Vidíš, Ivan, a predsa sa s takou istotou vyjadruješ!

— Musím sa spoliehať na rozum, Aľošenka, nič primeranejšie nemám k dispozícii.

— Mýliš sa, braček. Okrem rozumu sme obdarení srdcom, teda vierou.

— Teraz začneš hovoriť o svedomí...

— Prečo nie, Ivan?! o svedomí sa nikdy nehovorí dosť!

— Ale hovorí sa najmä vtedy, keď práve svedomie zlyhalo! Kde je svedomie tvojho Boha, keď sa dokáže pozerať na zovretú pästičku bezmocného dieťaťa, na nevykúpené slzy nespočetných detí, ktoré hrozia nebesám, márne a opakovane. Nevinné, zneužívané a prznené deti počas nespočetných vojen... Kde je ten tvoj Boh, Aľošenka? Kde je to jeho prižmúrené oko, hľadiace na túto všetku nespravodlivosť. Ako a čím ho chceš ospravedlniť. Nie, braček, mňa nič nepresvedčí o tom, že ľahostajný pohľad Boha sa dá vyvážiť čímkoľvek. Ani jeho večné spasenie nemôže vyvážiť nevinne preliatu detskú slzu. Ja mu, Aľošenka, vraciam vstupenku, a ty už len rob, ako uznáš za vhodné...!

— Ivan... nemal by si...

— Ani On by nemal!

— Si tvrdý!

— Možno, ale nie taký ľahostajný ako On!

Na Aľošovej tvári sa zjavil bolestný úškrn. Bratove slová ho zasiahli na najcitlivejšom mieste. Po sviežej, akoby detskej tvári mu stekali slzy. Hruď mu prudko klesala a stúpala, akoby bežal. Napriek tomu, že ma ani jeden z bratov nevnímal, cítil som sa trápne ako svedok ich vášnivého rozhovoru. Vedel som, že nemôžem doň zasiahnuť, ale aj ako svedok som si

zrazu pripadal trápne, a tak som oboch bratov opustil. Predsa som sa len najlepšie cítil s Nelly. Vykročil som teda ku nej. Videl som, ako sa nežne rozpráva s deduškom a ako láska svojho Azorka. Ale len čo som sa pohol smerom k Nelly, cestu mi skrížil, ba presnejšie dlhými nohami prehradil akýsi dlháň.

— Človek môže siahnuť na život iného človeka, keď má ušľachtilý cieľ. a ja som vraždil z ušľachtilých pohnútok! Tá perverzná starena si nijako nezaslúžila svoje bohatstvo. Dobre mierená rana sekerou mohla urobiť niekoľko ľudí šťastnými. Nebolo by väčšou surovosťou, keby sa celé to bohatstvo váľalo neužitočne kdesi v kúte? Vy, pán vyšetrovateľ, si myslíte, že som obyčajný vrah. Ale všetko je zložitejšie! — obracal sa na podsaditého štyridsiatnika a ten sa mu prenikavým pohľadom vpíjal do chladných, oceľovosivých očí. Nebola nádej, že by som sa nejakým spôsobom mohol dostať cez dlháňove nohy. Obaja boli natoľko zabratí do rozhovoru, že svet vôkol nich načisto zmizol.

— Tak či onak, Raskoľnikov, siahli ste na ľudský život! — povedal muž takmer šeptom, akoby sa bál, že ho bude niekto okrem Raskoľnikova počuť.

— Ľudský život! — vykríkol Raskoľnikov. — Čo všetko sa označuje za ľudský život! Hanba pomyslieť! Naozaj hanba! Potkan je niekedy na tom lepšie ako človek. Pán vyšetrovateľ, ste predsa inteligentný človek, mali by ste vedieť, že život niekedy nemá ani takú hodnotu ako za korunu nožík! a vy to aj viete. Len je to ťažko povedať nahlas. Vždy sa odkiaľsi vynorí stádo moralizujúcich kráv a začne bučať. Stáda baranov sa preháňajú dedinami a bľačia. Keby sa však pozornejšie pozreli na svet, uvideli by tie večné, nikdy nekončiace jatky, na ktorých kapú ľudia ako muchy. Počuli by zurčať potoky krvi. Videli by nimi brodiť sa ľudí, ktorí sú presvedčení, že nezabíjajú, len vedú vojny v mene pochybných ideálov. Vždy len v mene ideálov. Aký je v tom rozdiel, pán vyšetrovateľ? Vraždiť v mene ideálu vo veľkom, alebo pomôcť niekomu konkrétnemu za cenu jednej malej vraždy. Len sa nemračte! Ak pripustíme, že vražda človeka je vždy hriech, tak je to vždy hriech a krv nevyhnutne zaschýna na niečích rukách!

— Zjednodušujete, Raskoľnikov! — namietol muž a štítivo odvrátil od neho tvár.

— Myslíte, — položil Raskoľnikov neurčitú otázku a so záujmom si prezeral svojho spoločníka. Akoby sa zabával na jeho náhlom odpore. Niekoľkokrát si olizol jazykom hornú peru a s akýmsi zvráteným pôžitkom debatéra pokračoval: — Ľudský život alebo má, alebo nemá hodnotu, ktorú mu vo všeobecnosti pripisujeme. Ak ju naozaj má, musí ju mať aj vtedy, keď sa ľudstvo vyvražďuje hromadne. Ak je hriech zavraždiť, tak opakujem, je to hriech vždy. Ak nie je vražda hriechom, potom nie je nikdy! Táranie o ideáloch, ktoré sa napokon aj tak vždy ukážu ako pochybné, je len táraním a nemôže nikomu život vrátiť. a ak toto nemôže, zbytočné sú akékoľvek reči. Sú len tým, čím naozaj sú, prázdnymi rečami. Tak to je, pán vyšetrovateľ!

— Nie celkom, Raskoľnikov, nie celkom...

— Čo myslíte, tým svojím — nie celkom...?

— Pri vražde sa rozhodujete o bytí a nebytí iného človeka svojvoľne. Sám a z vlastnej vôle. Pri kataklizmách, o ktorých hovoríte, za vás volí niekto iný. Vy ste len jeho predĺženým ramenom.

— Ale výsledok je ten istý! Ba ešte horší!

— Ale nie v rovine individuálneho svedomia!

— Nebuďte smiešny! Len preto, že nie vždy vieme, koho sme zabili, je vari jeho krv menej krvavá? Alebo má jeho život menšiu hodnotu? Alebo vám taká krv nepoškvrní ruky?

— Je to skôr otázka svedomia, Raskoľnikov, svedomia!

— Nedajte sa vysmiať, pán vyšetrovateľ. Aj ten, aj tamten človek chce veľmi žiť. Svedomie je veľmi široké a skryje sa zaň všetko. Najmä ľudská zloba a zištnosť. Vrah je aspoň jasný. Pomenovateľný. Vraždiaci vojak je napokon čistý tiež len vtedy, ak stojí na

strane víťazov. Nijaké svedomie a žiadny ideál ho neoslobodzuje spod náručia viny. Len víťazstvo. Nejestvujú nevinní porazení!

— Zjednodušujete!

— Myslíte?

— Nik nemá právo zbavovať sa individuálnej viny len poukazovaním na kolektívnu vinu.

— Vy teda myslíte, že spoločné hroby bolia menej...?

— Snažíte sa vyvliecť zo slučky, Raskoľnikov. Ste vrah. Vaše ruky sú krvavé. Ani tisíc hromadných hrobov neprikryje vašu vinu. Preliata krv je vždy preliata.

— Nehovoríme o tom istom, pán vyšetrovateľ!

— Asi nie, — povedal vyšetrovateľ.

Raskoľnikov sa odmlčal. Schúlil sa do klbka ako jež. Niečo sa ho dotklo. Nohy stiahol pod kreslo a ja som mohol konečne prejsť uličkou medzi kreslami. Musím povedať, že mi odľahlo. Akosi som nemal síl ďalej počúvať ťaživý rozhovor dvoch mužov. Musím tiež priznať, že mi neboli celkom cudzie Raskoľnikovove argumenty. Aj keď ma priam preskočila smrtka, keď som prechádzal vedľa neho a vo svetle žiariviek sa mi pred očami zablyslo obnažené ostrie sekery.

Čo najrýchlejšie som sa chcel dostať k Nelly. Usmievala sa na mňa a čosi hovorila deduškovi. Ten tiež na mňa zakýval. Ale keď som prešiel vedľa Raskoľnikova, priam som sa zamotal medzi skupinku diskutujúcich ľudí najrozličnejšieho veku. Staručký generál s pestrofarebnými epoletami kyvkal malou hlavou na znamenie súhlasu. Očividne sa mu pozdávalo to, čo hovoril mladý muž s horúčkovitými čiernymi očami. Keď sa na mňa pozrel, mal som dojem, že sa mi nimi prepáli hlboko do mozgu. Ale on si ma nevšímal. Akoby cezo mňa previdel. Celkom zjavne som bol pre všetkých prítomných neviditeľný. Venovali sa svojim problémom. Vášnivo, zaujato a očividne bez akýchkoľvek zábran. Jedine Nelly ma brala na vedomie. Možno aj deduško a pes Azorko. Ale medzi mnou a Nelly bolo v tej chvíli veľa ľudí. a nebudem skrývať ani to, že rozhovor, ktorý som mal možnosť práve počúvať, ma zaujal. a tak som sa ku nej a k deduškovi vôbec nenáhlil.

— Takže, vy, knieža Myškin, ste presvedčený o tom, že človek je vo svojej podstate dobrý? — položil generál-starček otázku, ktorá ho celkom vyčerpala. Kyvkajúcou hlavičkou sa takmer dotýkal Myškinovho pleca a zdalo sa, že sa mu každú chvíľu oň oprie a možno sa na ňom aj pokúsi zdriemnuť.

— Akože by človek nemal byť práve vo svojej podstate dobrý, keď vieme, že je obrazom božím?

— Knieža, knieža, nič, čo je napísané nemožno brať doslovne!

— Možno ste videli často život z odvrátenej strany, generál.

— Asi. Ale aj tak si nemyslím o človeku len to najlepšie. Skôr som ho vídal v polohe zvieraťa. Homo homini lupus! To sedí, knieža. Človek nemá ani náhodou prvoradú starosť o iného človeka. Priveľmi miluje život, a teda aj sám seba... Potom zasa seba a nakoniec seba... Tak je to. Idealisti ako vy môžu byť užitoční len v spoločnosti starých panien, ale aj tie sú zvyčajne z tej najhoršej ľudskej sorty. Nevedia sa rozdávať! Povedzte mi, knieža, načo je žena, ktorá nie je ochotná stiahnuť si nohavičky?!

— Hovoríme predsa o inom, generál.

— Nie, knieža Myškin, my hovoríme o tom istom: o živote!

— a práve preto vám tvrdím, že človek je dobrý. Len mu musíme veriť. Bez viery sa stáva z človeka zviera. Ale keď do toho istého človeka investujete cit, nehu a porozumenie, uvidíte, akých rozmerov dosiahne jeho vnútro. Nevídaných vecí je schopný človek!

— Nevídaných, hovoríte, knieža?

— Áno, nevídaných!

— Súhlasím... Ale mali by ste vidieť tie nevídané veci. Mali by ste ich zhliadnuť svojimi čistými očami! Bože! To sú veci. Mráz by vám chodil po chrbte a prebúdzali by ste sa zo sna. Nevedeli by ste, či sa vám prisnil ten najhorší sen, alebo ste priamo v pekle. Smrť je niekedy krajšia ako život medzi ľuďmi, knieža Myškin, verte mi. Človek splodil najhoršieho netvora a ten ho ustavične požiera. Vojna je ten netvor. a človek ho chová na svojich prsiach. Nepoučiteľne. Vždy znova a znova. Akoby ani nemal pamäť. Ja by som vám mohol rozprávať o tej vašej ľudskej dobrote, až by ste sa z toho zbláznili. Ale načo...? Bolo by to zbytočné. Vždy je to zbytočné. Aj keď sa vždy a po každej vojne hovorí, že je posledná. Jediná vojna, ktorá je naozaj posledná, je tá, ktorá ešte nebola!

— Vy teda vôbec neveríte človeku, generál?

— Uhádli ste, Myškin!

— Ale ako môžete s takou nevierou žiť?

— Možno lepšie ako vy s vašou vierou, knieža.

— Ale čo vás potom drží pri živote?

— Viera, knieža Myškin, tak ako vás, viera...

— Ale veď ste povedali...

— Povedal som, že hlboko neverím v človeka. Áno. To som naozaj povedal. a vďaka tejto viere, ktorá mi hovorí, že človeku nemožno veriť, môžem prežiť naozaj všetko!

— Ale človek je dobrý, generál. Človek je naozaj dobrý!

Niekto ma odzadu chytil za plece a odsunul, akoby som bol kus nábytku alebo nejaký predmet. Keď som sa obzrel, uvidel som pred sebou vysokú Raskoľnikovovu postavu. Hrozivo sa nakláňal nad Myškina, akoby ho chcel chytiť za krk a zahrdúsiť. Ale jeho vystretá ruka bola nečakane mierna. Pomalá. Urobil ňou len akési vláčne gesto. Akoby chcel Myškina nežne pohladiť po tvári. Dolu lícami mu stekali slzy.

— Vy, knieža, ste idiot! Nádherný idiot. Inak by ste nemohli takto dôverovať človeku! Nie, — chytil Myškina okolo krku a pobozkal ho na čelo. Ten naňho nechápavo hľadel, zajakával sa a postupne jeho telom prechádzala akási triaška. Hlavou mu začalo mykať ako staručkému generálovi a na ústa mu vystúpila pena. Telo sa mu zosunulo z kresla, na ktorom dovtedy sedel, a celý sa vystrel neďaleko mňa na kamennú dlažbu. Tam sa začal zvíjať a metať.

— Epileptik! — zahundral generál.

— Idiot! — povedal otvorene Raskoľnikov.

Akási mladá dievčina si rýchlo kľakla ku kniežaťu a snažila sa mu do úst vložiť drevený klin. Raskoľnikov chytil Myškinovi nohy, aby si ich v záchvate bolestivo neudieral o hrany kresiel. Starček generál len nechápavo na všetko pozeral, kyvkal malou hlavou a ustavične opakoval: — Nie, nie, holúbok, knieža, človeku nemožno veriť!

Bolo mi trápne stáť uprostred tej nečakanej nepríjemnej scény, a tak som sa rýchlo pobral smerom k Nelly. Práve niečo vysvetľovala deduškovi. Ten sa k nej nakláňal a pohládzal ju po hlávke. Trochu ma to priviedlo do rozpakov. Nechcel som vtrhnúť do ich intímneho rozhovoru. Ale už bolo neskoro. Zočili ma. a Nelly sa na mňa usmiala. Dala mi najavo, že im neprekážam. Deduško sa na mňa povzbudivo usmial. Ale v jeho očiach som opäť uvidel to prázdno podobné slepcom, ktoré sa zračilo v očiach všetkých postáv, s ktorými som sa v čakárni stretol. Nelly bola akousi výnimkou. Pozerala sa na mňa jasnými modrými očami, v ktorých som videl svoj obraz.

— Pozri sa teraz na hodiny! — vyzvala ma.

— Prečo? — opýtal som sa zbytočne.

— Len sa pozri! — nástojila.

— Stále sú také čudné ako prv! — skonštatoval som nervózne. Hoci nezainteresovanému pozorovateľovi by sa v tom okamihu zdalo všetko v poriadku. Malá ručička už stála takmer na dvanástke, veľká tiež a sekundová práve štartovala od dvanástky

smerom k dvanástke. Vyzeralo to, akoby sa čas tej noci mal konečne naplniť. No keďže som túto situáciu videl práve v tú noc už niekoľkokrát, vôbec ma to neprekvapilo. Trochu rozladene som sa pozrel na Nelly s výčitkou v očiach a bol som presvedčený, že pochopí, aký som sklamaný. Ani sa mi nežiadalo niečo na túto tému povedať. Obaja sme predsa videli, ako sa tie hodiny správajú.

— Dnes je to naposledy, — povedala.

— Ak myslíš na tie hodiny, neverím! — odvetil som.

— Ich čas sa naplnil, — ukázala na ľudí v čakárni.

— Ako to myslíš? — spýtal som sa.

— Hovorila som ti predsa, že všetci prídu! — povedala.

— Áno, prišli, — pripustil som.

— Aj odídu! Ich vlak už čaká...

— Aký vlak? — spýtal som sa.

— Vlak do prázdna! — povedala Nelly.

— Ale prečo?! — vykríkol som.

— Nik ich nepotrebuje! Tu ich už nik nechce! Nevrav nič. Sme úplne zbytoční. Mohli sme tu byť len dovtedy, kým sme žili v ľudských srdciach.

— a ty? — spýtal som sa, hoci som tušil odpoveď.

— Ja cestujem tiež.

— Ale prečo?

— Niet pre nás miesta v tomto meste. Sme ponížení a urazení! Kto by o nás stál...? Náš čas sa naplnil... Pozri sa na hodiny.

Sekundová ručička sa nezadržateľne posúvala k dvanástke. Bolo jasné, že o okamih všetky tri hodinové ručičky splynú v jednu. Čas noci sa naplní a noc zmizne v nenávratne. Splynie s inými nocami a všetko sa bude opakovať. Pozrel som sa na Nelly, ale tá v kúte, kde predtým sedela, nebola. Nevidel som ani deduška, ani Azorka. Obzrel som sa za seba a videl som prázdnu čakáreň. Akoby niekto všetky tie čudesné postavy povymetal. Nechápavo som sa pozrel na hodiny, visiace na protiľahlej stene. Bola práve minúta po polnoci. Začínal sa nový deň. Do dverí nazrel železničný zriadenec. Nevraživo na mňa zazrel a povedal:

— Nepotulujte sa tu po stanici. Viete, že je v rekonštrukcii! Môže sa vám niečo prihodiť a my neberieme za nič zodpovednosť.

Niekde som ho už určite videl, ale nevedel som si spomenúť kde... Veď kto by si pamätal železničiarov?!

A tak som opäť kráčal spustnutým mestom dolu Ulicou M. R. Štefánika a po tvári ma pohládzal trochu studený jarný vietor. Myslel som na Nelly, jej deduška, Azorka, na bratov Karamazovovcov a na Raskoľnikova. Vietor mi občas osviežil tvár spŕškou drobných kvapiek, keď mi ich vrhol do tváre. Napriek tomuto osvieženiu som sa zatúlal až k tunelu pod hradby. Zopár bezdomovcov sa tam zohrievalo pri malom ohníku, ani neviem, ako som sa ocitol medzi nimi. a takmer som omdlel, keď jeden z nich vytiahol fľašku borovičky, vystrel ruku smerom ku mne a povedal to, na čo som myslel celou cestou z tej čudnej stanice, kde som stratil Nelly: — Vypite si, pane, akosi sa ochladilo... na svete! Mohli by ste tu aj prespať, ale pri najlepšej vôli — niet pre ľudí miesta!

A tak som šiel!

Milan Zelinka
prozaik
narodený v Igrame (1942)

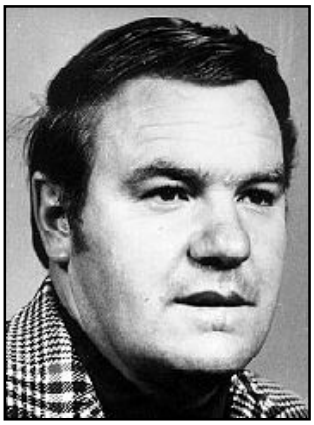

Prevažne pracoval ako mechanik telefónnych ústrední v Humennom.

Debutoval zbierkou poviedok Dych (1972), inšpirovaných i zážitkami z vojenčiny a obsahujúcich prvky lyrizovanej komickosti, grotesknosti až absurdity. Poviedky z knihy Smädné srdce (1974) sú situované do dediny a malého mesta, pojednáva v nich najmä o mladých ľuďoch. v novele Belasé ráno (1978) rozpráva o generačných nezhodách. o všedných ľuďoch z rodného kraja píše aj v poviedkach zbierky Slamienky z Makova (1980). v novele Kvety ako drobný sneh (1982) stvárnil čudáka-ľudomila, ktorý sa podujal na úlohu utešiteľa na onkologickom oddelení. v prózach knihy Mechanici (1983) využil poznanie z pôsobenia v telefónnych ústredniach. Dielo Povesť o strýkovi Kenderešovi (1985) obsahuje príbehy bývalého dedinského učiteľa. v kraji pod Vihorlatom zostal aj v románe z Havranieho dvora (1988), keď sa pokúsil o široký záber zo súčasnosti s exkurzmi do minulosti. Novela Krajina (1992) je recesná alegória o vzbure proti zneužívaniu moci.

Z myšlienok:

Literatúra môže zošľachtiť človeka, môže spôsobiť, že ľudia sa k sebe jej prostredníctvom bližšie primknú. Na druhej strane si uvedomujem, že umelec prostredníctvom literatúry nemôže meniť národy. Predsa však môže meniť a zmeniť vzťah človeka k človeku. Keď sa národy bližšie spoznajú, nemôžu o sebe vyslovovať povrchné súdy, ktoré môžu mať aj tragické následky.

(1984)

V kútiku duše som vlastne rojko. Myslím, že každý človek má právo na krásne sny. Mám rád ľudí, sú mi sympatickí najmä tí bezmenní vyznávači života, ktorí preputujú za svojimi snami s batohom na chrbte desiatky, ba stovky aj tisícky kilometrov a aj napriek tomu, že sú na každom kroku zraňovaní drsným životom, vytrvalo veria, že niekde za siedmou zákrutou stretnú šťastie v podobe napr. pôvabného dievčaťa, a to dievča nebude rafinovanou podvodníčkou.

Tajomstvo je základom krásy, myslím, že najmä preto sa väčšina žien usiluje neodhaliť sa priveľmi a priskoro telesne ani duševne. Prirodzene zdravá, pôvabná žena vťahuje muža do svojho mystéria postupne, pomaly, ale neodolateľne, takže muž si až neskôr uvedomí, že cesta späť je už nemožná. Zatiaľ čo väčšina mužov sa najprv zaľúbi a až potom sa ožení, ja som sa najprv oženil a až potom som sa začal postupne zaľubovať nielen do svojej ženy, ale aj do širokého rodného okolia. Dá sa povedať, že vzťah ku kraju, v ktorom žijem, som si vlastne vyženil a neskôr ho potvrdil tvrdou robotou.

(1990)

Modrý boleň

Keď Matej Bak chytil štvorkilového boleňa, o ktorom dlho sníval, vzal ho do náručia a sprevádzaný hlúčkom desaťročných šarvancov, trikrát slávnostne obišiel mesto. Potom sa ho zmocnil neznámy smútok. Chlapci už dávno odišli; sadol si na malej stanici so vzácnou rybou v náručí a s troškou závisti pozoroval robotníkov zaujatých rozhovormi a čakajúcich na vlak do Medzilaboriec. Nik si rybu nevšímal, a tak Matej Bak vstal, pristúpil k mladému železničiarovi, čo fajčil blízko neho, dotkol sa mu tvrdou, otvorenou rybou papuľou lakťa a riekol:

— Aha, aký boleň! Tri roky som naňho striehol — a včuľ je môj!

Železničiar sa pozeral na rybu, no nič nehovoril.

— Všimnite si, — riekol Matej Bak a strčil mu rybu pod nos. — Nože si všimnite, aký je modrý!

Železničiar mlčky vyfúkol dym a díval sa kamsi ponad koľaje, možno na dievčatá, ktoré stáli na druhom nástupišti, možno na hory, čo sa vypínali nad novovybudovaným bielym sídliskom.

— Nuž, prosím, takýto boleň, — vravel Matej Bak a otŕčal rybu na všetky strany. — Viete, ako takýto boleň trhá? Voľakedy, keď rybár chytil takého boleňa, usporiadal slávnostnú večeru. a gratulovala mu celá ulica!

Ani ostatní ľudia nič nevraveli. Dievčatá s kabelkami prehodenými cez plecia pokojne stáli v medzerách medzi lavicami a čítali farebné týždenníky.

— Dovolíte, slečinka? — riekol Matej Bak malej blondínke a priložil mŕtvu rybu k titulnej strane časopisu. — No, prosím. Pozrite, ako by sa tu krásne vynímal! Poviem vám o ňom báseň. Chcete?

Nepočkal na odpoveď a hneď spustil, pridupávajúc si do taktu nohou:

— a v tej našej riečke malej
žijú tam dva boleni.
Jeden z nich je oholený,
druhý — neoholený...

Blondínka kýchla. Jej susedka ju chytila za lakeť a obe začali o čomsi rýchlo trkotať.

— Nechcú nás, — riekol Matej Bak boleňovi a jemne ho poklepal po papuli. — Nechcú nás, bridíme sa im. Nevedia, aké ťažké je chytiť ťa a aký si vzácny! Všimnite si ho aspoň vy, pane, — oslovil solídneho pána v klobúku a rybou mu odtisol spred očí noviny. — Pozrite, pozrite, aký má krásny chvost! Pozrite, aký ho má široký, aký ladný!

— Krásny, — precedil cez zuby pán v klobúku a chcel ďalej čítať.

Matej Bak mu odtisol noviny.

— a viete prečo ho má taký? Žije v čistej vode. Bolene žijúce v znečistených vodách nemajú také ladné a krásne chvosty. Trhajú sa im.

— Iste, — zamrmlal pán a snažil sa uniknúť z jeho dosahu.

— Ťahal som ho z vody dvadsať minút! — vykríkol Matej, keď pochopil jeho zámer. Pohol sa, aby mu v tom zabránil. — Mal zapichnutý len jeden háčik — a viete kde? Úplne na kraji papule! Keby som ho ťahal o minútu dlhšie, tak ho stopercentne stratím!

Ľudia sa začali odvracať. Pán v klobúku čosi zamrmlal a znova pohrúžil zrak do novín. Matej Bak sa s ľútosťou pozrel na boleňa, ktorý teraz hral všetkými farbami.

— Nemal som ťa zabíjať... Mohol si ešte žiť a nikto by o tebe nevedel...

Hana Zelinová
prozaička, dramatička
narodená vo Vrútkach (1914)

Prevažne pracovala ako redaktorka. Debutovala zbierkou poviedok o medziľudských vzťahoch Zrkadlový most (1941). Problém sklamania z reality života stvárnila v hrách Mária (1943), Ktosi je za dverami (1944), Žijem cudzí život (1948). v trilógii Anjelská zem (1946), Hora pokušenia (1948), Dievočka, vstaň! (1948) opísala život dievčaťa z horskej samoty. v románe Diablov čardáš (1958) siahla do povojnových rokov. Potom napísala niekoľko kníh pre deti (Jakubko, Sivá húska, obe 1959). Dievča na prahu dospievania zobrazila v novele Večer neprídem (1964), dospievanie chlapca v románe Moja je pomsta (1967). Knihu poviedok Kamenný ruženec (1970) venovala ženám; z nej je próza Vlčí rád. v historickej trilógii Alžbetin dvor (1971), Volanie vetra (1974) a Kvet hrôzy (1977) načrtla ságu zemianskej rodiny z Turca. v trilógii Hodvábna cesta (1980), Smäd (1981) Kľukatý let motýľa (1983) stvárnila život turčianskych garbiarov. Aj vo svojich novších dielach — napr. román Hlas starých huslí (1988), Nočný koncert (1989), Víno kráľov (1993), Vranie oči (1995), Múr plaču (1999) a i. — strieda obrazy zo súčasnosti so sondami do histórie.

Je autorkou rozhlasových a televíznych hier i rozhlasových poviedok.

Z myšlienok:

Každý človek nosí v sebe čosi, čo nazývame dušou a tá človeka nabáda napravať zlo, hovoriť pravdu, súcitiť s každým, čo utrpel ujmu, a nepriateľovi podať ruku. Neviem, či som charakter ľudskej duše vystihla, ale toto všetko vo mne je a ja z týchto pocitov čerpám pri modelovaní postáv a pováh mojich hrdinov. Preto s nimi aj ja plačem, radujem sa, trpím a nádejám sa, že ľudský život akokoľvek zhúžvaný sa raz vystrie, zakvitne a rozvonia sa. Veď čo iné človek potrebuje, aby žil a dožil?

Ani jeden autor nie je bohvieako šťastný, ak má o svojej tvorbe hovoriť sám. Preto v kocke povedané, som rada a ďakujem Pánu Bohu, že mi dal možnosť a čas písať. Ten pocit je nevysloviteľný, má chuť nektáru a vonia malinami. No a zakaždým ma oveje letným vánkom, keď sa stretnem s mojimi čitateľmi alebo si čítam ich milé listy. Lebo je pravda pravdúca: Kto nezasadil strom, nemôže čakať ovocie.

Počas mojej mladosti by nestačil ani veľký hárok papiera, toľko som mala túžob. Po osemdesiatke človek už nemá čo bilancovať, a najmä nie banovať a poplakávať za tým, čo nedosiahol, i keď to ako túžobne chcel. Preto sa aj ja zhovievavo usmievam nad tými nesplnenými túžbami mojej mladosti a dospievania.

Prvý raz, keď som ako šestnásťročná poslala svoju poviedku do časopisu, videlo sa mi, nedočkavému decku, že zo mňa spisovateľka nikdy nebude, hoci som ňou veľmi chcela byť. Otec mi vtedy povedal: „Dieťa moje, chlebík bude tvrdý, ak ho dobre nevymiesiš.“ Od tých čias to imaginárne chlebové cesto miesim a miesim a aj dnes otcovi za túto pravdivú radu v duchu z hĺbky srdca ďakujem.

(1998)

Vlčí rád

Žena pri posteli ťažko zdvihla hlavu a ešte ťažšie ju obrátila k ohnisku. Takto v tme iba čo sa zabelel naškrobený čepiec obopínajúci jej vysoké, hladké čelo. Na otvorenom ohnisku dohárala pahreba. Videla žeravieť uhlíky a obhorievať halúzku. z osiky. Za tie roky, čo pomáhala mužovi pri pálení uhlia, naučila sa rozoznávať stromy nie podľa listov, ale podľa toho, ako horeli. Koľkože mu to už pomáha? Pamätá sa iba na to, že ju vtedy „bielou Roxanou“ volali a jeho „čiernym Šebastiánom“. Odvtedy ona očernela a on obelel. Ostarela pri uhlí a pri psote, nečudo, že sa jej do kože votrela černota, a on že nie je biely? Akožeby nie! Tu hľa, na dosah jej ruky, leží jeho hlava, biela ako sneh na priedomí.

* * *

Aká je to smutná história a o čo je smutnejšia dnes, v deň Nového roku. Dole v dedine ho už privítali a kde je gazda zdravý, vpísal už hromničnou sviečkou do popola vlastného ohniska rok 1450.

I jej to prichodí urobiť, keď Šebastián leží a nevie, že v dedine vítajú Nový rok. Pozdáva sa jej však, že to urobiť nesmie, lebo je to gazdova robota. Ak by to, zavaruj Hospodine, nemohol urobiť, nikdy viac by už nevpísal do studeného popola nový letopočet.

Preto sa díva na tie tri uhlíky a na dohárajúcu halúzku. a myslí si, že by predsa mala oživiť oheň, lebo o chvíľu bude vo svetlici zima ako v psinci a ráno sa jej ťažko bude vykresávať nový oheň, ale takisto vie, že nový oheň na Nový rok sa môže založiť jedine na popole, v ktorom je vpísaný nový rok. Ako teraz? Či zobudiť Šebastiána a povedať mu, že sa už píše rok tisíc štyristo päťdesiaty?

Nie, za nič na svete ho nezobudí! Nech len spí po odvare z čiernej bazy, aspoň necíti bolesť. Napíše, keď sa zobudí, a možno mu nebude zima, keď na neho položí ovčiny aj zo svojej postele.

Vstane preto zo zeme a chvíľku postojí pri mužovej posteli, lebo jej nohy skľaveli a driek ustal. Napodiv, ako je vo svetlici jasno. Že by to tie tri uhlíky tak svietili? Asi hej, lebo oblok hneď po prvom mraze Šebastián založil machom a ona naň zdnuka zavesila ovčinu z tej chromej ovce, čo ju vlk dávil, no nestihol celkom, lebo mu Šebastián dolámal väzy.

Mocný a smelý bol Šebastián. Vždy. To poznanie ju hreje, napospol jej prehrialo všetky roky prežité tu hore a ďaleko od ľudí. a taký zabitý alebo do klepca chytený vlk im osladil psotu. Páni na zámku radi zaplatili za vlčiu kožušinu, a tak si obidvaja želali mať vlkov miesto oviec.

Ťažký život mali, verabože ťažký! Aká je dnes čudná. Prečo jej prichádza do srdca ľútosť a prečo si práve dnes ťažká? Či včera nebolo tak, ako je dnes, a či nevedela, do čoho ide, keď sa jej zachcelo ísť so Šebastiánom sem hore? Vtedy nešomrala, ba ani raz neoľutovala, iba teraz ju zrazu ľútosť opantáva...

Žena sa pomaly pohla od postele a prešla cez svetlicu. Pod nohami cítila chvojinu, ktorú ešte zvečera podonášala, aby v svetlici rozvoniavalo a aby nebola taká pustá na privítanie Nového roku. Keď došla k svojej posteli, ktorú sem zahlobil ešte čierny Šebastián, dotkla sa rukou vyhladenej dosky. Tu konča postele vyčkával, až ho zavolá k sebe, keď bola ešte „bielou“ Roxanou. Tu od nej vzal na ruky dvoch synov a dcéru.

Na tejto posteli sa prikrývala najmäkšími a najhustejšími ovčinami. Dá mu ich teraz, poukrýva ho, aby mu nebolo zima.

Žena sa zohla nad posteľ a objala ovčiu prikrývku. Keď ju pritisla k sebe, zazdalo sa jej, že počula pridusený bekot niektorej zo šiestich oviec v chlieve.

Niesla pred sebou ovčiny a vracala sa k mužovej posteli. Tam ich pomaly zložila konča nôh a obozretne mu ich rozložila po prikrývke. a keď ho prikryla, nanovo si k nemu prisadla.

Chorý sa na posteli nepohol, ani vtedy nie, keď šesť oviec v chlieve zabľačalo. Žena teraz už naisto vedela, že pred chvíľou dobre počula, ale sa jej nechcelo vstať a zájsť do chlieva hodiť im krmu. Iba čo si povedala, že im ráno dá viac, vtedy, keď aj Šebastián vstane.

Uprene sa zahľadela na žeravé uhlíky. Jeden z nich sa už scvrkol, osivel, čo nevidieť zhasne — a keď aj ostatné dohoria, vo svetlici bude tma. Len keby Šebastián spal do rána, pričupí sa mu k nohám a zajtra možno bude lepšie.

Dobre bude, veď hej, oni nikdy nepýtali veľa. Len toľko, čo by mohol každý človek dať, keby chcel. Prišiel jej na um taký človek. Už je to dvadsať jarí, čo bol u nich: nech mu je zem ľahká! Ale dobrý muž to bol, a takých vlastní vybzíkali z vlasti. Husitom bol. Joachimom ho volali. Aj oni. Ako keby rodný bol — i tak prišiel, i tak ho prijali. Len čo leto bolo a oni mladší. Tuhľa v tejto svetlici sedával, tam pod oblokom, ktorý vedie do dvora.

Žena pozrela v tie miesta. a či nedostatok svetla alebo driemoty to boli, čo jej pomohli vyčariť obraz starého Joachima tam pri obloku?

Žiada sa jej zrazu dotknúť lavice, na ktorej sedával. Žena vstane a pomaly podíde k obloku. Tu chvíľu postojí a potom vzdychne. Takto sa vzdychá za dobrým človekom, nuž veru — za dobrým.

Žena sa pritlačí k obloku, podvihne sa na prsty, aby videla na dvor. Potom pridusene, so strachom povie: — Zavaruj, Hospodine, veď sú to vlci...

Zdúpnela pri obloku a lepšie si pritisla tvár k smrekovej doske, ktorou Šebastián zadebnil oblok. Cíti vôňu suchého machu i smrekového dreva, ba aj kyslastý pach nevyrobenej kože, ktorá visí na obloku, a cíti aj štipľavý mráz povievať okolo pravého oka, ako sa cez dierku po hrči tlačí do teplej svetlice. a vidí stopy v neporušenom snehu a o brucho pritlačený čierny tieň, hneď pri poukladanej siahovici. a ako dvíha pohľad vyššie, vidí druhého stáť a vetriť ku chlievu. a potom počuje, ako tesne pod oblokom fučí hladný pažerák a prikráda sa popri stene ku chlievu. Koľko ich je? Traja, viacerí? Možno celá svorka, a to len preto, že nechala oheň vyhasnúť a že v treskúcej zime nevideli a necítili dym z komína, ktorý by im povedal, že v stavaní bdie gazda a že si veru ochráni to, čo má.

Takto však studený komín a clivé ticho dodáva vlkom odvahu, lebo ešte nikdy neprišli tak blízko k stavisku. Alebo azda ovce vycítili, že sa čosi robí s gazdom, keď boli také nepokojné, a ony to privábili vlkov? Čosi nie je tak, ako by malo byť: Roxana to vie, ale vie aj to, že ani prstom nepohne, aby čomusi zabránila.

Stačilo by jej zájsť k ohnisku, dúchať chvíľu do uhlíkov, kým by nezapukala smolnica, zapáliť fakľu, čo je zastoknutá na železnom háku pri dverách a vyjsť do pitvora. z pitvora vedú malé dvierce do chlieva, zohnúť by sa jej bolo treba vpoly, a keby zavolala na čierneho barana: — Ťaj, Menguš, ťaj! — po hlase by prišiel k nej a za ním päť oviec. Zachránila by ich, lebo na pitvore sú ťažké dvere zbité z malých kmeňov, hladné beštie by ich tak ľahko nedobyli.

Aj so sekerou sa vie ohnať, prestrašila by ich, keby tak zrazu vyšla s fakľou, kým ešte nezdivejú pachom teplej krvi — ale nič neurobí, nič, lebo keby čokoľvek urobila miesto muža v túto novoročnú noc, nikdy by už Šebastián nevstal z postele.

A čo by hneď všetky ovce mali vlci zadláviť a čo by mala denne schádzať dole na panské po posúch a krúpy, len nech zajtra Šebastián vstane z postele!

Žena pri obloku zrazu nevidí nič, čo predtým tak jasne videla. Plače a pritláča si tvár do ovčiny bielej Chromuše. Aký je to len rozdiel: vtedy a dnes! Akú radosť mali obidvaja, že ovca zostala celá a vlk s prelomenými väzmi. Kým ho Šebastián zdieral z kože, obväzovala ovci nohu do podolka vlastnej sukne. a keď ju napojila, povedala jej:

— Neboj sa, Chromuša, budeš ty mať z jari jahniatka...

Aj mala. Troje odplekala a potom ju zarezali, lebo v zime nemali nadostač krmu. Juj, či len boli chudobní... Od nepamäti boli chudobní. Čudné, že to prv tak veľmi necítila.

Roxana spustila ovčinu cez oblok a zrazu ju prestali zaujímať vlci na dvore. Zaujalo ju čosi inšie. Proste chcela vedieť, prečo dnes inakšie cíti chudobu.

Tam, kde stála, mala bližšie k stolu ako k mužovej posteli, nuž si sadla na širokú lavicu pri stene, na ktorej v zime spával starý Joachim. Dva roky pobudol pri nich a boli to verabože pekné roky. Také plné. Ktovie, či to kto pochopí, akýže to môže mať človek za pocit plnosti, keď žalúdok nikdy nie je sýty a keď vo svetlici okrem otvoreného ohniska, dvoch priční zbitých z dosák, čo slúžia chudobnému za postele — nič nie je. a jednako mali vtedy ten pocit. i Šebastián i ona. a keď Joachim umrel, zrazu bolo po plnosti. Ostal po ňom hlinený hrniec plný medu, dve nové trojnožky a pár kusov dreveného riadu, ale to čosi, čo ich napĺňalo, sýtilo, to odišlo, a tie veci iba čo im pripomínali veľkú stratu.

Keby tu dnes sedel starý Joachim — bolo by inakšie. Nebola by vo svetlici tma a nebolo by v nej smutno. Ozaj, čo by robil tento dobrý muž, sedliak odkiaľsi z Čiech, ktorému vypálili dedovizeň, zabili synov a zavreli modlitebňu? Spieval by, hej, spieval by tú táborskú, ktorú spievali jemu podobní počas tých štrnástich bratovražedných rokov.

Roxana vari ani nevie, že ju ticho pospevuje, prvý i druhý verš. To nič, že je vo svetlici tma. v nej je svetlo, možno preto ju už nebolia tie švíky od panského korbáča, čo ich dostala v ten deň, keď jej prvorodený umieral. Ale vtedy veruže boleli.

Dodnes nepochopila, ako ju mohol žoldnier v záhrade zbadať, keď spal a ona okolo neho prešla bosá? Iste ju prezradil ten panský pes, takô malô, čo ho nebolo ani za čo chytiť, s veľkou mašľou okolo krku. Či len bola krásna tá stužka! Takú si do vrkočov nikdy nezaplietla, ale vtedy si sľúbila, keď bosou nohou odháňala psíča, že takú stužku jej dcéra raz bude nosiť. Nová a mladá „biela Roxana“. a kým si to všetko skladala v hlave a odháňala psíča, zahvižďal nad ňou korbáč a zašpel ju chrbát. Nestačila ani zjojknúť, ani povedať, prečo prišla, len utekala krížom cez hriadky kvetov na kamenné nádvorie, kde sedlali kone. Popri nich sa šuchla, lebo jej zrazu prišlo na um, že tam ju korbáč nedochytí. Ktorýže žoldnier by sa aj opovážil udrieť panského koňa? Poddaného hej, ale koňa? Takto ušla ďalšiemu bitiu.

Keď prišla domov, sem hore, privítal ju Joachim a bez slova jej pomohol vyzliecť skrvavenú košeľu. o tom len oni dvaja vedeli. Nepovedali jeden druhému ani slova, ale Šebastiána vylúčili z tohto tajomstva. Ktovie, čo by bol v hneve urobil? Len sa jej zrazu akosi nevidí, prečo sa odvtedy odvracal od nej, keď si vyzliekala košeľu. Raz sa ho na to opýta: teraz už môže. Aj chrbát sa jej zahojil, aj bohvie kde je žoldnier. a potom, či by dnes Šebastián zhorel do tla od hnevu nad tým výčinom? Dnes nie. Dnes už nie. Ale vtedy bol mladý, nuž čože takému pocítiť krivdu? Ale dnešný, biely Šebastián iným meradlom meria krivdu — preto bolo dobre, že jej vtedy skrvavenú košeľu nevyzliekol on.

Ako na toto myslí, zachce sa jej zrazu počuť jeho hlas. Čo bolo na Šebastiánovi najkrajšie, to bol jeho hlas. Mocný ako zvon a jasný, že prehlušil víchricu. Možno by aj vlci ušli i ovce sa utíšili, keby čosi povedal, len slovíčko-dve.

Roxana rýchlo vstala z lavice a popamäti kráčala k ohnisku. Postála pri ňom, vystrela ruku nad pahrebu, ale tá už bola studená. Mala by teda zatiahnuť vetrák, aby teplo nevyfúkalo hore komínom, len kde teraz namacia motúz? Tu by mal byť, na pravej strane — musí sa teda natiahnuť nad ohnisko, aby motúz dočiahla — a v tejto polohe stŕpla. Pozdalo sa jej, že sníva, že zmizlo štyridsať rokov, v ktorých si dennodenne uväzovala okolo čela, líc a popod bradu naškrobený čepiec vydatých žien, lebo ju za chrbtom muž nazval bielou Roxanou.

— Roxana moja biela.

Medzi ukazováčikom a prostredným prstom pravej ruky sa jej zachytil konopný motúz vetráka, nezatiahla ho však, lebo jej zrazu opadli sily a nohy sa podlomili. Oprela sa obidvoma rukami o kamennú obrubu ohniska a vydýchla ústami.

— Kde si? — prišlo ešte za ňou a len vtedy povedala:

— Tu pri tebe, Šebastián.

Pomkla sa k nemu bližšie a zastala si pri posteli.

— Prestalo ťa bolieť? — opýtala sa ho ticho a hádala v duchu, či má oči otvorené a či zavreté. Lebo ak by mal otvorené, bol by pri jasnom vedomí, a potom by aj počul bľačať ovce, aj by si domyslel, prečo robia takú garazdu. Ale ak ich má zatvorené, tak ešte neprecitol a musí sa mu snívať len o bielej Roxane.

— Tak mi prišlo na um, že ťa musel vtedy veľmi páliť chrbát.

Roxane sa povozili čeľuste: akoby chcela čosi povedať, ale nemala hlasu. Oveľa neskoršie sa jej podarilo pretlačiť cez hrdlo:

— Ako vieš, Šebastián?

Cítila, že sa na posteli pohol, a pritom vedela, že ho z celého tela najväčšmi musí bolieť chrbát.

— Viem, — povedal jednoducho.

Musela si sadnúť k nemu na posteľ, pričom ďakovala uhlíkom, že skoršie dohoreli, ako mali. Takto sa nevideli a takto sa nemuseli jeden pred druhým hanbiť.

— Mysleli sme, Joachim a ja, že ti to nesmieme povedať. Bol si vtedy ako divá riava a mocný tiež. a potom, ani to tak nebolelo, — hovorila pomaly a zasa bolo dobre, že bola vo svetlici tma, veď inakšie by táto malá lož bola veľkou lžou.

Starec neodpovedal, iba čo sa mu prsty pomkli po ovčine a naďabili na jej pravú ruku. Tuho ju zovreli a ony jej povedali, že jej slovám neverí.

Zostala preto ticho sedieť, a ľavou rukou mu pohladkala päsť.

Po veľmi dlhej chvíli povedal:

— Ako som obľahol, jednostaj myslím na Joachima, a pred chvíľkou sa mi marilo, že je tu, tam pri obloku.

Žena si uvedomila, že podobný dojem mala aj ona, ale pokojne povedala:

— To som ja sedela pri stole. Mňa si videl.

— Možno, ale aj tak myslím na neho, — povedal znova a ona odvetila z hĺbky srdca:

— Dobrý to bol človek. Zišiel by sa nám aj teraz.

Zišiel. To si už pred chvíľkou povedala. Ovce by obriadil, vlkov postrašil, oheň rozložil, rozprával by, spieval a natrel Šebastiánovi boľavý chrbát zajačou masťou. Iste na to myslí aj Šebastián, keď hovorí po nej:

— Zišiel, — ale vari aj pre čosi inšie, lebo hovorí ďalej: — Vedel by mi odpustiť, keby som sa mu dnes priznal, že to ja som zabil toho panského žoldniera.

Roxane ruka oťažela na jeho ruke, ale čudné: ničím viac neodpovedala na toto priznanie. Iba čo v podvedomí zaznamenala, že jej cez komín fúka studený vietor rovno na nohy, lebo ju zrazu začali oziabať, napriek krpcom z ovčiny. Podobné zimomriavky sa jej rozsypali po chrbte, ale pod čepcom sa jej spotilo čelo a zvlhli vlasy. a ešte to, že zrazu bolo všade ticho. Tým hlasnejší sa jej zdal mužov dych a piskot na prsiach. Hneď ráno ho natrie tou zajačou masťou.

Kedy sa to dozvedel? Kedy? a kedy to spravil? Či jej to raz povie?

Čo ako tuho rozmýšľa, nevie o tom, že by sa bola prezradila. Plakala síce, ale vtedy plakala aj za prvorodeným. Akože mohol vedieť, kedy plače za ním a kedy od telesnej bolesti? Pravda, odsťahovala sa vtedy od neho, aby jej nevidel popretínaný chrbát, ale ľahko si mohol domyslieť, že to zo žiaľu sa odtiahla od jeho objatia. Ako teda?

Akože to povedal pred chvíľou? Či by mu Joachim vedel odpustiť, keby sa priznal, že to on zabil panského žoldniera. To teda znamená, že ho zabil po Joachimovej smrti, lebo ináč by mu to bol povedal hneď po čine. Ale kedy sa to stalo, kedy? To sa musí dozvedieť, na toto sa ho musí opýtať ešte prv, ako znova zaspí.

— Šebastián, — povie ticho. — Ako si...? — ďalej nevládze a ani nevie, čo ešte povedať.

Šebastián už dávnejšie povolil zovretie okolo ruky. Hneď, ako jej ruka oťažela.

— Už neviem. Len to viem, že si v tú noc veľmi plakala. Tak ináč. a keď si sa obrátila, vždy si zjojkla. Ráno som ti ho videl.

— Ako, veď som sa obliekala v pitvorci?

— Zabudla si zavrieť dvere na dvor, keď ti Joachim natieral rany. Oh, Roxana moja biela, to bolo horšie, ako ten hrobček v lese. Vieš, — pokračoval veľmi pomaly a jej sa zdalo, že takýto hlas mohol mať Šebastián iba vtedy, keď bol malým chlapcom, alebo ho bude mať, keď bude starým, veľmi starým človekom. — Chudobný človek nemá toho veľa. Tie statky, ktoré si vyklčuje od života, tých je málo. Aj všedných dní je viac ako nedieľ. No a čo má — to je jeho žena v dobrom i v zlom. a či ja môžem za to, že si mojím srdcom a že ti nikto nesmel ublížiť?

Zasa sa mu prsty zakvačili do jej ruky. Stískal jej ju zúfalo a ona cítila, ako mu bije srdce v bruscoch pritisnutých o jej dlaň.

— Roxana moja biela, ako som len preklínal svoje medvedie ruky, slabšie od pápera, lebo ťa nevedeli ochrániť. Vovliecť ťa do biedy, sem na toto vyhnanisko, to vedeli, a ako ťa rady sem viedli, ale bieleho chleba ti po celý čas ani raz nenadrobili, jaj, Bože, nanič boli.

— Pst, muž môj, nieže tak, nieže, — povedala dosť hlasno a potom celkom ticho: — Prv ako si sa zobudil, rozmýšľala som o všeličom a povedala som si, aké krásne bolo v mojom živote práve to, že mi pri tebe bolo vždy dobre a isto. Že som sa pri tebe nemala čoho báť. Ani teraz sa nebojím, len ľutujem, že si to spravil kvôli mne.

Zachytila mu prsty obidvoma rukami, keď si ich chcel vytiahnuť spod jej dlane.

— Vari som to nemal urobiť? — opýtal sa neveriacky.

— Nemal, muž môj, — povedala ticho. — Nebola by som ťa pustila a do tých čias by som ťa bola prosila, kým by si mi nesľúbil, že to neurobíš. Ty nevieš, ako ťažko je život dávať. Ja by som ti to bola povedala, lebo tak, ako som ja rodila, tak isto aj jeho porodila jeho mať. a že sa jej neudal? Nie jej vina, ani jeho. Panský chlieb jedol, panským mravom sa priúčal. a potom robil to, čo mu rozkázali. Inde je koreň zla a ani ty, ani my, ba ani tí, čo po nás prídu, nevykopú koreň. a ty si chcel pomstiť môj boľavý chrbát: Juj, Šebastián, veľa bude ešte skrvavených chrbtov, kým sa narodí ten, čo raz a navždy rozdrúzga panský korbáč.

— Roxana, — počula ho ticho zjojknúť, ale pokojne pokračovala ďalej:

— Sprostá som ja, neučená žena, ale viem, že raz bude dobre na zemi.

— Kedy to bude, Roxana? — prerušil ju ticho.

— Raz, — povedala, ale znelo to ako: zajtra.

— a či sa toho my dvaja dožijeme? — spýtal sa a odrazu bol netrpezlivý a unáhlený. — Keď sme už starí a ja chorý. a čo ak to nebude ani o rok, o desať?

— Bude o sto, o dvesto, možno o päťsto rokov,— povedala tak ľahko, ako keby ich vážila na dlani. Zadržal dych, čo ho tak prekvapila.

— o päťsto rokov? — nechápavo a tak sklamane opakoval po nej, že sa musela poponáhľať, aby ho upokojila.

— Čo na tom, že sa my toho nedožijeme? Hlavné, že raz svitne deň, keď zámkov nebude, — povedala s istotou v hlase.

— Že zámkov nebude? Och, Roxana, to vari nebude nikdy! — povedal chorý tupo a pomaly, priam akoby s každým slovom vytekala z neho sila. Musela preto povedať:

— Bude, Šebastián. Uvidíš, že raz... — tu zrazu zastala, lebo jej prišlo na um, že hovorí nesúvisle, keď raz tvrdí, že o päťsto rokov zámkov nebude, a hneď nato ho ubezpečuje, že to uvidí na vlastné oči. Potom netrpezlivo mykla plecom a pokračovala:

— Nebudú deti umierať od hladu, ako mreli tie naše.

Vo svetlici je zase ticho a uhliarovi sa na prsiach prikrývka z ovčín dvíha a klesá tak náhlivo, ako mu zapálené pľúca a vzrušenie dvíhajú hruď. Dych mu sipí, sipotu sa podobajú aj jeho ďalšie slová:

— a čo bude, Roxana moja, ďalej? Či aj to vieš? Hoci ju nemôže vidieť, ona jednako prikývne na súhlas:

— Viem. Tam, kde panstvo v teremoch tancovalo a kde kone sedlali, tam bude kvitnúť mak. a tam, kde ma psíča prezradilo, vlniť sa bude žito, a tam, kde stál dereš — tam palicovaný bude rozkazovať.

Musela mať v hlase čosi prorocké, lebo chorý na posteli stŕpol, akoby od bázne, a potom takmer nečujne povedal:

— Ty šalieš, Roxana, alebo sa ti to len sníva?

Sklonila sa nad neho, takže sa mu ústami dotýkala neoholenej brady. Obtierala si ich o ňu hore-dolu a dobre jej bolo takto sa dotýkať toho, ktorého od prvého dňa neprestala mať rada. a jemu zasa jej dotyk priblížil ten čas, keď živelne po nej zatúžil a keď si povedal do čiernych dlaní, že bez nej by život ani životom nebol.

Pre obidvoch zastal čas. Cez vetrák vsypal vietor na prázdne ohnisko spŕšku snehu. Zdalo sa jej, že sa Šebastián upokojil a že čo nevidieť zaspí. Preto sa pomaly od neho odtiahla, no nie dosť pomaly, aby ho neprebrala z driemot.

— Roxana, — povedal a ešte doložil: — Akosi sa mi chce veriť, že aj taký čas nadíde, len či isto vieš, že to nebude dlhšie než o tých päťsto rokov?

Pomkol ustatou hlavou po ovčine a pokračoval:

— Vieš, koľko uhliarov ešte príde po nás? Neporátala by si ich. Hviezd na nebi je menej. a aj oni budú takí biedni ako my.

Ustatá už bola, aj hladná, aj ospanlivá, ale v hlase sa jej neprestala chvieť istota.

— a nech ich hneď bude toľko ako maku na roli, jeden z nich jednako len bude posledný, — povedala a teraz zasa zacítila spŕšku zrnitého snehu na tvári a rukách. Zdvihla hlavu, že predsa len zatvorí vetrák, keď zmeravela mužovi pri nohách. v otvore vetráka, proti mesačnej noci, jasne videla prednú labu jedného z vlkov.

Tak už aj na strechu vyšli. Nevzdali sa, hoci ovce už hodnú chvíľu nebľačia a tlačia sa k pitvorcovým dverám. Takí sú si istí víťazstvom, že im už na nejakej chvíľke nezáleží. Vedia, že sa dnes dosýta najedia a napijú, zatiaľ čo ona nevie ani to najhlavnejšie: či sa dožije novoročného rána, toho sivastého brieždenia, keď zlo noci vystrieda dobro dňa. Hej, vlci sú mocní. Priam ako páni, pomyslela si žena a či chcela, či nie, musela sa usmiať tomuto prirovnaniu. Vlci a páni. Jeden ako druhý. Neúprosní, bezohľadní, s korbáčom alebo s tesákom. a ona a Šebastián? Takí sú ako ovce. Pričupení, chvejúci sa strachom a čakajúci, kedy im padne korbáč na chrbty a kedy sa im tesáky zatnú do tela. Juj, či sú slabí všetci poddaní! Ovce, ovce...

Čo tu hovorila o budúcnosti tak isto, že jej chorý Šebastián uveril, keď je slabá, slabšia od muchy v auguste? Prečo neukáže, že ona je z predkov tých budúcich víťazov? Musí, musí, predovšetkým sebe musí dokázať, že raz dôjde k účtovaniu, k prelomeniu toho korbáča, ktorý jej zošvihal chrbát.

Chce vstať, chce kamsi ísť, ale ju k zemi prikuje Šebastiánov zadúšavý kašeľ, jeho srdcervúci zápas s dychom, naširoko rozhodené prázdne ruky a príval horúcej krvi, ktorý ju na chvíľu oslepí a teplulinkou spŕškou jej polieva tvár. Nestihne nič inšie urobiť, len stáť v tejto krútňave a potom poľahky uložiť vysileného muža späť na ovčiny a cez prsia mu skrížiť chladnúce ruky. Nezavolá ho už menom: jeho krv jej navždy zavrela ústa, a keď sa jeho telo najprv zachveje a potom stíchne, vie, že je v toto novoročné ráno vdovou.

Do poslednej chvíle nebude vedieť, ako dlho stála nad ním, ale keď sa pohla od postele, naisto a pevne vošla do pitvora a dokorán otvorila malé dvercia. Dobre hádala: o ne pričupené stáli ovce a hneď vbehli do svetlice. Nechala ich vojsť, ukryť sa pred nebezpečenstvom, a sama sa vrátila na tie miesta, kde Šebastián do hrady zasekával tesársku širočinu.

Napäla sa a vytrhla sekeru z dreva. Poťažkávala ju pravou rukou a ľavou otvorila závoru na dverách. a potom vykročila na prah domca, ktorý pre ňu vystaval Šebastián, aby mu mala kde priblížiť nebo k zemi.

To jej letkom prebehlo mysľou: pásikavá sukňa, biele oplecko, cez ktoré sa po očku dívala na svojho muža. Páľava krvi a dychu, keď mu ovinula ruky okolo mocného hrdla. Desiatky a stovky zapálených hroblí, ktoré pre nich znamenali právo na život. Dni i noci. Dažde i slnečné rána — a teraz... Teraz sa ide pomstiť za toto všetko, čo pred chvíľou prestalo dýchať. Ide zaťať do toho práva silnejšieho — do toho korbáča a tesáka.

Vie, že zaťala dobre. Stačilo sa iba zahnať ostrou širočinou na vlka, ktorý pri chlieve čakal na svoju obeť.

Za mňa a za Šebastiána, pomyslela si zaťato a urobila dva kroky k siahovine. Pri tretom kroku si uvedomila, čiu krv nesie na bielom čepci a na prsiach — a štvrtý krok už neurobila. Cítila, že na ňu zo strechy dopadlo čosi tažké, čo ju vyvalilo na sneh a čo do tej miery zbesnelo pachom krvi, že si žiadalo novú krv.

Dala mu ju cez roztrhnuté hrdlo: dvom vlčím tesákom, ako ju kedysi dala aj panskému korbáču. a kým zavrela oči od únavy a navždy, povedalo v nej čosi na uzmierenie:

— Raz bude aj inakšie...

Pestrý poviedkový prínos

Z tých približne štyristo žijúcich členov Spolku slovenských spisovateľov vyše stovky permanentne či sporadicky písalo a píše poviedky. Ak k tomu pripočítame tvorbu neorganizovaných, no už renomovaných tvorcov, a aj tých, ktorí sú zaregistrovaní v iných rozdrobených spisovateľských organizáciách, možno skonštatovať, že na päťapolmiliónový národ je na Slovensku poviedkárov celkom dosť, najmä ak uvážime, že tu existuje aj menšinová literatúra písaná v maďarčine, ukrajinčine, rusínčine, rómčine a čosi je i v nemčine. a — paradoxne — v časoch, keď sa podmienky pre vydávanie pôvodnej tvorby v transformujúcej sa spoločnosti podstatne zhoršili, napriek desivému tlaku brakovej západnej literatúry, ktorá už zaplavila i slovenský knižný trh, napriek deštrukčnému pôsobeniu najmä viacerých súkromných televízií, ktoré povrchnými príbehmi plnými násilia, sexu a hororu vytláčajú dobrú knihu z voľného času konzumentov, akoby v protiváhe rastie počet tých, ktorí potrebujú vyjadriť svoju sebareflexiu cez literárnu tvorbu, potvrdiť svoju osobnú identitu aj písaním, i keď mnohé — aj veľmi hodnotné — rukopisy zatiaľ zostávajú v dosť beznádejnom očakávaní. Píšu mladí i starší, viacerí sa odhodlávajú vynaložiť osobné úspory na vydanie napísaného vlastným nákladom. Týka sa to, pravdaže, všetkých prozaických žánrov, no poviedka, popri románe a novelách, je najzákladnejšia a najfrekventovanejšia, ako to dokladáme i v bibliografických prehľadoch jednotlivých autorov.

Áno, literatúra na Slovensku bola i stále je vážnym a neodmysliteľným výrazom národnej identity. Túto jej funkciu determinoval neľahký dejinný osud malého národa.

Literárny kritik Alexander Halvoník vyslovil: „Naša literatúra je prevažne vážna, filozofická, hľadavá a blúdivá. Je pre ňu charakteristické, že v nej niet veľa radosti. Pre mňa je dôležitejšie, či slovenská próza skutočne reflektuje naše bytie. a tu musím povedať — so všetkými rizikami paušalizácie — že áno. Možno povedať, že je v tom reflektovaní priveľmi poctivá a dôsledná. Pritom si myslím, že vlastne ani nemala inú možnosť...“

Výstižná charakteristika! Lebo po stáročia, vlastne celé tisícročie slovenské slovo bolo vlastne jediným prostriedkom vzopätia a odporu proti sociálnemu i nacionálnemu útlaku, hoci v 9. storočí bol jazyk našich predkov pápežom Hadrianom II. oficiálne uznaný za štvrtý — po hebrejčine, gréčtine a latinčine — bohoslužobný jazyk. Vyspelá kultúra Veľkej Moravy nechala svoje zreteľné stopy - i v jazyku - u našich susedov Staromaďarov, ktorí po pamätnej bitke pri Bratislave v roku 907 a zániku Veľkomoravskej ríše si nadlho podrobovali slovenské územie a ľud v ňom v rámci Uhorského štátu. Stáročiami ako úradný jazyk síce panovala latinčina, po kolonizácii v mnohých mestách aj nemčina, no slovenčina našich predkov sa len tu i tam, slovkom, názvom, vetou, dostávala aj do úradných listín. Tak v notačnej listine obce Svätý Michal, vyhotovenej po latinsky roku 1294, sa objavuje prvýkrát zápis „slovenský“; o 200 rokov neskoršie, v Uhorskej kronike Jána z Turca z roku 1488 slovo „Slovák“. Expanzívne mocenské stotožnenie uhorského s maďarským v ďalších storočiach viedlo aj k tomu, že predstavitelia našich južných susedov vyhlasovali: Slovenského národa niet. Preto sú v časoch obrodenia v slovenskej literatúre hojne zastúpené Obrany — národa, jeho práv, najmä na používanie materinskej reči. a keď roku 1840 Uhorský snem uzákonil ako úradný jazyk všetkých administratívnych i súdnych úradov maďarčinu a vyhlásil ju za vyučovací jazyk na školách všetkých stupňov, ba i v cirkevnej správe a matrikách, Ľudovít Štúr, jeho súputníci i nasledovníci v zápasoch o práva slovenského národa požadovali predovšetkým slobodné používanie materčiny a na národnouvedomovací proces využívali literatúru. Vlastne až do konca prvej svetovej vojny naši predkovia museli modlitbu Pána, Otčenáš, drmoliť v reči, ktorej vôbec nerozumeli — v maďarčine. Napokon, zápas o národ neprestal ani potom, pretože masarykovsko-benešovská koncepcia v novom spoločnom štáte Čechov a Slovákov napriek dohode z Pittsburghu o rovnoprávnosti presadzovala ideu národa československého,

podľa ktorej slovenčina je iba nárečím jazyka českého a literatúra v nej písaná odnožou literatúry českej. Eštože literáti mali viac porozumenia pre súžitie ako politici.

Pravda, dnes má Slovensko štátnu suverenitu, jeho ľud sa transformoval na moderný národ, aj jeho literatúra nesie všetky podstatné znaky modernosti, vyplývajúce z vlastnej evolučnej podstaty, ale aj podnetmi zo sveta, ktorými sa inšpiruje bez toho, aby ich neinvenčne kopírovala.

Ak skvelí slovenskí realistickí poviedkári z rozhrania 19. a 20. storočia — Jozef Gregor Tajovský či Martin Kukučín — predsa len kládli veľký dôraz na národnouvedomovacie a ľudovýchovné poslanie svojich próz, už napríklad ich súčasníčka Timrava zobrazovala slovenský ľud s kritickou analýzou hĺbkového ponoru Dostojevského, hoci bola vzdelaním i životom naturistkou obmedzenou prostredím svojho rodného Hontu, ktorého hranice nikdy neprekročila. Prírodná danosť je iste aj v poviedkach či novelách vrcholov slovenskej prózy prvej polovice 20. storočia — Jozefa Cígera Hronského či Mila Urbana. i v nich organicky splývajú pojmy „národné“ a „ľudské, človečenské“ ako výraz podstaty identity slovenského národa.

Tento historický exkurz považujeme za dôležitý pre pochopenie základného ladenia slovenskej literatúry, a teda aj predloženého výberu poviedok. Ako i z neho jednoznačne vyplýva, slovenská poviedková tvorba vybraných autorov je prirodzene mnohovrstevná tematicky, žánrovo, časovo, štýlovo, rozsahom atď. Časový horizont výberu od najstaršej poviedky (Hykisch, 1963) po najnovšie (Tužinský, Ševčovič, 1999) naznačuje smerovanie k výraznejšej intelektuálnej, filozofickej náročnosti a modernejšiemu výrazivu. Pocit potreby nových pohľadov na slovenskú históriu sa objavuje i v ďalších návratoch k druhej svetovej vojne (Chudoba, Hudec), ale aj k dvadsaťročnej sovietskej okupácii po obsadení nášho územia v roku 1968 (Ťažký). Klasický príbeh typickej predstaviteľky ženskej literatúry (Čeretková-Gállová) striedajú poviedky zbavené nadmernej sentimentality (Švenková, Bátorová) a vedú až k próze výrazne filozoficko-psychologického ladenia (Farkašová). Popri klasických príbehoch (Ševčovič, Hykisch) celý rad autorov uplatňuje modernosť i v potlačení príbehovosti a zvýraznení pocitovosti (Ferko, Farkašová). Až napodiv sa často objavuje konfrontácia sna a skutočnosti (Holka, Tužinský), popri realistickom príbehu zaznamenávame i prvky grotesky, non-sensu až absurdity.

Nazdávame sa, že predložený výber je dostatočným svedectvom o bohatosti, myšlienkovej hĺbke a estetickej pôsobivosti slovenskej prozaickej tvorby. Iný možný výber by vari mohol mať iba doplňujúcu informačno-estetickú hodnotu.

Pavol Hudík

OBRYS kmen

http://www.obrys-kmen.cz
redakce@obrys-kmen.cz